OSMANLI

700 yıl.

AHMET RASİM

1

AHMET RASİM

OSMANLI

EMİR

AHMED RASİM ve OSMANLI TARİHİ

I

Düzenleyen

Metin Hasırcı

Emir Basın Yayın Elek. Ltd.Şti.
Suterazisi Sokak No 31/1
Sultanahmet, **İstanbul**

Tel: (090) (212) 518 99 01
517 86 65
Fax: (090) (212) 517 87 15

Emir Yayınları

AHMED RASİM ve OSMANLI TARİHİ

Yayın Sorumlusu
Turan Dikmetaş

Dizgi
Simge Yazı

Kapak
Kombi Grafik

Mizanpaj
Osman Aydın

Baskı
Umut Matbaacılık

Cilt
Kilim Ciltevi

Kapak Baskısı
Seçil Ofset

Mart 1999, İstanbul

Faideler

HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ

Metin Hasırcı

YAYINCININ NOTU

Her cildin sonunda yer alan *faideler*, esas itibariyle metinden bağımsız olmakla birlikte, metni şerhedici nitelikler taşımaktadırlar. Okurun dikkatini bölmemek için, her cildin sonuna konmuştur.

NEDEN AHMED RASİM

1977 senesinde idi. Taksim ile Şişli arasında meydana gelen trafik tıkanıklığı toplu taşıma vasıtalarından olan otobüslerde yolcular arasında dostluklar kurulmaşına sebep olacak miktarda dakikalar hatta saatler geçmesine sebep oluyordu.

İşte böyle bir günde, Bayezid'dan -ki o tarihlerde ismi 27 Mayıs 1960 ihtilali münasebetiyle "Hürriyet Meydanı!" idi- bindiğim otobüste cam kenarına oturmuş bir bayanın yanına çöktüm.

Yüzü cam tarafına dönük olan bayan kafasını çevirip yanına oturan neyin nesidir diye bakmak istedi herhalde. Ancak yüzünü gördüğümde ben "aman Allah'ım!" diye çığlığa benzer bir ses çıkararak "Safiye hanım siz olamazsınız" demiş bulundum. Evet bu Safiye hanım pek yakın bir zamanda vefat eden, Safiye Ayla Targan isimli, büyük ses sanatkarı idi. Fâkir; kendini bildi bileli ki 1950 li yılların hemen başından beri, sesinin ve kültürünün hayranı olup, Çiftesaraylar bahçesinde "Makber" adlı ahali arasında "Her yer karanlık" adı ile tanınmış eserin monografisini, terennüme geçmeden evvel bir güzel anlatmış, böylece şarkıların birer hikayesi olabileceğini ancak o zaman öğrenmiştik. Safiye hanımın okulu mezunu olması belki bu öğreticiliğinin kaynağını teşkil ediyordu.

O sıralarda Mehmed Akif Ersoy merhumun Safahat adlı müstesna eserini hece hece, kelime kelime

okumaktayım. Her satırında da, bu yaşa kadar böyle dikkatle okumamanın ezikliğini hissetmekteyim. O kulağa hoş gelen muhteşem hakikatlerden, nice destanı şarkı ve türküler yapılabilirliğinin idrâki içinde, çile bülbülüm, yanık ömer, makber, göz yaşlarımı kuruttum, mani oluyor hâlimi takdire hicabın gibi eserlerin, o mükemmel icrasını soruyorum ve Akif Bey'in "Bülbül" adlı şiirini destani bir tarz ile bestelenmesini teklif ediyorum.

Bana ne iş yaptığımı soruyor. Yayıncılık yaptığımı ifade ediyorum. Müzikten anlar mısın? Dediğinde; hayır, ancak dinlemeyi pek sevdiğimi, ellili yıllarda, kendisini dinlemenin tiryakisi olduğumu hatırlatıyorum, o Çiftesaraylarda mı? Diyerek, mesajı aldığını belirtiyor ve dinle diye ilave ediyor: "Yıldırım'a, Yıldırım Gürses'e gideceksin, onun babası hâfızdır. Bu söylediğinin hakkından, ancak o gelir. Ben bestekâr değilim" diyerek noktayı koydu. Bir miktar sustuktan sonra ben; yine ukala, Safiye hanım Şerif Muhittin bey'e ithaf edilmiş, Safahat adlı eserde bir bölüm var biliyor musunuz? Sorusunu sorunca: bilmez miyim, onlar pek sevişirlermiş, hâtta Şerif Muhittin Bey'le Mehmed Akif Bey vatan cüda olarak uzun zaman mektuplaşmışlar. Şerif Muhittin Bey Akif Bey'den büyük bir sevgi ve takdirle bahsederdi, cevabını da verdikten sonra bana iltifat ettiler. Seni sevdim, eline geçen fırsatı kaçırmıyorsun, beni de lâfa tutuyorsun, fakat bundan ne kadar memnun oldum bilemezsin.

Dedi ve ilâve etti: "yayıncıyım diyorsun. Bestekâr Ahmed Rasim merhum'un yazmış olduğu Osmanlı Tarihi vardır, biliyor musun?" Hayır, dedim. "İşte onu lâtin harflerine çevirt, bu millete okut. O, Osmanlıya hakaret etmeden kitabını yazan o devirlerde ender rastlanan kimselerdendi" Dedi.

Fâkir, bu tavsiyeyi aldığında kırk yaşına merdiven dayamıştı ve kur'an okumayı bilmekle beraber, Osmanlıcayı bilmiyor idim. İlk işim kendi kendime Osmanlıca öğrenmeye çalıştım. Kekeleyerek okumaya başladığımda iki oğlum, baba yabancı lisan mı öğreniyorsun? Diye lâtife diyorlardı. Osmanlıcayı söktüm, birkaç tane küçük esercikleri Latin harflerine çevirdikten sonra Ahmed Rasim bey'in Tarihini esas alarak, tamamen onun tarz ve metoduna sadık kalarak, bana ters gelen mütalaa ve görüşlerine dahi saygılı kalarak, eseri tamamladım. Gördüm ki Ahmed Rasim bey Osmanlı devletine, milletine ve padişahına asla edebe aykırılığı görülecek tek bir satır karalamamış. Eserini, Sultan Âbdulaziz Han'ın vefatıyle tamamlamış. 5. Murad ve aslında pek şikayetçi olduğu Sultan İkinci Abdulhamid devrine, 2. Meşrutiyetin dönek kalemlerine itibar etmemiş. Onlar gibi, nimetlendikleri padişahlarına ihanet etmemiştir. Biz Abdülaziz devrinden sonraki bölüme yine Ahmed Rasim merhumun "istibaddan Milli Hakimiyete "adlı eserini de, onun usûl ve üslubuna riayetle lâtinize ederek tarihinin sonuna ilave ettik. Böylece bu eseri,

yazılmış olduğu 1925 yıllarından bu tarafa ilk defa, harf devrimi yüzünden okumaktan mahrum kalanların bu şansa ermemelerini temin için kendi hayatından ve anlayışından, maceralarından, musikiek Ahmed Rasim bey tarihini seçtik. Bana kalırsa bunda da isabet ettik. Bu sebeple, bize Ahmed Rasim bey'i ve tarihini tavsiye eden Safiye Ayla (Targan) hanım efendiye, Aziz Peygamberimizin (s.a.v) torunlarından olan, Şerif Muhittin Targan merhum ile Zincirli kuyu kabristanındaki medfeninde yan yana yatarken, Rahmeti İlâhiye ye ulaşmalarını niyaz ederim.

Ahmed Rasim Bey

Ahmed Rasim bey, 1864'de İstanbul'da Fâtih semtinde Sarıgüzel denen yerde dünya'ya gelmiştir. Babası Bahaeddin efendi, Menteşe oğullarından olup, Kıbrıslı'dır. Pek küçük yaşta Ermenak'a gelmişlerdir. Yetiştikten sonra yine Kıbrıs'a dönüp, posta ve telgraf memurluğu yapmıştır.

Ahmed Rasim bey'in pek sevdiği üzerine titrediği annesi Nevber hanım'ın, Bahaeddin beyle olan evliliği, ikinci izdivacıdır. Bahaeddin efendi Ahmed Rasim bey doğmadan eşi Nevber hanımı boşayarak Tekirdağı'na gitmiş ve Yusuf adlı oğlunu da yanında götürme yolunu seçmiştir.

Nevber hanım, evlenmeden önce hizmetinde bulunduğu iyi yürekli müstakim bir müslüman ailenin

yanına sığınmıştır. Hiç geliri olmayan Nevber hanıma bu aile sahip çıkmıştır. Köşklerinin bahçesinde bulunan küçük bir evi doğacak çocuğuyla oturması için Nevber hanıma tahsis etme mükemmelliğini göstermişlerdir.

Falaka

Ahmed Rasim bey, "falaka" adlı eserinde kendi çocukluğunu anlatırken şunları söylüyor: "..daha küçüktüm henüz sekiz dokuz yaşında vardım. Ana yavrusu ah! Anamı pek severim benim hem babam hem de en büyük veliyettünni'metimdir. Onun, el dikişi dikerek beni beslediğini bilirim Ben afacan. Zavallı kadın, maişetini istilâ eden mihnet-i zaruret arasında komşulardan tekdir (azar) işitirdi. Benim için onu azarlarlar. Ya birinin çocuğunu döverim, ya top oynarken camını kırarım. Mektepten kaçarım bir kere kaçtım mı? artık haftalarca gitmem. Gitsem dayak var "şimdi okuyucularımızın dikkatini bir yere çekmek isterim oda şu, Ahmed Rasim bey, 1864 doğumlu olduğuna göre bahsettiği yaramazlıkları on yaşında yapmış olsa ki pek uygundur, çünkü 1876 senesinde daruşşafaka'ya girdiğine göre demek ki 1876'dan önce ülkemizde de top biliniyor ve Ahmed Rasim oynamaktaymış."

Ahmed Rasim 1876 senesinin 12/haziranında başladığı Darüşşafakayı 20 haziran 1883 yılında birincilikle bitirir.

Darüşşafaka, bugün dahi pek güzel tedrisi ile mükemmel kimseler yetiştirirken o devrinde en mümtaz okulları arasında önde gelenlerdendir. Darüşşafaka da okurken meşhur zekai dedeye talebe olmuştu bu zekai dede, Eyûb Sultanın üst taraflarındaki bahariye Mevlevihanesinin kudumzenbaşı idi Ahmed Rasim bey Zekai dede den, musiki zevkini kaparken eski kâr'ları, nakış'ları, semâileri geçerek adeta bir musiki üstadlığı seviyesi yakalamış idi. İşte bunları anlatan Veled Çelebi diyor ki ; Ahmed Rasim aynı zamanda bizim ihvanımızdı. Sikke, giyer mutribe çıkardı eski zamanlarda bir çeşit üdeba denen ediblerde vardı bir de tekkelerde bilhassa mevlevihanelerde yetişen Urefa vardır. Ahmed Rasim hem udebalığı hem de Urefalığı, nefsinde cem etmiş saysak hata etmiş sayılmayız. Sohbetine doyulmaz bir insan-ı kâmildi. Ahmed Rasim, yaradılışı ile eski edibler zümresinden idi. Ancak eskilerin kemâlâtına payan yoksada onların zayıf tarafı "İç bade güzel sev varise akl-ı şuûrun".Beytini kendilerine hayat düsturu saymalarıydı.

Ahmed Rasim beyin, musikiye pek kabiliyetli olduğunu göstermekte önem taşıyan şu hususu hepimiz kendimize bir pay olarak seçebiliriz. Efendim 1326/1910 senesindeyiz. Ahmed Rasim bey'in oğlu Mazlum Bey, Kayseri'de öğretmenlik yapmaktadır.

Okulların tatili hasebiyle İstanbul'a gelirken, yanında okul hademesini de beraber getirir. Bu hademe o kadar güzel bağlama çalarınış ki Ahmed Rasim bey, kırk altı yaşında olmasına rağmen, bu hademeye talebe olmayı nefsine yedirip, pek güzel bağlama çalmayı öğrenmiş.

Ahmed Rasim bey, aşka düşkün bir insan kalbi taşıdığından musikiye gönül verirken hem güfte hem de beste verme bakımından çok iyi ve mükemmel eserler inşad etmiştir. Şarkılarının bazılarında, Leyla Ferid takma adını kullanmıştır.

Nihad Sâmi Banarlı diyor ki:

> Fransızca bilen Ahmed Rasim bey, "Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze" ile batı edebiyatını anladığını göstermiştir. Şiir, hikâye, roman, fıkra, hatırat ve tarih araştırmalarına varana kadar her alanda kalem oynatmıştır. Ahmed Rasim bey, adeta Ahmed Mithat'ın bir devamıdır. Hakikaten vefatına yakın bir devirde, Hikmet Feridun Es'in, "Niçin Ahmed Mithat efendi hakkında büyük bir kitap yazmadınız? Sorusuna muhatap olunca hüngür hüngür ağlamaya başlayarak. Yarama parmak bastınız. Öyle acıyor ki bilemezsiniz, bunun benim tarafımdan yazılması şarttı. Kendi kendime çok söyledim. Ancak nâsip olmadı. Hayattaki en büyük günahımdır" derken ağlamasının hıçkırıklara dönüştüğünü şimdi o da ötelere geçmiş, Hikmet Feridun Es söylemektedir.

Nihad Sâmi Banarlı merhum: "Ahmed Rasim'in yaşanılmış ve yaşanılmakta olan hayatların, karakteristik tarafları üzerinde nüfuzlu bir görüşü ve bu hadiselerin de, komik ve ibret verici taraflarını kuvvetle yakalayarak, onları gerçekten sanatkâr tarzı üslubuyla bezeyerek, üçer beşer kelimelik cümlelerle tanıtışı, tamamıyla nev'i şahsına münhasır bir yazma sanatının kudret dolu tezahürüdür." demekte.

Ahirete İnanır mıydı?

Tabii ki bu başlık bizim koyduğumuz bir başlık değil. Türkiye'mizde yayınlanan, mart/1927 tarihli, resimli ay mecmuasında, ülkemizin tanınmış fikir ve edebiyat adamlarına "Ahirete inanırmısınız?" adı altında sorduğu sorunun, Ahmed Rasim bey'e tevcihinde aldığı cevabı koyarak sahifemizi süslüyoruz: "inanırım hatta dünyada bile bir çok misallerini görmüşümdür. Mesela fenalığın ahreti fenalığa giriftar olmak olduğuna lâyetezelzel (sarsılmazcasına) imanım vardır. Bu sualinizden asıl maksat, basüba'delmevt ise ölüp, dirilmeden evvel buna cevap vermek, mevsimsiz ters bir malûmatfüruşluktur. Dünyanın üstü olduğu gibi elbette altı da vardır bu alt yerin yolları nereye çıkar her hale göre bissevab! Derim. "cevabıyla da filozofça yola sapıp, işi en iyi bilenin Cenab-ı Hakk'ın olacağını hatırlatma yoluna gitmiş. Ve de ahirete inandığını beyanının hemen ilk kelimesinde vermiştir. Namık

Kemale ölüm için sorduklarında Rabbimden gelen bir davete hemen terliklerimi giyer, koşa koşa giderim demesini hatırlayınca, her devirde namlı insanların böyle suallere muhatab olduklarını anlıyoruz.

Bizim yukarıdaki soruya verilen cevaptan istinbad ettiğimiz filozofane cevap hükmünü Ahmed Rasim bey'in vefatıyla alakalı bir yazı yazan 25.03.1932 tarihli milliyet gazetesi yazarlarından Reşat Feyzi "Filozof Rasim" başlıklı yazısında "..Ahmed Rasim ilk büyük Türk içtimaiyatçısıdır, bugünkü tâbirle sosyal bilimcisidir. İstanbul'u ve de içinde yaşayan insanları bize sevdiren Ahmed Rasim'dir. Onun eserlerinde bütün bir âlem yaşar. O, en keskin görüşlü bir içtimaiyatçı olduğu kadar, kuvvetli sistem sahibi bir filozoftur." Diyerek, bize takaddüm etmiştir.

Atatürk ve Ahmed Rasim

Falih Rıfkı Atay, bir gün M. Kemal Paşa'ya Ahmed Rasim'den öğrendiği bir vakayı nakleder. Yeşilay derneğinin bir toplantısı esnasında konferans veren kimse ortaya sorar:

-Sevgili dinleyicilerim, bir eşeğin önüne bir kova su bir kova rakı koysalar eşek hangisini içer? Hemen biri cevap verir :

-Tabii suyu...

-Neden?Orada hazır bulunan, ehli keyif bir zât;

-Eşşekliğinden. Diye cevap verir.

M. Kemal paşa bundan pek hoşlanmış ve bu hikayeyi sık sık anlatır olmuş. Akşamların birinde orman çiftliğinin içinde eski köşklerden birinin önünde sofra kurmuş otururlar. Uzaktan sofraya bakan bir işçinin çocuğunu görürler. M . Kemal paşa çocuğu yanlarına çağırır ve sorar:

-Bir eşeğin önüne bir kova su ve bir kova rakı koysalar eşek hangisini içer? Çocuk sofradaki kadehlere bakar ve de ;

-Rakıyı efendim demesin mi?

M. Kemal gülerek:

-Aman neden olduğunu sormayalım der.

Ahmed Rasim Beyin İçki Alışı

Ahmed Rasim bey, hayatının büyük bir kısmını Kadıköyde geçirirken burada da en sevdiği yer papazın bağı denilen, şimdiki fener bahçe stadı ile kuşdili çayırı arasındaki etrafı duvarla çevrili papazın bağı, gökyüzünü göstermez ağaçlarla kaplı olarak ve envai çeşit kuşların dallarında ötüştüğü halde Ahmed Rasim beyi pek çok seven Bahriyeli Davud bey tarafından kiralanmış yerdi. Bu cennet gibi yerde içki içme arzusunu gösteren avama, bu Davud bey, annemin vefatının senei devriyesi, içki yok bu günde dediğinde onlar nasıl içiyor diye Ahmed Rasim ve arkadaşlarını örnek göstermeğe kalkışanlara koca denizci tam bileğini

koğuşturacağı sırada Ahmed Rasim bey'in sakin ve mukni ses ve sözünü duyarlar:
-Efendim biz ailedeniz yas tutuyoruz!
der. İşte bunların içkilerinde böyle de zerafet görülür.

Yine bir gün Ahmed Rasim bey bir kâğıda sarmış olduğu binlik şişede kilogram cinsinden söylersek üç kilo, ikiyüzbeş gram rakı vardır. Neyzenlerden Sarı Cemil'len karşılaşır. Ancak Cemil'in sulu diye bir lakabı vardır. Burada o tür davranışı ağır basmıştır.
-Üstadım, akşam şerifler hayırlı olsun.
Sonra da kaş göz işareti ile Rasim beyin elindeki şişeyi soruyor: Rasimbey de ikiletmeden rakı diyor. Ancak senin bildiğin rakılardan değil . Selanik'ten hediye geldi. Meşhur Namyas'ın rakısı. Namyas selanikde hahamdır. Selaniğin dört şeyi meşhurdur. Namyasın rakısı, jak paşanın karısı, Alaattin'in yalısı, Modyanusun parası" diyen Rasim bey yürür, bir başkası karşısına çıkıp üstad yine rakı değil mi? Diyor ve ilave ediyor : iyisiniz hoşsunuz şu sarhoşluğunuz olmasa derdemez, Rasim bey: "bana bak her zaman içerim, benim gibisine sarhoş değil ancak ayyaş denir". Sarhoş diye sizin gibi hâtta içmeden bile ne dediğini ne yaptığını , ne halt ettiğini bilmeyenlere denir" diyerek herifin ağzının payını verir ve de terbiyesiz adam diye diye yoluna devam eder.

Ahmed Rasim bey ben çok içmem diyor. Beni buna alıştıranda istibdad hafiyeleri oldu diyor. Kendisini takip eden hafiyeden kurtulmak için bir meyhaneye

girermiş. Bir bardak rakı isteyip içine suyunu koyup yudum yudum aldığından saatlerce sürünce hafiyede durmadan içiyor intibaı uyandığından verdiği raporlar ile bu vaziyeti belirtmiş böylece Ahmed Rasim beyden içkiden başka bir iş yapmağa vakti yok kanaati hasıl olmuş ki , tâkip seyrekleştirilmiş

Mütareke İstanbul'unda

Ahmed Rasim bey son derece vatanperver bir insandır. Balkan savaşında olsun, cihan harbinde olsun savaş muhabirliği yaptığı bilinmektedir. Bu savaşların akabinde de milleti islamiyenin duçar olduğu feci hâl, her müslüman gibi onu da pek mükedder kılmıştı. Hele mütareke dönemi denilen zaman diliminde azınlıkların olsun , işgal kuvvetleri askerlerinin olsun yaptığı taşkınlıklara o kadar çok üzülürdü ki, kimseyle konuşamaz ve yazmakta olduğu vakit gazetesinde bir kenara çekilir , konuşulanları dinleme ile iktifa ederdi. Aşağıya aldığımız dörtlükte ızdırabını dile getiren ve bestelenen şarkısını okuyarak halini anlamaya çalışalım.

"Bir bahar ister gönül gülsüz, çimensiz
Bülbül ötmez çimenzarı çiçeksiz jalesiz
Böyle birengi baha böyle figansız nâlesiz
Bir hayatın belki vardır başka zevki iz ,lâlesiz neş'esi"?

Ahmed Rasim bey bu şarkı ile dünya'ya küstüğünü gülün bülbülün kendisini sinirlendirdiğini terennüm ediyor. Mademki esir, renksiz, çiçeksiz ve sessiz bir hayat istiyor. Belki de ancak bu türlü bir hayat bir hayatın neş'esi ve zevki olabilir! Demekte ancak milli mücadele zaferle neticelendiğinde, hayata yeniden sarılanda yine o ve "Bir güldü benim bahtım uyandı" şarkısı ile neş'e bularak, vaktinden önce ihtiyarlamış insan halinden eser kalmadı ve bazı besteleri de, yeniden hayat bulduğunu ki, bunlardan bazıları "pek revadır sevdiğim ettiklerin", "benim nemsin sen ey dilber" ve de "sakın geç kalma erken gel" mısraları ile başlayanlar sayılabilir.

Ahmet Rasim bey birkaç defa kendisine devlet memurluğun teklifi yapılmışsa da, reddetme yolunu seçmiştir. Annesine yeminle verdiği kalemden ayrılmayaçağım sözünü, devletin kalem daireleri kastıyla değil, ömrünün sonuna kadar, hakikaten de elinden eksik etmediği kalemine tahsis etmiştir.

Ahmet Rasim bey'in, Vakit gazetesinde yazılarının yayımlandığı sıralarda Asım Us henüz bir talebedir, güzel resim yapanlar arasında sayılsa yeridir. İşte bu genç, babasının gazetesindeki sahifelerden birinde, Ahmet Rasim bey'in "Dertler" adlı yazısını okur ve hakikaten de dert üzerine söylenmiş bütün ata sözleri ve deyimleri de havi bulunan yazı için Asım bey, "bu kadar derdi nasıl aklınızda tutabildiniz?" diye sorunca, Rasim bey: "bir gazeteci sokakta, tramvayda, va-

purda ve insanların bir arada bulunduğu umumi yerlerde enteresan konuşmalara şahit olduğunda bunları derhal ya not almalı veya hafızasına güveniyorsa aklında tutup, üzerinde yazı kaleme almalıdır. Çünkü halk bunları konuşmakta ise, dertlerden biri ile karşıkarşıyasınız demektir." İzahını yapar. Ahmet Rasim bey, herkese son derece öğretici bir yaklaşım içinde olduğundan, meşhur Ahmet İhsan Tokgöz'ün Rasim bey'le alakalı olarak, "o matbuatın tuzu, biberidir" sözünü söylemekten kendini alamadığını görüyoruz.

Ahmet Rasim bey, daha 32 yaşındayken yâni 1896 senesinde "maarif" dergisinde yayımladığı, "kitabe-i seng-i mezârım-zair" adlı kıtasında şunu söylemekte: ancak, önce yukarıdaki başlığın sadeleştirilmesini yerine getirelim: "yolcu; mezarımın taşındaki yazı" demek olup, şöyle tertip edilmiş:

"Ruhum çekildi secdagâhi Rabbi izzete,
Cismim yerde kaldı gam-ı iftirak ile:
Zâhir değil mi fatihâya minnetim
Lütfet bu lütfa muntazırım iştiyak ile;"

Ahmet Rasim bey'in ne çevre ayırımı yapmak ne de ayrım hususunda bir tercihleri olmazdı. Sait Faik Abasıyanık da onun bu hususta takipçisiydi. Ne bulup gördülerse onu yazarlardı.

Orhan Kemal İle Sait Faik'in Anlayışları

Sait Faik'in toprak ağası ile Orhan Kemal'in toprak ağaları başka başkadır. Mesela; Sait Faik "Bir Takım İnsanlar" adlı romanında toprak ağası için "o herkesle dost iyi sessiz sedasız, üçyüz dönüm toprağı olan bir adamdır. Çuhadan elbise giyer. Tacirlerle pazarlıkta mahcubdur. Çalıştırdığı kişilerinde parasını öderken acaba az mı veriyorum?" diyen bir sesin sahibidir.

Aynı toprak ağasını, Orhan Kemal, ile Samim Kocagöz'e verinde görün ne meseleler çıkacaktır. Patron- işçi meselesi ile alakalı sosyal davalar ile toprak zulmü, softalığı kirlettiği genç kızlardan ve verem illetine düşürdüğü çiftlik katipleri bulurlar. Buna karşılık Ahmet Rasim ve Sait Faik birbirlerini pek sevmelerine vasıta olarak, gerçek denen sevgiliyi ne kadar çirkef olursa olsun, abartmadan belirtmelerinde bulmuşlar.

Çorbaname

Özellikle işkembe çorbacılarında bir çerçeve içinde asılmış bulunan ve "kana kuvvet, göze fer, bâtna ciladır çorba" ifadesi ile başlayan ve sonu, yirminci beyitle "o zaman sıtk ile muhtac-ı duadır çorba" mısraıyla gelen çorba destanı, Ahmet Rasim bey'in kaleminin yadigârıdır.

Tarih Merakı

Şimdi o da, dar-ı beka aleminde olan Hikmet Feridun Es, Ahmet Rasim bey'e soruyor: "tarih yazmanız, tarih merakı, size nereden geldi?" üstadın cevabı: mektepte tarih okudum, anlamadım. Mektepten çıktıktan sonra baktım adamakıllı bir tarih kitabı yoktu ve ikinci Abdulhamit devrinde tarih okumak adeta bir cürümdü (?). O zaman tarihleri okur, bu kitaplardan bana lazım olan parçaları da kopararak, tavanın içine saklardım. İkinci meşrutiyetten sonra bu koparıp, koparıp sakladığım parçaları meydana çıkardım."

Bestekâr Osman Nihat Akın Anlatıyor

Ahmet Rasim bey'in torunu Osman Nihat Akın, dedesinin aşklarından bahseder. Bu aşık olduğu kimselere yazdığı mektuplarını kaleme alırken, "enise-i ruhum!, gonce-i rânâm!" veya "mabed-i aşkım!" gibi başlıkları kullandığını anlatır, dedesinin hanımının, yüksek ve onur dolu sabrını dile getiren ve bir şarkı meydana gelmesine sebep olan vakayı nakledelim: "..beri taraftan altı çocuk sahibi olmasına rağmen, çapkınlıktan zerre kadar fedakarlığı görülmeyen Ahmet Rasim'in, karısı pek çirkindi de, bu gönül oyunları ordan mı kaynaklanıyordu? Bilakis; Sadberk hanım, eli ayağı düzgün, akça pakça bir hanım olduğu gibi ahlak ve faziletıyle de temayüz etmiş bir hanımefendidir. Hat-

ta; kocasının evden çıkıp ta üç ay gelmeyişine karşı, en ufak bir itiraz yapmayacağını bil fiil gösterirken, munis ve itaatli oluşu, Ahmet Rasim bey'in de asla gözünden kaçacak hususattan değildir. Nitekim üç ay süren böyle bir gaybubetten sonra, yorgun ve perişan evine dönen Rasim bey, yıkanıp temizlendikten sonra ve birkaç saat uyumanın peşinden, "Hanım ver benim öteki elbiselerimi... Arkadaşlar, miltiyadi gazinosundan beni bekliyorlar!" diyerek sokağa fırlayan kocasının ardından, Sadberk hanım sadece:
-Bey! diye seslenebilmiş.
-Ne var! cevabına da
-bu akşam erken gel, diyebilmiş.

Miltiyadi gazinosuna doğru yol almakta olan Ahmet Rasim bey, hanımının söylediğini, vicdanında tartmış ve karısına hak vermiş idi. Bu hak verişin mahsulü olarak,

"Bu akşam gün batarken gel
Sakın geç kalma erken gel
Tahammül kalmadı artık
Sakın geç kalma erken gel"

güftesini inşad ederek, Miltiyadin'in gazinosunda, o gece bestelemiş ve icra etmiş ayrıca sabaha karşı beş sularında laterna denen çalgı ile birlikte eve gelmiştir.

Diğer bir şarkı hikayesi de şöyledir: Ahmet Rasim bey, Büyükada'da bir güzele aşık olur, ancak araları

çabuk açılır. O hızla ve sıkıntıyla Rasim bey, Kalamış'da Todori'nin gazinosuna üssünü kurar. Devamlı içmektedir. Üzüntü ve içkinin tesiri kalemini ele aldırır ve şu güfteyi çıkarır:

"Bir kendime, bir hali perişanıma baktım,
Zalim seni yadeyliye, ah eyliye çaktım
Sen yoksun, o yok ben yalnız çıldıracaktım
Zalim seni yadeyliye, ah eyliye çaktım

Aradan birkaç sene geçer ve Adadaki güzel kadıköy vapurunda yanlarında bir kaç kişi olduğu halde Rasim bey'i görür ve yanındakilere:
-Aman Rasim bey ne hale gelmiş!
Der. Rasim beye bu söylenenleri hemen dostları yetiştirir. Ancak aradan seneler geçer ve o güzele yine Kadıköy vapurunda A.Rasimin gözü ilişir: ne görsün? Zavallı perişan ve kederlere gark olmuş. Eve gidip şu güfteyi kaleme alır:

"Sen öyle ne oldun, yine avare kaldın?
Candan sevenin kalmadı, ağyare mi kaldın?
Saştım, seni gördüm de, perişan ve mükedder!
Benden beter oldun, daha biçare mi kaldın?

Sönmüş o güzel gözlerinin nur-u nigâhı
Uçmuş o keman kaşlarının rengi- siyahı
Tutmuş seni en sonra demek gönlümün ahı
Benden beter oldun, daha biçare mi kaldın?"

Anlattıkça beğenilecek bir kimse olan Ahmet Rasim Bey'in Heybeli Ada mezarlığında bulunan kabrinin taşında şu ibare bulunmaktadır:

> "Türk diline kırksekiz sene kalemiyle hizmet eden muharrir Ahmet Rasim burada yatıyor. Matbu âsarı (basılmış eserleri) yüzü geçer. Onu unutmamak her Türke borçtur. Mebus olarak öldü. Çarşamba 21 Eylül 1932"

Huzurlarınıza Osmanlı Tarihi adlı eseri ile çıkmış bulunduğumuz Ahmet Rasim bey'in, bestelenmiş güftelerinin bir bölümünü sahifelerimize, alarak, bu çok yönlü zatla alakalı özet çalışmaya noktayı koyuyoruz.

Metin Hasırcı
29 Mart 1998
Sarıgazi İstanbul

Şarkılarından Birkaç Örnek

-1-

Sen küçükken hep böyle hoppa, bivefâ
Ben çekirdekten yetişme mübtelâ
Her gören söyler içinden mutlaka
Hoppala rüsvâ-yi aşka hoppala.

Sen beni sevdikce oldum nâlesaz
Ben seni sevdikçe oldun işvebâz
Çıktı artık çilleden derlerse az,
Hoppala rüsvâ-yi aşka hoppala.

-2-

Yine yalnız, yine mahrûm-i teselli kaldım
Acıdım sevdiğime, çektiğime yandığıma,
Ne kadar şimdi peşimanım uyup sözlerine
Seni candan bana bir yâr olacak sandığıma

-3-

Bilmem ki safâ, neş'e bu ömrün neresinde
Şad olsa gönül bâri biraz son nefesinde
Hâlâ elem-i yâra tahammül hevesinde
Şad olsa gönül bâri biraz son nefesinde

Hayret bu ki eyyâm-ı keder geçmedi gitti
Lâkin bu ten-i gamzedenin tâkati bitti
Hep girye ile ömr-i hazini güzer itti

Şad olsa gönül bâri biraz son nefesinde

Neye mahzun duruyorsun öyle?
Aman Allah'ı seversen söyle!
Beni kırma, bunu yapma böyle
Aman Allah'ı seversen söyle!
Neye mahzun duruyorsun öyle?

Seni sevdimse hatâ mı ettim
Yoksa bir şey mi dedim incittim
Yüreğim kalmadı arık bıktım
Aman Allah'ı seversen söyle!
Neye mahzun duruyorsun öyle?

Gözümde işvenümadır hayâl-i bibedeli
Hüdâ bilir ya iki def'a gördüm ol güzeli
Yanıp tutuştum o şirin edâyı görmeyeli
Aceb Vefâ'da mı semti aceb aceb nereli?!
Dün gece bir bezm-i meyde âh edip anmış beni
Varsın öğrensin nasılmış âh edip yâd eylemek
Söz buya!...bir başkasından çokça kıskanmış beni
Anlasın neymiş seven bir kalbi berbâd eylemek

Feryadıma, efganıma imdâd edecek var
Raz-ı dilimi keşfedecek anlayacak yok
Vaslıyla demadem beni dilşâd edecek var
Firkat günü gönlümce fakat ağlayacak yok.

Sen ne âfetsin ki çeşmin bi misal
Bir nigâhında durur her ihtimâl
Leblerinde gizlidir zevk-i visal
Bir nigâhında durur her ihtimâl

Pâyine düşsem serilsem ağlasam,
Gönlümü döksem, döğünsem dağlasam
Hangi kudrettir gözünden anlasam
Bir nigâhında durur her ihtimâl

Gönlümün bir hali var ki gam değil kasvet değil
Neş'e dersen hiç değil mahzun-i firkat değil,
Anlatır belki bu sözler derdimi erbabına
Mey o mey, cânan o cânan sohbet o sohbet değil

Gel seninle yeni bir aşka giriftar olalım
Yine sünbüllere kâküllere berdar olalım,
Gece gündüz yanalım âh edelim zâr olalım
Bu mudur istediğin âhır-ı ömründe gönül.

Yâr gülmüş halime ben ağladım
Anlayın sizde ne hâle gelmişim
Ağladıktan sonra amma anladım
Anlayın sizde ne hâle gelmişim

Yâr gülsün halime ben ağlayayım
Gönlümü isterse kendim dağlayayım
Maksadı neymiş fakat bir anlayın
Anlayın sizde ne hâle gelmişim

Bir kerre nolur şûh-i şenim hem tenim olsan
Dünyayı fedâ eyler idim sen benim olsan
İkbal-i cihan, mal-ifiravan senin olsun,
Dünyayı fedâ eyler idim sen benim olsan

Dök zülfünü rühsarına mehtâb tutulsun,

Aç gerdenini subh-i sâfa gönlüme dolsun
Leblerde uçussun bütün ezvak-ı muhabbet
Bir böyle şebin böyle günün nâmı duyulsun.

Leb-i renginine bir gül konsun
O gülün üstüne bülbül konsun
Zülfünün gerçi menendi olmaz
Adı ammâ yine sünbül konsun

Seni sevdim biraz güle nisbet,
Biraz da bülbüle nisbet
Ne istersen yaparım ben ,
Bu deli gönlüme nisbet.

Güzel olsun cefâkâr olmasın olmaz
Gönül görsün giriftâr olmasın olmaz
Tecâhüldür o yarin ettiği yoksa,
Şu halimden haberdar olmasın olmaz

SEVDA

Belâsın gerçi ey sevdâ fakat tatlı belâsın sen
Benim gönlüm gibi âşüftegenâ mübtelâsın sen
Beni güldürmedin lâkin gamından şâd olanlar var,
Sanırsam her gönülle başka yolda aşinâsın sen

Seni kabil mi reddetmek , çıkarmak fikr-ü Hâtırdan
Benim çârem, bu kalbi mihnet âlûde devâsın sen
Tecelli ettiğim yerler hayal-i şâiri okşa,
Tulû'u rûha zâhir bir hayâli mehlikasın sen.

Birkaç Söz

Darüşşafaka'da üçüncü sınıftan, dördüncü sınıfa geçtikten sonra bir gün koridora asılmış ders programına bakarken "Fezleke-i 'Tarih-i Osmanî" isimli bir yazı gördüm. O ana kadar tarihi söz olarak işitmiş fakat ne olduğunu bilmiyordum. Derslere başlandı. Bütün derslerin hocası geldi. Ancak tarih hocası yok. Bulunamıyor. Bir kaç ay sonra Rıza Bey isimli bir zat, tarih hocası sıfatıyla sınıfa girip derse başladık. Nasıl; okuma kitabı imiş gibi dere tepe aşarak okuyoruz. Ancak bir fazlası var o da, ezberlemek.

Ne kadar güç. Ne kadar yorgunluk verici bir ders değil mi?Anlamak ihtimali mümkün değil. Cenab-ı Hakk yine Refik Paşa merhumdan razı olsun ki, bir özet meydana getirmek gayretinde bulunmuş. Çok dikkat çekicidir biz o sene Fezlekeyi de bitiremedik. Hatta yarı bile edemedik. Ertesi sene ise hiç tarih dersi göremedik. Altıncı sınıfta Tarih-i Umumî'ye başladık. Hoca müsvedde getirir, biz temize çekeriz. Zamanı kopyacılıkla geçirdik. Yine de o sene o özet halindeki Tarih-i Umumî'nin ilk çağ kısmını bitiremedik. Velhasıl sekiz sene zarfında tarihin umumi ve hususi kısımlarından ellişer, altmışar sayfa, o da, giriş bölümünü okumakla kaldık. Mektepten çıkışımızdan sonra, yine aynı maniler ile karşılaştık (1) Vakanüvis tarihlerini toplamak zordu. Toplansa bile okuyup içinden çıkmak gayr-i kabil. yazılışları sebebiyle ön-

ceden büyük bir vukufla tarihi okumağa hazırlanmak icap ediyordu. "Kâinat"ın Osmanlı tarihi özel bir fikir verdi. Üstelik bir taraftan da tetkike koyuldum. Çektiğim zahmetleri bildiğim ve unutmadığım için: Evvela "Küçük Tarihi Osmanî" adıyla hâlâ mekteplerimizde okunan hülasaları yazdım ki, bunların, yarısından çoğunu devr-i sabıkın "Encümen-i Teftiş-i ve Muayyinesi" içinden çıkardı. Bir kısmını da ben korkumdan eksilttim.

İkinci olarak, mekteplerimizde "Tarih-i İslam" dersini açıklamak fikrini ileriye sürerek, bazı taraflardan tasvip edilmek dolayısıyla "Küçük Tarih-i İslâm" adlı bir kitap daha yayımladım. Bu son bir teşebbüstü. Çünkü ondan sonra müstebit hükümetin nazarı dikkat ve merakım tarih üzerine oldukça dehşetle dikilip kaldı.

Şu kadar var ki yirmi beş yılda böyle yakın bir zaman zarfında Osmanlı ve Tarih-i İslâmi olmak üzere çeşitli neşriyat meydana geldi. Derslerde kullanılmak üzere çeşitli sayıda tarihler yapıldı. Üstelik Hükümet, tarihi bizden uzaklaştırdı biz de, ona yaklaşmak arzusu çoğaldı. Gizli gizli tetkiklerde bulunmaya Tarih-i Osmanîye ait Türkçe ve Fransızca eserleri okumağa devam eyledim. İkdam, Sabah, Tercüman-ı Hakikat, nüshalarıyla bazı mecâmi mevkutede sansür'ün izin verdiği, yarı tarih yarı sosyal makaleler o zamanın tarihi hakkındaki en büyük müsaadatını natıktır. (anlatır)

(2) Bizde meselâ: En mutena olan ve bir parça yazılmasında itina bulunan, tarih edebiyatımızda bir bölümün mukaddemesini meydana getirmiş olan Naima Tarihini okumak, adeta bir hünerdir. Arapça ve Farsça bilmek ve hatta kendi lisanında adamakıllı bilmek alel umum tarihlerimizin anlaşılması için kafi değildir. Hususi tarihler ile, resmi tarihçi diyeceğimiz vakanüvislerin yazdıklarını bütünüyle okuyup ilmi tarihlere ve mevzuata vakıf olmak, Osmanlı Coğrafyasının yeni ve eski durumunu iyice bilmek, teşrifat yani protokolü anlatan risalelerini ve yine "Tezakir-i Şuara"yı resmi mektupları araştırmak, gelenek ve göreneklere akıl erdirerek gayret gösterilirse bir dereceye kadar arzu edilen gayeye varılabilir. Halbuki her Osmanlı kendi tarihini bilmekle mükelleftir. Bu bilme işi tabii ki; bir takım derecelere bölünmüştür. Ama ne olursa olsun birinci derecesi herkes için elzemdir. İşte ben, bu birinci derecede bilgileri anlatan malumatla tarihimizi topladım. Lise seviyesindeki okullara uygun olması niyetiyle tertip ve tanzim ederek meydana koydum.

Bu eserimizde en çok dikkate aldığım husus "nasıl yaşamış" olduğumuzdur. Bu sebepten harp vakaları ve siyasi hadiseleri örnek seçerek, hayatın sosyal şartlarına bağlı olanlarını "fayda" ismi altında kaleme aldım. Gelenek ve mazideki ahlakımızı gösteren parçaları bizdeki tarihlerin numunelerini, kısmen de edebiyat-ı tarihiyeyi harb vasıtası ve siyasımızı kara ve

deniz kuvvetlerimizin tertip ve düzenini zaman zaman geçirmiş olduğu değişikliklerin tafsilatını eğlencelerimizi düşünlerimizi oyunlarımızı karşılama usullerimizi merasimlerimizi kısaca ıslah olmuş ve bir olgunluğa varan tarihimizi teşkilat ve idaremizi padişah ve önemli kimselerin özel hayatlarına ait düşünceleri (3) tarihten bizim için alınması elzem olan dersleri devlet adamları ile ahalinin münasebetlerinde tabi oldukları değişiklikleri antlaşmaların neticeleri, Osmanlı Tarihinin islâm tarihi ve bilhassa umumi tarih ile münasebatını medeniyet terbiyesinin tarih ile olan rabıtasını devletin Avrupa devletleriyle zaman zaman peyda ettikleri münasebetlerin avamı (ahali) ne dereceye kadar çalışmaz bir kavim haline getirmiş olduğumuzu, Osmanlıların Anadolu, Rumeli Afrika taraflarında münasebet ve temas kurduğu bütün hükümet ve kavimlerin özet halindeki tarihlerini, tarihçilerimizin büyük itimad sahibi olanlarının tenkitleri ve izahlarını fesad ve ihtilallerin şekil ve bunların geleneksel ahlaka ait iç ve dış ayıplanacak sebep hükmünde olarak elan devam etmekte bulunan şikayetlerini cehalet ve taassubun, hükümetsizliğin ve kanunların nizamların geçerliliğinde seçilen usulün uygun olmayan çeşitlerinin zaman zaman ortaya çıkardığı sıkıntı ve üzüntüler, milletin nasıl bir esaretin altında bulunduğunu gösteren halde ne gibi vasıta ile kandırılıp akıl almaz tarzda hükümet tesirinde bırakılıp hakimiyeti olduğunu velhasıl dahili ve harici siya-

set usulümüzde görülmüş iyiliklerle fenalıkları, lise seviyesine kadar yükselmiş bir talibe anlatmak düşüncesini taşıyarak hemen hemen hepsini topladım.

Bu mahsulun ne kadar uzun bir zaman süren çalışma neticesinden olduğunu insaf sahibi olanlar takdir eder. Yetersiz, pejmürde, dağınık, eksik ve sayısı ikiyüzü aşan yazma ve matbu tarihi eserler Osmanlı ve ecnebiler (4) dahil tetkik edilmiştir. Öyle zan ediyorum ki, böyle hülasa meydana getirmek dolay değildir.

Benim itikadımca, mekteplerimizde ya bu tarzda hazırlanmış tarihler okutulmalı ya da tarih derslerinden sarfı nazar edilmelidir.

Kitabımız hacim itibariyle büyük, muhteviyatı ise bir yılda verilebilmek için fazla görünecek şekildeyse de, maksadımız anlaşılınca bu mahzur ortadan kalkar. Dersler metin üzerinden yürütülecektir. Talebe faydaları okuyup mütalaa ve tetkik ederek, zaman zaman genel vakalarla birleştirecektir.

Tarihin, coğrafya ile olan bütün münasebetleri unutulmamıştır. Kitabın içinde yer alan haritalardan başka, elle yapılan büyük harita lüzumu da vardır ki bunlar geçmiş eserlerdeki genişliği ve dikkatimizi gösterecektir. Kıyafet bahisleri, şekil ve şemailin anlatımı, tarihi binalar, merasimlere ordu ahvaline ait elde edilen resimler, meşhur muharebelerden tablolarıyla silahlar ve gemiler paraların numune ve tarifleri,

siyasi vesikalar, evraklar ve bunların tarihi lüzumu görülenlerin kitabımızda resimleri basılıdır.

İlk defa olarak Osmanlı ülkesinde böyle bir tarih yayımlamaya muvaffak olduğumdan dolayı cüretimin çokluğu af buyrulsun. Fakat zamanın başka bir terbiyeye muhtaç olduğunu bağıra çağıra ilan edenlerden biri de ben olduğumdan dolayı üzerime düşen bir vazifeyi hızla yapmak tabiiydi.

Mevzuun büyüklüğü beni adamakıllı, yormasına rağmen tamamlamaktan yılmadım. Böylece Tarih-i Osmaniye dair olan gayretimi (5) bir noktaya toplaması için bir fihrist meydana geldi. Bu bakımdan kitabımı, okuma meraklılarının istifade edebileceğine çok kuvvetli zannım vardır.

Şunu da arz edeyim ki; içindekiler, meşrutiyet fikri nokta-i nazarından muhakeme edilerek yazılmıştır. Geçmişte korku ve riya yüzünden iyi kabul edilmiş bir fikri aynı endam ve kıyafetle sürükleyip yazmadığımdan, okumak ve tertip, geçmiş sözün gelişine aykırılıklar da vardır. En önemli hedefim, taze ve genç beyinlere vakaların bilahire ibret dersi şeklinde tecelli eden durumunu göstermekti. Başarılı oldumsa ilelebet iftihar edeceğim.(6)

Ahmet Rasim.

1

MUKADDİME (GİRİŞ)

Süleyman Şah - Ertuğrul Bey

Osmanlı devletinin kurucusu olan Osman Gazi'nin büyükbabası Süleyman Şah'dır. Süleyman Şah, Orta Asya'nın Altay veya Altun dağı denilen kısmında oturan Kayı Han isimli Türk kabilesine mensup bir beydi. Hicri yedinci asrın başlarında Asya kıtasının Karakurum taraflarında kuvvetli bir hükümet teşkil ederek etrafa zulüm ateşleri saçan Cengiz isimli Moğol hükümdarının kötülüklerinden, yerini yurdunu terk etmiş, Türkistan'da Mahan civarına yerleşmişti. Fakat burada da, Cengiz'in şerrinden emin olmadığından önce Ahlat tarafına oradan da, Erzincan nahiyesine göçmüştü. Kabilesinde nüfusun ellibin ila yüzelli bin kişiyi bulduğu rivayet edilir. Süleyman Şah buralarda bir vakit durduktan sonra Cengizîlerin fırtınası geçip gitmiş zannederek memleketine dönmek kararı vermiş ve Halep civarında Caber isimli kalenin yakınında Fırat nehrini geçerken atından düşerek boğulmuştur. Süleyman Şah'ın nâşı adı geçen yere gömülmüş ve bu kabir Türk mezarı diye meşhur kalmıştır.

Bu vak'a üzerine Süleyman Şah'ın, Gündoğdu, Sungurtekin isimlerindeki iki oğlu, diğer iki oğlu olan

Ertuğrul Bey ile Dündar Bey'den ayrılarak Orta Asya'ya gitmişler. Ertuğrul ile Dündar beyler de beraberlerinde dört-beşyüz aile olduğu halde Halep taraflarında kaldı.

Kalanlar bir müddet Pasin ovası ile Sürmeli Çukur'da gezindiler. Ertuğrul, oğullarından Sarubatu Savcı Bey'i Konya Sultanı'na gönderip, bir yaylak ile bir de, kışlak istedi. İşte bu sıradaydi ki, Ertuğrul Bey yolda birbirleri ile savaşan iki birliğe rast geldi. Bir taraf mağlup olmuştu. Yiğitliğin gereği olarak, mağlûp tarafa yanında bulunan beş-altı yüz süvari ile imdada koştu. Bu taraf galip oldu. Meğer imdad edilen ordu, Selçukiye askeri, sonraki yardım sayesinde mağlup edilen de Tatarlar imiş.

Bunun üzerine Konya'da bulunan Selçukî hükümdarı 2. Alaeddin Keykubat, Ertuğrul Bey'e Domaniç ve Ermani yaylaklarıyla, Söğüt kışlağını verdi. Bu vak'a H. 630 / M. 1233 yılına rastgelir.

***

Ertuğrul, bu taraflarda yerleşmekle beraber bir bakıma, Selçukî' hükümetinin Rumlara karşı Uçbeyi, yâni hudut muhafızıydı.

Birinci Bölüm

Osman Gazi

-1-

Hicri 656 / Miladi 1258 yılında Söğüd'de dünyaya gelen Osman Gazi, babası Ertuğrul Bey'in vefatı esnasında 24 yaşındaydı. Kabilesine reis oldu. Selçuklu devleti hükümeti, babasını olduğu gibi onu da Uçbeyi olarak tanıdı. Osman Gazi'nin reisliğe geçtiği devir üzerinde durulması gereken bir dönemdir. Selçuklular Osman Gazi'nin Bizans yani İstanbul imparatorunun hududunu koruma vazifesini tanımakla beraber, kendisi de yıkılmak üzereydi. Osman Gazi'nin etraf ve yakınındaki rum tekfurlarına gelince bunlarda: İstanbul İmparatorluğu tarafından kendi hallerine bırakılmış olduklarından istedikleri gibi hareket eder olmuşlardı. Yağmacılık ve benzer işlere başvurarak geçinirlerdi. Bu sebeble hudud boylarında çatışma eksik olmazdı. Selçuklu devleti Cengiz han neslinden gelme Gazan Han ve serdar(7)larının taarruzu yüzünden yıkılıyor, valilerin itaatsizliği ise bu sonucu çabuklaştırıyordu. Fakat Osman Gazi, bu tip işlerden hoşlanmaz diğer komutanlara benzemezdi. Selçuklu

devleti hükümetine itaat ve sadakati gösterirdi. Osman gazi ilk defa İnegöl hakimi ile vuruşmuştur. Savaş Ermen derbendinde meydana gelmişti. Burada Saruyatı Savcı Bey'in oğlu Bayhoca şehit olmuştur. Bunun üzerine piyade ve suvari üçyüz kadar dilaverle etrafa hücumlar tertip etmiş ve M.1287 / H.686da meydana gelen savaşta tekfur öldürülmüştür. H.688 / M.1289'da Karacahisar'ı almış ve bu vaziyet karşısında kendisine Sultan Alaeddin-i sâni tarafından tuğ, beyaz sancak ve kös, davul, zurna, nekkare, nefir (savaşçı topluluk) ve diğer bazı şeylerden meydana gelmiş mehterhane ile beraber, güzelde bir at göndermiştir. H.689 / M.1290 tarihinde, Yenişehir, Bilecik, Köprühisar, İnegöl, İnönü, Yarhisar ele geçirilmiştir. Istiklâl-i Osmanî

-2-

Hicri 699 / M.1300 senesinde Tatar Han'ı Mahmud Gazan Selçuklu Devleti'ni perişan ederek yıkıp geçti. Bu yıkılışın neticesinde doğuda Kızılırmak'a kadar uzanan Selçuklu arazisi üzerinde, on iki tane hükümet denemeyecek küçüklükte hükümetçikler meydana çıktı.

1. Çanakkale Boğazı tarafına doğru Karesi Beyliği
2. Aydın'ın kuzey tarafında eski Sart kasabası mevkii ile beraber, Saruhan Beyliği

3. Ayasuluğ dahil olmak üzere Aydın ili
4. Menteşe Beyliği
5. Teke
6. Hamideli
7. Merkezi Konya olduğu halde Karamanoğulları
8. Merkezi Kütahya olmak üzere Germiyanzadeler
9. Amasra, Sinob dahil olarak Kastamonu Imareti yani İsfendiyaroğulları
10. Söğüd, Eskişehir taraflarında Osmanlılar

Bu takımın haricinde olarak, Adana taraflarında Ramazanoğulları, Maraş civarında ise Dulkadiroğul1arı hükümran olmuştu. Selçuklu devletinin enkazı üzerine kurulan bu hükümetçiklerden hiçbiri devam etmek imkanı bulamadı.

Osman Gazi istiklalini ilan etmiş bulunduğu için bakışlarını Kocaeli ile Üsküdar tarafları ile Bursa taraflarına dikti.

Koyunhisar önünde Kete,Atranus, Kestel Tekfurlarının kuvvetlerini mağlup ettiği andan itibaren hükümeti, bambaşka bir sağlamlık ve kuvvet kazanmıştı. İstanbul imparatoru Andranikos, Moğolları Osmanlılar üzerine saldırtmak için bundan evvel sırasıyla iki Moğol hanına nişanladığı kız kardeşi Mari yi,Gazan Han' a takdim etti. Ancak Osman Gazi hedefini değiştirmedi. İznik'i muhasara ederken, İstanbul Boğazı üzerine yürüyerek İstavroz (Beykoz) ve Anadoluhisar' a kadar geldiği gibi Şile taraflarına da saldırıya geç-

mişlerdir. Mari, lznik'ten tehdid ediyordu. Osman gazi buranın kilidi makamında bulunan Koçhisar'ı da zapt etti. İznik'in imdadına koşan İstanbul imparatorunun askeri, Yalak abad, yani Yalova taraflarında feci bir yenilgiye uğratıldı. Artık sıra Bursa'ya gelmişti. Bu şehir zaten on senedir muhasara altında bulunuyordu. Fakat Osman gazi rahatsızlık hasebi ile bulunamıyor, kavgayı Orhan gazi idare etmekteydi. H.726 / M.1326 tarihinde Gazi Mihal Bey'in araya girmesiyle Bursa ahalisi otuz bin duka altını vererek teslim oldu.

Orhan Gazi, fetih haberini venmek üzere babasının yanına geldiğinde babasını ölüm döşeğinde buldu. Baba oğul birbirlerine sarılarak, ağlaştılar.

-3-

Orta boylu, gayet geniş göğüslü, teni esmere yakın iri gözlü çıkık kaşlı idi. Vücudunun belinden aşağı kısmı, gövdesinden daha uzun idi. Kollarını aşağı sarkıttığı zaman ellerinin uç kısmı dizinin hizasını geçmekteydi. Hükümetinin istiklâlini ilân ettikten sonra yirmi geçen yirmi yedi sene içinde topraklarını genişletmeye devam etti. Yenişehir'de nikris hastalığından vefat etmiş, yaptığı vasiyeti icabınca "Manastır Kümbedi" veya "Gümüşlü Kümbed" denen yere defn olunmuştur.

Osman Gazi geride bıraktığı hükümetin topraklarını kuzeyde Marmara sahiline Sakarya nehri ağzına güneyde Kütahya yakınlarına taşımış bulunmaktaydı. Bu hududlar içinde Söğüd Eskişehir, Karacahisar, Harmankaya Bilecik ve Yarhisar buıunmaktaydı. İznik ile Bursa hariçdi. Savaşlarda gösterdiği başarılar mahareti ve kendine has usullerinin neticesiydi.

İkinci Bölüm

Orhan Gazi

-1-

Hicri 678 / M. 1279 tarihinde dünyaya gelmiştir. Bursa'nın fethinden sonra babasının vefatı üzerine tahta geçmiştir. H. 726 / M.1325 senesinde kırksekiz yaşındaydı. Rumların elinden ilk fethettiği, yer Üsküdar'a dört saat mesafede bulunan Samandra kalesidir. Ancak İzmit'in fethi Osmanlıların Marmara denizi sahillerine iyiden iyiye önem vermiş bulunduklarını gösterir (H.727 / M.1326).

Osmanlı hükümeti Orhan Gazinin tahta çıkısını müteakip yeni bir şekil almıştır. Büyük ağabeyi Alaaddin paşa, Osman gazinin vefatı üzerine Orhan'ın kendisine teklif ettiği saltanatı kabul etmedi. Orhan'ın, yararlılığı, kahramanlığı herkesçe bilinmekteydi. Alaaddin paşa da, akıl ve hikmet ile buluşmuş bir kimseydi. Saltanatı kabul etmedi. Ama küçük kardeşine vezir olmak gibi en büyük bir insaniyet ve gayret gösterdi. Orhan Gazi, fetihler ile meşgul olurken, devletin askerî ve idarî teşkilatlarını meydana getir-

mek, yani devlete medeni bir tarz ve usul vermeyi başardı.

Bu teşkilatı üç esas üzerine bina etmiştir.

1. Bu zamana kadar ahalinin elinde Selçukîye paraları bulunuyordu. Bunları Osmanlı Parasına tahvil etti, Yani Osmanlı parası olan sikkeyi kestirdi.
2. Askerin,ahaliden ayrılabilmesi için askerlere has kıyafet icadetti.
3. Askerin sınıf ile vazifelerinin tayini ve tahsisi

Bu teşkilatın kurulması müzakerelerinde Osmanlıların ilk kazaskeri olan Çandarlı Kara Halil'de bulunmuştur.

İlk sikke; yani para, gümüş ve bakırdan yapılmış, bir tarafına "Kelime-i şahadet" arka tarafına da "Orhan haledallahe Melik" ibaresi, yazılmıştır.

Kıyafet-i askeriyeye gelince: askerlerin beyaz renkli külah giymeleri karar altına alınmış ve bundan dolayı kıyafet-i askeriyeye ilk biçim veren Osmanlılar olmuştur.

Türk kahramanlarından "Yaya" adı ile kurulan bin neferlik sınıf, bizdeki askerî teşkilatın esasını teşkil eder. Yeniçeri bu sınıftan sonra meydana getirilmiştir. Orhan Gazi, H.731/M.1330 senesinde İznik'i tamamen işgal ederek, İstanbul'daki Bizans imparatoruna büyük bir darbe vurmuş oldu. Hatta Taraklı ve Gemlik kasabalarıyla Marmara kıyılarını Kartal'a kadar ele

geçirmiştir. İznik fetihden sonra bir müddet Orhan Gazi tarafından başşehir olarak kullanılmıştır.

Hicri 737/M.1337'de Karesi hakimi Aclan Bey, vefat etti. Büyük oğlu onun makamına geçti. Ne varki; fena huylu bir kimseydi. Ahali ise padişah yanında bulunan ve bir evlat muamelesi gören Tursun Bey'i istemekte olup bu dileklerini Aclan Bey'in kumandanlarından Hacı İlbey'i gönderip istirhamda bulundular. Bu talep üzerine harekete geçildi. Yapılan sefer sırasında Kirmastı, Mihaliççık, Ulubad kaleleri zapt olundu. Daha sonra da bütün Karesi Osmanlı topraklarına dahil ettirildi. Büyük şehzade Süleyman Paşa, buralara vali olarak tayin olundu.

Alaaddin Paşa, İznik fethinden sonra vefat etmişti. Adı geçen paşanın vefatından sonra, Süleyman Paşa vezir oldu. Süleyman Paşa, Karesi komutanlarını vazifelerinde ibka etti. Bu çok doğru bir siyaset tarzıydı. Karesi kumandanlarının ileri gelenleri, Hacı İlbey' i, Gazi Fazıl Bey, Ace Bey, ve Bursa fethinde içeride kumandan olan Evranos Bey'di. Bu zatların daha sonra devlete büyük hizmetleri geçmiştir. Karesi Fethinden sonra, yirmi sene kadar savaş yapılmamıştır.

2- Rumeli'ye Geçiş

Tarihlerimizin bize bildirdiğine göre, Orhan Gazi Karesi fethinden sonra bir gün Rumeli tarafına geçmek fikrini ortaya koymuştur. O sırada huzurunda

bulunan Şehzade Süleyman Paşa, bu hizmetin kendisine tevdi olunmasını istirham etmişti. Bu vaziyet karşısında Orhan Gazi, memnun olarak bu zor işi ehil olarak gördüğü Süleyman Paşa, ya havale etmiştir Süleyman Paşa bu emir üzerine, sahili tetkik üzere Kapıdağı'na gelmişti Aydıncık harabesine giderek etrafı seyretmeye başlamış. Bir akşam Süleyman Paşa maksadını orada Ace Bey, Gazi Fazıl Bey ile Evranos Bey'e açıp Fazıl Bey ile Ace Bey, hemencik bir sandal veya sal ile karşı yakadaki Çimni köyüne geçerek, bağlar içinde bir hristiyan yakalayıp dönmüşler.

Süleyman Paşa, esire gayet güzel ve kibar davranıp gönlünü kazanmış ve kendisinden klavuzluk edeceğine dair vaad almıştı.

Hemencik etraftan temin ettikleri sığırları keserek, derileri tulum halinde çıkarıp sallar yaptırmıştır. Her sala kırk kişi bindirmişti.

Şehzadenin bindiği salda; Aksungur, Kızıloğlanoğlu, Kara Timurtaş paşa, Kara Hasanoğlu, Akçakocaoğlu, Balabancıkoğlu gibi emekdarlar bulunmuşlardı. Hacı İlbey Ace Bey Gazi Fazıl ve Evranos beylerde diğer bir sala binmişlerdi. Bu sallar kısa zamanda, kendilerini karşı sahile çıkarıp Çimpe kalesini basmışlardı. Ahaliye hiç bir zarar vermeyip onlardan gemiler temin etmişlerdi. Yine aynı gece üçyüz dilaveri Rumeli cihetine geçirmişlerdi. Neticeten; üç gece içinde üç binkişiyi bir sahilden diğer sahile aktarabilmeyi başarmışlardı. Bolayır ve

Akçalimanı denen yerde bulunan Rum gemilerini ateşe vermişlerdi. Ayasolanya kaleside feth edildi. Ahali ise; karşı yakada Karesi civarına nakl edildi. Bu olaylar meydana geldiğinde tarihler Hicri 758 / m.1356 gösteriyordu. Gönlünce istiklale kavuşmuş olan Osmanlının elliikinci senesi dolmuştu. Osmanlıların gerek siyasi gerekse sosyal durumları bu tarihten sonra büyük değişiklikler gösterir.

İstila devirlerine bir başlangıç aranacak olursa, Rumeli yakasına geçiş buna kafi gelebilir.

Süleyman paşa; Rumeli'yi geçtikten sonra Gelibolu, Bolayır, Malkara, Ipsala, Tekirdağı gibi yerleri zapt ederek kuzey yönünde ilerlemeye devam etmiştir. H.760/m.1358 tarihi Osmanlı tarihinin hazin bir günüdür. Çünkü rumeli fatihi Süleyman paşa, av esnasında atından düşmüş vefat etmişti. Aradan geçen iki ay sonra böyle necib ve kıymetli bir evladın kaybının üzüntüleri içinde, Sultan Orhan Gazi'de ahirete intikal etti.

Sultan Orhan, uzun boylu, çatık kaşlı, pembe yüzlü, iri ela gözlü koç burunlu mevzun vücudlu bir kulağında siyah bir ben bulunuyordu, hayır ve hasenata eğilimi çoktu. İlk medrese onun zamanında İznik'te kurulmuş ve müderrisliğine meşhur alimlerden Mevlana Davud-u Kayseri tayin kılınmıştır. (28)

Komşuların Durumu

Osmanlıların Rumeli yakasını fetihleri hasebiyle etrafın vaziyetini bilmek, gelecekteki vakaların iyi anlaşılabilmesi için elzemdir. Osman Gazi devrinde yapılan fetihler, kuzey, kuzey doğu ve kuzeybatı üzerine teksif olunmuştu. Orhan Gazi zamanında ise, batı üzerine dönülerek, Karesi ilhak, İzmit ve Gemlik gibi sahil memleketlerin zabtıyla Marmara denizinin Asya kıyıları tamamen ele geçirildi. Bu vaziyet karşısında Anadolu toprakları üzerinde küçük hükümetler olarak, doğu tarafımızda Ankara'da Ahiler cumhuriyeti Kastamonu'da İsfendiyaroğlu, güneyimiz de Karaman, Germiyan, Hamid, Teke, Menteşe, güney batımızda da Saruhan, Aydıneli, bulunup, kuzey tarafımızdaysa yalnız İstanbul İmparatorluğunun hayal haline gelmiş hükümeti uçuşup duruyordu.

Bizans İmparatorluğun durumu büyük sıkıntılarla karşı karşıyaydı. Osmanlıların Anadolu'da meydana çıkışlarından evvel iki üç sınıf araziye sahipti.

1. Anadolu'da İznik, İzmit, Bursa,Üsküdar, Alaşehir, Manisa ile Karadeniz'de bir kaç şehir.
2. Rumeli'de : Kostantiniyye, Trakya'da şimdiki Edirne vilayeti, Siroz Meyseri, Silivri. Makedonya'da: Selanik, Gelibolu, Selaniki, Kesendire, Aynaroz kazalarını kapsayan Halikidik yarımadası Teselya'nın bir kısmı.
3. Rodos, Bozca ada ve bir kaç ada daha...

Osmanlıların zuhurundan Rumeliye geçişleri arasındaki müddet, Anadolu'daki araziyi hemen hemen tamamen kaybettiği gibi Rumeli'den dahi Gelibolu yarımadasından çekilmeğe başlamıştı. Hele askeri kuvvet açısından pek çok zayıftı.

Osmanlılar Rumeline geçtikten çok az bir zaman sonra Çorlu'ya (30) kadar genişlettikleri sıralarda "Sırp Sındığı" vakasıyla bile ortaya çıkıyor ki, kuzeyde Bulgaristan kuzey batıya doğru, Güney Sırbistan, batı yönünde Bosna, Arnavutluk, hükümetleri ile temasa başlamışlardır. Fakat bu temasları kızgın ateşe döndüren, yine İstanbul İmparatorluğunun Hıristiyan kavimlerle, Anadolu'daki küçük Müslüman hükümetlerini, Osmanlılar aleyhine teşvik etmesi ve ileride göreceğiniz gibi vakalar bunu doğrulayacaktır. Avrupa'da o zamanlar, din adına hareket eden papaların, bizzat veya vasıtalı olarak Hıristiyanları, yalnız Osmanlı hükümeti üzerine sevk eylemiştir.

İstanbul İmparatorluğu o zaman medeniyet ve marifete sahip bir hükümet idiyse de milletlerin ve komitelerin devamı ve ilerlemelerinde daha çok tesiri olan ihlaslı olmaktan ayrılmış fesadi bir ahlaka düşmüştü. Bundan başka Hıristiyanlığın doğu kilisesi yani Ortodoks mezhebinin esası ve makamı, Kostantiniyye'de bulunduğundan ve Roma'daki batı kilisesinden yani, Katolik mezhebinden ayrı bir idare-i ruhaniyeye sahip olduğundan Avrupa'nın Katolik

olan diğer kavimlerinden olan Hıristiyan (3) lar da bir dereceye kadar ayrı durmaktaydı. Hele imparatorlarının vaziyeti hükümetin intizamını büsbütün çığırından çıkarmış ve böylece bir vakitler beş yüz bin nüfusa kadar yükselen İstanbul oraya buraya hicretle azalmıştı. Hatta imparatorlar, Ceneviz ismiyle anılan şimdiki İtalya'nın Cenova şehrinden çıkanlarla gemicilikte ve deniz ticaretinde fevkalade mesafe almış uzak bir hükümetin yardımıyla hükümet etmeğe tenezzül ederek şehrin karşı tarafındaki Galata böylece Cenevizlilere geçmişti.

Osmanlı kuvvetleri Rumeli'ne geçmekle beraber Anadolu'da hemen her taraftan kuşatma altındaydılar. Bunların yanında bilhassa Karamanoğullarıyla İsfendiyar oğulları pek çok endişelendiriyorlardı. Allah tan hepside bir birlerinin aleyhindeydiler. Böylece birleşip ittifak edemiyorlardı.

Üçüncü Bölüm

Murad-ı Hüdavendigar

-1-

H.726 / M.1325 senesinde dünyaya gelmiştir. Tahta geçişi ise, H.761 / M.1389 senesine rastlayıp tahta geçtiğinde otuz beş, yaşındaydı. (İstidrat: merhum yazar herhalde gözden kaçırmış olacak. Doğrusu H.726 / 1326, tahta geçişi ise H.762 / M. 1361'dir.)

Osmanlılar Rumeliye henüz geçmiş, İstanbul İmparatorluğu dahi Balkan hükümetlerinden Sırp Bulgar, Arnavut ve sair ülke krallarından imdat istemişti. Bu yardım isteme haberi yüzünden Edirne'nin zaptı karar altına alındı. Fakat Karamanoğlu Ankara da bulunan ve Ahi adı ile şöhret bulmuş olan derebeyleriyle birleşerek, tecavüzlere girişmişti. Padişah, yirmibeşbin askerle Ankara üzerine yürüyerek, istilaya muvaffak oldu. Yine Rumeli tarafına geçerek sırasıyla Çorlu, Çatalca, Hacı İlbey ile Evranos Bey Keşan ve Dimetoka'yı ele geçirmişlerdir. Bu esnada Edirne bile ele geçirilip, Lala Şahin paşa ise, Zağra ve Filibe, Evranos bey'de Gümülcine Yenice Vardar taraflarına (34) gitmişlerdir. Âlimlerden Kara

Rüstem'in içtihadıyla ganimet mallarından beşte bir alınması "Hums-u Şer'i" kararı alınmıştır.

H.766 / M.1366 da Rumeli cephesinde çok mühim olan bir galibiyet hadisesi elde olunmuştur. Trakya yani Edirne vilayeti ve havalisinin zaptı için Osmanlılar Balkan yarımadasında bulunan Bulgarlar ve Sırplar gibi kuvvetli iki Slav hükümetiyle Temas etmişlerdir. Diğer taraftan Roma'da bulunan Papa 5.Urban'da Müslümanlar aleyhine bir haçlı seferi açabilmek için teşvik hareketlerine girişmişti. Avrupa'nın batısında ve güneydoğusunda bulunan Hristiyan prensleri bu teşviklerin tesirine kapıldılar. Hatta Macar kralı Lui Dancov, güney Sırbistan prensleri Vokaşin ile oğlu yeşa, Bosna kralı Tyortku, Bulgar Çarı Şiyşman,Ulah Voyvodası Mirçe birleşip, altmışbin kişilik bir ordu ile üzerimize yürümeğe başladılar. Padişah Rumeli'nin muhafazasını Lala Şahin Paşaya bırakarak Bursa'ya çekilmişti. Paşa böyle kuvvetli bir ordunun gelmesini, Meriç Nehri taraflarında Çermen üzerinde anlayıp Bursa'ya haber yollamakla beraber Hacı İlbeyi'de dörtbin suvari ile vaziyeti gözlemlemeye gönderdi. Hacı İlbey'in gecenin karanlığından istifade etme yolunu seçerek baskın yapması birleşik Avrupa askerini şaşırttı. Sırp beyleri kaçarlarken Meriç nehrinde boğuldular. Macar Kralı kaçıp kurtulmayı, boynunda asılı duran Hz. Meryem-'in tasvirine atfetti. Sultan Murad bu galibiyet haberini Biga'ya ordusuyla geldiği esnada aldı. Büyük bir neşe

ile Bursa'ya dönerek Bilecik ve Bursa taraflarında camiler, hayrat inşa ettirdi. Hacı İlbey'in bunları bastığı yere, Sırp Sındığı denildi.

Bu muzafferiyetin büyüklü, Trakya'yı Bulgaristan'ı tamamen, Sırbistan'ın bir kısmını Osmanlılara kazandırmak neticesini verdi. Sırp kralı (36) Vokaşin'in oğlu Marko uymağa mecbur kaldı. Kuzeyde bulunan Raguza cumhuriyeti elçi yollayıp bir ticaret antlaşması yapıp sencde beş yüz düka altını vermeyi taahhüd ettiki, Osmanlılarla Hristiyanlar arasında ilk yapılan antlaşma budur.

Tarih burada diyor ki:

> Lala Şahin paşa Hacı İlbeyi'nin başarısını çekemeyerek zehirletmiştir.

Bulgar prenslerinden Kostantin'in başşehri olan Köstendil zapt edildiği gibi, yine Bulgarlardan Despot dağı Siroz alındı. Sırplılar Niş'i terk ettiler. Sırp kralı Lazar Osmanlı ordusuna bin suvari ve hazineye, elli kıyye gümüş vermek üzere sulha razı oldu. Bulgar kralı Siyşman bile vergiye yattı. Hatta kızını Sultan Murad-ı Hüdavendigar'a verdi. Fakat ertesi sene vergisini veremediğinden İnce Balaban namındaki bir kumandanımız Bulgaristan'ın ikinci şehri olan Sofya'yı aldı. Diğer taraftan Timurtaş Paşa Manastır'ı, Pirlepeyi, İştipi, Karlıili zapt etti.

Bu sıralardaydı ki, Germiyanoğlu'nun Kızı Şah Hatunu büyük şehzade Yıldırım Bayezid'e nikahlayarak cihaz (çeyiz) yoluyla Kütahya ve bütün Germiyan ve Hamidoğlundan Beyşehir, Seydişehir, Isparta vs. yerler para ile alınarak Osmanlı toprağına katılmış oldu. Bu vaziyet karşısında Osmanlı Devleti Karamanoğlu ile tamamen temasa geçmiş bulunuyordu.

Timurtaş Paşa, Makedonya taraflarını hemen hemen tamamen ele geçirmiş yalnız, Selanik kalmıştı. H.785 / M.1383 tarihinde Sultan Murad Rumeli tarafına geçti. Bu esnada Yıldırım Bayezid, Hamid ve Germiyan, diğer şehzade Yakup bey Karesi valisi, Savcı bey ise, Bursa'da kaymakam idi. Savcı bey, Karamanoğullarının hilesine kapılarak, istiklal arzusuyla kendi adına hutbe okuttu. Bu vaziyet karşısında Padişah hemen Anadolu tarafına geçerek, Bursa üzerine yürüdü. Savcı bey, mukabeleye kalkışmış ise de, esir edilip gözlerine mil çekildi. Savcı beyin, İstanbul imparatorunun oğlu Andronikos ile anlaşarak, babaları aleyhine isyan ettikleri ve Sultan Murad' ın emriyle Andronikosun gözlerine babası tarafından kızgın sirke akıtılarak, görmekten mahrum edildi, şeklinde rivayet vardır (38).

Bilahire Hayreddin Paşa adıyla vezir olan Kazasker Çandarlı Kara Halil H.788/M.1386 yılında vefat etti. Yine bu esnada Karamanoğlu Ali bey'in, padişahın Rumeli cihetinde bulunmasından biliistifade, Beyşehir Seydişehir ve Yalvaç gibi yerleri yağma

edip,olaylara sebeb olduğu haberi geldi. Sultan Murad, derhal Karamanoğlu'nun üzerine yürüyerek Konya civarında mağlup etti. Şehzade Bayezid-i Yıldırım lakabını bu savaşta kazanmıştır.

-2-

Karamanoğlu vakasında, Bosna kralınında parmağı vardı. Rumeli Beylerbeyi Timurtaş paşa, yirmibin askerle Bosna'ya girdi. Fakat asker yağma ile meşgul iken, düşman birdenbire bastırarak paşayı perişan ve onbeşbin Osmanlıyı şehid etti. Sırp kralı Lazar, Bulgar kralı Şiyşman ile anlaşarak Bosna-Hersek, Arnavud, Ulah beylerinide kendilerine bend ettiler. İkiyüzbin asker topladılar. Timurtaş paşa Toplica'da mağlup olunca, Sırplarla Bulgarların birleşmelerini önlemek için Çandarlı Kara Halil'in oğlu vezir-i evvel yani birinci vezir Ali paşa yeterli kuvvet ile bunların üstüne atıldı. Tırnova'yı, Şumnu'yu aldı. Niğbolu'yu muhasara eylediği esnada Sultan Murad da yetişti. Şiyşman, damadı Sultan Murad'ın affına sığındı. Birikmiş vergilerinide birlikte ödedi. Osmanlı devleti tarafından Silistre kendisine iade edildi. Fakat az geçmeden Şiyşman yine azdı. Bu defa Ali paşa, Niğbolu'yu yine kuşattı. Kral, karısı ve oğullarıyla beraber kefene sarılarak Ali paşanın ayaklarına düştüler. Paşa adı geçenleri Sultan Murad'ın huzuruna yolladı. Bir defa daha af olundu.

Sultan Murad ise ordusuyla Kosova'ya doğru yollanmıştı. Sırp Kralı Lazar, Sırp, Macar, Ulah, Boşnak (40) ve diğer milletlerden meydana gelen yüzbin askerle karşı çıktı. H.791/M.1389 senesi Şaban ayı/temmuz miladiye gelen 15.salı günü Kosova Sahrasında pek kanlı ve hızlı bir savaş oldu. Sırp kralı Lazar'ın da, öldüğü hu savaşta düşman mağlup oldu.

Dördüncü Bölüm

Yıldırım Bayezid

-1-

Hicri 791/M.1388 yılında Kosova savaşı esnasında Hazreti Murat'ın şehit edilmesi üzerine tahta geçmiştir. Tahta geçer geçmez, saltanatına ortak olmaya kalkar vehmine düşürülerek kardeşi Yakup beyi oracıkta idam ettirmiştir. Bu olay, Osmanlı tarihinin belki de, ilk üzücü vakasıdır.

Edirne'ye dönüşte, askeri ihtiyaçları gidererek, ilk baharda Timurtaş Paşa, Sırbya, Gazi Firuz Bey, Vidin üzerinden Macaristan'a aktılar. Padişah Bursa'ya döndü. Timurtaş Paşa, Güney Sırbistan'ı zapt ederek Kral Stefan'ı vergi vermek ve yalnız Kuzey Sırbistan'da hükümet etmek üzere anlaşma yapma eğilimi gösterdi. Padişah, Karamanoğullarının hayallerini bildiğinden Anadolu'daki küçük beylikleri ortadan kaldırmaya kesin karar verdi.

Fakat bu esnada İstanbul üzerine yürüyerek imparator Jan Palaoloğ ile oğlu Manuel'i bir kalede hapis ve onun yerine Savcı bey vakasında gözüne kaynar sirke dökülerek cezalandırılan Andronikosu tahta

çıkardı. Andronikos bir kaç kantar altun ve gümüş vermeyi taahhüd etmişti. Doğu Roma imparatorluğunun ne dereceye kadar zayıfla-mış bulunduğu bu anlattığımız vakadan ortaya çıkar. Jan ile Oğlu Manuel mahpusundan firar ederek, Sultan Bayezid'e iltica ettiler. Bunun üzerine Andronikos, azledilip, Jan yine imparator oldu. Ounun verdiği vergiden başka suvari ve piyade oniki bin askerinde padişahın emrine hazır tutulacağını üzerine aldı.

Anadolu'da Rumlar elinde bulunan Alaşehiri aldı. Ondan sonra Aydın, Saruhan, Menteşe beyliklerini Osmanlı topraklarına ilhak etti. Karamanoğlu Ali bey' in fesadı meydana çıkmakla Gerimyan yoluyla giderek Teke'yi daha sonra Konya'yı zabt eyledi. Ali bey, İçel'e kaçmıştı. Af edilmesini istirham için yolladığı elçiye, Larende ve Taşeli kendisine verilerek af olunduğu söylendi.

Burada dikkat edilecek bir durum vardır ki; mülkleri yani hükümetleri yıkılan, ellerinden alınan Menteşe, Aydın, Saruhan beylerinin, Sinob beyi Kötürüm Bayezid'e sığınmalarıdır. Kötürüm Bayezid, gizli haberlerde Ulah beyi Mirçe'yi ayaklandırdı.

Padişah Ulah beyi üzerine Yıldırım gibi yetişti. Mağlup ederek iki kat vergiye bağladı. Fakat Anadolu'da yine fesat meydana geldi. Karamanoğlu Ali bey, bu defa Timurtaş paşayı tuzağa düşürüp esir etmişti. Padişah alelacele Bursa'ya döndü. Burada toplanan Osmanlı ordusu Karamanlıyı telaşa düşürdü. Timurtaş

paşayı saldı. Ancak bu hareketi padişahın affetmesine yetmedi. Akçay'da esir edilerek Timurtaş paşa tarafından idam edildi. Taşeli ve Larende dahi Osmanlı topraklarına ilhak olundu.

Yıldırım Bayezid H.794 / M.1391 senesinde Anadolu fetihlerini sona erdirip tamamlamak üzere Bursa'dan yürüyüşe başlamıştır.

Önce Kayseri ve Sivas ortasında tatar aşiretlerini başına toplayarak haydudluğa başlıyan Kadı Burhaneddin adlı isyancı üzerine gitti. O da, kaçtı. Tokat, Sivas, Kayseri'yi hiç savaşmadan ele geçirdi. Buradan doğru Sinop Beyi Kötürüm Bayezid üzerine gitti. Kastamonu'ya geldiğinde, Kötürümün vefat ettiği haberi geldi. Osmancık, Canik ve Samsun'da savaşa gerek kalmadan alındı. Devletin Doğu Anadolu hududu bir taraftan Trabzon krallığı ve diğer taraftan Ermenistan ve Kürdistan üzerine hükümet süren Bayenderye hükümeti hududuyla birleşti. Rumelide ise Eflak, Sırbistan ve Bosna-Hersek hududiyle birleştiğinden devlet hakikaten muazzam bir devlet şeklini bulmuştu.

İstanbul imparatorunun kiliseleri yıkarak, kaleler yaptığı haberi alınmakla derhal onları yıktırdı. Bir miktar asker göndererek kuşattı ki, bu muhasara yedi sene sürdü. Karadeniz boğazını kontrol edebilmek için, Anadoluhisarını yaptırdı.

Yine bu arada, Papanın teşvikiyle Venedik, Fransız, Ceneviz, İspanya gemilerinin Selanik limanına

geldikleri haber alınarak, Bayezid mezkür şehrin üzerine gitmiş ve şehri ele geçirerek, müttefiklerin donanmasını püskürtmüştü.

-2-

Yıldırım Bayezid, İstanbul muhasarasını adamakıllı sıkıştırarak zabt etme derecesine geldiği sırada, imparator hristiyan dünyasından istimdad etti. Macaristan kralı Sigismund, Bulgaristanın Osmanlılar tarafından zapt ve istila edilerek kral Şiyşmanın ölümü dolayısıyla doğan boşluktan Patrik bir çok ahali ile birlikte Anadoluya nakil ve kiliselerin yağmasını tutturarak Avrupa hükümetlerine bir elçilik heyeti yollamıştı. Bu elçilik olayından sonra; Avrupada Osmanlı aleyhine bir hava yakalanıp,yeni bir haçlı seferini daha fiiliyata geçirdiler. Bu kurulan haçlı ordusu ilk önce Tuna nehri üzerine inerek sahilin en sağlam mevkii olan Niğbolu civarına varmıştı. Niğbolu'da Osmanlı kumandanlarından askerin başında Doğan Bey bulunmaktaydı.

Sultan Bayezid ordusuyla yürüyüşü esnasında bu karmakarışık ordu ile karşılaşıp hemen savaşa başlamıştır.

Savaşın neticesinde Osmanlılara talih güldü. Haçlılar perişan oldu. Ancak her iki taraftanda zayiat epeyi fazla olmuştur. Macaristan kralı binmiş olduğu bir balıkçı kayığı sayesinde canını kurtarabildi. Fran-

sız şövalyelerine gelince tamamına yakını telef, bir kısımı esir oldu. Esirlerin sayısı o kadar çoktu ki, yalnız Timurtaşpaşazade Umur Bey fırkasına ikibinden fazlası düştü. Müttefiklerin en kıymeti haiz çadırları,cephane ve harp silahları Osmanlıların eline geçti.

Korkusuz Jan, Serdar Dö Mareşal Busiko, Kont Duval Marş, esir olmuşlardı. Bu haber Fransaya ulaştığında kilise çanları matem havaları vurdular.

Daha sonra Fransızlar göndermiş oldukları bir heyetle ikiyüzbin florin karşılığında esirlerini geri aldılar.

Bu savaşın önemli neticesinden olarak, Bosna, Bulgaristan ve Romanya Osmanlı emrine uymak mecburiyeti altına girdi. Osmanlılar, Macaristanın Avusturya, Sirmi taraflarına girerek Mitroviçeyi istila ettiler. Petav bölgesini yakarak, onaltıbin esir sürdüler. İstanbul imparatorluğu ise tiril tiril titriyordu.

Sultan Bayezid, muhteşem galibiyetini eyaletlere, yakında bulunan müslüman hükümetlere bildirdi. Mısır da bulunan islam halifesi, Abbasi sülalesinden olup, padişaha "Sultan iklim-i rum" ünvanını verdi.

Yıldırım Bayezid, Niğbolu zaferinden sonra bütün dikkatini, yine İstanbul üzerine celb etti. Yarım bıraktığı muhasarayı yeniden sıkıştırdı. İmparatorun ilticası, veziriazam Ali Paşanın rüşvet alışı netice verdi. Fetihten vazgeçildi. Ancak antlaşma, İstanbul'da bir müslüman mahallesi kurulması, cami yapılması,

mahkeme kurulması ve her sene onbin düka altını ödemesi hükmü altına alındı.

H.798 / M.1395 ile H.800 / M.1397 tarihine kadar Osmanlı ordusu Anadolu ve Rumelide yeni yeni hareketerde bulunmuştur. Timurtaş paşa, bir kolordu ile Anadoluda fetihlere başlıyarak, Divrik, Darende, Kangırı, Besni, Malatya, Kemah şehirlerini aldığı gibi, bir orduda Evranos Gazi,Yakub beyler kumandası altında Teselya ve Mora üzerlerine gönderip,Tırhala,Yenişehir, hatta Atinayı zapt ettirdi.

Bunlardan H.805/M.1402 tarihine kadar bir sükunet görülmüştür. Anadoluda Osmanlı hududu: Karadeniz sahili dahil Doğu Trabzon İmparatorluğu ile Çarşamba nehri, batıdan, Atina'ya kadar Akdeniz sahili, buradan Toros dağlarından geçen hayali bir hat ile bitiyordu. Rumelide: Kuzey taraftan, Tuna Nehri, Vidin'den geçen hat, Kosova'ya kadar indikten sonra Batı tarafına dönerek Teselya'yı, Yunanistan'ı, doğudan İstanbul surlarıyla Karadeniz sahillerini çevirmişti.

-3- TİMUR

H.79O / M.1388 senesinde Yıldırım Bayezid, Sinob'u ele geçirmişti. Sinop hakimi Kötürüm Bayezid, yanına iltica eden Anadolu beylerinden bazıları Sinoptan yeni türemeye başlayan Timurlenk'in yanına kaçmışlardı.

T'imur birkaç konuda meşhur Moğol hükümdarı zalim Çengiz'in huylarıyla birleşir. Hem topal, hem çolaktı. Bir diğer lakabı da, Kürkan'dı. Kürkan lakabını Orta Asya kumandanlarından Emir Hüseyin'in damadı olması hasebiyle almıştır. Kürkan, tatarca damad demektir. H.771 / M.1369 senelerine kadarda Orta Asyada serseriyane dolaşmış ve sonraları başına topladığı serseriler ile çevirdiği hilelerle Belh şehrini zapt ettiği gibi yavaş yavaş Semerkand ve Harzem taraflarını da istila etti. İran, Gürcistan, hatta Anadolu'ya el atmış, daha sonraları ise, bir kuvvet ile Moskova'ya, Hindistanın Ganj nehrine, başka bir koluda Suriye üzerine göndermişti.

Timur'un yanına kaçmış bulunan Anadolu beyleri tarafından durmadan Bayezid aleyhine teşviklerde bulunuyorlardı. Ancak Timur-Bayezid ihtilafının ağırlığını Irak Arab ve Tebriz hakimi Sultan Idris'in oğlu Sultan Ahmed Gelayir ile Karakoyunlu Ahmed'in oğlu Erzincan hakimi Kara Yusuf bey, Timur istilasından korkarak Mısır'a oradan da hükümdar bulunan Sultan Berkuk'un, bunları attığı hapisten kurtulup Osmanlılara iltica etmeleri teşkil etmekteydi. Timur bunun üzerine yüzbin1erce askerle evvela Sivas'a hücum ve çoluk çocuk demeyip ahalisini katl etti. Malatya'yı yıktı. Bunlardan, sonra Ahmed Celayir'i ve Kara Yusuf'u istemek maksadıyla yolladığı elçi Sultan Berkuk tarafından öldürülünce intikam almak için Halep ve Şam taraflarına döndü. Ora-

dan da Bağdad'a, yürüyerek yapmadığı zülum kalmadı.

Yıldırım Bayezid, bu sıralarda Bursa'dan kalkıp, Timur üzerine yürümüş ancak rastlamak mümkün olmadı. Erzincana giderek oranın Hakimi Tahireddin'i yakalamış ve çoluğu çocuğu ile birlikte Bursa' ya sürmüştü.

İşte Ankara savaşına sebep olan, vakalardan biri de budur. Bu savaşta Yıldırım Bayezid'in ordusu mağlup kendisi de Timurlenk'e esir düştü.

Sultan Bayezid'in esir düşmesi üzerine, veziriazam Ali Paşa ile Yeniçeri Ağası ve kumandanlardan bazıları alelacele büyük şehzade Emir Süleyman Çelebi ile beraber Bursa'ya döndüler. Oradan hazine ve harem-i hümayunu alarak, Kartal, Pendik ve Gebze'yi İstanbul imparatoruna yani Manuele teslim edip, küçük şehzade Kasım Çelebiyi de rehin bırakarak gemilere binip karşı kıyıya geçip Edirne'ye vardılar. Şehzadelerden İsa Çelebi Balıkesir'e, Mehmed Çelebi Amasya'ya gittiler. Diğer Şehzade Musa Çelebi ise babası Yıldırım Bayezid'le beraber esir düşmüştü. Mustafa Çelebi ise kayıp oldu.

Timur, Bursa ve Kütahya üzerine yürüyüp, buraları yağma ettirdi. Bursada mahpus bulunan Karamanoğlu Mehmed Beyi, Karaman'a, Germiyanoğlu Yakup Bey'i Kütahya'ya, Saruhanoğlu Hızır Şahı Manisa'ya, Aydınoğlu Cüneyd Bey'i Aydın'a ve İsfendiyaroğlunu

da, eski hükümetinin başına tayin etti. Osmanlıların Anadoludaki fetihlerini eski beylerine iade etti.

Diğer taraftan; Ankara savaşı İstanbul İmparatorluğunun elli sene daha ömrünü uzattı. İmparator Manuel rahat bir nefes aldı. Yeğeni 7.Jan tahttan indirildi. İstanbul'da Yıldırım Bayezid'in emriyle tayin edilen Kadı'yı da, imamı da kovdu. İslam mahallesi ve camini yıktırdı. İmparator, her biri bir yere dağılmış, şehzadelerin birbirine düşmesi için hain planlar imalatına başladı.

Yıldırım Bayezid, yüzü yuvarlak, rengi kırmızıya eğilimli beyaz, gür kumral kaşlı, gözleri elâ, koç burunlu, seyrek ve iri dişli, açık kumral sakallı, orta boylu, geniş göğüslü idi. Vefatında kırkdört yaşındaydı. Savaşta son derece cesur ve usta olduğu gibi normal işlerde bile şiddeti vardı. Bursa'nın çiçekli kadifesinden Kaftan giyer altın ile süslü külah üzerine sarık (destar) sarardı.

T'arihçiler, Sırp Kralı Stefan'ın kızkardeşi Olivera'ya olan sevgisini, bu sebeble içki alemlerine mübtela olduğunu, veziriazam Ali Paşa'nın sevkiyle sefahata ve israfa daldığını, arada sırada gösterdiği cebir ve şiddetle eski devlet nizamını sarsdığını, hatalarından olmak üzere işaret ederler.

Hatta Timur, kendisine, yazdığı ikinci mektubunda, üçüncü ve dördüncü mektuplarında saygı dolu hitaplarda bulunduğu halde, padişahın verdiği çok sert cevaplar, hakarete varan ifadeleri bu sekir haline

yani içkili olmasına atfederler. Fakat biz bu kanaatte değiliz.

Beşinci Bölüm

Fetret Devri

-1-

Büyük şehzade Süleyman Çelebi; Edirne'ye vardığında, hükümetini ilan etti. Timur ise ordusunu her tarafa dağıtarak, Anadolu'yu yağma ettiği gibi, İzmir' i bile zapt etmiş ve orada bulunan şövalyelerle boğuşup, burasını da viraneye döndürmüştü. Diğer taraftan Amasya'da bulunan Çelebi Mehmed'de, lalası Bayezid paşa ve hocası Sofu Bayezid'in himmetleriyle, o bölgede sözünü geçerli kılmaya ve genişletmeye muvaffak oldu.

İşte görülüyor ki Mehmed Çelebi; Amasya'da kuvvetlendikçe bu vaziyet Timur'un dikkatini çekerek, evvelce takibine, yolladığı Sergerdelerinden Kara Yahya'nın Bolu yakınlarında bozulduğunu göz önüne getirerek Anadolu göçebelerinden Kara Devletşahı üzerine yolladı. Çelebi Mehmed; Devletşahı ve askerini yendi. Timur üçüncü defasında Kubadoğlu isimli sergerdeyi yolladı. Çelebi Mehmed onu da, Niksar'da kaçırdı.

Velhasıl Timur'un gönderdiği Pelidinyaloğlunu, Kazova'da, Gözleroğlunu Karahisar'da tepeledi. Mezidoğlu isimdeki haydutu Sivas'da yakaladı. Bu Mezid af olunarak daha sonra ki ~Mezid paşa adıyla büyük bir Osmanlı kumandanı olmuştur.

Fakat elde edilen eski Osmanlı paraları içinde "Sikke-i müştereke" namıyla bir para vardır ki, bunun bir tarafında alt alta:

La ilahe illallah
Muhammed Rasulallah
Darb-ı fi Bursa

yazıldığı gibi, öbür tarafı da:

Demur han kürkan
Mehmed bin Bayezid Han
Haled Meleke
(806)

yazılıdır. Bu sikke bazıların iddiasına göre Çelebi Sultan Mehmed'in bir müddet Timur'un himayesini kabul ettiğine delil-i tarihi imiş!

Bu hal hemen yüz sene zarfında Anadolu'nun tamamı, Rumeli'nin Tuna boylarına kadar, en mühim yerlerini zapt, Bulgar, Sırp krallıklarını itaata mecbur etmiş olan koca Osmanlı devleti için pek büyük bir musibetti.

Esir olan Musa Çelebi, ordusu ile birlikte Bursa'ya hücum ederek İsa Çelebi'yi bozdu. İsa Çelebi ordusunda bulunan meşhur Timurtaş Paşa maktul oldu. Şehzade mağlup olup Yalova'dan İstanbul İmparatoru'na ve oradan da büyük ağabeyi Süleyman Çelebi'ye iltica etti. Süleyman Çelebi ise (68) kardeşini bir ordu ile Anadolu'ya yolladı. O da Bursa üzerine yürüdü. Bu aralık Amasya'da bulunan Mehmed Çelebi yetişerek, bir daha mağlup etti. İsa en sonunda İzmir'e iltica ederek Aydın, Saruhan, Teke ve Menteşe beyleriyle birleşti. Çelebi Mehmed'in üzerine yürüdüyse de yine mağlup oldu. Aydın ve Manisa sancakları Mehmed Çelebi'nin eline geçti. İsa bu savaştan sonra Karaman'a çekildi. Bir daha da ortalıkta görülmedi.

Şimdi de Emir Süleyman; bütün Rumeli askerini yanına alarak Anadolu tarafına geçti. Bursa'yı zapt ederek, Amasya'ya çekilmiş olan Çelebi Mehmed üzerine, meşhur veziriazam Ali Paşa'yı yolladı. Ali Paşa Ankara üzerine geldiyse de önemli bir şey yapamadı. Mehmed Çelebi ise Emir Süleyman Ordusunu ufak tefek müfrezelerle i'zaç ediyordu. Bir aralık Emir Süleyman Bursa'ya çekildi. Orada her zamanki gibi işrete daldı. Kendisinin Anadolu'da bulunması rakibi Mehmed Çelebi'nin başarısının geleceğini hazırladı. Rumeli'de zulüm haddi aşmış ve Eflak beyi Mirçe, hudud beylerinin akıncılıklarından bıkmıştı. Mirçe bu ara Musa Çelebi'ye haber yolladı.

Bir müddet sonra Mehmed Çelebi'de, İsfendiyaroğlu ile ittifak ederek kardeşi Musa Çelebi'yi Sinop'tan gemilere bindirerek Rumeli tarafına geçirdi. Musa, Eflak Voyvodası Mirçe vasıtasıyla asker bularak Edirne'ye yürüyordu. Emir Süleyman bu haberi alır almaz, Rumeli'ye geçti. Musa'yı yendi. Emir Süleyman bu başarıdan sonra kuzey cihetinde bir sefer yaptığı gibi Venedik Cumhuriyeti de himayesine girdi. Musa, Balkanlarda serseri olmuştu. Eflak Beyi Mirçe'de, kendisini kabul etmiyordu. Fakat Emir Süleyman bütün vezir ve komutanlarını kendisinden soğutmuş, veziriazam Ali Paşa da vefat etmiş bulunduğundan hükümet işleri pek karıştı. Diğer taraftan kendisi bütün bütün zevk ve sefaya işü işrete dalarak hamamlardan çıkmaz olmuştu. İşte Musa bu halleri duyar duymaz asker toplayarak Edirne'yi bastı. Baskın esnasında Emir Süleyman hamamda mest ve serhoştu. Durumu bildirenlere kızıp, hatta meşhur Evranos Bey'i tahkir, Yeniçeri ağası Hasan Ağa'nın sakalını traş ettirdi. Fakat Musa Edirne'ye girdiğinden kaçmaktan başka çaresi kalmadı. Kaçtığı sıralarda köylüler tarafından yakalanıp öldürüldü.

Edirne vakasından sonra meydanda iki şehzade kalmıştı. Anadolu Çelebi Mehmet, Rumeli'de Musa Çelebi. Musa Çelebi pek sert ve haşin bir zat olduğundan, Mehmet Çelebi kendisini Rumeli'ye gönderdiği zaman Emir Süleyman'ı yendiği taktirde para basılması ve hutbe işinde kendisinin yani Çelebi

Mehmed'in adına olması şart koşulmuştu. Bu şartı vaat ettiği halde Musa Çelebi yerine getirmedi. Ağabeyinden kalan komutanlara da itimat etmediğinden onları da değiştirdi. Şah Melek isimli birini kendisine vezir yaptı.

-2-

Musa Çelebi oturduğu tahtta biraz kuvvet bulunca Emir Süleyman ile ilk savaşında karşı tarafa geçerek kendisini mağlup ettiren Sırplardan intikam aldı. Askeriyle Sırbistan'a girerek ortalığı kasıp kavurdu. Buradan dönüşünde, bütün hiddeti o mağlubiyette rolü çok olan İstanbul İmparatoru aleyhine çevirdi.

Süleyman Çelebi, Timur vakasından sonra yaptığı firarda, imparatoru haraç severliğinden af etmiş, Makedonya, Teselya'daki yerlerini vermiş, Karadeniz'in Rumeli sahili üzerindeki memleketten bir kısmını terk eylemişti. Musa Çelebi, Sırbistan doğrudan doğruya Selanik üzerine indi. Oraya muhasara edip etrafını ise yağma etti. İmparator telaşa düşerek Anadolu'da bulunan Mehmet Çelebi'ye haberler gönderdi. Musa'nın vezirlerinden Çandarlı İbrahim Paşa ile Fetret meselesini bitirmek üzere imparatorun teşvikiyle yanında bulunuyordu.

Velhasıl imparator nakliye gemileri temin etti. Çelebi, çok askerle gelerek Üsküdar'dan karşı tarafa geçti. Fakat İnceğiz'de Musa'ya galebe çalamadı. A-

nadolu'da ise Cüneyt Subaşı kendini göstermişti. Bunun üzerine Anadolu'ya geçti. Cüneyt Bey'i tepeledikten sonra yine Bursa'ya gelerek imparatorla haberleşip ikinci defa Rumeli'ye geçti. Vize'de ordu kurarak oradan Sofya'ya sonra da Sırbistan'a geçti. Musa Çelebi'nin zulmünden bütün komutanlar, Mehmet Çelebi tarafına geçiyorlardı. İşte bu toplaşma arasında iki ordu, Çamurluova sahrasında çarpıştılar. Musa mağlup olup kaçtı. Takiple vazifelendirilen Saruca Paşa, biçarenin cesedini bir bataklıkta buldu. Devlet-i Osmaniye'nin başına gelen bu fetret belası, böyle bir vaka ile sona ermiş oldu.

Altıncı Bölüm

Çelebi Sultan Mehmed

-1-

H.816 / M.1413 tarihi fetretin sona erdiğini Sultan Çelebi Mehmed'in Edirne şehrinde tahta çıktığının tarihidir. Fetret devri, onbir sene sürmüştür. Çelebi Sultan Mehmed taht-ı ali Osmana cülus ettiğinde, yirmi altı yaşındaydı. Devlet artık tek bir idareye kavuşmuşsa da zaaf'ları, yok değildi. Şimdiye kadar hiç bir ülke büyük bir sadmeden (Timur'un sadmesinden) kurtulup hayatiyetini devam ettiği görülmemiştir. Böyle akıl almayacak kadar önemli bir dirilişi ortaya koyabilme, yalnız Âli Osman devletine nasib olmuştur. Doğu Roma yani İstanbul imparatorluğu, Süleyman, İsa, Musa Çelebilerle uyuşarak Makedonya ve Tesalya, Yunanistan taraflarında zapt edilen yerleri iade ettirmişti. Anadolu ise daha bir başka vaziyette bulunuyordu. İzmiroğlu, Aydın ilinden başka Teke, Hamid, Menteşe, Saruhan beylerini kendi hükmüne almış, Akdenizdeki Türk korsanları ile birleşerek, Adalar denizini titretmiş, Karamanlılar ise, padişahın Musa Çelebi ile uğraştığı sırada Bursa'yı muhasara

ederek Timur'un bıraktığı viraneleri bir kat daha yıkmıştı.

Anadolu'ya geçerek İzmir'deki Cüneyd oğlunun üzerine yürüyüp İzmir'i zaptederek adı geçen Cüneyd Beyi tedip etti. Oradan Karamanoğlu üstüne yürüyerek Konya şehrini kuşattı. Vezir-i Bayezid Paşa dağlara kaçmış olan Karamanoğlu'nu hazırladığı bir hiyle ile yakaladı. Garip hal! Karamanoğlu huzura çıkarılırken koynuna bir güvercin saklamış, padişahın karşısında:

- Bu can bu tende iken sana sadakattan ayrılmam.

diyerek yemin etmiş, affı elde eder etmez, güvercini öldürerek bizim Osmanoğulları ile düşmanlığımız beşikten kabre kadardır, diyerek ordugahta bulunan atları alıp, İçel'e kaçmıştır. Bu vaziyet üzerine Konya muhasarası sıkılaştırılıp ele geçirilmişse de Karamanoğlu yine af olundu.

Musa Çelebi'ye yardım etmekle tanınmış bulunan Eflak Bey'i Mirçe Fetret Devri'nde istiklalini ilan etmiş ve bu yolda Osmanlı Devleti ile muameleye bağlamıştı. H.819 / M.1416 tarihinde Mirçe'nin akrabasından Pren Dan isimli biri devlete müracaatta bulunarak kendisine Eflak Beyliği verildiği takdirde haraç vereceğini bildirdi. Macar kralı Sigismund ile Mirçe'yi tercih ediyordu. Sultan Çelebi Mehmet Tuna üzerine yürüyüverdi.

Yerköy ile Bükreş arasındaki havalide vuku bulan savaşta Macar ve Eflak askeri mağlup oldu. Mirçe

haraç vermeyi kabul etti. Oğlunu da rehin olarak yollama mecburiyetinde kaldı. Ordu, Macaristan üzerine yürüdü. Padişah bildiğimiz Cüneyd Bey'i, Tuna havalisine vali tayin etmişti. Macaristan içinde Kersborg kuşatması bir fayda vermedi. Bosna taraflarında da, akıncılarımız ilerleyemedi. Fakat Anadolu'da, yine durumlar değişmek üzere olduğundan Macar seferi yarım bırakıldı.

Padişah hazreti; Macar seferinden dönüşte attan düştü ve hastalandı. Bu hastalanma hemencik Anadolu üzerine gitmesine engel oldu. Biraz vakit geçip Anadolu'ya vardığında İsfendiyaroğlu, Tosya, Çankırı, Kalecik topraklarını padişah maiyetinde bulunan Kasım Bey'e kızgınlığından dolayı, doğrudan doğruya devlete terk eyledi.

Timur vakasına sebep olanlardan Karakoyunlu Kara Yusuf, yine Tebriz'de hükümetini kurmuştu. Timur'un dördüncü oğlu olup, onun vefatından sonra Semerkant'ta hükümdar olan Şahrup ile zıt gitmeye başlamıştı. Diğer taraftan Diyarbekir'de Akkoyunlu Karayılan Osman Bey ile de aralarında tatsızlık eksik olmuyordu. Hatta Kara Yusuf Osman Bey'i mağlup ederek Erzincan'a bile girmişti. Padişah ise büyük oğlu 14 yaşındaki Şehzade Murad'ı Amasya'ya vali yapıp yanına Hamza Bey'i müsteşar olarak vermişti. Kara Yusuf işi azdırarak Erzincan valisi Pir Ömer isimli kumandanı Osmanlı hududunu taciz etti. Aslanoğlu Hasan Bey isimli birinin Canik'te Cüneyd

Bey'i idam eylediği İsfendiyar Bey'in dahi Samsun ve Bafra'yı zapt ederek ikinci oğlu Hızır Bey'e verildiği haber alınarak orduyu hümayun Amasya'ya yolladı. Bu sefer neticesinde Samsun ve Canik alındı.

Önemli vakalardan biri de, Şeyh Bedreddin Simavi olayıdır. Şeyh Bedreddin Fazıl alim bir zat idi. Musa Çelebi'nin Kazaskeri'ydi. İznik'de günde 100 akçe ile mecburi ikamete tayin olunmuştu. Bu zat, talim ve ders vermek ile meşgul olarak birçok talebe yetiştirmişti. Bu talebeler arasında Börklüce Mustafa adında kendisinin kazaskerliği esnasında kethüdalığında bulunmuş biri vardı. Bu Mustafa, İzmir civarında Karaburun taraflarında halkı kandırarak adeta isyana sevk etmişti.

Şeyh bu isyanı haber alır almaz başına geleceği bildiğinden İznik'ten, Sinob'a oradanda Eflak'a kaçtı. Bir müddet sonra Silitre yolu üzerinden Rumelinde bulunan Deliorman'a geldi. Diğer taraftan Çelebi Sultan Mehmed, oğlu Şehzade Murad ile Bayezid Paşayı, Börklüce Mustafa üzerine yollamıştı. Mustafa, Karaburun'da ele geçirilip, kendisi ve arkadaşları katl edildi. Bunların arkadaşlarından mühtedi Torlak Kemal de Manisa'da asılarak öldürüldü.

Şeyh Bedreddin üzerine de, şehzade Murad gönderildi. Şehzade, Şeyhin cemaatini dağıtmayı başardı. Şeyhi de esir aldı. O sırada alimlerin reisi mesabesinde bulunan Mevlana Haydar'in fetvasıyla Siroz'un pazar yerinde asılarak hayatına son verilirdi. Şeyh

Bedreddin'in kendi aleyhine verilen bu fetvaya imza koyduğu rivayet olunur.

Sultan Çelebi Mehmed'in vefatına yakın zamanlarda Ankara savaşında kayıp olan Mustafa Çelebi benim, davasıyla bir kişi meydana çıktı. Saltanatın her tarafında her yerde sıkıntıların çoğaldığı esnada padişahın vefatı devlet erkanını şaşırttı. Amasya'da bulunan Şehzade Murad derhal çağrıldı. Geçecek zaman zarfında da vefat haberi yayılacak olur ise bir fitne çıkma ihtimali daha fazlalaşacaktı. Bunun üzerine vükela:

-Padişahımızın İzmiroğlu Hamza Bey üzerine seferi vardır.

diye Yeniçeri ile Sipahi askerinden bir miktarını Gelibolu boğazından geçirerek Biga'ya yolladılar. Fakat, silahdar denen asker ise Biga'ya geçerken şüphelendiler. Padişahımızın yüzünü bir daha görelimde öyle gidelim. Dediler. Bu ısrar devlet erkanını adamakıllı sıkıştırdı. Nihayet Hekimbaşı'nın bir planı üzerine, padişahın cesedine elbiseler giydirerek, karanlık bir oda da, taht üzerine oturtup, tahtın arkasına da bir adam gizlenerek, merhumun başını ve ellerini oynattı. Silahdarların subaylarından içeri girenler, padişahın yüzüne bakmak adabdan olmadığı için bu hareketleri padişah selam alıyor şeklinde telakki ettiler. Sağlık içinde olduğuna inandılar.

Çelebi Sultan Mehmed'in büyüklüğü hakkında tarihin zapt ettiği, şu bir kaç satırı okumak yeterlidir.

"Halim, sabırlı, şec'i, gayur, tehdidini yerine getirir, işinde başarılı olur bir padişahtı. Bin zorlukla Osmanlı devletini yenilemiş ve bizzat yirmidört savaşta bulunarak kırk kadar yara almıştır."

Sultan Murad Amasya'dan kalkıp, Bursa'ya gelince, padişahlığı ilan edilmiş ve padişah merhumun cenazesi de Bursa'ya naklonularak Yeşil Cami' diye çini sanatımızın eskiden ne kadar muazzam olduğunu bu gün bile en mühim nişanesi olan yerin yakınlarında defnedilmiştir.

Kendisine verilmiş bulunan Çelebi ünvanını her iki şekilde tefsiri uygundur. Bey ve şehzade manasını iddia edenlerde, nazik ve latif manasına geldiğini dava edenlerde haklıdırlar. Çelebi, halim, yumuşak ve mütevazi bir zattı. Kumandanlarını sofrasına kabul eder, sofraya riayet gösterir hürmetini hiç eksiltmezdi. Bilhassa İslam ve hristiyan herkes hakkında müsavat içinde bulunur, alim ve ehliyete çok değer verirdi. Cuma günleri fakirlere yemek dağıtmak adetlerindendi. Başına sardığı sarık, altun işleme kavuğunun tepesine kadar çıkar, gayet iri durur, giydiği kaftanın içi kürklü, dik yakalı, kürkün kenarları, kaftanın eteklerinden dışarıya dönerek ve dikik olup etekleri gayet uzun olup yerde sürünürdü.

Çelebi, vefatına kadar İstanbul imparatorluğunu hiç tazyik altına almamıştı. Bir aralık Orhan Gazi zamanında feth olunmuş, Timur belasında yeniden imparatorluğun eline geçmiş olan civardaki, Hereke,

Darıca, Pendik, Kartal bölgesini zapt etmişti. İmparator Manuel devleti işgal edecek olan fitneler arayışından boş durmuyordu. Bundan sonra okuyacağımız "Düzmece Mustafa" meseleside imparatorun eliyle gündeme gelmiştir. Mahaza İstanbul imparatorluğu, Timur vakasının meydana gelmesi yüzünden kazandığı elli senelik ömrün hemen yarısını yaşamış ve Rumeli yönünden bütün ümidini kesmeğe mecbur kalmıştı. "Düzmece Mustafa" nın çıkarılışında Eflak beyi Mirçe'ninde rolü vardı.

Osmanlı tarihimizin bilhassa bundan sonra gelecek safhalarını anlamak için balkan yarım adasının şu asırdaki vaziyetini iyice bilmelidir.

Yedinci Bölüm

Sultan İkinci Murad

-1-

Hicri 824 / Miladi 1421 tarihinde Bursa'da Osmanlı tahtına çıkmıştır. Henüz onsekiz yaşındaydı. Yıldırım Bayezid Kosova sahrasında padişah olunca kardeşi Yakup Çelebi'yi idam etmiş, Çelebi Mehmed'de fetret devrinde kardeşleriyle uğraşmıştı. İkinci Murad asla kardeş katli fikrini taşımadı. Bilhassa herkese iltifatlarda bulundu. Her tarafa elçiler gönderdi. Müslüman ve Hristiyan hükümdarlara mektublar gönderdi. Macar kralı Sigismund ile beş senelik bir mütareke imzaladı. İstanbul imparatoru ise Sultan Murad'dan evvel hareket ederek iki elçi gönderdi. Bunlar hem tahta geçiş tebrikinde bulundular, hem de, Çelebi Sultan Mehmed zamanında Limni'de tutuklu bulunan Düzmece Mustafa'nın senelik yüzbin akçalık vergisini elde etmek istediler. Padişah bu istekleri red etti. bunun üzerine imparator, Selanik valisi Dimitriosu gemilerle Limni adası üzerine yollayarak orada mevkuf bulunan Cüneyd oğlu ile birlikte Mustafa'yı aldırdı. Gelibolu'ya çıkarttı. Mustafa buradan Siroz taraflarına

giderek o taraflarda asker topladı. Hatta Evranoszadeler ile, Orhan, Kumluoğlu gibi kumandanlarda kendisine katıldılar. Bunun üzerine Sultan Murad babasının Seraskeri Bayezid Paşayı çabucak Rumeliye gönderdi. İki ordu Sazlı derede karşı karşıya geldiler. Paşanın askerleri az olduğu gibi bir kısmı da Düzmece Mustafa tarafına geçtiklerinden mağlup ve esir oldu. Daha sonra öldürüldü.

Düzmece Mustafa bu başarı üzerine Edirne'ye girerek, koruyucusu İstanbul imparatoruna bile yüz vermeyerek zevk ve safaya dalmışken, Sultan Murad'ın Cenevizlilerden gemi tedarik ederek Rumeliye geçeceği şayiası üzerine Anadoluya geçmeye teşebbüs etti. Hatta Cüneyd Subaşı başta beraber olduğu halde ordu ile Lapseki'ye geçti. Bunun üzerine devlet adamlarını derin düşünceler aldı. Çelebi zamanında Tokat'a sürülmüş bulunan, Mihal Beyzade Mehmed Bey'in getirilmesi düşünüldü. Sultan Murad yanında İbrahim Paşa, İvaz Paşa, Ali Bey, Oruç ve Umur Beyler olduğu halde Bursa'dan askerle çıkıp Uluabad taraflarında ordu kurdu.

Mihalzadenin akıncı, yaya, azablar denilen asker üzerinde pek büyük ve olumlu tesiri vardı. Mehmed Bey bir gece nehir kenarına giderek Düzmece Mustafa'nın ordusundaki komutanları isimleriyle çağırdı:

- Bre Türk Turhan; Bre Kumlu! Bre Evranosğulları! Çelebi Sultan Mehmed gibi bu devleti yıkılmaktan

kurataran bir zatın oğluna itaat etmeyip türedi Mustafa'ya uymak ne kancıklıktır!

diye bağırdı. Bu bağırış Mustafanın ordusunda derin bir değişiklik meydana getirdi. Diğer taraftan İvaz Paşa, bir hayli düşünerek Mustafa ile Cüneyd subaşıya ayrı ayrı mektublar gönderdi. Mustafa'ya giden mektubda kendisi saltanat varisiysede, yanında bulunan kumandanların hain olduğunu, Cüneyd'e giden mektupta ise, Sultan Murad tarafını seçerse, Mustafa gibi bir adamın veziri seviyesinde kalmayıp, Aydın tarafındaki malını kendisine verileceğinden, başlı başına hükümdar sayılacağı bildirilmişti. Bu iki şaşırmaca, bir gece Yeniçerilerin Düzmece Mustafa askerinden azabları baskın etmeleri ve bir çoğunu esir almalarında eklenince, Cüneyd subaşı, başını alıp kaçtı. Düzmece Mustafa yanındakilerin hiyanetinden kendisini nasıl kurtarabileceğini düşünmeye başladı. Ordusundaki akıncılarda zaten başları olan Mihalzade Mehmed Beyi görünce, beri tarafa geçmişlerdi. Elhasıl Düzmece Mustafa kaçmaya karar vererek Gelibolu'yu tuttu. Sultan 2. Murad ise, İzmir'de Foça'da bulunan Cenevizlilerin gönderdiği gemilere binerek hemen Rumeliye geçerek takip etti. Mustafa Edirne'den Kızılağaç Yenice'sine kaçmışsada orada takip edenler tarafından tutularak tekrar Edirne'ye getirildi. Kalenin burçlarından biri üzerine asılarak H. 826 / M. 1423 yılında bu fitne böylece ortadan kalktı. Düzme-

ce Mustafa'nın, asıl Çelebi Mustafa olduğunu tarihlerimizden bir kısmı tasdik ediyorlar.

Düzmece Mustafa vakasının bu tarzda sona ermesi, İstanbul imparatorunu telaşa düşürdü. İmparator Emanuel, Paleoğlu hanedanından iki kişiyi elçi olarak yolladı. Maksadı kabahatini örtmekti. Fakat Sultan 2. Murad, çok kızmış bulunduğundan elçileri geri gönderdi. Kendisi de yirmibin kişilik bir ordu ile İstanbul'u kuşattı. Bu esnada Emanuel adamakıllı hasta olup, oğlu Jan veya Yuvan kumanda ediyordu. Muhasara üç ay sürdü. Bu müddet içinde imparatorun teşviki ve Germiyanoğlu ile Karamanoğlu'nun iğvasıyla, Hamidelinde vali olarak vazife yapan Sultan 2. Murad'ın küçük kardeşi Mustafa Çelebi isyan ederek Bursa üzerine yürüdü. Orada muvaffak olamıyarak İznik taraflarına gitti. Bunun üzerine Sultan 2. Murad İstanbul muhasarasını bırakarak Anadoluya geçti. Şehzadenin Lalası Şarabdar İlyas Beyi kendisine yakın ederek sığındı. O da, biçareyi teslim eyledi. Bir incir ağacında izale yok edildi.

Bu gürültüler arasında İsfendiyaroğlu ki; Sinop, Kastamonu bölgesinin adeta Osmanlı valisi gibiydi. Ne varki bu da baş kaldırarak Bolu ve taraklı taraflarına doğru uzanmıştı. Bolu civarında meydana gelen savaşta yaralı olarak Sinop'a kaçtı. Oralarda Osmanlıya istirhamlarda bulunup, Kastamonu'yu ve kızını vererek canını kurtardı. H.827 / M. 1424. Bu sırada ise sadrazam İbrahim paşanın iftirası yüzünden İvaz

paşa gibi büyük bir zatın gözlerine mil çekilip kör edildi.

Firuz Bey, Eflak, Evranoszade de Yunanistan taraflarında bulunuyordu. Hududlarda bir isyan eseri görünmüyordu. Sultan Murad doğruca Edirne'ye geçerek mükemmel bir düğün yaptı. İstanbul imparatoru Yuvan senelik üçyüzbin akça vermek üzere Terkos civarı kendisine kalıp, bütün Karadeniz sahilini terk etmek üzere bir sulh yapılmasını istirham etti.

Eflak Beyi ile Sırp Kralıda Edirne'ye gelip arz-ı ubudiyet, kulluklarını belirttiler. Eflak beyi Drakula (Şeytan Voyvoda) adıyla tanınırdı.

Menteşe Beyi vefat edince, padişahın yanında bulunan iki oğlu kaçmışlar ve istiklallerini ilana kalkmışlarsada tutulup, Tokat'ta hapse kondular. Daha sonra biri firar etti. Diğeri öldürüldü. Memleketleri de ilhak olundu (H. 829 / M. 1425).

Görülüyor ki devlet, Timur'un bozup eski sahiplerini yerlerine iade ettiği düzen dayanamayıp, birer birer itaat altına alınarak Osmanlı eski hududuna doğru büyümekteydi. Hatta İzmiroğlu Mahud Cüneyd Bey üzerine de, Anadolu Beylerbeyi Hamza Bey ile Aydın Beyi Yahşi Bey gönderilerek merkum oğlu Kurt Hasan ile beraber idam edildi. Böylece Aydın ili bütünüyle Osmanlı topraklarına ve idaresine dahil oldu.

Karamanoğlu Mehmed, bu defa Teke Emiri Osman Çelebi'yi kandırarak maiyetine asker vermiş ve

Teke'nin merkez-i idaresi olan Antalya'yı muhasara etmişti. Şehrin kumandanı Firuz Beyin oğlu Hamza Bey, Akhisar tarafından topladığı askerle Osman Çelebinin üzerine hücum ile öldürmüşsede, karamanoğlu kaleyi fazlaca sıkıştırarak netice almak istemiş burada kendine isabet eden bir gülle tarafından parça parça edilmiştir. Hz. Padişah kız kardeşlerinden birini, ölmüş olan Mehmed beyin oğullarından İbrahim beye vererek, ölen babasının makamına tayin, diğer kız kardeşinide Mehmed beyin diğer oğlu Ali Beyle evlendirmişti.

Anadolu'da geniş bir ıslahat icra olunuyordu. Buna benzer olarak (Amasya'da bulunan Yörgüç Paşa; Kızılkoca oğulları, Arslanoğlu, Pir Haydar gibi eşkiyaları ortadan kaldırdı. Gerrniyen oğlu Yakup bey, 80 yaşında bir ihtiyar olduğu halde, Sultan I Murad'ı ziyaret ederek devletini ona vasiyet eyleedi. Böylece Anadolu'da problemli olarak Karamanoğlu ve İsfendiyarzâdeler kaldı.

Daha sonra; Teselya, Epir, Mora taraflarına geçilerek Yanya alındı. Arnavutluk hükümdarı Jan Kastoryot öldü. Zaten sekiz sene evvel oğulları padişahın yanına alınmışlardı. Böylece Osmanlı terbiyesi üzerine ve islam üzerine yetiştirilmişti. Yine bu sene Bursa'da taun hastalığı meydana çıkarak büyük telefata mucip oldu. Bu yetmemiş gibi bir de, kaht yani kuraklık oldu. Bu musibetlerden sonra bir kaç sene iç işlerini düzenlemekle ve islahatla uğraşıldı. Ancak

Eflak Voyvodası Drakula, esas voyvoda Dan'ı öldürerek hükümeti zapt etti. Üzerine asker gönderildi. Drakula bu orduyu yendi. Dan'ın kardeşini de öldürdü. Fakat korkusundan Osmanlı devleti himayesine girmeyi kabul, etti. Hatta bir fırka Osmanlı askerini kumandasına alarak Sigismunda muhalefetle, Macaristanın Transilvanya eyaletinin altını üstüne getirdi. Bu sırada Sigismund Almanya imparatoru seçilmişti.

Oniki kişiden meydana gelen bir elçilik heyeti gönderilerek, evvelce yapılmış mütareke temdid edildi. İshak Bey kumandasında bulunan ordu Sırbistanı çiğnedi. Vilakoğlu, vergisini arttırarak ve kızını haremi hümayuna vererek, Semendire kalesinin binasını rica ile taleb etti.

Karamanoğlu İbrahim Bey, gördüğü nimeti inkar ve İstanbul imparatoru vasıtasıyla Macar ve Alman hükümdarlarıyla ittifak ederek, mütarekenin yapılmasından haberdar olmaksızın Hamid sancağına taarruz etmesiyle Konya üzerine hareket edilerek zapt edildi. Bu sırada Alman İmparatoru ile Vilakoğlunun bir araya gelerek yapmış olduğu hücum haberi de ulaşmıştı. Padişahın kızkardeşinin ricası üzerine Karamanoğlu yine af olundu. Sırp kralı Vilakoğlu, fesadının anlaşıldığını hissederek, kızını harem-i hümayuna taktim etti. Sultan Murad, Macaristan'a akıncılar gönderdiği gibi, Evranoszade Ali Bey kumandasına, Drakula ile Vilakoğlunu dahi katarak

Macaristanı çiğnedi. Bu akında yetmişbin esir elde edildi.

Paşayı yine bir ordu ile yolladıysa da Vazağ'da mağlup ve esir oldu. Jan Hünyad, bu galibiyetlerinde Niğbolu mağlubiyetinin acısını çıkarıyordu. Kumandasındaki asker, Macar suvarileri ile Erdel ücretli asker yardımcısı, Macar, Çek, Alman askeriydi. Ertesi sene Jan Hünyad, Macaristandan Sırbistan üzerine indi. Bir taraftan papanın Macaristan vekili Kardinal Juliyen, bir taraftan da papa 4. Ojen'in teşvikatıyla Avrupadan Türkleri çıkarmak niyetiyle Macaristan, Prusya, Saksonya, Bavyera, Sırbistan, Eflak, Lehistan hatta Fransa, Belçika'dan bile asker toplandı. Böyle bir haçlı birliği o zamana kadar toplanmamıştı. Hünyad; Semendire'den Tuna'yı geçerek, ortalığı yakıp yıkarak Şehirköyü'ne, ordan Niş'e geldi. Morova nehri üzerinde meydana gelen savaşta Hünyad yine galip geldi. Sultan 2. Murad Sofya'ya çekildi. Düşman ordusunun gözü Filibe'nin üzerine dikilmişti. Onun için büyük bir hızla yürüyordu. Izladı Derbend'indeki mücadelede dahi galip gelerek hatta Yalvaç Sahrasında Sultan 2. Murad'ı bir daha sıkıntıya soktu. Anadolu yakasında ise, Karamanlılar fırsatı ganimet bilerek, Akhisar, Akşehir, Beyşehir'i çiğneyip Kütahya, Ankara'ya, hatta Bursa üzerine bile yürüdüler. Hünyad, Yalvaç sahrasından Macaristan'a kati bir harp nazarıyla bakarak çekildiğinden Sultan Murad, çok acele

Anadolu'ya geçip Karamanlıları ezdi, fakat kız kardeşinin araya girmisiyle af tarafı gene ağır bastı.

Jan Hünyad'ın ordusunda, Macar kralı Vilakoğlu da bulunuyordu. Sultan Murad mütareke teklif etti. Bunun üzerine Macaristan'da bulunan Szegedinde yapılan antlaşmada, Sırbistan ile Hersek Jorji Brankoviç'e (Vilakoğlu) Eflak memleketinin Vladislasa terki, esir düşen Damad Mahmud Çelebi için de yekmişbin düka altını fidye ödenmesi kabul edildi. Fakat Sırplar ile Eflak, Macaristanın taht-ı idaresinde kaldı. Bu antlaşma on sene geçerli olmak üzere yapıldı. Suretleri Türkçe ve Macarca yazıldı. Sultan Murad, Kur'an-ı azimüşşana, Viladislas da, İncil'e yemin ettiler.

Zatı şahane, birbiri ardınca meydene gelen mağlubiyetlerden son derecede muteessir bulunurken-tokat'ta vali bulunan büyük şehsade Alaaddin beyin vefat haberi geldi. Bunun eklenmesiyle teessür son dereceye vardı. Veziriazam Çandarlı Halil paşa, ile İshak paşayı çağırarak salatanatı büyük oğlu Sultan Mehmed'e terk ile feragat edeceğini bildirdi. Engellemek istedilerse de, israrı padişah ağır bastı. (Faide 49 abak) Bunun üzerine Manisa'da vali olarak bulunan istikbalin Fatih Sultan Mehmed'i bir mektup gönderilerek Edirne'ye çağırıldı. Mehmed Sultan Edirne'ye gelince, İshak Paşa ve Hamza Beyi yanına alan 2. Sultan Murad Manisa'ya çekildi. Tarih H. 847 / M. 1444 yılını gösteriyordu.

-3-

Sultan 2. Mehmed, Edirne'de Osmanlı tahtına çıktı. Yaşı o sırada ondört'dü. Macaristanın Segedin şehrinde yapılan antlaşmayı imza ile vazifeli murahhaslarımız vazifelerini tamamlamaya çalıştıkları esnada Papa 4. Öjen'in yeni Kardinali Kon Dolmeyeri'de oraya gitti. Papanın Macaristan vekili Juliyen ile Venedik ve İstanbul imparatorluğu murahhasları yeniden harbe başlamak için ısrarda bulundular.

Yapılmış bulunan antlaşmanın üzerinden henüz ongün gibi kısa bir zaman dilimi geçmişti. Papa vekili; dini başka olan bir kimseye verilen sözün ve yeminin değeri yoktur, şeklinde hüküm verdiği görüldü. Velhasıl Jan Hünyad'a Bulgaristan krallığı vaad olundu. Ancak, Osmanlıların Sırbistanda ellerinde bulundurdukları mevkilerin teslim işini yapana kadar herhangi bir harekat yapmama kararını aldılar. Osmanlılar, o mevkileri tahliye edip teslim eder etmez, Jan Hünyad'da kuvvetli bir ordu emrinde olduğu halde, Bulgaristana daldı. Niğbolu üzerinden Varna'ya doğru yürümeğe başladı (H. 848 / M. 1444).

O sırada tahtında, ondört yaşında bulunan genç bir civan bulunuyordu. Buna karşılık kuvvetli bir haçlı ordusu iç ve dış tehlike olarak vaziyeti hazik hale getiren tehlikeyi temsil ediyordu. Bu vaziyet karşısın-

da sadrazam Halil Paşa, vezirlerden Şahabettin paşa, Saruca paşa gibi devlet ileri gelenleri, orduların başına yeniden gelmesi için Sultan Murad'a davet çıkarma kararı ve gerekçesini anlattılar. Bir yandan vüzera eski padişaha mektuplar yazarken, Sultan Mehmette nameler gönderdi. Gelen mektupların hemen netice vermediği görüldü. Çünkü Sultan Murad tahta dönmeyi kabullenmedi.

Sultan Mehmed ikinci bir mektup göndererek, ki hakikaten bir padişah oğlu padişah olma tecrübe ve mantığına yakışan tarzda, "Eğer padişah iseniz; din ve devletin hizmet istediği bu zamanda çekingenlik göstermeniz, padişahlık vazifenize mugayirdir. Eğer padişah ben isem işte size emrediyorum. Silah başına geliniz. İtaat etmenizi size ihtar ediyorum. "Şeklinde bildirmiş bulunuyordu. Sultan Murad da Anadolu ordusunu alarak boğaziçinde Ceneviz gemilerine binerek, Rumeliye geçti. Varna'yı muhasara eden Jan Hünyad ordusuna, Macar Kralı Vladislas'da katıldığı gibi Eflak beyi Drakula, Papa vekili Çesarini, Eğri, Varadin Piskoposlarıda vardılar.

Sultan 2. Murad; ordusunu Edirne'de tanzim ettikten sonra Varna üzerine yürüdü. Varna düşmanın eline geçmişti. İki ordu karşı karşıya gelince Sultan Murad, daha önce yapılmış bulunan antlaşma metnini bir mızrağın ucuna taktırarak, Osmanlı sancağının yanına dikti. Savaşın çıktığı anın ilk döneminde bizim Anadolu askerimiz bozuldu. Karacabey gibi önemli

kumandanlardan bazıları şehid oldular. Sonunda padişahın yanında kapukulu bölüklerinden başka asker kalmadı. Hatta Sultan 2. Murad dahi ricata başlamak üzereyken Karaca beyi: "Aman padişahım, sebat. Bir aralık Macar kralı atını sürerek, padişahın üzerine hücum etti. Ancak Koca Hızır isimli bir ihtiyar Yeniçeri, ilk önce kralın beygirini sonra da kendisini keserek başını Sultan Murad'ın önüne koydu. Kesik baş hemen bir mızrakın ucuna takılıp, düşman askerinin görmesi sağlandı. Bu dehşet verici manzaraya şahid olan düşman askeri artık firar yolunu seçti. Mehterhane çok büyük bir neş'e ile kuvvetli seslerle büyüyecek, bir velvele ile galibiyeti ilan eden nağmeler çaldı. Papanın Macaristandaki vekili Juliyen ile iki piskopos ve diğerleri maktul düştü. Kumandanlardan Davud paşa bu yenilmiş orduyu kovaladı. Hünyad canını binbir güçlükle kurtarırken, Osmanlıların yüzü gülmüştü.

Hep beraber Edirneye dönülür dönülmez, 2. Murad tahtı yeniden oğlu Sultan Mehmed'e bırakıp, Manisa'ya çekildiysede, çok kısa bir müddet sonra Edirne'de meydana gelen bir yangın adamakıllı yayıldı. Bu yangın esnasında Yeniçeriler fesat çıkardılar. Zorbalara yarımşar akça verildi. Sultan Mehmed'in genç olması münasebetiyle orduyu itaati altına alamayacağı ortaya çıkmış bulunuyordu. Yeniden Sultan Murad'ı tahta davet ettiler. Edirne'de Bucak Tepede biat ettiler.

Sultan Mehmed tahttan indirilmiş olarak Manisa'ya döndü.

-4-

İstanbul imparatorunun Jan Hünyad olaylarında parmağı, hilesi ve fitnesi eksik değildi. Sultan Murad bu durumdan habersiz değildi. Macar meselesi bitince bütün dikkatini Mora yarımadası üzerine çevirdi. Mora'da Emanuelin oğullarından Kostantin ile Dimitrios evvelce Osmanlı devletinin uğruna girmiş olan Rumları koğmuştu. Kürdos kenarına kuzeyden gelecek bir hücumu önlemek için baştan başa sur çekilmiş, çok büyük hendekler kazılmıştı. Buna Germe Hisar, Rumca Murdel Heksamilyon dendi. Sultan Murad, Turhan beyi Mora üzerine yolladığı zaman, kendiside bizzat Germe Hisar üzerine gidip Kürdos, Patras'ı velhasıl bütün kuzey bölgesini ele geçirdi. Bu esnada ise, Raküza elçileri gelip özürler beyan ettiler. Padişaha ödedikleri beşyüz düka altını olan vergilerini bin düka altınına yükselttiklerini duyurdular.

Arnavutluk ve yahud Mirdita reisi Kastoryato, Osmanlı uğruna girerek, oğullarınıda maiyet-i padişahiye yollamıştı. Bunlardan İskender Bey, Hünyad'ın galibiyetlerinin başladığı esnada, ordu Morava taraflarında bulunurken, buraya gelen Arnavutluk zadeganından yapılan teşvik ile kandırılıp, bir gece reis efendinin yani padişahın başkatibi olan zatın

çadırına girerek, Anravutluğun merkezi olan Karvaya yani Akhisar muhafızına hitaben kendisinin (İskender Beyin) oraya vali olarak tayin olunduğuna ait bir yazıyı çadırına girdiği reise yazdırıp, bu fermani eline alıp, adamı da katledip kaçar. İskender, Mirdita dağlarına varınca, kendisini beklemekte olan altıyüz kişiye katılır. Yalnız başına Karvaya'ya girerek, fermanı kumandana gösterir. Hisarın anahtarlarını alır. Sonra akşam, geceye dönünce adamlarını kaleye alır. Bütün muhafızları boğazlatır. Bu isyanın haberi diğer yerlerden de duyulur. Kiğalık, (Gegalık), Toskalık (Toska) beyleriyle Yanya tarafları, Karadağ voyvodası İstefan bile bu isyana dahil olur. Diğer taraftan da Hünyad, ordularımızı bozuyordu. Hatta Mustafa paşa kumandasında gönderilen ordu bile mağlup, paşa ise esir oldu.

H. 851 / M. 1447 yılda padişah bizzat üzerine giderek Karkavaya'yı zapt ve İskander beyi dağlara kaçmağa mecbur kıldı. Bu savaşlarda Gelibolu tophanesinden ustalar, getirildi ve toplar döktürüldü.

Timur vakası sayesinde elli sene ömür kazanmış olan İstanbul imparatorluğu bütün bütün çökmüştü. İmparator 7. Yuvan ölür ölmez mirası Dimitrios, Tomas ve Kostantin Dragezes'e kalmış. Bunlar Yuvan'dan boşalmış tahta çikabilmek için rekabete başlamışlardı. Sultan Murad, Dimitriosa haber göndererek, tahtını Mora Kostantin'e terk etmesini emretti.

Bunun üzerine Kostantin imparator olduki, bu zat İstanbul'un son Bizanslı hükümdarıdır.

Sultan Murad kışın yeniden kendini göstermesi üzerine Arnavutluktan çekilmiş ve İskender Beye yaptığı teklifte, senede beşbin düka altını vergi ve Osmanlı hakimiyetine girmesi oldu isede bunu kabul ettirememişti. Hatta dönüşü esnasında İskender Bey, ordunun yolunu keserek epeyce zaiyata sebep olmuştur. Sultan Mehmed ilk baharda yine Arnavudluk üzerine gitmek üzere hazırlıklar yaparken Hünyad meselesi ortaya baş gösterdi. Arnavutlarla, Sırplara güvenerek yanında Ulah, Alman, Karabinacıları, Bohemya, Çekler, Macarlar, Erdel v.s askerleri olduğu halde Sırbistanı çiğnedi. Hünyad bu seferinde Macar kralı kaimakamıydı. Çünkü Vladislas Varna savaşında ölmüştü.

Sultan Murad, orduyu hümayunu alarak bu sefer Hünyad'ın üzerine yürüdü. Düşmanı Cedd-i Ekberi, 1. Sultan Murad-ı Hüdavendigarın son savaş meydanı olan Kosova sahrasında yakaladı. H. 852 / M. 1448 de meydana gelen çok ve üçgün süren çok kanlı bir savaştan sonra yendi. Kafirler onyedibin ölü verdiler. Orduları son derecede munhezim oldu. Jan Hünyad kaçtı. Sultan Murad, evvelce, uğradığı sıkıntıların intikamını ve acısını çıkardı. Padişah Sultan 2. Murad, ortalığı yeni bir intizam ve nizam içine sokmağa gayret gösterdi. Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızlarından birini Sultan Mehmed ile evlendirdi. Os-

manlılığın eski neş'e ve güzel günlerle dolu mazisi yeniden hayat buldu. Edirne ve Bursa'da camiler, medreseler, mükemmel denecek güzellik ile dolu hayır müesseseleri meydana getirdi. Hicri 855 / M. 1451 tarihinde iki gün süren bir baş ağrısından sonra irtihal etti. Padişahın vefatı, oğlu Manisa valisi Sultan Mehmed'in Edirne'ye gelceceği zaman olan üç gün için halktan saklandı. Sultan Mehmed tahta cülus ettikten sonra merhum padişahın naşı Bursa'ya defnolunmak üzere yola çıkarıldı.

- 5 -

Sultan 2. Murad vefat ettiği zaman kırkdokuz yaşındaydı. Otuzbir sene padişahlık yapmıştı. Bir defa kendi tahta çıkışı, Varna muharebesi münasebetiyle iki defa tahtı oğlu Fatih Mehmed'e bırakıp yeniden çıkışları hesaba dahil edilirse üç defa Osmanlı tahtına calis olmuştur.

Orta boylu, açık alınlı, kırımızıya çalan akbenizli, koyu ela gözlü, kumral kaşlı, seyrek dişli, güler yüzlüydü, Sultan Alaaddin, Mehmed, Ahmed, Orhan, Hasan adları verilen beş şehzadesi dünyaya gelmiştir. Onun zamanında devşirme usulü bir tanzim görmüş, Hristiyan çocukları Anadoluya gönderilmeye başlandı. burada Osmanlı lisanı üzerine okuyup yazma öğrenilmesine önem verildi. Bunların bir kısmı gemiciliğe, diğer bir kısmı ise o zamanların mekteb-i

harbiyesi olan Edirne asker talimhanelerine gönderiliyordu. Silahdarlarla gureba yani oradan buradan gelme yabancı kimselerden kurulan asker alayı kendisinin kurduğu bir müessesedir.

Sekizinci Bölüm

Fatih Sultan Mehmed

- 1 -

Hicri 855 / Miladi 1451 senesi Muharreminin üçüncü günü Edirne'de Sultan Mehmed 2. defa Osmanlı tahtına çıkmıştır. Henüz yirmibir yaşında idi. babası 2. Sultan Murad'ın vefat haberini aldığında, bir arab ata binerek: "Beni seven arkamdan gelsin" diyerek, hayvanı mahmuzladı. İkinci günü Gelibolu'ya vardı. Edirne'ye geldiğinde Halil Paşayı görevinde ipka etti. İshak Paşa'yı ise Anadolu Beylerbeyi tayin.

Sultan Murad'ın, İsfendiyaroğlu kızından henüz süt çocuğu bulunan Ahmed adındaki şehzadesi boğuldu. Sultan Mehmed, üvey annesi Sırp prensesi Mara'yı babası olan sırp kralının yanına gönderildi. İstanbul'dan Kostantin Dragezes adına bir elçi geldi. Elçi kabul edilip, Kostantin hakkında iltifatta bulunuldu. Bunlardan başka Raküza, Venedik, Cenova, Galatadaki Cenevizliler, Sakız Midilli ve Rodos şövalyeleri, Sırbiye, Eflak, Jan Hünyad, İskender bey, imparatorun kardeşleri, Mora Despotları, elçiler yol-

layıp, tebriklerde bulundular. Sultan 2. Mehmed hemen hemen hepsiyle üç seneliğine antlaşmalar yaptı. Karamanoğlu İbrahim bey, her zamanki gibi yine isyan ederek, eski Aydın, Germiyanoğlu neslinden yanında bulunan bir kaç serseriyi ayartmış ve kendisi Alaiye taraflarına saldırmış ise de İshak paşa ordu ile üzerine gitti. Hz. Padişahda önce Bursa'ya sonra Karaman'a yönelerek serserileri perişan edip, Karamanoğlu da kızını verip, Taşeli'ne geçip oradan aman diledi. Karaman seferinden Bursa'ya döndüğü sırada Yeniçeriler culüs bahşişi isteriz diye ayaklandılar. On kese akça verildi. Fakat ağaları diğer büyükleri askerliğe yakışmayan bu hallerden dolayı kamçı ile döğülüp azledildiler.

İmparator, Karamanoğlu kıyamını bahane ederek, Sultan 2. Murad zamanında İstanbul'da mahfuz bulunan Süleyman Çelebi'nin torunu şehzade Orhan'nın vergilerini istedi. Padişahın maksadı ise İstanbul'u fethetmekti. tahta geçişinden itibaren, etrafındaki hükümetlerle yapmış olduğu saldırmazlık paktları bu sebepdendi. İstanbul imparatorluğu ise o sıralarda adamakıllı küçülmüştü. Kostantini'yeden başka Marmara denizi sahili taraflarında Silivri ile bir iki köy, Karadeniz sahilinde de, bir kaç yer kalmıştı. Türklerin Avrupa kıtasında yerleşimlerinin katiyet kazanması ancak İstanbul'un fethedilmesi sayesinde olurdu.

Kostantiniye yani İstanbul o zamanlar hristiyan aleminin en güzel şehriydi. Önceleri beşyüzbin nüfusa

sahipken, sonraları yüzseksenbine düşmüştü. Surları ve kalesi birinci derece önem taşıyordu. Bir hayli zaman Osmanlıların, Osmanlılardan önce çeşitli kavimlerin hücumlarına mukavemette muvaffak olmuştu. Bu devrelerde Osmanlılar askeri ilimlerde fevkalade ustalık kazanmışlar, kalelerin elde edilmesinde lazım gelen araç ve gereçleride geliştirmişlerdi. Yıldırım Bayezid'in Anadoluhisarını inşa ettiğini yukarıda anlatmıştık Sultan 2. Mehmed ise Karaman seferinden sonra, boğaza gelerek şimdiki Rumelihisarı adını verdiğimiz Boğazkesen hisarını yaptırdı. Bu vaziyette İstanbul'un Avrupayla münasebetleri kesilmiş oldu. İmparator elçiler gönderdi. Hisarın inşaatının yapılmış olan mütarekeye aykırı olduğu protesto edilerek bildirildi. Sultan 2. Mehmed de elçilere:

- Ben, sizin aleyhinize bir teşebbüste bulunmuyorum. Memleketimi muhafaza için çalışıyorumki hiç bir zaman antlaşmayı bozmak değildir. İmparatorunuz, Macarlarla anlaşarak gemileriyle babamın Geliboluda yolunu kesmiş ve büyük sıkıntılara düşmesine vesile olmuştu. Unuttunuzmu? babam o zamanlar Cenevizlilerden yardım istemeğe mecbur olmuştu. Ben henüz genç, Edirne'de bulunuyordum. Biz korkumuzdan titriyorduk. Siz ise, bizim felaketlerimize gülüyordunuz. Pederim Varna'dayken, Rumeli sahiline bir kale yapacağına yemin etti. Ben onun yeminini yerine getiriyorum. Mülkümün üzerinde istediğimi yapmama karşı beni men etmeğe

veya işime karışmaya hakkınız veya kudretiniz varmıdır? İki sahilde benimdir. İmparatorunuza değiniz ki: "Şimdiki padişah evvelkilere benzemiyor. Şimdi siz gidebilirsiniz, fakat bir daha böyle haberleri kim getirirse derisini yüzerim"

mealinde cevap verdi. Rumelihisarına büyük toplar konuldu. Hatta muhafazasına Firuz Ağa isimli birinin kumandasında olarak, dörtyüz yeniçeri tayin edildi. Sultan 2. Mehmed, Edirne'ye dönüşünde, imparator da İstanbul'un kapılarını kapamış, şehirde bulunan müslümanları hapsetmişti. Padişah Mora'da bulunan imparatorun kardeşlerini ona yardımdan men etmek için, Turhan Bey ile bir orduyu üzerlerine yolladı. İmparatorun hizmetinde bulunan Urban ismi ile tanınan bir Macar, Osmanlı devletine müracaat etti. İstanbul surlarını yıkacak büyüklükte gülleler atacak toplar döktü. Bu toplar en büyüğü Edirne'de döküldü. Bu topu altmış ila yüz öküz çeker, ağırlığı 700 tonilato olup, binikiyüzokka yani 1530 kiloluk gülleleri bin metre mesafeye atardı. İstidrad: Fatihin kendi düzenlediği hesab üzerine mühendis Muslihiddin ve Sarıca Sekban ile Urban isimli bir Macarın döktüğü topdurku, üçyüz kantar bakırdan imal olunmuştur. Oniki kantar ağırlığında mermer gülleyi bir mil mesafeye atardı. Orduda bulunan topların sayısı üçü büyük olmak üzere yüzotuz adetti.

Sultan Mehmed şehrin planlarını, hücum hatlarını çizmiş, Osmanlı ordugahı seçilecek yerleri gezmişti.

Top konulacak yerleri tesbit edip, göndermişti. Ağır toplar M. 1453 senesi Şubat ayında Edirneden Bizans istikametine doğru yavaş yavaş yürütülmeye başlandı.

- 2 -

Fatih Sultan Mehmed, otağını Eğrikapı'nın karşısındaki tepeye kurdu. Sağ cenahda yüzbin, sol cenahda ise ellibin asker bulunuyordu. Zağnos Paşa ise Galata tepelerini tutmaktaydı. Orduda üç büyük topla birlikte irili ufaklı ondört batarya daha top bulunuyordu. Bunlardan başka tahta kuleler v.s muhasara alet ve aparatları vardı. Denizden de, Baltaoğlu Süleyman Paşa kumandasında donanma gelmekteydi.

İmparatorun, Rumelihisarı inşaatı başlangıcı tarihinden beri şehirdekilere metanet vermekten geri kalmadığı anılmalıdır. Yabancı yazar tarihlerinde bulunan malumata göre, imparatorun kuvveti kırksekiz-kırkdokuz bin civarında olup, bu makama otuz-otuzbeşbin eli silah tutar ahali iile gönüllü her milletten yabancılar, Cenevizliler, Venedikliler, ecnebi kaptanlar savunmada yer almışlardı. Donanmaları ait altı büyük, yirmiüç küçük olmak üzere 29 gemiden meydana gelmişti. Bu savaşta her iki tarafta "Katafolt mancınık,adi mancınık, toplar, rûm ateşi, ok, kılıç bütün silahları kullandılar. Binbir zorlukla getirilen büyük top, fazla ateşlendiğinden patladı ve yapımında büyük emeği olan Macar mühendis Urban'ıda ölüme

sürükledi. Donanmamızın acemiliği Sultan Fatih'in canını çok sıktı.

Rüşvet alarak Rumlara taraftar olan Halil Paşaya da, muhasarayı kaldırmak için fırsat verdiyse de, Fatih dinlemedi. Kara tarafında dahi, toplar işe yaramadığı gibi, ahşap hücum kalelerimizide rumlar yaktı. Padişah, Zağnos paşa ile Molla Gürani ve Akşemseddin gibi alimlerden büyük bir meclis toplıyarak vaziyeti müzakere etti. Osmanlı gemilerini bir gecede Dolmabahçeden kızaklarla çekerek, Haliç'e Balat ve Ayvansaray önüne indirdi. İmparator savunmada başarılı oluyordu. Kuşatma elliüç gün sürdü. Fakat en sonunda, Topkapı, Eğrikapı, üzerinden yapılan bir hücumla netice istihsal olundu. Osmanlılar, İstanbula girdiler. H. 857 / M. 1453 yılı Fatih padişaha lakab oldu. Fetihten sonra padişah yirmi gün kadar İstanbulda oturdu. Şehrin yeni hayatı benimsemesi için bir takım islahatta bulundu. Rumlara yeni bir patrik tayin etti. Patrikhaneye bazı imtiyazlar verdi ki, bu hükümler hala geçerliliğini korumaktadır. (126)

-3- İstanbul'un Fethi Sırasında Dünyanın Hali

İstanbul'un fethi esnasında henüz Amerika ve Avusturalya kıtaları keşf olunmamıştı. O zamanlar dünyanın ancak üç kıtası hakkında bilgi mevcuttuki, bunlar Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarıydı. Avrupada bulunan hükümetler: Fransa, İngiltere, Danimarka,

İsveç, Lehistan, Bohemya, Macar, İsviçre, İspanyada, Kastilya, Aragon, Navaro, Portekiz ve Endülüs'de İslam devletlerinden Ben-i Ahmer, bulunuyordu. Burada; Doğu Roma imparatorluğu yıkılmış, yerine Osmanlı imparatorluğu kaim olmuştu. Böylece tarihimizde Kurun-u Cedide yani yeni çağ denmiş Kurun-u Vusta denen orta çağ nihayetlenmişti.

Asya'da bulunan devletler: Arab, Selçukiye, Trabzon imparatorluğu, Kafkas-İran, Türk, Tatar. Hind ve Çin isimleriyle anılan kümeler vardı. Bu Hind ve Çin bile tam manası ile bilinip tanınmıyordu. O zamanın tarihçileri bunların coğrafi yapılarını ve bir takım hususiyetlerini iyiden iyiye bilemiyorlardı. Haklarında malumat pek kıttı.

Afrika'da ise: Fas, tunus, Cezayir ve Mısır hükümetleri bulunmaktaydı. şöylece bir sayacak olursak, o zaman üç kıta üzerinde bulunan ve hakkında bilgi olan devlet-ve hükümetlerin genel yekünü, yirmibeşi aşmıyordu.

İstanbul'un fethi sıralarında Fransa da, Valova sülalesinden 7. Şarl hükümdar olup, İngilizlerle açılan ve yüz sene savaşları diye tarihte şöhret bulan muharebe bitmişti. İngilterede 6. hanri ismiyle Plantajen sülalesinden bir kral iktidardaydı. Şimdiki Fransanın bir çok eyaletleri İngilizlerin idaresinde bulunuyordu. Bundan başka İngilterede kral sülalesinin York ve Lankaster kısımları arasında otuzbaş sene savaşları adı ile ünlenen bir savaş husule gelmişti.

Danimarka; İsteritid hanedanı iktidarında krallardan 4. Viledemir'in kızı Margrit'in İsveç, Norveç ve Danimarka hükümetlerinden kurduğu Kalamar birliği namındaki büyük hükümetin bir dağılıp, bir bütünleşmesi kavgaları yüzünden karma karıştı. İsveç bu Kalamar toplulundan ayrılmak telaşını yaşıyordu.

Almanya; Habsburg hanedanı yani sülalesinin Fredrik isimli bir hükümdarın hükmü altındaydı. Habsburg İsviçre de bir küçük köydü. Esas kurucu Alsas Dükası Enifo olup, kont hanedanını kuran ise Gonteran isimli Alsas kontudur. Bunun torunu Radbu M. 1020 senesinde Habsburg Sarayını yaptırmıştır. İstanbulun fethi esnasında Avusturya krallık bile olmayıp arşidükalık idi. O sırada Alman hükümetleri bir araya gelerek büyük bir Alman İmparatorluğu kurmuşlar idi.

Rusya'da Kör Vasil isimli bir Moskof Prensi vardı. Ruslar bu sıralarda, Tatar hanları arasında meydana gelen anlaşmazlıklardan istifade ederek, Tatarlara ödedikleri haractan kurtuldukları gibi, onları tehdide bile başlamışlardı. Fakat Rusların bu esnadaki Avrupa ile olan münasebetleri hemen hemen hiç yoktu. hatta bizimle olan münasebetleri 2. Bayezid zamanına rastlar. Mengli Giray vasıta olmuştur. Henüz Avrupanın kuzeydoğusunda bulunmaktaydılar.

Lehistan, Yakelon veyahut Jejelon denilen sülaleden 4. Kazimir'in yönetimindeydi. Kazimir pek maarif sever bir kimseydi. Prusya'nın yarısı idaresi altında

bulunduğundan diğer yarısı harac vermekteydi. Yakelon şimdi Rusya içlerinde bulunup, Litvanya ismiyle Osmanlı tarihinde göreceğiniz bir eyalet dükası idi. Yakelon'ların Lehistanda hükümferma zamanı bu zavallı krallığın en parlak zamanıdır.

Bohemya; yahut Çek krallığı Protestanlığın çıkışının öncüsü olan ve Huriyetler savaşı diye bilinen karışıklıktan kurtuluş idiysede yine Almanya'nın te'siri altında bulunun ve kral Albir isimli biri baştaydı.

Macaristanda: 5. Ladislas kraldı. Macarlar o sıralarda hala Varna savaşının verdiği zaaf içindeydiler. Bilindiği gibi Jan Hünyad, kendini bu savaşta pek zor kurtarabilmişti. Jan Hünyad'dan sonra oğlu Matyas Korven, Ladislas'dan sonra Macar kralı olmuştu. İsviçre Cumhuriyet halini tanıtmış ve Fransaya kabul ettirmişti.

İspanyada garib bir durum görülüyordu. Doğuda; Avrupa toprağı üzerinde Osmanlı adı altında bir islam hükümeti Bizansı fetih edip, Avrupada büyük bir devlet haline geldikleri helde, müslümanlar, İspanya'-dan yani Avrupadan çıkarılmak üzere bulunuyorlardı. Müslümanlar Endülüs'de yalnız Gırnata hükümetine sahiptiler. Hristiyanlarda ise Kastilya ile Aragon krallığı başta olmak üzere, Portekiz, Navaro hükümetleri vardı.

Endülüs; Afrika üzerine bakışlarını çevirince karşısında Hafizun isimli müslüman bir hükümet görür. Fakat o da tükenmek üzereydi. Yalnız bu hükümete

lafın gelişi mensup, Arap denizi korsanları vardı ki; İtalyanlara karşı silahlı bir savunma içindeydiler.

Mısırda ise Çerkes Memlukları isimli bir devlet vardı. Bunlar H, 784 /M. 1382 tarihinde kurulmuştur. Mısır'da Berkuk ismiyle ortaya çıkan bir Çerkes kumandan, bu devletin kurucusudur. Bunlardan H. 922 / M. 1516 tarihine kadar yani Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethettiği tarihe kadar 24 hükümdar gelip geçmiştir. İstanbul fethi sırasında Mısır Meliki Mansur Fahreddin adlı biri baştaydıki, bunu kendi başkumandanı Atabeğ olan İnal Bey tahttan indirip yerine geçmişti.

Asya'da: Yemende Ben-i Hümeze devleti ortaya çıkmıştı. Hicaz da Ben-i Mukteda sülalesinden şerifler bulunup, Mekke-i Mükerreme emiriydiler. Osmanlı devletinin tarih sahnesine çıkışı sırasında bu sülaleden Remine ve Kamisa isimli iki şerif ortaklaşa Mekke emirliği yapıyorlardı. Necid kıtasında, yine aşiret reislikleri geçerliydi. İstanbul'un fethedilmesinden ikibuçuk asır evvel Trabzon'da kurulmuş olan imparatorlukta da 20. imparator olan David bulunmaktaydı.

Esası Türk olan Elbistan, Maraş, Ayıntab (Gaziantep) Malatya, Harput taraflarında Zulkadiriye (Dulkadir) Hükümeti vardı. Bunların Beylerinden Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun, Fatihin hanımıydı. Süleyman Bey, İstanbul'un fethi sırasında vefat etmişti. Oğlu Arslan Bey, onun yerine Emir olmuştu.

Bunlardan başka Adana taraflarında Ramazanoğulları adıyla diğer bir Türk beyliği hükümeti vardı. Fetih esnasında Hamza Bey, adlı bir zat bu hükümetin Emiriydi. Şurasını mutlaka hatırda tutmalıdır ki; Selçukluların gerek Anadoluda gerek Suriye, gerekse de Irak Arabı ve İrandaki toprakları üzerinde batıda Osmanlı devleti kurulmuş, doğu tarafında Safevi Devleti kurulmuştu.

Osmanlıların bulunduğu bölgede var olanlar Karamanoğlu, Akkoyunlu'lar beylik halindeydi. Karakoyunlu beylik hükümeti ise, İran topraklarında söz sahibi olup, İstanbul'un fethi esnasında ikinci hükümdarları olan Cihangir başlarındaydı. Gürcistanda ise Kartal, Kaht ve Guri ismi ile tanınmış üç kardeşe ait üç hükümet vardı. Hindistanda Afganlilardan Loda hanedanı yeni bir hükümet oluşturmuştu. Çin de ise; Ming sülalesi varmış ki, o zamanlar ne Avrupa Çin'den ne de, Çİn Avrupadan haberliymiş. Bunlardan başka Avrupada Venedik, Ceneviz hükümetleri ile Raküza cumhuriyeti, Rodos Şövalyeleri, Sırbistan, Eflak Buğdan Voyvodalıkları, Mora Despotu, gibi küçük küçük devletçikler vardı. Papa 5. Nikola ise bu sırada İstanbul fethiyle daha çok gayrete gelip Hristiyanları birleştirme yoluna gayret sarfediyordu.

- 4 -

Fatih, İstanbul için yapılması acil işleri hal ve yoluna koyduktan sonra Edirne'ye avdet etti. Halil Paşayı ihanet töhmetiyle evvela haps kırk gün sonra ise idam ettirdi. Osmanlı devletinde ilk katledilen sadrazam bu Çandarlı Halil paşadır. Bu ana kadar birinci vezirlik, Çandarlı sülalesindeyken bu şeref onlardan alındı. İstanbulun fethinden sonra, devletin balkan toprakları üzerindeki vaziyeti büyük değişiklikler gösterdi.

Sırbiya, Bosna, Hersek, Mora üzerine birbiri ardınca seferler icra edildi. H. 863/ile 859/Miladi olarak 1455 ile 1458 yıllarıydı.

Bizim Vilakoğlu dediğimiz Sırbiya kralı Brankoviç'in yerine Fatih, İstefan Lazaroviç'i tayin etmek istediğinden Vilakoğlu, Hünyad'a sığındı. Hırvat çocuklarından devşirme olan veziriazam Mahmud Paşa H.860 /M.1456 senesinde Belgrad kuşatmasında başarılı olamadı. Devlet, Brankoviç otuzbin altın vergi verdiği takdirde Sırp kralı olarak kabul edildi. H.863 / M.1458 yılı sefer ayında Osmanlı ordusu yüzellibin kişilik ve üçyüz topa malik olarak Belgradı muhasara ettiysede Papa 13. Kaliksit, Hünyad'a müracatla bir haçlı ordusu kurdu. Hünyad, Tuna nehrindeki küçük donanmayı yaktı, Belgradın imdadına koşup, ordumuzu bozdu. Hatta Sultan Fatih yaralandı. Beylerbeyi Dayı Karaca Paşa ile birlikte yirmidört bin şehid ve toplarımız mahvoldu. Fakat Vilakoğlu'da

biraz sonra yerine kral olan Lazaroğlu'da iki ay sonra öldüler. Bunların arkasından ortaya iki varis çıktı. birisi Sultan Fatih'in üvey validesi Mara (Meryem Sultan) diğeri ise, Lazari'nin damadı Bosna kralının karısı İren'di. İren, Sırbistana girdiysede katolik mezhebinden olduğundan kabul edilmedi. Sadrazam Mahmud Paşanın kardeşi olup, sırplara geçici reis olarak tayın olunan Abagoviç'i İren, hile ile katleydikten sonra Sultan Fatih, yeniden Sırbistan üzerine yürüdü. Bu yürüyüşte Semendire ile birlikte civarı zapt edildi. Bundan sonra Sırbiye bir Osmanlı vilayeti haline girdi. Belgrad maalesef Macarların elinde kaldı. H.863 / M.1458 (134) Semendire'nin fethinden evvel, Mora bölgesi de zapt ve istila edilerek, yalnızca Kavrun, Metun, Argos gibi bir kaç yer Venediklilerin idaresinde bırakıldı. H.862 / M.1457 Sırbistanın tamamının fethedilmesi, Bosna ve Hersek'in de istila edilmesine yol açtı. Bosna kralı Sırbistandan elini çekince vergi vermeye gevşemiş ve Venediklilere karşı Bosna'nın elde bulundurulması lazım gelmişti. Sadrazam Mahmud Paşa, Bosna kralını Gelüç hisarında kuşatıp esir etti. Hünyad'ın oğlu Matyas H. 870/M. 1465 senesinde Bosnayı yeniden ele geçirmek için hücum etmişsede, Mahmud paşa galip gelerek macarları püskürttü.

Eflak Voyvodası olan tarihlerimizde de Kazıklı Voyvoda namı ile anılan, Macarların ise Şeytan, kendi ahalisinin ise, Cellad adıyla maruf olan Drakula'nın

oğlu Vilad, Osmanlı devleti tarafından yapılan davete "Ben gelecek olursam Eflak ahalisi yerine başkasını getirir" diyerek sözde özür beyan etti. Bunun üzerine memleketi muhafaza için kendisinin nezdine gönderilen Vidin Beyi Hamza Paşayı ve yanında bulunanları bir gece basarak esir alıp, kazığa geçirtmişti. Sadrazam bu elim hal üzere karadan, Padişah ise deniz yolundan giderek Eflaka girdiler. Şeytan Voyvoda bir ormana gizlendi ve orduyu da basmaya muvaffak oldu. Ancak bu baskın başarıya ulaşamayınca Macaristana kaçmayı yeğ tuttu. Onun yerine padişahın maiyeti arasında yer almakta olan kardeşi Radol Voyvoda tayin edildi. Kuzey Arnavutlukta ta Sultan Murad zamanından beri isyan etmiş olan İskender Beyin üzerine giden birliklerimiz, bozuluyorlardı. Fatih ordusuyla yürüyüp Akçahisarı muhasara altına aldı. İskender Bey dağlara kaçma yolunu seçti. Oradan her gece bir baskın düzenlerdi. Kışın gelmesi Sultan Mehmed (135) Balaban Beyi bırakarak çekildi. Ertesi sene olduğunda ise İskender Bey ömür defterini doldurmuş olarak göçtü. Arnavutluk ise Venedik ve Osmanlı devleti bir de kabile beyleri arasında kaldı.

Sırbistanın fethi, Arnavutluğun hükümetsizliği Osmanlı ordularının daha kuzeye doğru yürümelerini kolaylaştırdı. Osmanlılar onsene müddet ile güney Macaristan ile Hırvatistanı. İskolovonya, Astirya, Karniyola taraflarına akın ettiler. Fakat Venedik

cumhuriyeti ile açılan savaş karadan ve denizden olmak üzere onaltı sene sürdü.

Cenevizliler ile Venedikliler İstanbul imparatorluğunun zayıflamasına sebep olmuşlardı. Sultan Fatih, H. 863/M. 1458 de Sırbistandan dönerek- Karadeniz sahilinde bulunan Amasra isimli Cenviz hükümetini ve Adalar denizindeki Taşoz adasıyla bazı sahil bölgelerini ve İstanbulun fethinden sonra Galata'yı almış ve Mora seferinde ise Venediklileri ezmişti. Bu yüzden Venedikliler ihtilal çıkartmak, İskender Beye yardım etmek, Karamanoğluna elvermek suretiyle Osmanlıları taciz ediyorlardı. Fatih Venediklilerden Eğriboz Adasını aldığı gibi Bosna ve Hersek İstilasında oralarda bulunan Venedik toprağını dahi zedelemişti.

İstanbulun ele geçirilmesinden sonra Fatih, Venedik ve Ceneviz gemileri gibi gemiler inşaa ettirmeye başlayıp, Akdenize donanma yollama yolunu seçmişti. Mahmud Paşa Eflak seferinden dönüşünde bu donanma ile Midilli'yi aldı. Çanakkale boğazına kaleler yapılıp toplar konuldu.

H.868 / M.1463 tarihinde Anadoluda bile vaziyetler değişmişti. Amasra zaptedildikten sonra Karadenizin Anadolu sahilinde iki beylik hükümeti kalmıştı. İsfendiyaroğlu İsmail Bey, Sinop'un kuşatılması üzerine Sultan 2. Mehmed'e dehalette bulunup, memleketi ilhak olunmuştur. Sinop'un alınması üzerine Trabzona giden orduyu hümayuna karşı, Bayındıriye

devleti reisi Uzun Hasan, Trabzon hükümetini himayesi altına almaya kalkıştı. Fatih, Uzun Hasan'ın üzerine Hamza beyi yolladı. Koyulhisarı zapt etti. Uzun Hasan, annesi Sara Hatun'u Fatihe ricacı olarak gönderdi. Ancak, Fatih Sultan Mehmet Trabzondan vazgeçmedi. Bizans artığı olan bu hükümeti de ortadan kaldırdı.

Görülüyor ki; Osmanlılar Avrupa kıtasına geçtikleri halden itibaren gah Rumeliden vukubulan hücum, gah Anadoluda meydana gelen isyanlarla hatta aynı zamanda iki tarafla uğraşmak gibi güç zor, arızalı, tehlikeli meşguliyetlere uğramaktan hali kalmamıştır. Venediklilerin düşmanlığı ise nazarı dikkatlerini hem denize, hem sahile çevirmeye sebepti.

Karamanoğlu İbrahim beyin büyük oğlu İshak Bey cariyeden, diğer altı oğlu Sultan Muradın hemşiresinden olduğundan bunlar arasında düşmanlık büyümüştü. Bu altı oğul, İbrahim Beyi Konya'da muhasara ettiler. İbrahim bey kaçarken vefat etti. Fakat hayatında İçel ile Silifke'yi İshak beye vermişti. Altı oğulun en büyüğü Pir Ahmed bey, dayızadesi Sultan Fatih'e, Uzun Hasan'a da İshak bey yalvardı. Uzun Hasan'ın yolladığı orduyu Osmanlılar bozup Silifkeyi kuşatma altına aldılar. Bunun üzerine İshak Bey, ailesiyle Uzun Hasan'a sığındı. Pir Ahmed bey Karaman hakimi oldu.

İşte bu Pir Ahmed Bey'de H. 872 / M. 1467 senesinde Venediklilerle anlaşıp, Zulkadiroğulları beyi

Şehsuvar beyle birlik olup beraberce isyan ettiler. Fakat veziriazam Mahmud Paşa üzerlerine gidip, onları yendi. Ancak esir olarak yakalamak mümkünken, yakalatmadı. bunun vezirlerden Mehmed Paşa isimli ehliyet sahibi olmayan haris biri paşanın rüşvet aldığına yorarak azledilmesine sebep oldu (H.872 / M. 1467).

Diğer taraftan Venedikliler, müttefikleri Papa 4. Siskist, Napoliler Rodos Şövalyeleriyle Anadolu üzerine saldırarak İzmir'i zabt ve Antalya, Silifke sahillerine gelip Karamana yardım ediyorlardı. Fatih Sultan Mehmed, Bosna üzerine yaptığı hücumlarla, bir ara İşkodra'yıda Venediklilerden aldı. Hatta Osmanlı akıncıları Tağliyamento geçidini zorlayarak Venedik civarını ateşe verdiler. Venediklileri mıntıkalarını terk ettirdiklerinden Limni Adasını ve Arnavutluktaki bölgeyi terk etmek ve yüzbin düka altun harp tazminatından başka senede yüzonbin altun haraç vermek şartıyla sulhun mümkün olduğu görüldü. Sonra Zanta ile Ayamavri adalarıda alındı.

-5- UZUN HASAN

Akkoyunlu yahut Bayındıriye hükümetinin en tanınmış hükümdarı Uzun Hasan'dı. Diyarıbekirde kuvvetlenmişti. Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah Mirza ile Timurlenkin torunu Ebu Said Mirza'yı öldürerek başşehir olarak Tebriz'i seçmiş büyük bir devlet kur-

maya muvaffak olmuştu. Karaman oğullarından Pir Ahmed ile kardeşleri mağlup bir vaziyette Uzun Hasan'a iltica edince, Oda bunlara amucası Yusufça Mirza kumandasında yeterli sayıda asker vererek Karamana yolladı. Bu ordu öteyi beriyi yağma ediyordu? Hamideline kadar geldi. Konya valisi şehzade Sultan Mustafa, Kıreli beldesinde bunları basıp, Yusufça Mirza'yı esir etti (H.877 / M.1473).

Diğer taraftan Fatih Sultan Mehmed ordusuyla hareket ederek, Sivas'tan sonra Rumeli beylerbeyi Has Murad paşa akıncı bölükleri ile Uzun Hasan'ın tuzağına düşüp, yanındakilerle şehid ve Turhanzade Ömer bey ile bazı komutanlar esir düştüler. Bu vaziyet karşısında Sultan Fatih, Bayburd üzerine ilerleyip Tercan yakınlarında Otlukbeli denilen sahrada Uzun Hasan askerinin karşısına dikildi. Orduyu hümayun yüzbin kişiye yakındı. Çok kanlı bir savaş husule geldi ve Hasan feci bir mağlubiyete uğradı. Bunun neticesinde bu bölgelerde devletin yirmi-otuz sene rahat nefes alması sağlandı.

Harp sırasında sağ cenah, Şehzade Beyazid'in, sol cenah Şehzade Mustafa'nın kumandasında olduğu gibi ikinci defa veziriazam olan Mahmud paşa ve Gedik Ahmed paşa, Anadolu Beylerbeyi Davud paşa da orada hazır oldular.

Dönüş sırasında Gedik Ahmed paşa Karaman, Silifke, Ermenek, Minyan ve Mukan kalelerini aldı. Şehzade Sultan Mustafa Develi Karahisar'daki Kara-

man komutanlarından Atmaca beyi tepeledi. Pir Ahmed bey ise, Menyan'dan Zulkadiroğulları yanına kaçıp, orada öldü. Sultan bu sıralardaydı ki, Şehzade Mustafa vefat etmiş, ondan boşalan Karaman Valiliği Cem Sultana verildi. Osmanlıların tarih sahnesine çıkışlarından beri kendilerine musallat olan Karamanoğulları beyliği böylelikle ortadan kaldırıldı.

Deniz kuvvetleri zaman zaman güçlendi Adalar denizi yavaş yavaş Osmanlıların bir iç denizi oluyordu. Midilli, Limni, İmroz, Taşoz, Semadirek adaları ele geçirildi.

H.880 / M.1475 yılında veziriazam Ahmed paşa, üç yüz kadar gemi ile Karadenizde Kırım üzerine giderek Kefe, Azak, Mengüp kalelerini aldı. Cenevizlileri Kırım sahillerinden çıkardı. Kırım'da bulunan Kıpçaklar Hanı Hacı Giray'ın ölümünden sonra oğulları miras derdine düştüler. Kırım fitne ve fesat içinde çalkalanıyordu. Padişah o taraftan gelen talebler üzerine Hacı Giray'ın oğullarından Mengli Giray'ı Kırım Hanı tayin etti. Böylece Kırım'da Osmanlı devletinin mümtaz bir eyaleti oldu. Hemen ertesi sene Buğdan beyi cezaya müstahak edildi.

Gedik Ahmed paşa, H.884 / M.1479 sadaretten alınıp Mora valiliğine tayin edildi. Gedik Ahmed paşa yüz gemiden kurulu bir donanma ile İtalya seferine çıkarak Zanta Adasıyla İtalyanın Otranta şehrini vurup onikibin esir elde etti. Uzun Hasan'da bu esnada öldü.

-6-

Sultan Fatih'in İtalyan seferine dikkat çekmesi, İstanbul imparatorluğuna sahip olmasından dolayı vaktiyle bu imparatorluğun tasarrufunda bulunan İtalya şehirlerinin de Osmanlının eline geçmesini ihtar eden Venedik cumhuriyetinin bir fitnesiydi. Diğer taraftan adalar denizindeki Rodos adası hala şövalyeler elindeydi. Mesih paşa kumandasında olarak gönderilen altmışdört gemiden meydana gelmiş donanma sözkonusu adayı muhasara etmiş ve kalede açılan gediklerden asker içeriye dahil olmuşken, Mesih paşa: Mal ve ganimetler devletindir diye ilanda bulundu. Bu durum karşısında meydana gelen gevşeklik ordunun mağlubiyetine sebep oldu. Mesih paşa vezirlikten, sancak beyliğine indirilmişti. O sıralarda ise Mısır'da hükümdar olan Kayıtbay ki, kendisi Çerkes kumandanlarındandı. Dulkadiriye hakimi Şahsuvar beyi tutup asmıştı.

Kayıtbay, Şehsuvar beyi ele geçirmek için yardımda bulunmayacak olursa, Dulkadiriye topraklarını devlete terk edeceğine dâir vaadde bulunmuş olmasına rağmen Şehsuvarın yerine kardeşi ve akrabası Şah Budak'ı tayin etti. İşte Fatih Sultan Mehmed, Anadolu üzerine mi? Batı da olan Rodos üzerinemi gideceği belli olmayan ve kendisinden başka kimsenin bilmediği seferde ordu ile Üsküdar'a geçip, Gebze tarafın-

dan Hünkar çayırı şimdi ise Çayırova denilen yerde çadırında vefat etti.

Orta boylu, kalın ve iri kemikli, omuzlarının arası geniş, gövdesi bacaklarından uzun, kaşları kavisli, yüzü beyaz üzerine gayet canlı olup, saçı sakalı siyah ve kıvırcık, boynunu kısarak ön tarafa eğimli, alnı açık, gözleri parlak, ağzı küçük, burnu şahin gagası şeklinde kemerli idi. Edirne'de doğmuş , tahta da orada çıkmıştı. İlk tahta çıkışında iki sene kadar padişahlık yapmış iki cülusu arasında yedi seneden az biraz fazla geçmişti. Namık Kemal bey merhum diyorki:

"Peder-i Murad-ı sani, saniyen saltanatı kabul etmekte Fatih gördüğü ders-i tecrübenin te'sirinden hele Zağnos paşanın def ve tahkirattan dağdar olduğu halde evvelki mensıbı olan Manisa'ya avdet eylemiştir. Bu vak'a yâni hal kendi için bir mihnet olduysa devlet için bilakis bir büyük saadet sayılır. Çünkü fevkalade yaradılmış zevat için felaket mektebinden büyük bir dershane-i kemâl olamaz. Bu kahraman ise müddet-i medide olduğu mahlûiyet zamanında yalnız ders-i felaketten değil, haiz olacağı, Hakim ünvanını ilmi sıfat-ı fahiresiyle tezyin edecek derece envai marifedden dahi kemaliye müstefid olmuştu. Bu zaman-ı inzivanın arasındadır ki, arabi, fârisi, latin ve yunani, ibrani lisanlarını tahsil eyledi. Ve bu tahsil semaratından şark ve garbın sevabık ve dekayıkına kemalile vakıf idi. Ve bu zaman-ı inzivanın asarın-

dandır ki, o zamanlarca misli nameşhud bir mütemeddin devlet teşkiline ve fenn-i harbin terakkıyat-ı hazıraya mebde olacak surette te'sis ve taadiline muktedir olabilecek derecede hikmet-i hükümete arif idi."

Müddet-i saltanatı otuzbir senedir. Bu müddet zarfında Fatih ileri dönük çalışmalar ile Osmanlı devletini İstanbulu fethederek doğunun en büyük imparatorluğu derecesine çıkarmış ve Avrupanın o zamanlar en büyük en medeni usulleri yaşayan cemiyeti haline getirmişti. Onun vefatında coğrafi vaziyetimiz ile siyasi vaziyetimiz tamamen değişmişti. Osmanlı toprakları Anadoluda Fırat nehri yukarlarına, Rumelide ise, Tuna nehri kenarlarına kadar genişleyerek iki kıta üzerine olduğu gibi yine tabii olan iki huduta erişmişti. Bu hududlar dışında yaptırdığı ve yaptığı akınlar, Buğdan seferi gibi savaşlarla kendisinden sonra gelecek Osmanlı padişah ve kumandanlarına da mükemmel izler bırakmıştı. İşte bunun içindirki, gerek İran gerekse Mısır devletleri ayrı ayrı endişelere gark olmuşlar, Avusturya ile İtalya ise dehşet içinde kalmışlardır.Lehistan'da Kırımın zaptedilmesi üzerine temasa gelme yolunu seçmiştir.

Ancak Fatih iki noktada durmaya mecbur kaldı. Birincisi Belgrad muhasarası, bu şehir alınmadıkça Tuna nehrinin ötesine geçemedi. Diğeri ise, Rodos adası başarısızlığı ki, Adalar denizi ve buna bağlı Akdeniz hakimiyetimiz şüpheli kaldı.

Sultan Fatih devri, Osmanlı devleti için en yüksek terakkinin ve istidadın bulunduğu bir zaman dilimi olmuştur. Sultan Fatih kudreti, marifeti, irfanı, cesaret ve mehareti ile milletin talih ve yükselmesini sadece cihangirliğe değil bilhassa ilim ve maarif ile sanayii arzu ve sevmekle de alıştırma meziyetlerine kavuşturmuştu. En büyük bir edibimizin dediği gibi: "Büyüklerimizin bir çoğunu yükseldiği mertebeye zamanın tesiri ulaştırır. Ancak Fatih; Gayretleri ile elde ettiği mertebelerin yüksekliğini kendi himmetinin yardımıyla bulunduğu zamanı, kendisine ulaştırmıştır ve bu hakikat her türlü şüpheden uzaktır."

İstanbulu fethetmiş bulunduğu için Hazreti Fatihi bir türlü afv etmeyen yabancı basın ve yazarlar bile, onun hakkında çeşit çeşit şahadetlerde bulunmaktadırlar. Hatta en son yayımlanan çok çeşit malumatlarla donanmış bir Umumi tarih dahi aleyhinde içki içtiği, sefih bir hayat sürdüğü, sözüne sadık olmadığı, kan dökücülüğü ve yalancılık ile cidden haksız suçlamalarda bulunduktan sonra diyor ki: "Savaşlarda ortaya serdiği cesaret ve merdlik, bitmez bir faaliyet ve enerji, haddinden fazla hırsı, siyasi fikirlerindeki yükseklik ve incelik, askerine yaptığı lütuf ve bağışlarıyla hakikaten bir Türk prensi olduğunu teslim ettirmişti. Meşhur İskenderi Yunani'yi ve Roma İmparatoru Yölyüz Kayseri kendisini örnek edinmişti. Bir çok ilmin sahibi olup, son derece hüner sahibidir. Türkçe, Rumca, İslav, Arapça, Acemce konuşurdu. Coğrafya

ile tarihte ve zamanın harb ilminde pek çok bilginin sahibiydi. Cami vesair dini binalar ve hayra dönük inşaa etmede pek cömert davranmış, Rum ve İtalyan sanatkarlarına iltifat ve hürmet etmiştir. Hatta meşhur ressam Venedikli Centile Bellini'ye resmini yapmaya müsaade vermiştir ki, bundan sonra Enderunu hümayunda Esseyid Hüseyin vesair isimlerini taşıyan yerli musavvirler (ressamlar) yetişmeye başlamıştır. Zamanının uleması fetvalarıyla tanzim ettiği Kanunname-i Mehmed isimli kanunu ki, -asıl nüshası mevcud değildir- tarihlerimizin rivayetine göre iki kısımdan ibaretmiş:

Mezkur kanunun birinci kısmı devletin heyetini, ikinci kısım ise bayram ve yemek merasimleri ile mühr-ü hümayun ve saltanata varis olma usulüne aitmiş. Sultan Fatih'in ilk hocası Molla Gürani isimli zat şerifdir. Fatih, ulemaya çok büyük saygı ile birlikte riayet gösterir, hatta hocasının elini öptüğünü, zamanın en büyük alimlerinden Molla Hüsrev'e camide bile ayağa kalkıp hürmet gösterirdi. İstanbul'da kurduğu Fatih medreseleri dünyanın en büyük üniversitelerine örnek olmuş, geceleri medreseleri dolaşarak talebeyi teşvik ederdi. Bir latin şair kendisine bir kaside takdim etmiş ve mükafat olarak şairin hemşehrisi olan bir çok esiri azad eylemiştir.

İstanbuldan başka Bursa, İznik ve Edirne'de dahi olgun ve kamil kimseler yetişmiş ve Fatih bizzat kendisi Arab ve Yunan edebiyatına meyil göstermişse de,

İran edebiyatı tesirinden edebiyatımız kurtulamamıştır. Çandarlı Halil paşanın öldürülmesiyle başlattığı vezir öldürme çığırını, meşhur Hırvad Mahmud paşanın katliyle devam ettirmesi Osmanlı tarihinde daha sonraları için çok kötü misal teşkil ettiği unutulmamalıdır. Tarihçiler, Şehzade Ahmed'in ölümünü çeşit çeşit teviller gösterir.

Kardeş katli Yıldırım Belazid'le başlamışsada bu işe Fatih'de elini bulaştırmıştır. Böyle facialarin sürmesi devam edegelmiştir. Zaman bu tip katillere "Temin-i asayiş-i amme" diye bir kulp bulmuş ve saltanat kavgalarının önünü almak için ancak bu tedbiri uygun görmüştür. İran hükümetiyle Avrupa hükümetlerinin çoğunda bu feci usul devam edip gitmiştir. Bundan başka Fatih, İstanbul'u fethetmekle beraber Bizans saltanatı ve o saltanata bağlı debdebeyi de hoş bulup almıştır. Hatta "Netayic ül Vukuat" isimli eser diyor ki:

> "İstanbul tahtına sahip olduğu gibi İstanbul imparatorunun ve devlet adamlarının hürmet ve süslere, yâni boş debdebeye ve gösterişe, teşrifata bile varis olduki, sorguçlar ve solak ve peykler ve türlü türlü elbiseler ile alaylar o cümledendir. Hatta Efendi tabiri rumlardan gelmedir."

Diğer taraftan "Teracim-i Ahval" isimli eser (Kemal) de:

"Otuz sene hemen hemen bütün dünya ile uğraştı. Onaltı devlet, ikiyüz sağlam ve büyük şehir zaptetti. Saltanatı zamanında Osmanlıyı zamanının en büyük devleti sayılacak şekilde yüksek bir mevkiye ulaştırdı."

Hakikaten, Sultan Fatih zamanında ordunun muntazam ve malum olmakla beraber, İşkodra savaşında ateşli silahların bütünü ile teçhiz olunmuş miktar, yüzbinden ikiyüzellibine kadar çıkmıştı. Midilli, Karadeniz ve Kefe taraflarıyla İtalya'ya gönderilen donanma, bu hususta önemli bir misaldir.

Osmanlı paraları gümüş ve bakırdan yapılmışken, Fatih o zamanın Macar altunları ayar ve ölçüsünde altun para kestirmişti. Devletin zenginliğinin ortaya konmasında önemli bir misaldir.

Karadeniz yoluyla Asya ticaretinin genişlemesi ve Cenevizlileri Kırım'dan uzaklaştırarak, bu ticareti Osmanlılara kaydırdı. Venedik çumhuriyetiyle yaptığı antlaşmada, küçük bir gümrük bedeli tayin ederek, ona karşılık Venedik eşyasının ülkeye girmesine serbestlik müsaadesi verdi. Gerek bu antlaşma gerekse Sicilya kralıyla yaptığı ittifak Osmanlı devleti ile Avrupa arasındaki devletler münasebetinin bir neticesidir. Bittabi Fatih gibi zamanın ilim ve fenleri ile birlikte siyasasında birinci olan bir padişah bu gibi münasebetin kıymetini bilecek kimseydi.

İlme olan hürmeti yüzünden, ulemâ kıyafetinde giyindiği meşhurdur. Fatih lakabı; İstanbul'un ve bir çok memleket ve şehirlerin fethinden dolayı kendisine çok çok yakışmıştır. Osman Gazi, Selçuklu yadigarı mehter çalındığında hürmeten ayakta dikilirdi. Bu usul ve adet Fatih zamanına kadar devam etmişsede, Sultan 2.Fatih Mehmet bu adeti kaldırmıştır.

Sultan Fatih'e kadar olan padişahlar zerrin yani altından yapılmış külah-ı mevlevi giyip üzerine destar sararlardı. Tabi bu altın külah som olmayıp, yaldız olduğu kuvvetle muhtemeldir. Fatih çok büyük hürmet gösterdiği ulemaya benzemek niyetiyle sof (mücevveze) şeklinde dülbent bağladı. Askerin atlas, ipekli kumaşlar giyip süslenmesi de bu zamanda olmuştur. Ölümünden sonra kendi yaptırdığı camii şerifin haziresinde defin edilmiş, bu münasebetle adı, bu semte isim olarak yadigâr kalmıştı.

Dokuzuncu Bölüm

Sultan İkinci Bayezid (Veli)

-1-

H.886 / M.1481 senesinde Osmanlı padişahlığına 2. Bayezid gelmiştir. Otuzbeş yaşlarındaydı. Amasya'da vali olarak devlet stajı yapmaktaydı. Kardeşi Sutan Cem'de Karaman valisi idi. Bayezid'in oğlu Korkud ile Cem'in oğlu Oğuzhan. Sultan Fatih'in sarayında teminat olarak bulunmaktadı. Fatihin vefatı vuku bulunca; sadrazam Karamani Mehmed paşa durumu askerden sakladı. Nâşı ise padişah rahatsızdır. Araba ile İstanbul'a dönecektir diyerek, nakil işini başardı. Tabiiki Sultan Cem'e bağlılığı ağır bastığındanmı nedir, tahta çıkarmak amacıyla ona da haber yolladı. İstidrad: Karamani Mehmed Paşa, Cem Sultan'ı Karaman valisi olduğundan dolayı tercih etmişse tabiiki büyük şehzade ilkesini Karamanlılığından dolayı çiğnemiş olmuyor mu? (Sadeleştiren)

Gebze'de bulunan ordu ile İstanbul'un haberleşmesini kesti. Maksadı ölüm haberinin duyulmaması ve bir karışıklık çıkmamasıydı. Fakat ordu haberi aldı. Yeniçeriler Pendik iskelesinden ve diğer iskelelerden

gemilere binerek İstanbul'a geldiler. Sadrazam Mehmed paşanın konağını bastılar. Malını yağma edip hayatınıda elinden alıp öldürdülür. Bilhassa şehirdeki zengin evleri ve yahudi evleri baskınlara maruz kalıp soyuldular. Görülüyorki bu vaka devletin haysiyeti için pek ağır bir darbedir. O zaman İstanbul muhafızı bulunan İshak paşanın gayretiyle ortalık yatıştı. Sultan Korkud, padişah gelinceye kadar "Devlet Kaimmakamı" ilan edildi.

Sultan Bayezid dokuz günde Üsküdar'a geldi. Siyahlar giyinmişti. Karşılama merasimi için, devlet adamları ve kumandanlar bir araya geldi. Saraya vardıklarında saf bağlayıp, Padişahın bindiği kayığın iki tarafına yeniçeriler aldılar. Padişaha bir arzuhal verdiler. Bu dilekçede sadrazam Mehmed paşanın katlini ve yaptıkları yağmadan dolayı af edilmelerini talep ettiler. Onların isteği yerine geldi. Burada dikkat edilecek bir husus varki o da, bizde bu türlü asker itaatsizliklerinin sonraları çoğalarak devletin başına çeşit çeşit sıkıntılar, tehlikeler getirmiş olmalarıdır. Hele bu hediye isteme istidası her tahta çıkılışta adet hükmüne dahil oldu. Karışıklık bittikten sonra , merhum padişahın defnini müteakip, İshak Paşa sadaret mevkiine getirildi. Hemen yeni bir mesele daha ortaya çıktı. Karamani Mehmed paşanın göndermiş olduğu ve hedefi Cem Sultana varmak olan haberciyi yolda Aanadolu Beylerbeyi Sinan paşa yakalamış ve kesmişti. Vaziyeti Sultan Cem haber almıştı.

Düşünmeden ve saltanatta hiç bir kaideye göre hakkı olmadığı halde asker toplayıp, Bursa üzerine hücum etti. Bu vaka haber alınır alınmaz, Şehzade Cem'in üzerine, Ayas Paşa kumandasında bir kuvvet gönderildi. Bursa ahalisi, Fetret Devri zamanındaki şehzadeler kavgasını unutmadıklarından her iki kuvvetide Kabûl etmeyip, şehrin kapılarını kapadılar. Fakat Şehzade Cem ordusuna zahire verip eğilimlerini gösterdiler. İki ordu savaşa başlayıp, neticede Ayas paşa kuvvetleri mağlup oldu, kendisi dahil bir çok Yeniçeri de esir düştü. Şehzade Cem Bursa'ya girdi. Devlet eline geçti sayarak kendi adına hutbe okuttu. Para bile bastırdı. Devlet yine bir ayrılık kavgasının içine düşmüş oldu. Sultan Bayezid, bu vaziyeti haber alınca başka bir ordu teşkil ederek Cem'in üstüne yürüdü. Şehzade Cem ise, büyük halası yâni büyük teyzesi Selçuk Hatunu Bayezid'e yollayıp, devleti Anadolu kendisinde kalmak, Rumeli ise Bayezid Sultanın emrinde bulunmak üzere paylaşım teklifinde bulundu. Tabiiki kabul olunmadı. Padişah bir yandan Cem'in kumandan ve Lalasını elde etti. Diğer taraftan ise hazırladığı şiddetli bir hücum ile şehzadeyi mağlup etti.

Şehzade Cem, bu mağlubiyetle önce Konya'ya orada annesi ve hanımı ile birlikte Tarsusa, oradanda Halep yoluyla Şam'a, adı geçen yerdende Kudüs'e buradanda Gazze yoluyla Mısır'a kaçıp, Sultan Kayıtbay'a sığındı.

Yeniçeriler ise ikinci defa ayaklandılar. Bursa'lıların şehir kapılarını açmayıp, Ayas paşa ve arkadaşlarının düştüğü güçlüklere, bazılarının ölmesi hasebiyle şehirdekileri cezalandırmak gayesi ile yağmalamak istediler. Sultan Bayezid çeşitli hediyeler vererek Yeniçerileri güç hal ile ikna edip, Bursa'nın yağmalanmasını önleyebildi.

Fatih'in kahretmesiyle Uzun Hasan'a iltica etmiş olan Karamanoğullarından Kasım bey, Şehzade Cem olayından fırsat bularak, memleketini yeniden alabilmek için Hasan'ın oğlu Yakup Mirza'dan ayrılıp Taşeli'ne gelince, Varsak, Turgutlu aşiretleri ve Karamanlı kumandanlar birleşti. Bunların üzerine Gedik Ahmed paşa gönderildi. Diğer taraftan Şehzade Cem, Mısır'dan hac'ca gitmiş ve dönmüştü. Kasım beyin gönderdiği habere inanarak Haleb'e geldi. Adana'da Kasım beyle buluşarak Konya'yı muhasara etmişlerse de başarı elde edemediler. Cem askeriyle Ankara tarafına gittiğinde Sultan Bayezid'de ordusu ile onu takip etti. Bu takip haberi Şehzade Cem kuvvetlerinin metanetini bozdu. Cem, Karamanoğlu ile Akşehir'e sonra da Taşeli'ne firar etti. Sultan Bayezid, Kudüs'te bir lütuf olarak ikamet etmesini teklif etti. Şehzade Cem, nasihat yollu bu teklifi dinlemeyip yine Karamanoğlunun desise ve hilelerine kapılıp Rumeliye geçmek üzere Rodos şövalyelerine -gemi temin etmek düşüncesiyle- iltica etti.

Gedik Ahmed paşanın İtalya'dan aldığı Otranta kalesi geri verildi. Raküza cumhuriyeti yeni antlaşmalar yapıldı. Vergisinde üçbin düka altuna indirildi. Venedik hükümetiyle antlaşmalar tazelendi. Şehzade Cem yüzünden Venedikten alınmakta bulunan senevi Onbin düka altunundan vaz geçilip, bunun yerine mallarından % 4 gümrük vergisi alınmasına geçildi.

Meşhur Gedik Ahmed paşa, devlete bunca hizmetler yapıp, Bayezidin tahta geçişinden sonra bilhassa Şehade Cem ve Kasım mes'elelerinde fevkalade üstün başarı göstermişken, Sultan Bayezid'in şehzadeliği zamanında bir savaşta komuta ettiği askeri iyice yerleştiremediğinden dolayı Gedik paşa azarlamış bulunduğundan, bu azarlayışın kinini içinden atamayan padişah, Edirne'de bir ziyafet esnasında verdiği bir işaretle, Gedik Ahmed paşanın ölümünü sağladı (H.887 / M.1483).

İshak paşa azlolunup, Davud paşa sadarete getirildi. H.888 / M.1484 senesinde Padişah Bulgaristan'a giderek yolda gördüğü kalelerin tamir edilmelerine emirler verdi. Hersek bu sırada Osmanlı devletine ilhak oldu. Macaristan kralıylada beş seneliğine bir antlaşma yapıldı. Karamanoğullarının sonu olan Kasım bey de vefat etti. Eflak üzerine sefer açıldı. Orduyu hümayun Tunayı geçip, Kili kalesiyle onaltı gün süren kuşatmadan sonra Akkirman Kalesi ele geçirildi. Bu seferde Kırım Hanı Mengli Giray ilk defa olarak ellibin tatarla savaşa iştiraki görüldü. Kendisine

bir altun işlemeli kalpak ve bir takım hediyeler ihsan buyruldu. H.889 / M.1485'de Eflak seferinden Edirne'ye dönüşte Mısır Sultanı ve Hind Şahı taraflarından tebrik için gelen elçiler kabul edildi. Fakat Mısır Sultanı Fatihin saltanatının son günlerinde ve Sultan Bayezid'in saltanatının başlarında göstermiş bulunduğu ayrılıklı tavırlar, devleti osmaniyyeyi üzmüş, Şehzade Cem'i kabul etmekle beraber Hind hükümdarı Şah Behmen tarafından yollanan hediyeleri gasp etmek, Ramazanoğlu elinden Adana ile Tarsus'u almak, Mekke-i Mükerremeye giden hacıları taciz eyleme gibi uygun düşmeyen hal ve davranışlarda bulunduğundan harb açıldı. İki islam hükümeti arasında süren bu savaş altı yıl kadar sürdü. En sonunda Tunus Emiri Molla Osman Hafsi kıymetli hediyelerle elçi yollayıp, sulha tavassut eyleyip, aldıkları yerleri geri vermesini Osmanlı devletinden rica ederken, Adana yakınındaki Çukurova'nın Mekke ve Medine vakıflarından sayılması şartları içinde sulh imzaladı.

Mısır ordusu, ilk önce Anadolu Beylerbeyi Hersekli Ahmed paşayı, yanındaki Karagöz Mehmed paşa ile Hızırbeyzade diğer Mahmud paşanın rekabeti yüzünden mağlup ve esir etmiş, H.894 / M.1488'de Tarsus ile Adana arasında bulunan Ağaçayırı sahrasında da Hadım Ali paşayı bozmuştu. Osmanlıların pek çok iyiliğini görmüş olan Dulkadiroğlu Alaüddevle de, Mısır Sultanı tarafına geçmiş ve bu zatın kardeşi olup Şam'da hapis bulunan Şah Budak

bey bulunduğu yerden kaçarak devlete iltica etmişti. Şah Budak ilticasından sonra Dulkadir toprakları üzerine gidip, kardeşinin oğlunu esir ve gözlerini sakatlamıştı. Kendisi de kardeşi Aalaüddevlenin hilesiyle eline düşmüştü. Karagöz Mehmed paşa ordunun mağlubiyetine sebep olacak şekilde hareket ettiğinden İstanbul'a getirtilip, orada idam olundu.

Diğer taraftan şehzadelerden Sultan Ahmed Amasya, Sultan Şehinşah Menteşe, Sultan Korkud Saruhan, Sultan Selim dahi Trabzon valiliği ile vazifeliydiler. Yine bu sıralardaydı ki, Osmanlının Avrupa kıtasındaki şekil ve durumu değişikliğe uğramaktaydı. Jan Hünyad'ın oğlu olup onun ölümünde Macaristan kralı seçilen Matyas Korven ölünce, Macarlar Lehistan kralı Vladislav'ı kral olarak seçmişlerdir. Sultan 2. Bayezid, Belgrad'ın orduya teslim edilebileceğini ihbar eden kale muhafızının sözüne güvenip, Sırbistan üzerine yürümüşsede Sofya'da adı geçenin sözünden döndüğünü öğrenince, Arnavutluk üzerine gitmiştir. Ancak Macaristan ile Avusturya içlerine doğru Semendire mutasarrıfı Mihalzâde Ali Bey, Bosna Valisi Yakup Paşa girmişler, bunlardan Ali bey bir pusuya düşürülüp şehit olmuş, Yakup paşa ise Macarları yenerek Rumeli Beylerbeyliğine yükseltilmiştir.Macarlar bu mağlubiyet üzerine üç sene müddetle sulh için müracaatta bulunmuşlardır. Lehistan taraflarına akınlar yapılarak Malkoçzade Bali Bey

zaferlerle dönmüştür. Bu akınların sebebi Leh kralı olan adamın Eflak'a saldırması olmuştu.

Osmanlılar ile Ruslar arasındaki, ilk siyasi görüşme H.897 / M.1491 yılına rastlar. Sadrazam Hersekli Ahmed Paşa sadaretten alınıp, Sultan Fatih'in idam ettiği Çandarlı Halil Paşanın oğlu İbrahim paşa, boşalan makama getirildi. H.904/M.1498 vakaları arasında en dikkat çekici olanlarından biri de Mora seferidir. Venedikliler her tarafın düşmanlığını kazanarak, hatta Papa ile Avusturya, Milan, Floransa ve Napoli hükümetleri Osmanlıları teşvik etti. Bu vaziyet karşısında Hersekzade Ahmed Paşa, Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa'yı Mora'ya gönderdi. Kapudan-ı Derya Davud paşa da, bu seferle vazifelendirilenler arasında oldu. Dokuz tane büyük gemi ve 160 tane yelkenli ile Laponte (inebahtı)yı muhasara altına edip, zapt etti. H.905 / M.1499 Mutun, Navarin ve Kavrun şehirleri ile Kefalonya ve Ayamavro adaları alındı. Venedikliler de, Navarinde bulunan 12 gemimiz üzerine ansızın hücum ederek birini yaktılar ve onbirini ele geçirdiler. Sonradan Kemal Reis, Venediklileri yenip, dört kıta gemisini zapt etti. Fransızlar Midilli adasına asker çıkardılarl isede Manisa valisi Sultan Korkud'un yardımıyla adadan kaçırtıldılar ve Sarigo yani Çuka adası taraflarında fırtınaya tutularak battılar. H.908 / M.1502 senesinde bir başka Fransız donanması Papa, Venedik donanmaları ile birleşerek Santa Mavro yani Aya Mavro adasını ele geçirdiler. Daha sonra Vene-

dik ile yapılan antlaşmada, Kefalonya Venedikte, Aya Mavro Osmanlılarda kaldı. Macar kralı Vladislav ile yedi seneliğine mütarekede Eflak, Buğdan beyleri ile Raküza cumhuriyetinin iki tarafada vergi vermeleri şart koşuldu.

-2-

Uzun Hasan'ın vefatı üzerine Osmanlı devletinin Asya'da doğu tarafında komşusu bulunan İranın durumu büsbütün değişmiş ve Akkoyunlu hükümeti, yerine Şah İsmail Safavinin kurduğu hükümete bırakmıştı. Şah İsmil, Sultan Bayezid'e dostça davranışlarda bulunuyordu. Hatta Dulkadiriye hakimi Alaüddevle'nin kızını istemiş ve Alaüddevle de vermeyince üstüne yürümüştü. Bu münasebetle Osmanlı toprakları içindende geçmesine müsaade verildi. Fakat Şah İsmail, Diyar-ı bekir ile Harput'u aldıktan sonra ayrıca Alaüddevle'nin tek oğlu ile iki toronunu tutup, kebap etmiştir. Bu vaziyetler Bayezid tarafından hoş karşılanmadı. Diğer taraftan şah, Anadoluda bulundurmaya çalıştığı adamlar ile Şia mezhebini yaymaya, oralarda fitne ve fesadın çoğalmasına uğraşıyordu. Bu sıralarda Trabzon valisi bulunan şehzade Selim Han, Şah İsmail'in topraklarına dalarak Bayburd ve Erzincan'a kadar ilerlemişti. Şah İsmail'in kardeşi İbrahim Mirza'yı yakaladı. Bunun üzerine Şah, elçi gönderip,

muhabbet ve sevgilerini yolladı. Sultan Selim'de oraların istilasından menedildi.

Sultan Bayezid-i Veli; son derece yumuşak bir kimseydi. Bu bariz vasfından başka, halk arasında yayılan Veli lakabından anlaşılacağı gibi tasavvuf ehlindendi. Hatta meşhur Venedikli Andre Gayriti isimli, Bayezid devrinde yaşayan biri yazdığı eserde"..etli ve yağlı yüzünden vahşet ve muhabbete dair hiç bir alamet görülemez" satırlarını yazmıştır. Şiiri sever, yıldızlar ilmine , akaide dair bilgilere ve şeri meseleleri tetkikten çok hoşlanırdı. Yaptırdığı cami, hastane ve mekteb sayısı çoktur. Çok sade bir tarzda giyinmeyi tercih ederdi.

Bir müddet okumakla vakit geçirildi. Hersekli Ahmed paşadan sonra tayin edilen veziriazam Hadim Ali paşa ile Konya valisi şehzade Korkud arasında soğukluk vardı. Şehzade Hicaz'a gideceğinden bahisle bir arıza yollayarak, Antalya'dan ailesi efradı yanında olduğu halde, gemilere binip amucası şehzade Cem gibi Mısır'a gitti. Mısır Sultanı, Korkud'u pek güzel karşıladı Ancak Hicaz'a gitmesine Sultan Bayezid'in güceneceğini, bu sebeple gitmemesini tavsiye etti. Bu hal, bir mâni teşkil etti. Şehzade Korktud, Mısır'dan yazdığı bir arizada özürler dilediğini babası Bayezid'e bildirip, Konya'ya döndü.

Padişahın yaşı ilerledikçe zaafları da çoğalmaktaydı. H.915 / M.1509 senesinde pek şiddetli bir zelzele eylül ayının dördüncü günü meydana geldi. Bin alt-

mış yedi ev, yüzdokuz cami, İstanbul'un kara ve deniz tarafındaki surları ile Yedikuledeki saray çöktü. Ahaliden binlerce kimse enkaz altında kaldı. Çorum ile Dimetoka harap oldu. Bu zelzele küçük kıyamet adı ile şöhret buldu. Padişah bu zelzeleden sonra Edirne'-ye geçti.

Bu sıralarda ise devlet hayatının önemli olayları hazırlık safhası geçirmekteydi. Malum olduğu üzere , sekiz şehsadeden geriye dört kişi kalmıştı. Bunlar Şehinşah Karaman, Korkud Teke, Ahmed Amasya, Selim ise Trabzon valileri, idiler. Sultan Bayezid bir ara Bolu sancağını Selim'in oğlu Süleyman'a vermişti. Sultan Ahmed bulunduğu valilik olan Amasya ile dersaadet arasındaki bu tercihe itiraz etti.

Süleyman'ın bu görevi Kefe ile değiştirildi. Şehzadeler arasına giren düşmanlık ise en çok Sultan Bayezid'in üçüncü oğlu Ahmed ile halef selef olacağını işaret eden veliahtlığı ilan edilince olmuştu. Bu arada şehzade Şehinşeh vefat edince, Korkud büsbütün şüphelere düşmeye başladı. Fakat Yeniçeriler ki; "Sultan Bayezid'in tahta çıktığından beri itiatsızlık ve devlet işlerine karışmaktan çekinmez olmuşlardı" şehzade Korkud'un şair olup, musikiye düşkünlüğünü, savaşlarda bir işe yarayacak cinsten bulmadıklarını ileri sürerek beğenmiyorlardı. Sultan Ahmed'den de, Yeniçeri ağasına yazdığı mektupta kullandığı hoş olmayan tabirlerden dolayı yüz çevirmişlerdi. Sultan Selim'in cesareti ve kahramanlığı daha o zamandan

herkesçe kabullenilmişti. Korkud'un Hicaz ve Mısır seyahatlerinden, Ahmed'in Yeniçeriler yanındaki sarsılan itibarından doğan haberleri aldığında Selim Trabzon vilayetine sığamaz oldu. Oradan Kırım tarafına geçti. Oğlu Süleyman'ın sancaında edindiği onbin asker ile Tuna nehri üzerinden geçti. Babası Sultan Bayezid'e yazdığı bir mektupta; yirmialtı senedir yüzlerini görmediğini, Rumeli tarafında bir yere tayin edilmesinden bahsetmişti. Edirne'ye gelişinde doğruca İstanbul üzerine yürüdü. Sultan Bayezid, Rumeli Beylerbeyi Paşayı onbeşbin askerle karşı koymaya yolladı. Sultan Selim Edirne'ye dönerek, Şehzade Ahmed'in veliahtlıktan alınması şartıyla, Semendire sancağını kabul etti. Korkud han ise, Antalya'dan çıkıp saltanat davası ilan ederek Saruhanı zapt etti.

Şu hallerden anlaşılır ki; devlet çok büyük bir saltanat kavgası içine yuvarlanmaktaydı. Bu kavgalar yetişmiyormuş gibi Hamid ve Teke taraflarında Karabıyıkoğlu isimli Şia'dan biri türeyip, ortalığı yakıp yıkmaya başladı. Osmanlı tarihleri bu herifi Şahkulu ve Şeytankulu isimleri ile yadederler. Adı geçen mel'un üzerine giden Anadolu Beylerbeyi Karagöz paşayı mağlup edip, askerinden çok kişiyi öldürdü. İsyan adam akıllı büyüdü. Sultan Bayezid bu vesile ile şehzade Ahmedi yanında veziriazam Ali Paşa olduğu halde haydudun cezalandırılmasına memur kıldı. Esas olan hedef, Veliaht Ahmed galip gelsin ve böylece saltanata hak kazansın şartını temindi.

Ancak bu teşebbüsten evvel Sultan Selim bir daha dönerek Edirne'yi zapt ve hükümet etmeye başlamıştı. Padişah ordu ile üzerine gitti. Şehzade Selim Karadeniz sahilindeki gemilerine binerek Kırım'a kaimpeder hanın yanına kaçtı. Selim'in bozulması Sultan Bayezid ve vezirlerinin yüreğine su serpti. Çünkü şehzade Selimden korkuyorlardı.

Ali paşa, Anadoluda şehzade Ahmed'le buluştuktan sonra Şahkulu'nun üzerine gidip, Sivas ile Kayseri arasında Gökçay isimle anılan bölgede meydana gelen savaşta hem kendisi hem de, Şahkulu maktul düştüler. Ali paşanın ölmesi Yeniçerileri şehzadenin aleyhine bir daha harekete geçirdi. Paşaya yardım etmediği, eşkiya kendi sancağı yakınında olduğu halde ve askeri var olmasına rağmen devletin namusunu muhafazaya iktidar gösteremediğini ileriye sürdüler. Görülüyor ki, Yeniçeriler doğrudan doğruya müdahalede bulunuyorlar.

Sultan Selim ise Kırım'da olanları takip edip, üçbin askerle Kırım'dan İstanbul üzerine hareket etti. Şehzade Ahmed ise bu sırada Gebze'ye gelmişti. Yeniçeriler derhal ayaklandı. Karşılamaya giden 2. Vezir Mustafa paşa ile Kadıasker ve nişancıların evlerini yağma eylediler. Sultan Süleyman'ı istediklerini bildirdiler. Ali paşanın yerine sadrazam olan Hersekli Ahmed paşa ile Kadıasker ve nişancılar azil edildi. Sultan Korkud İstanbul'da Yeniçeri ocağına sığındı. Şehzade Ahmed dönerek, kardeşinin oğlu Mehmed'in

elinden Konya'yı aldı. Yerine dönmesi için Sultan Bayezid'in gönderdiği haberi getirenin, burun ve kulağını keserek gerisin geri yolladı. Bu olaylardanda anlaşılıyorki, devletin hali vahim bir duruma gelmişti. Padişah ise, ihtiyar, bu tip sıkıntılara dayanamayacak derecede bıkmıştı. Şehzade Ahmed'in muamelesi, Yeniçerileri yine ayağa kaldırdı. Sultan Selim kumandasında olarak şehzade Ahmed'i te'dip için izin istediler. Tabii ki kabul edildi. Yavuz'a hemen bir haberci gönderildi. Yavuz Selim merasim alayı ile şehre girdi. Yenisaray kapısında kardeşi Korkud ile vezirler tarafından karşılandı. Padişah, kendisine senede ikiyüzbin düka altını vermeyi teklif etti. Ancak kabul görmedi. Velhasıl H.918/M.1512 senesi seferi ayının sekizinci günü Yeniçerilerle beraber İstanbul ahalisi saray önüne giderek, Sultan Selimi isterüz diye avaz ettiler. Sultan Bayezid'de:

- Devleti oğlum Selim'e terk ettim. Cenab-ı hak başarılı kılsın.

diyerek saltanattan çekildi. Yirmigün sonra Dimetoka'ya giderken yolda vefat etti. Bu vakanın meydana gelmesi, Osmanlı devletinde ilk hâl vakasıdır. Bayezid zamanında devletin geliri; dört milyondan beş milyon düka altununa çıktı.

Sultan Osman Gazi, kendisine at sırtını taht yapmışken, İstanbul'un fethinden sonra gösteriş ve debebe ihtişam almış yürümüştü. Bayezid devrinde

sarayı ümayunun muhafız olarak üçyüz kapıcısı ve üç bin silahşörü vardı.

Bayezid'i Veli irtihal ettiğinde altmış yaşlarındaydı. Padişahlığı otuziki sene sürmüştür. Uzun boylu, ablak yüzlü, ela gözlü, geniş göğüslü olup, yüzünde benler vardı. Derviş huylu olup, sulh sever kimseydi. Bayezid'deki camii şerifi o yaptırmıştır. Bayezid vakfı, islamların en büyük vakıflarındandır. İmame sarar ve dibadan kaftan giyerdi. Uzleti severdi. Onun için zamanında büyük savaşlar, uzun seferler olmamıştır. Devletin sulh zamanı ellibin askeri, onikibin Yeniçeri askeri vardı. Donanma alelade yetmiş kalyondan ibaretti. Dimetoka'ya giderken, oğlu Selim'in kendisini zehirlettiği yolunda bir rivayette mevcuttur.

Sultan Bayezid sâlim ve harpten hoşlanmaz olmasına rağmen cesur, askerlik sanatında mahir bir kimseydi. Hatta ok atmakta zamanın feridi (benzeri) bulunmayanlardandı. Beni Ahmer devletinin yıkılmasına pek çok üzülmüştü. Fakat devletin o zamanda İspanya gibi uzak bir ülkeye el uzatması pekte mümkün değildi. Venedik ile ettiği harbin mesuliyetide mezkür hükümette olduğundan dolayı Fransa kralı 12. Lui'ye bir mektup göndermiştir. Senelerce süren şehzade kavgaları kendisini pek çok kederlendirmiştir.

Onuncu Bölüm

Yavuz Sultan Selim

-1-

Biraz yukarılarda yazdığımız gibi H.918 / M.1512 senesinde babasını tahttan indirerek Osmanlı tahtına çıkan Yavuz Selim yaş bakımından tam bir olgunluğu yaşamaktaydı. O tarihde kırküç yaşını devirmişti. Yavuz Selim han, daha İstanbul üzerine yürümeğe başladığı esnada siyasetini ve tutacağı yolu anlatmıştı. Arabistanı, Mısır'da hükümferma olan Çerkes Emirlerinden kurtarmak, Acemistan' yani İranı Şia'dan kurtarmak, Müslümanlığı bir noktaya toplamak, icab ederse Hisdistana ve Turan'a gitmekti. Yeniçerilere bol bol hediye verdiği halde Sultan Korkud ile Sultan Ahmed'i sancaklarında ipka eyledi. Kefe'de bulunan oğlu Sultan Süleyman'ı İstanbul'a getirdi. Devlet hazinesinin gelirini çoğaltıp, savaş tedariklerini tamamlamaya başladı. Dobro Venedik'in yani Raküza cumhuriyetinin ticari eşyasına yüzde beş gümrük kondu. Fakat vükela ile şehzadeler, kendisinin aleyhine çalışıyorlar, askeri isyana hazırlamaktaydılar. Bu tertiplerin neticesi olarak Sultan Ahmed'in oğlu Alaeddin,

babasının teşvikiyle Bursa üzerine yürüdü. Şehri zapt eyledi. Sultan Selim bu harekatı duyar duymaz Sultan Süleyman'ı İstanbul'da bırakarak yetmişbin askerle harekete geçti. Şehzadelerin, şehzade Cem gibi Avrupa'ya firar edememeleri için Anadolu sahiline yirmibeş gemi yolladı. Malkoçoğlu Ali beyi Bursa'ya gönderdi. Kendisi Şehzade Ahmed'i te'dip için Ankara tarafına geçti. Ali Bey, Alaeddin'i Bursa'dan çıkarıp Malatya ve Darende'ye kadar kovaladı. Şehzade Ahmed, padişahın geldiğini duyunca dağlara kaçtı. İki oğlunu da Şah İsmail tarafına gönderdi. Padişah; Amasya sancağına Davud paşanın oğlu Mustafa beyi tayin etti. Askerlerin kışlaklarına çekilmesine izin verdi. Aynen babasının tahta geçtiği zamanki olumszluklar onuda bulmuştu. Şehzade Ahmed; Selim Han'ın askerini kışlaya yollamış olduğunu duyunca, Amasya'ya hücum ederek Mustafa beyi esir ve Amasya'yı eline geçirdi. Bu olanlar Sultan Yavuz Selim'in düşüncelerinde bir takım istihfamlar belirmesine sebep oldu. Bunlardan biri Mustafa bey'in esaretini yorumlama güçlüğü, diğeri ise vükeladanda şüphelenmesiydi. Gizli tuttuğu bir ekibi şehzade Ahmed'e yolladı. Fakat Sadrazam Mustafa Paşa, şehzade Ahmed taraftarı olduğundan önceden haber uçurdu. Şehzade Ahmed, kendisini basıp yakalayacak olan bu ekibi geçidlerden birinde basarak esir aldı. Ancak, Sultan Selim elde ettiği bilgiler sayesinde eldeki mektuplarla önce Sadrazam Mustafa paşâya bir

siyah kaftan giydirerek idam ettirdiği gibi, kardeşinin Bursa'da bulunan yedi yaşından, yirmibir yaşına kadar gelmiş bulunan beş şehzadesini de öldürttü. Hersekli Ahmed Paşayı sadarete getirdi. Saruhan yakın bulunduğundan dolayı ilk önce Şehzade Korkud'un getireceği meselelerden kurtulmak için, onbin süvari ile kalkarak beş günde Manisa'ya vardı. Sultan Korkud'un adamı Piyale bey ile Nasase kaçarak Teke'de bir mağaraya sığındı. Fakat Teke sancak beyi bunların saklandıkları yeri bularak yakaladı ve yolladı. Korkud han, Bursa'da öldürüldü.

Şehzade Ahmed ise 20 bin askerle Bursa'ya doğru yürüyordu. Sultan Selim bu sayıda askeri İstanbul'dan celb ederek, karşı çıkmak üzere tepesine düştü. Mirahor Mehmed Ağa komutasında bulunan öncüler ilk çatışmada bozuldu. Ordu siraz sarsıldı. Ancak dünyada nadir yaradılışlı kimselerden olduğundan yine o az askere, arada bulunan çayı yüzerek geçirtti. Şehzade Ahmedi defaatle yaptığı hücumlarla bozdu. Hatta Şehzade Ahmed, kaçarken hayvanı kapaklanarak düştü. Onu takip eden Ahmed paşanın eline düştü. Kardeşi Korkud'u öldüren cellat Sinan, onu da idam etti (H.919 / M.1513).

Şu kısacık izahattanda anlaşılıyor ki, Sultan Selim'in tahta çıkışı aynı fetret devrinin bir numunesini andırır. Zaten o zamandan itibaren şehzadeler arasında savaş devamlılık kesbetmiştir. Sultan Selim; Korkud'un vefatından bir saat evvel yazdığı manzum

bir mersiyeden üzüntüye kapılıp, üç gün matem tutulmasını emretti. Hatta Kokud'u tutup getiren onbeş Türkmenide öldürttü. Şehzade Ahmed'i yendikten sonra idam etmesi içdeki fitneyi bastırıp, dıştan yani Şah İsmail'den gelmekte olduğunu gördüğü başka bir fitneyi önleyebilmek kudretini elde etmek için işledi.

Anadoludan Edirne'ye dönüşünde, Eflak ve Buğdan beylerinin, Raküza cumhuriyetinin ubudiyet arz etmek üzere, vergilerini ödemek için gelen memurlarıyla, Venedik, Macar, Mısır, Rus elçilerini kabul etti. Fakat tahta geçmeden önce söylediği tarzı siyaseti takip edeceği zaman gelmekteydi. Çünkü Şah İsmail, memleketin doğu taraflarında bulunan vilayetlerde Şii mezhebini yaymaya çalışmaktaydı. Öte yandan, Şehzade Ahmed'in şehzadelerini kabul etme yanlışlığını yapmış, hatta Mısır Sultanı Kansu Gavri ile de, Osmanlı Devleti aleyhinde ittifak eylemişti.

Sultan Selim ise batıya yani avrupa devletlerine iyi muamele ederek Şah İsmail'in şialık ile anadoluda kurduğu tesiri kırmaya karar verdi.

-2- Çaldıran Savaşı

Edirne'de, Şah İsmail aleyhine harp ilanına karar verilmeden önce anadoluda şahın adamları tarafından yapılmakta olan şia propagandası hasebiyle mezhep değiştirenlerin gizli gizli sayımları yapılmış ve bu isimler defterlere kayd olunduğunda karşılarına kor-

kunç bir rakam olan kırkbin isim çıkmıştı. Şia'ya geçen bunların çoğu katledildi. Kalanların çoğu hapislere atıldı.

Yavuz Sultan Selim daha Edirne'deyken, askerin Yenişehirde toplanmasını emrederek, biraz sonra İstanbul'a geldi Oğlu Sultan Süleyman'ı Manisa'dan getirtip, kaimmakam eyledi. H.920 sefer ayının 24 ünde / M.1514 martında Anadoluya geçerek, ilk önce Maltepe'den Şah İsmail'e bir name-i hümayun ve sonra yoldayken farsça ve manzum olarak yazılmış diğer bir name-i hümayun daha yolladı. Son mektup ile birlikte Şah İsmail'in, Şeyh Cüneyd evladı olması sebebiyle alay makamında olarak aba, asa ve hilal gibi hediyelerde gönderdi.

Hadım Sinan Paşayı Anadolu Beylerbeyi tayin etti. Rumeli Beylerbeyi'de Hasan paşaydı. Ordu Yenişehir, Seyidgazi, Konya, Kayseri üzerinden geçip, Ankara yakınlarında Çubuk ovasında durdu. Burada Dulkadiroğlu Alaüddevle'nin hilâfgirliği yani Osmanlı taraftırı bulunmadığı anlaşıldı. Vezirlerden Dukakinzade Ahmed paşayı 20 bin kadar askerle Sivas taraflarına saldırttı. Yol esnasında askerin maaşına zam yaptı. Sivas'ta ihtiyar ve büyük bir harbe yaramayacak kimselerden kırkbin kişiyi ayırıp Sivas ile Kayseri arasında muhafaza için bıraktı. Burada dikkat edilecek olursa, o da Sultan Selim, devlet politikasını asya üzerine yöneltmiş olmasıdır. Yavuz Selim'in bu politikayı uygularken, Asya kıtası üzerine, büyük bir

islam devleti ve buna bağlı olarak islam siyaseti getirmeye çalıştığı gün gibi kendini gösterir. Bu politikanın ismi ittihad-ı islam dense hiçte yanlış olmaz.

Sivas'tan sonra Yassıçimcn'e vardı. Burada Şah İsmail'den bir cevap geldi. Gelen namenin bir de macun hokkası vardı. Bu macun afyon idi. Şah İsmail bununla evvelki name-i hümayun içinde bulunan ve uygun olmayan tabirlerin karşılığı olarak hoş geçinmek arzusunu belirtmekte olduğunu hatırlatıyordu. Yavuz Selim, nâmeyi getiren Şahkulu Ali'yi öldürttü. Bir mektup daha yollayıp, bundan netice olarak Şah İsmail'in korktuğunu, öyle değilse meydana gelmesini açıktan açığa yazmıştı.

Ordu, Erzincan'a geldiği halde, karşısında şah askerinden eser yoktu. Şah İsmail geri çekiliyordu. Bu sırada da Yeniçeri arasında bir fitne uç gösterdi. Aylardan beri seferde olmalarına rağmen düşmanla karşılaşmamalarına söylenmeğe başladılar. Orduda bulunan vezir ve komutanların bu fitnede elleri vardı. Hatta padişahla teklifsiz görüşen Hemdem paşa, adlı ahmakı kandırıp, vaziyeti padişaha açmaya ve dönüşe meyil ettirmeye teşvik ettiler. Paşa; aptallığının saikiyle bu işe girişti. Yavuz Selim azim sahibi bir kimseydi, dönmesi umulamazdı bile. Ayrıca fitnenin çıkmakta olduğunu da sezmişti. Hemdem paşayı hemen idam ettirdi. Bu ceza diğerlere ibret oldu. İran başşehri Tebriz'e kadar gitmeyi düşünmekteydi. Karadeniz ve Trabzon taraflarından istediği zahirede

gelince harekete geçerek, yolda yakalanan esirlerden biriyle, Şah'a bir mektup ve onunla birlikte bir kadın elbisesi ve süsleri yolladı. Fatih Sultan Mehmed ile Uzun Hasan'ın savaştığı Eskitepe'ye vardığında, Yanya Beyi Belame Mustafa Bayburd'u zapt etti. Sökmen de, Gürcistan hakimi zahire ve hediye yollayarak bağlılıklarını bildirdi. Bir kaç durak gittikten sonra Yeniçeriler yeniden söylenmeye başladılar. Hatta isyan edeceklerine dair alametler göstererek, padişahın otağına mermi sıktılar. Padişah çok cesur olduğundan olanlara omuz silkip geçti. Onlara muhatap olmadı. Ancak bir hitabında: "Ben, bu meşakkatlerin çekileceğini tahta geçiş zamanında söylemiştim. O zaman niçin kabul ettiniz. Şimdi niye itaat etmiyorsunuz? Rahatlık isteyenler karılarının yanlarına dönsünler. İçinizden kimse gitmezse ben yalnız giderim." Dedikten sonra atını sürdü. Yeniçerilerde ister istemez takip ettiler.

Ordunun pişdarı yâni öncüleri olan Mihal oğlu Mehmed bey ile Şehsuvaroğlu Ali beyden gelen haberlerde Şah, Tebriz'in kuzeybatasında bulunan Çaldıran ovasına gelmek üzere Hoy taraflarında olduğu arz edildi. Sultan Selim, sevinçten bu haberi getirene güzel bir at ile eğer ihsan etti. Tesadüf buya, güneşde o sırada tutuldu. Güneş, İran'ın alameti ve sembolü olduğundan İran ordusunun mağlup olacağı düşünüldü. İranlılar tepelerde idiler. Çaldıran ovasına gelindiğinde Şah İsmail ordusunun çadırları da görüldü. Bizim

ordu, ovaya girdi. Osmanlılar yüzyirmibin'e yakın mevcuddaydı. H.920/M.1514, arabi ayın Recebmiladi ayın ise ağustosunda harb başlandı. Osmanlı ordusunun tanzim ve tertibi şu haldeydi: Sağ cenahda Anadolu ve Karaman Azab askerleriyle, sol cenahda ise Rumeli askeri, merkezde padişah ile Yeniçeri. Yeniçeri önünde azab askeri ile birlikte develerden meydana gelmiş bir siper vardı. Her iki kanattada toplar mevcuttu.

Şah İsmail'in suvari askeri daha kuvvetliydi. Top ve piyadesi muntazam değilsede askerlerinin çoğu zırhlıydı. Harbin başında İran suvarisi Osmanlının sol cenahı üzerine şiddetli bir hücum denedi ve azabları sarstı. Sağ cenahtaki azablar manevralar yaparak birbirlerine zincirle bağlı olan topların açılmasını sağladılar. Bu sırada merkezdeki Yeniçeri siperden çıkarak Şah İsmail'in bizzat kumandanlık ettiği sol cenah üzerine çok şiddetli yaylım ateş açtılar. Şah atından düştü. Neredeyse esir düşecekti. Hatta yeniçeriler üzerine üşüştüklerinde Şahın adamlarından biri "Şah menem" diyerek kendisini teslim etti. Diğeri de, atını Şaha takdim ederek kaçmasına yardımcı oldu. Sağ cenahımız üzerine hücum eden Ustaclıoğlu Mehmed Han fırkasını, Sinan paşa ustaca manevralarla ve şiddetli top ateşiyle mağlup etti. Mehmed han ve oğlu öldü. İran ordusu öyle büyük bir bozguna düştü ki darmadağınık bir halde firar yoluna düştü. Şahın ordugahı, hatta hanımı Taçlı Hatun, taht ve hazinesi ile birlikte

bir çok esirler de ele geçirildi. Bu zaferin neticesi Erzincan fethine ve Tebriz'in zaptına sebep oldu.

Galibiyet haberi , şehzade Sultan Süleyman'a, Kırım Hanına, Mısır Sultanına ve Venedik cumhuriyetine yazılan nâmelerle bildirildi. Sultan Selim han bir hafta Tebriz'de kaldı. Bütün düşüncesi İran toprakları üzerindeki fetih düşüncesini ileri götürmekti. Bu sebeple kışı Karabağ kışlağında geçirmek arzusunu taşıyorsada, Yeniçeriler vezirlerinin teşvikiyle dönmek arzusunda olduklarını mızraklarına çarıklarını takup durdular. Bu yüzden dönmeye karar alındı. Şah İsmail'in bıraktığı hazinelerle mücevheratı ve Tebriz ganimetlerini alarak, burada bulduğu sanat erbabının en iyilerinden bin kadar üstad derecedeki sanatkarı, İstanbul'a yolladı.

Ordu ile dönüş esnasında Nahçıvan ve Revan tarafını tutarak, yolda Mustafa paşayı vezaretten azletti. Kars civarına gelindiğinde, Gürcistan prensi itaat içinde olduğunu bildirerek zahire hediye etti. Erzurum'da Bayburd kalesinin anahtarları eline ulaştı. Doğu Bayezid kaleside bu arada alınmıştı. Dönüşe teşvikler verenlerden öğrendiklerini Yavuz Selim birer vesile bulup cezalandırıyordu. Sadrazam Hersekzade Ahmed paşa azl olundu, yerine Çaldıran savaşında büyük yararlılıkları görülen Hadim Sinan Paşa bu makama getirildi. Amasya'ya varıldığı sırada ortaya çıkan bir Yeniçeri uygunsuzluğu üzerine, Dukakioğlu Ahmed paşa da katl edildi.

Sultan Selim fetihlere sahip faaliyetperver padişahlardan ohlduğundan İran dönüşünü boşa geçirmedi. Amasya'dayken Dulkadiriye Emiri Süleyman beyin, Şah İsmail seferine giderken gösterdiği rahatsızlık verici halleri hatırlatılarak, akrabalarından Şehsuvaroğlu Ali bey'e Kayseriye hükümetini vererek, Sinan paşa ile birlikte üzerine yolladı. Turnadağı savaşında Alaaddin öldü. Ele geçen dört oğlunun boyunları vurulup, Dulkadiriye topraklarıda Osmanlı devletine ilhak edildi. Alaaddin'in başı, bir mektupla birlikte Mısır Sultanına gönderildi. Şah İsmail, kış mevsiminde kıymetli ve ağır hediyelerle birlikte dört kişilik bir elçi kafilesi göndermiş ve hanımı Taçlı Hanımı azad etmesi talebinde bulundu. Padişah gelen elçileri hapis edip kadını da ordu kazaskerlerinden Cafer Çelebi ile evlendirmiştir. Yavuz Selim'in bu muamelesi gayrilayıktı.

Zulkadiriye (Dulkadiriye) olayından önce, Kemah beldesi alınmış ve Kürdistanın da fetih edilmesi maksadına dönük, kumandanlardan Bıyıklı Mehmed paşa ile o zaman devletin umumi tarihinin yazarı olup, bu bölgenin hal ve durumuna vakıf olan fazileti meşhur, Molla İdris (İdiris-i Bitlisi) yollanmış isede adamakıllı zorluklar çıkmıştı. İki sene kadar süren sefer sonunda, Şah İsmail'in Kürdistan Emiri Kara Han, Koçhisar'da da, mağlup edildiği gibi, Kürt komutanlarda af taleb ederek Diyarbekir, Bitlis, Siirt, Kerkük, Erdebil, Ergani, Sincar, Birecik diğer yerler zapt e-

dilmişti. Yalnız Mardin İranlıların elinde kalmıştı (H.923 / M.1517).

Görülüyor ki, Anadolunun etrafı ve hududlarında bulunan küçük hükümetler büsbütün ortadan kalkıyor, güney tarafında Çerkes komutanların elinde bulunan Mısır hükümetiyle doğrudan doğruya temas temin olunmuştu. Doğu tarafında ise, İran Safevi devleti hududu ile komşu olunmuştur.

Yavuz Sultan Selim'in Zulkadiriye oğlu beyinin kellesini Mısır'a yolladığında bir garazı var imiş ki, o da Osmanlı devletini üzüp rahatsız eden bu gibi adamların mahvedilmesinden sonra, sıra Mısıra hükmedene geldiğini hatırlatmakmış. Hatta Şehsuvarzade Kayseriye ve Bozok hükümetlerinin verilmesini protesto etmek üzere yolladığı elçi ile: "Er ise, Mısır'da hutbe okutmak, para basmak hakkını iyice muhafaza etmeyi düşünsün" demiştiki bu sözü, çok kısa zamanda Mısır Sultanına savaş açacağı manasına gelmekteydi. İran seferinin verdiği netice şuydu: Asya kıtası tarafındaki Osmanlı hududu, Kürdistanın itaat altına girmesiyle genişleyerek Nusaybin ve Urfa dahil olduğu halde, Irak-ı Arab'ın kuzey bölgesine kadar ilerledi. Musul bile alındı. Güney hududuysa Suriye'nin kuzey çöllerine kadar açılarak, bir yöndende Bağdad'ı ve diğer cihetten de, Mısır hükümetinin, Suriye müstemlekesinden Tarsus, Adana, Antakya, Haleb'i tehdit altına aldı.

Sultan Selim İstanbul'a dönüşünde İran seferi sırasında defalarca meydana gelen kıyamlar üzerine, askerin ıslahatine himmet eyledi. Bu kıyamlarda subayların kayıtsızlıkları görülmüştü. Yeniçeri Ağalığının bundan böyle, ocaktan çıkanlara verilmeyerek, sarayda eskimiş, sadık bendegana verilmesini, askerin düzenini disiplinini Ağa divanı adı ile kurulmuş olan bir meclise ihalesini emredip, ordunun erkanı harbiyesini meydana getiren kararı aldı. Tersaneyi Gelibolu'dan İstanbul'a nakli ederek Kasımpaşa tarafında yeni bir tersane meydana getirdi. Yüzlerce gemi yapımına gayret verdi. Bu sırada İstanbul'da büyük bir yangın meydana geldi. Padişah Edirne'ye gitti.

-3- Mısır Seferi

Bu ana kadar gördüğümüz vakaların bize anlattığı Osmanlı padişahları "Fikr-i takip" denilen, birinin bıraktığını kaldığı yerden alıp tamamlamaya gayret göstermek ve büyük bir istila politikasında kararlılıkları gözlemlenmektedir. Yavuz Selim, Rumeli hududunun tabii bir çizgisi olan Tuna sahilinden ileri geçmeyi benimsememekle beraber Anadolu hududunu sona kalan iki kuvvetli devletten kurtarmak ve kendisinin hükümeti yâni devleti olmak üzere bütün müslümanları bir merkezde toplamaya el attıki, çok yerinde bir siyasetti. Çünkü parçalanmış islam devletleri, birbirlerinin aleyhinde bulunuyorlar, o sıralar-

da ise avrupada tertip edilen ve birbirini takip eden haçlı seferleri yüzünden mukabele etmekte hepsi için endişeler hasıl oluyordu. Şah İsmail şia'lığı seçerek, Osmanlı ülkesinde büyük bir fitne uyandırdığı gibi af dileyip, sulh için gönderdiği elçileri de iş göremediğinden, Mısır Sultanı Gavri'ye, Şah bir mektup göndermişti. Yavuz Selim bir defa daha hücum edecek olursa İranı ele geçirebileceğini ve ondan sonra Gavri'nin aleyhine döneceğini bildirerek, Osmanlının dahada aleyhine olacak şekilde hazırlanmıştı. Hakikaten ta Fatih Sultan Mehmed zamanından beri Çerkes devleti ile Osmanlı devletinin arası açılmış ve Sultan 2. Bayezid zamanında da, savaş olmuş olup, Tunus Emirinin aracılığı ile yatıştırılmıştı. Yavuz Selim'in devrinde ise bu ayrılık daha da derinleşmişti. Ancak şu noktaya iyice dikkat edilmelidir ki; Osmanlı devleti bu sıralarda çok büyük bir maharet ile dünya tarihine yön verecek harp ve siyaset icra ediyordu.

Tarihlerimizin rivayetlerine göre, Sultan Selim görünüşte İran, esasta arabistan üzerine gitmek niyetiyle H.922/M.1516 senesi ilk baharında veziriazam Sinan Paşayı kırkbin kişilik bir ordu ile Diyarbekir'e yolladı. Kendisi de askeriyle yola çıkmış iken, Sinan paşadan Mısır Sultanı'nın Suriye hududuna bir ordu göndermiş olduğuna dair bir haber geldi. Hemen bir harb meclisi toplantısı icra olundu. Mısır'a harp ilan edilmesi kararı bu meclisden çıktı. Yavuz Selim, işlerin şeri muameleye uygun olması için sulh müzakerelerinin ya-

pılması lazım geldiğini düşünerek Karaca paşa, Rumeli Kazaskeri Mevlana Rükneddin'i elçi olarak gönderdi. Şehzade Süleyman'ı Edirne'de, Piri Paşayı İstanbul'da, Hersekzade Ahmed paşayı Bursa'da kaimmakam olarak bırakıp, kendisi Konya'ya oradan Elbistan'a doğru yürüyüşe geçti. Mısır Sultanı Kansu Gavri, ellibin askerle Halep'te bulunuyordu. Kendisine varan elçileri önce tahkir edip, hapse koydu. Daha sonra hapisten yanına getirtip : "Mademki, seferiniz İran üzerinedir. Donanmanızı ne için İskenderiye'ye yolladınız? şeklinde Sultan Selim'e bir mektup yazdı. Padişah, Bucakdere civarında iken elçiler yetişip durumu bildirdiler. Sinan Paşa Malatya'dan Arabistan üzerine dönüp, bütün ordunun yüzü kıbleye yâni güneye bakmaya başladı. Ayıntap, Malatya, Divrik, Besni, Kalaterrum zapt edilerek Halep yakınlarında Mercidabık isimli sahrada Mısır ordusu ile karşılaşıldı. Ayıntab hakimi Yunus Bey, Mısırlıların elinden kaçarak Osmanlıya iltica etti. Bu sırada ise, Sultan Gavri'nin adamları sulh için geldi. Sultan Selim, elçinin adamlarını katledip, elçinin saçını sakalını kestirip, hem topel hem uyuz bir eşeğe bindirerek geri gönderdi. Mercidabık denen yerde vukubulan savaşlarda, Osmanlı topraklarının ve onlardan çok padişahın her yerden duyulan teşçi avazesi Mısırlıları yenmeye yetti. Kansu Gavri seksenlik bir adam olup, kaçarken felç geldi ve öldü. Komutanlarından Hayrıbay iltica edip, kurtuldu. Sultan Gavri'nin çadı-

rında ikiyüz kantar gümüş ve yüz kantar altun bulunan bir hazine bulunup alındı. Başka bir rivayete göre hazinenin kıymeti bir milyon lira civarındaydı. Osmanlı ordusu; Halep üzerine yürürken şehir ahalisi karşılamaya çıkıp, biat ettiklerine göstermeye çalışıyorlardı. Vali Hayrabay dahi aralarındaydı. Yavuz Sultan Selim, Halep'te onsekiz gün oturmuştur. Camii kebirde eda ettiği ilk cuma namazında hatip, yüksek ismi söylerken "hadimel haremeyn eşşeriyfen" ünvanını beraber zikreylemiştirki, Yavuz Selim'in büyük bir islam devleti kurma niyet-i muazzamasının hayırlı girişimidir.

Mısır seferinde, Şam şehri askere kışlak oldu. Zaten Hama, Humus, Trablus, Kudüs biat ettiği gibi Gazze'de harb yolu ile ele geçirildi. Ordu Şam şehrinde kışladığı esnada, Kölemenler yani Mısır Memlükları da Mısır'da Tomanbay isimli Emiri, müteveffa Kansu Gavri'nin yerine Sultan olarak seçmişlerdi. Padişah ilkbahara çıkılır çıkılmaz, Mısır seferine kıyam ederek, Tomanbaya iki elçi gönderdi. Elçiler, padişahı hükümdar bilmek fakat namına hutbe okutmak, para basmak şartıyla sulh teklifine vazifeliydiler. Tomanbay, elçilere güzel davrandığı halde, dönüş esnasında Alan Bey isimli biri elçilere hücum edip öldürdü. Bunun üzerine harp ilan olundu. Gazze ile Ariş arasında bulunan Han Yunus'da meydana gelen savaşta, Mısırlılar perişan oldular. Gazze ve Remlede çıkan isyanda asiler öldürüldü. Sultan Selim

yakınlarından bir kaç kişi ile Kudüs'e gidip, şehri ve türbeleri ziyaret eyledi. Vezir Sinan Paşaya iltifat etmekle beraber vezir Hasan paşa Mısır'a gitmek için çölden geçmek hususundaki müşküllerden bahs edince, Çaldıran savaşı sırasındaki Hemdem Paşa gibi, boynu vuruldu. Padişahın talihine, o sıralarda yağmurlar yağmaya başladı. Böylece çöl rahatça geçildi. Tomanbay ordusuyla Ridaniye'de meydana gelen savaşta Mısırlılar yenidilerse de Sinan Paşa gibi kıymetli bir vezir, Ramazan oğlu Mahmud Bey ve Ayıntab Valisi Yunus beyler şehid oldular. Kölemenlerin savaş alanında kayıpları yirmibeşbin kişiye varmıştı. Ertesi gün ordu Mısır'ın karşısında olan Vastaniye adasına nakledilerek, Kahire'ye bir fırka asker gönderildi.

Hazreti Yavuz, "Mısır'ı feth ettim ama, Sinan gaib oldu. Bir memleket ona bedel olamaz" sözleriyle şehid olan sadrazamının arkasından ölümüne yanmıştır.

Tomanbay, sağdan soldan temin ettiği askerlerle Kahire'ye hücum edip, üç gün üç gece süren şehir içinde boğaz boğaza bir savaş oldu. Bu savaş büyük kayıplar verilmesines sebep oldu. Tomanbay sonunda firar etti. Bu çok kanlı kavgadan sonra Yavuz Selim, Yunus Paşayı veziriazam, Mısır valiliğine ise, Canberdü Gazali'yi tayin ettiği gibi Çerkes kumandanlarından Alanbay ile Giranbay yakalanıp idam ve Tomanbayın etrafına topladığı bir takım askerlerle

yaptığı saldırılar bir netice vermediği gibi, Yeniçeri Ağası adı geçen Tomanbayı yakalayıp, bir kaç gün sonrada idam olundu. Sebebi ise, Sultan Yavuz Selim, Tomanbay'ın kendisini padişah olarak tanıması karşılığında para bastırıp, hutbenin adına okunmasına da izin vermesine Mısır eyaleti onun idaresine havaleye rağmen, serkeşâne hareket ve tavırlar sergilemesi, Mısır'lıların ağzından "Allah Yensur Tomanbay" sözünün eksik olmamasıyla birlikte, Hayırbay ve Can Berdü Gazali'nin fesadıdır. Tomanbay, Mısır'da Sultan Gavri'nin kendisi için yaptırdığı türbeye defnedilmiş ve cenaze alayı padişah Selim'in isteği üzerine çok şaaşaalı olmuştu. Yavuz Selim, Tomanbayın ruhu içün fakirlere üç gün sadaka dağıtmıştır.

Mısır Seferinin Siyasi Neticeleri: O sıralarda Mekke-i Mükerreme Şerifi, Şerif Mehmed Ebul Bereket, oğlu Ebu Nami'yi seçip tebrik için yolladı. Kabe-i Muazzamanın anahtarlarını da teslim edip, Mısır'ın fethi münasebetiyle Hadim ül Haremeyn el Şerifeyn yüksek ünvanınıda kazandığını tasdik etti. Bu mühim olay, Osmanlı devletinin islamiyet için en büyük başarısıdır. Yavuz Selim, Mısır'da ikamet etmekte bulunan Halife Mütevekkil elAllahı da yanına alarak (Halifetin şan ve haysiyeti, kadir naşinas (Kıymet bilmez) ellerde ruhani bir başkanlık derecesine inmişken) Yavuz Selim, Mütevekkil'in rızasıyla, kendisinin selahiyetleri arasına almaya ve Osmanlı hilafeti islamiyesine yeni bir güç katmıştı. Mısır'da ikamet

etmekte bulunan ve en büyük denizcilerden Barbaros Hayreddin reis, Hz.Yavuz Selim'e kendisine uyma taahhüdünde bulunduğundan devlet hizmeti verildi. Suriye toprakları tamamen ilhak olundu. Şam valiliği Canberdü Gazali'ye verildi.

Mekke-i Mükerremeye ikiyüzbin düka altınlık bir Sürre Alayı gönderilerek Saltanat-ı Osmaniyenin mübarek mevki ile ilişkileri kuvvetlendirilip, tahtın teminatı altına alındı.

Venedik cumhuriyetinin Kıbrıs adası için, Mısır sultanlarına vermekte olduğu sekizbin düka altunun bundan böyle devlet-i aliyeye verileceğine dair anlaşmasına ilavede bulunuldu. İran şahı tarafından gelen elçiler, gayet kıymetli hediyelerle birlikte tebriklerini sundular.

Osmanlı devleti, Afrika kıtasında Mısır gibi zengin ve mamur olmuş bir eyalete, hilafet-i İslamiye'ye, üç kıtada birden hükmü geçen büyük bir hükümet haline gelmiş ve sahipliğine erişmişti.

Osmanlı donanması Piri Paşa kumandasında olduğu halde, Mısır'ın ele geçirilmesinde hazır bulunduğu gibi Akdenizin hakimiyetinin elde edilmesi namına İskenderiye'de göründü. Osmanlı devletinin, Arabistan toprakları üzerindeki, nüfuz ve te'siri hisselidir derecede çoğaldı.

-4-

Sultan Selim, Mısır'da on hafta kaldıktan sonra, Piri paşa kumandasında İskenderiye'ye gelen donanmayı seyrettikten sonra, Mısır kalesine beşbin suvari, beşyüz piyade bıraktı. Altun ve gümüşe bağlı bin deve yükü ganimet malı ile Suriye'ye geçti. Yol esnasında, sadrazam Yunus paşaya:

- Bak Mısır arkamızda kaldı. Biz ise yarın Gazze'ye varırız,

deyince paşa zaten taraftar olmadığı bu Mısır seferi hakkındaki fikrini söyleme sırası geldiğini ima için:

- Evet ama, bunca meşakatten sonra ne hasıl oldu? Ordunun yarısı savaşlarda, kumlarda mahvoldu. Şimdi de Mısır, hain bir Çerkesin elinde kaldı. Derdemez, anında boynu vuruldu. Rivayete göre Yunus paşanın, acemlerle haberleşmesi olduğu haber alınmış, bu sözleri, cezalandırmak için fırsat saymış. Yeni sadrazam Piri paşa tayin olundu. Şam şehrine varıldığında Mısır fethinden sonra bazı arap kabileleri itaat etmemişlerdi. Şimdi birer birer gelip biatlarını yaptılar. Yavuz Selim, Şam'dan sonra Haleb'e gitti Orada iki ay kaldıktan sonra, İstanbul'a döndü.H.924/M.1518. İstanbul'da on gün kalıp, Edirne'ye geçen padişah, Kırım Hanı Mengli Giray'ın oğlu Mehmed Giray'ı Kırım Hanı olarak tayin etti. İspanya'dan gelen elçi, Kudüs'ü şerifdeki Kamame Kilisesini ziyaret eden hristiyanlar namına evvelce Mısır'a verilen paranın

Osmanlı devletine verilmesini teklif etti. Edirne'den İstanbul'a dönüşü esnasında deniz yolu ile Mısır'a gitme kolaylığı için yüzelli tane gemi yapılması emrini verirken, İran'a yeni bir sefer yapmak için Anadolu'da tedariklerde bulunmaya başladı. Donanmaya güç verme gayreti Rodos adasını zapt etmek arzusuna dayanıyordu. Haleb'den sadrazam Piri paşa komutasında gönderdiği ordu, İran şahını savaş yapmadan kaçmaya mecbur kılmış idi. Piri paşa, hududa yapılması lazım gelen iyileştirmeyi yaptıktan sonra geri döndü.

Tokat taraflarında Bozok eşkiyasından Celal isimli bir serseri, Mehdi'lik iddiasıyla yanına topladığı yirmibin kişi ile ortaya çıkmıştı. Ferhad paşa ile Şehsuvaroğlu Ali bey, bunu cezalandırmak üzere tayin kılındılar. Ali bey, Celal ve taifesini perişan etti. Bu isme dikkat edin ileride Celali diye bir takım eşkiya vakaları ile karşılaşacağız.

Yavuz Sultan Selim, 2. İran seferine hazırlanmaktayken, Edirne'ye dönme esnasında Çorlu ile Evreşe köyü arasında bulunan ve pederi ile savaştığı bölgede Şir'i pençeden vefat eyledi.H.926/M.1519.

Padişah, vefatı esnasında 45 yaşındaydı. Saltanatı dokuz sene sürdü. Amasya'da doğmuştu. Uzunca boylu, iri kemikli, omuzlarının arası gayet geniş gövdesi, belinden aşağı kısmından kısa, başı büyük, çatık kaşlı, yüzü yuvarlak hafif kırmızı idi. Büyük bir ağız ve buna uygun güzel bir çenesi vardı (206).

Onbirinci Bölüm

Kanuni Sultan Süleyman

-1-

Yavuz Sultan Selim'in oğlu şehzade Süleyman; H.926 / M.1519 yılında vefat eden babasının yerine tahta geçti. Onuncu asr-ı hicrinin başında doğmuştu. Biat aldıktan sonra babasının cenazesini karşılamak üzere Edirnekapı'ya gitti. O zamanların Mirza sarayı, şimdiki Yavuz Selim denen mahalde defin edildi. Süleyman'ın tahta geçtiği sırada, Fransa'da 1. Fransuva, Almanya'da Şarlken tahtlarında olup, papalık makamında 10. Leon vardı. Bu sıralarda batı da, Protestanlığın nâşiri Luter ile, doğu da Şialığın dellallığını Şah İsmail yapmaktaydı. Amerika ise keşif olunalı 28 sene olmuştu. Ruslar ise, Lehistan krallığı üzerine Tutonikleri ve Litvanya üzerine de Kırım tatarlarını saldırtmışlardı. Moskova tahtında Vasil İvanoviç adlı Çar vardı. Ruslar faaliyet içinde gözüküyorlardı. Lehistan'da 1. Sigismund krallık ediyordu. Hükümeti ise başarılar kazanmıştı. Macaristan ise Kral Matyas Korven'in ölümünden beri yabancı krallarla idare olunuyor, içte ise karışıklıklar hüküm sürüyordu.

Sultan Süleyman tahta geçişini ülkenin vilayetlerine, Mısır'a, Mekke bölgesine, Kırım Hanlığına bildirdi. Raküza hükümeti her zamanki gibi hediyeleri ile birlikte tebriklerini arzetti. Gerek Anadolu'da, gerekse görünüş bir sükunet arzediyorsa da, Şam'da vali bulunan Canberdü Gazali bir isyan-ı ihtilal için Cebel-i Lübnan'a, Mısır'a haber gönderip, kendisinin yirmibeşbin kişlik bir ordu ile İstanbul üzerine yürümekte olduğu haberi işitildi. 3. vezir Ferhad paşa ile Şensuvaroğlu Ali bey, bunları karşılayıp cezalandırmak üzere yollandı. Şam'daki savaşta mağlup oldu ve hazinedarı kendisini öldürdü. Yeniçeri Ağası Ayas Paşa, Şam valiliğine getirildi. Ancak Şah İsmail, Canberdü Gazali'nin isyanını fırsat bilerek, hududa asker yığmaya başlayınca, Ferhad paşa İstanbul'a dönmekten vazgeçip, Kayseri'de kışlamayı tercih etti. H.927 / M.1520 senesinde meydana gelen iki önemli olay pek meşhurdur. Birincisi, Rumeli hududunun aşılıp Sava nehri geçilip, Tuna ve Drava nehirlerine varmasıdır. İkincisi ise; Rodos'un fethedilmesiyle, donanmanın Akdeniz'e tamamen hakim olacak tarzda yayılmasıdır.

Macaristan, Sultan Süleyman'ın tahta geçtiğinden beri tebrik için elçi göndermediğinden, ayrıca vergi tahsili için gönderilen Behram Çavuş'u kralın öydürttüğünden, vezirler padişahın gazabından istifadeyle cenge teşvik ettiler. Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa, Şabatz'ı ve sadrıazam Piri paşa Zemlin'i zapt

ettiklerinden, artık Belgrad muhasaraya alındı. Bu muhasarada Sultan Süleyman bizzat bulundu. Lağımlar atmak suretiyle kale ele geçirildi. Bu fetih, Sirma, Salankamen, Mitroviçe, Karlovitz, Uyluk v.s. kalelerinin zaptını kolaylaştırdı. Rodos Adası hakkında tarih diyor ki: "Haçlı ordularına yardımla tanınmış ve hristiyanların Adalar (Ege) denizindeki korsanlık merkezi durumunda olan Rodos Adası, İstanbul'dan Mısır'a kadar varan deniz yolu üstünde bir kesici rol oynadığı gibi, Suriye'yi de tehdit etmekteydi. Osmanlı devletine ise bu vaziyet karşısında Akdeniz'de ya sözü geçer hükümet olmaktan vazgeçmek ya da, sözü geçen bir otorite olabilmek için mutlak surette Rodos'un zaptı şart idi. Yavuz Sultan Selim, bu düşünceye hayat vermek için yüzelli gemi yaptırmış, pek çok miktarı bulan cephane biriktirmişti. Yavuz Selim, her şeyi hazırlamıştı. Yavuz Selim, tersanede binin üzerinde usta çalıştırıp, kısa zamanda donanmayı üçyüz parçaya yükseltti. Diğer taraftan ise, Rodos şövalyeleri reisi Vilyer'e, kaleyi teslim ettiği halde, şövalyelerin hürriyet ve mallarına dokunulmayacağı haberini gönderdi. Ancak red cevabı geldi. Bu cevap üzerine Mustafa paşa kumandasında üçyüz adet gemi ve onbin asker gönderildı. Kanuni Sultan Süleyman ise, yüzbin askerle Marmaris tarafına yürüdü. Oradan 12 büyük top olmak üzere 100 top ve kalabalık askerle adaya geçildi. Altı ay kadar süren bir kuşatmadan sonra ele geçirmeye muvaffakiyet hasıl oldu.

H.928 / M.1521 tarihi esnasında Şövalyelerin reisi bir çok hediye ile gelip, padişah hazretleri ile görüştü. Sultan Cem'in kalede bulunan oğlu kıyafet değiştirerek kaleden kaçma teşebbüsünde bulunacağı anlaşıldı. Tabiiki kaçacağı yer avrupa olacaktı. Alınan tertibat neticesinde ele geçirildi. Kendisi ve oğlu katledildi. Hanımı ile küçük oğlu İstanbul'a gönderildi. Bu Rodos muharebesi yirmibeş bin askerimizin şehadet şerbeti içmesine mal oldu. Yeniçeriler, burada da itaatsizlik ettiler.

Ferhad paşa bu sıralarda iftira neticesinde Şehsuvaroğlu Ali beyi ailesi ile birlikte öldürterek, Zülkadiriye hükümetini teşkil eden sülalesine son vermişti. Yine bu sıralarda Mısır valisi Hayrbay ölmüş, yerine Rodos fatihlerinden Mustafa paşa tayin edilmişti. Başarılan fetihin haberi ülkenin vilayetlerine, Kırım hanlığına, Mekke Emirine ve diğer devletlere bildirildi. İran tebrik niyetiyle altıyüz süvari ile birlikte elçilik heyeti geldi. Rus Çarı Vasil, elçi gönderip, ittifak yapma gayretlerine düştüyse de, sonuç alamadı. İkinci vezir Ahmed Paşanın iftirasıyla, Vezir-i Azam Piri paşa görevden alınarak, padişahın bendesi, has odabaşısı İbrahim Ağa tayin olundu. Ahmed paşa ise Mısır'a vali oldu.

Paşa, Mısır'a vardığında sadaret makamını elde edememenin kini ile Kölemenleri kendisine celbetmiş ve Sultan Selim zamanında Kahire kalesindeki beşbin Yeniçeriyi hile ile kandırıp, idam eyledi. Kendi adına

para basıp, hutbe okutmuştu. Ancak kendisini vezir olarak seçtiği Mehmed Bey isimli biri paşayı hamamda bastırmış, ancak paşa firar etmişse de, şir şeyh vasıtasıyla yakalanmış ve öldürtülmüştür (H.930 / M.1523). Merhum paşaya iftira olunduğu anlatılır.

-2-

Belgrad ile Rodos'un fethi, devletin batı'ya doğru, hem karadan hemde denizden ilerleme yollarını açık bırakmış, padişahın sözünün geçerli olduğu yerlerin sayısı çoğalmıştı. Ancak, bütün dikkat Asya tarafına tahsis olunmaktaydı. Belgrad'ın fethi tamamlanmıştı ki, Rus elçisi gelerek Tatarların taarruzlarından şikayette bulunmuştu. Kırım Hanlığına emirler verildiği gibi, Rusya'ya da elçi gönderildi. Venedikliler, eski antlaşmayı yenilemek arzusunu gösterip, otuz maddeden meydana gelmiş antlaşmaya imza atma şansını elde ettiler. Bu antlaşma ticaretin emniyet içinde yapılması, üç senede bir tayin edilecek elçilerin İstanbul'da oturabilmeleri, canilerin ve haydutların her iki tarafça reddi, kararlaştırıldı. Venediklilerle olan davalarda, tercümanların mahkemede bulunması, borç için Venedik elçilerinin hapsedilmemesi, miras davalarının elçi vasıtasıyla halledilmesi, Venedik, Kıbrıs adası için on, Zanta adası içinde onbeşbin düka altını vergi vermesi maddeleri ile doluydu.

Vezir-a azam İbrahim paşa, Sultan Süleyman'ın kızkardeşi ile evlendiğinden hemen sonra donanma ile Mısır'a gönderildi. Yolda fırtınadan dolayı Marmaris limanında karaya çıkıp, Kahire'ye pek gösterişli bir tarzda yanındaki birliklerle girdi. Mısır'da gayet güzel bir tarzda adilane hareketlerle kısa zamanda işleri tanzim etti. Mısır, İstanbul'a senede seksenbin düka altunu yollamasını üzerine aldı. Tarh, H.931/M.1524 yılını gösterirken, sadrazam İstanbul'a avdet ediyordu. Mısır valiliğine Şam Beylerbeyi Süleyman paşa tayin olundu. Şehsuvaroğlu Ali beyi öldürten Ferhad paşa zulüm ve irtikap suçlaması ile idam olundu.

İbrahim paşa, Mısır'da bulunmaktayken, padişah da Edirne'deydi. Yeniçeriler ise bu sıralarda yeni bir ayaklanmaya ön ayak oldular. İbrahim paşa, Ayas paşa ile Defterdar konağına, gümrüğe ve yahudi mahallesine yağma ve bir takımı saraya giderek atiyyeler (hediyeler) talep etmişlerdi. İsyanda eli bulunan Yeniçeri ağasıyla, sipahiler ağası ve kendilerine yardımcı olanlar idam olundu.

Bu sıralarda ise; Şah İsmail'de vefat etmişti. Sultan Süleyman han'ın göndermiş olduğu tehdidname eline geçmemişti. Oğlu Tahmasb, bu tehdidnameyi okuyunca hemen Avrupaya elçi gönderip, Macar kralıyla, Avusturya imparatorunu ittifaka davet etti. Bu teşebbüs Osmanlıya malum olunca Yavuz Selim zamanından beri Gelibolu'da hapiste bulunan İranlılar katl edildiler.

Osmanlı devleti bu sıralarda Avrupa ile olan münasebetlerinde her yönde ileri safhalara varmıştı. Kanuni Süleyman Han'ın Avrupa kıtasındaki durumunu bir gözden geçirelim:

Kanuni Sultan Süleyman bütün kışı gemi yaptırıp, top döktürerek geçirdi. Eflak üzerine yapılan askeri harekat neticesinde buranın vergisini ondörtbin duka altununa yükselttirdiği gibi Voyvodalığına da, yerli halktan olan Radol isimli bir bey tayin edildi. Lehistan kralıyla beş sene için antlaşma yenilendi. Raküza cumhuriyeti beşbinbeşyüz

-3- Avusturya Seferleri: Mohaç Muharebesi:

H.933 / M.1526 senesinde Sultan Süleyman, sadrıazam İbrahim paşa yanında olduğu halde üçyüzbin kişilik bir ordu ile ve üçyüz pare top bulunduğu vaziyette Edirne, Filibe, Sofya, Belgrad yoluyla hareket etti. Gerek denizden gerekse Tuna nehrinden sekizyüz gemi ve kayık ile Yeniçeriler getirilerek, nehire köprü kurulup geçildi. İbrahim paşa, Varadin veya Peter Varadin denilen kaleyi zapt etti. Bosna civarındaki Ayluk ve Sirma hisarları ele geçirildi. Össek şehri yakınındaki Drava nehrini geçtikten sonra bataklık bir yer olan Mohaç ovasında Macar ordusu ile karşılaşıldı. Düşmanın kuvvetinin ağırlığını suvariler teşkil ediyordu.Burada iki ordu arasında meydana gelen çok şiddetli bir savaştan sonra Ma-

carlar münhezim ve perişan bir halde kaldılar. Yirmibin piyadeleri ve dörtbin süvarisi öldü. Genç kralları 2. Lui yaralı olarak kaçmaya çalıştığı sırada bir bataklıkta kaldı. Ayrıca dört bin kişide esir alındı. Ölüler arasında sekiz piskopos, bir çokta asilzâde bulunuyordu. Padişahın otağ-ı hümayununun önünde ikibin kelleden müteşekkil bir ehram yapılmıştı. Mohaç kasabası ele geçirilip, yakıldı.

Bu başarıdan sonra ordu Budin üzerine yürüdü. Budin'in yakınlarına gelindiğinde, şehrin ileri gelenleri anahtarlarını alıp geldiler ve padişahın ülkesine katılmak üzere takdim ettiler. Mükafatları ve canlarını kaybetmekten masun kalmak oldu. Sultan Süleyman kralın sarayına girip oturdu. Kalenin toplarını (bunlardan iki Sultan Fatih'in Belgrad önünde kayıp ettiği toplardı.) Eski eserlerden Herkül ile Viyana ve Apollon'un tunçtan yapılmış heykellerini, kralın hazinesini ve müteveffa kral Matyas'ın kütüphanesini İstanbul'a yolladı.

Budin ile hemen karşısındaki Peşte arasında gayet büyük bir köprü kurdurarak Peşte şehrine geçti. Burada Macar asilzadelerini kabul etti. Jan Zapolay isimli Erdel yâni Transilvanya hâkimini Macarlara kral olarak tayin etti. Ondörtgün sonra dönüş emri vererek Segedin, Morvet, Bac şehirleride zapt olundu. Ancak Macar krallığının tacının muhafaza olunduğu Vişagrad ile Garan bizim Estergon dediğimiz kaleler

savunma yaptılar. Mohaç ve Budin seferi yedi ay sürdü (H.933 / M.1527).

Bu sırada ise yirmiüç senedir Şeyhülislamlık yapan Mevlana Ali Cemali vefat ederek yerine Müftü üssakaleyn unvanıyla şöhret bulmuş alimlerden İbn-i Kemal Ahmed Şemseddin efendi tayin olundu.

Macaristan seferi esnasında Anadolu'da Baba Zünnun, Vize taraflarında Tomozoğlan, Adana'da Veli Halife ve Hacı Bektaş oğlu Kalender isimli bir takım Celali eşkiyası ortaya çıkmıştır. Veziriazam ve diğer devlet kuvvetleri üzerlerine gidip, her birini tarumar ettiler (219).

-4- Viyana Savaşı

Macaristan'ın zaptı ve Zapolya'nın Macar kralı olarak tayini üzerine Avusturya imparatoru, Ferdinand Macar krallığı üzerinde iddiada bulunmaya başladı. Mohaç galibiyeti, Fransa kralı 1. Fransuva'yı bile korkutmuştu. Gerçi Fransuva, Sultan Süleyman'ın açıktan açığa müttefiki olduğunu söylemiyordu. Fakat rakibi Almanya imparatoru Şarlken, Fransanın o zamanki hristiyanlık anlayışına büsbütün aykırı olarak, Türklerle ittifak ettiğini biliyor ve bunu bir cinayet olarak gördüğünü diğer Alman hükümetlerine bildiriyordu. Öte taraftan; Fransuva'da hristiyanların istinad ettikleri bir güç olarak ve Fransanın dostları olan Bohemya ile Polonya krallıklarının, Osmanlıların eline

düşeceğinden korkuyordu. Hatta bu maksatla İspanya firarilerinden ve en usta diplomatlardan Antoniyo Rincon isimli birini bu ülkelerin krallarıyla ve Jan Zapolya'ya bile gönderdi. Macaristan'a ayrılık düşmüştü. Zapolya veyahut bizim kral Yanoş dediğimiz kimse, kendisinin Erdel beyleri ve Macaristan asılzadelerinin ortak kararları ile yine onlar tarafından Macaristan krallığına seçildiğini iddia ettiği halde Persburg şehrinde yapılan Diyet meclisinde bu iddia red edilerek Nemçe, yani Avusturya imparatoru Ferdinand'ın Macar krallığı ilan edildi. Ferdinand Zapolya'nın üzerine yürüyerek Tokay şehri yakınlarında meydana gelen savaşta Zapolya'yı yendi ve Budin'i zapt etti. Zapılya adı geçen Rincon vasıtasıyla Polonya kralına ve Joremleski adlı biri vasıtasıyla da, Sultan Süleyman'a müracaat etti. Bu müracaat kabul buyrularak kendisine sade Macar krallığı verilmeyip, himaye-i mahsusada dahi bulundurulabilecek olduğu bildirildi. Hatta krallığı ilan ve Leski vasıtasıyla İstanbul'da bir antlaşma yapıldı (221).

Avusturya imparatoru Ferdinand bir ara Macaristan'dan alınmış olan şehirlerin iadesi için bir elçilik heyeti yollamışsa da Padişah, bu heyeti Çemberlitaş karşısındaki elçilik hanında dokuz ay hapis tutup, bundan sonra her birine beşer yüz duka altunu hediye edip: "Metbuanıza öyle söyleyiniz ki, ziyaretimize hazır olsun" dedi.

Sultan Süleyman H.935 / M.1529 baharının sonunda ikiyüzellibin kişilik bir ordu, üçyüz topla İstanbul'dan hareket etti. Edirne, Filibe, Sofya, Niş, Alacahisar yoluyla Sava suyunu geçerek Belgrad'a orada eksikleri tamamlayıp, bir kaç yerde de köprüler kurup Osek ile Prenvar'dan Mohaç ovasına vardı. Zapolya altıbin suvari ile gelip bağlılıklarını bildirdi. Sultan Süleyman, Zapolya'yı gayetle mükellef ve süslü otağında fevkalade bir merasimle tahtında oturur olduğu halde karşıladı. Kral tahta yaklaşınca , üç adım yürüyerek elini verip öptürdü. Sağ tarafına oturttu.

Ordu hümayun İbrahim paşa kumandasında olarak Eylül'ün 3. günü Budin'e varmak üzere muhasara ve kısa zamanda zapt etti. Bir hafta sonra da, Zapolya'nın krallığı ilan edildi. Bu arada da, Peşte tekrar ele geçirildi.

Ordu 14 Eylül'de Budin'den hareket ederek Estergon, Raab yani Yanıkkale, Vişegrad kalelerini alarak Latva nehrini geçtikten sonra, İbrahim paşa kuvvetleri Viyana önüne geldi. Padişah Laerberg denen denilen mevkide otağ-ı hümayununu kurdurdu (H.936/muharrem 23/M.1529/eylül/28).

Viyana'yı yüzyirmibin Osmanlı askeri kuşatmıştı. Ferdinan ülkenin yukarı taraflarına, Linç şehrine çekilmişti. Viyana'da savunma kumandanı Nikolas Zalem isimli eski bir askerdi. Bu arada Osmanlı donanması Tuna'dan yürüyerek köprüleri yaktı. Viya-

na'nın içinde ellibin piyade, ikibinsekizyüz kadar suvari 76 top vardı. Bazı Osmanlı tarihlerinde, seksenbin nefer deniliyor.

Velhasıl 25 Eylül'de başlayan muhasara 14 Ekim'e kadar devam etti. Şehri zapt etmek mümkün olamadı. O sırada kış mevsimi yaklaşmıştı. Padişah ordunun avdeti hususunda emir verdi. Dönüş esnasında Avusturyalılar, zorluklar göstermeye başladılar. Bu durum karşısında hudud muhafızlarından Kasım bey, onikibin kişilik bir akıncı kafilesi ile Almanya hududuna İstirya dağlarına doğru akınlar tertipleyerek düşmanı durdurdu. Tabii ki bu akınlar çok cesaret ile mümkündü ve akıncılar bu cesareti gösterdi. Harp tarihinde bu cesurane akınların emsaline rastlanmaz. Bu akıncı taifesi ta Almanya'nın içlerine kadar girdiler. Hatta Ratiysebon şehrine kadar ilerlediler. Moravya topraklarında dolaşıp, Beron şehrini yaktılar. Sultan Süleyman Budin'e avdeti oradan da Belgrad yoluyla , 22 gün sonunda İstanbul'a vardı. Ancak Viyana muhasarası, Almanya'da milli hisleri uyandırdı. Avrupa'nın başka yerlerinde de, hristiyanlık dininin hisleri uyanmaktaydı. Protestan mezhebinin kurucusu Martin Luter, önceleri Papa Leon'un haçlı ordusu kurma fikri aleyhinde bulunurken, Viyana muhasarası üzerine bizim aleyhimize döndü. Avrupada hristiyanlar arasındaki münakaşa ve kavgalar da görünmez olup, her tarafta birleşip, müş-

terek hareket etme teklifleri kuvvet kazandı. Dostumuz Fransa kralı bile bize elçi yollayamaz oldu.

Şehzade Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğünleri üç hafta süren muhteşem bir şekilde Sultanahmed meydanı dediğimiz Atmeydanında icra olundu. Avusturya imparatoru Ferdinand tarafından ikinci defa gönderilen elçilere, Macaristan'ın iade edilemeyeceği ve Zapolya'nın Macaristan kralı olarak tanındığını bildirilerek red edilmiştir. Elçiler İstanbul'da iken, Ferdinand anlaşılmaz bir tedbir ile Budin'i muhasara etmişisede muvaffak olamayıp çekilmiştir. Padişah bu olayın haberini almış ve H.938 / M.1532 baharında Alman imparatoru Şarlken aleyhine ikiyüzelli bin asker ve üçyüz parça topla hareket etmiştir. Niş şehrinde Ferdinand'ın elçileri sulh taleb etmek üzere geldiler. Bu sırada Fransızlardan da bir elçi zat-ı şahaneyi seferden vaz geçirmek teşebbüsünde bulunmuşsada başaramamıştır. Tarihlerimiz bu seferin adını "Alman seferi" adını koymuştur. Viyana muhasarasında başarılı olamayışımız, büyük topları götürmediğimizdendi. Bu seferde de götürülmemiştir. Maksat, Şarlken ordusunu arayıp, onunla büyük bir meydan muharebesi etmekti.

Tatar hanı İslam Giray'ın kardeşi Sahib Giray onbeşbin, Bosna Beylerbeyi Hüsrev beyde yüzbin askerle gelip orduya katıldı. Bu seferde Gunes veyahud Gün kalesi kuşatıldı. Kumandanı Nikola, üç hafta cesurane savunma yaptı, nihayet yaralandı.

Nikola orduya davet edilerek kendisine iltifat edildi. Hilat giydirilip, hediyeler verildi. Bu işlemlerin arkasından da Altenburg (2) alındı. Avusturya'nın İstirya vilayeti alt üst edildi. Ferdinand'ın elçileri salıverilip Şarlken meydan-ı muharebeye gelmezse bütün Avusturya'nın tahrip edileceği cevaba ilave olundu. Fakat Şarlken görünmedi. Onikibin akıncı askeri yine Kasım bey kumandasında ikiye taksim olup, o toprakları dehşete verdilerse Kasım bey bu arada şehit oldu. Bu seferin uzunluğu yedi ay sürdü. İstirya vilayetinden başka Esklovanya eyaleti bile tahrip edilerek, yüzbinden fazla esir ele geçti. Orduyu hümayun İstanbul'a dönünce, beş gün beş gece şenlik yapıldı.

Fakat Şarlken'in amirali Andre Dorya, Mora tarafında Korven, Patras, İnebahtı taraflarını vurup, Akdeniz boğazında (Çanakkale boğazı) iki kale ele geçirdi.

Daha sonra Ferdinand tarafından gönderilen elçiler İstanbul'a gelerek, yedi hafta süren müzakerelerde bulunuldu. Sonunda bir antlaşma imza olundu. Bu sulh antlaşmasında Avusturya imparatoruna, İbrahim paşa biraderim demiştirki, bu vaziyet karşısında Avusturya imparatoru, devlet nazarında vezirler seviyesine indirilmiş bulunuyordu. Bu antlaşmanın yapılması için iki mühim sebep vardı. İlki, Sultan Süleyman'ın İran üzerine sefer yapma arzusu, diğeri ise Şarlken ve Avrupa tarafında yakın müthiş zorluklar çıkacağı görünüyordu. Bu yönden Şarlken'le kardeşi

Ferdinand'ı Osmanlılarla sulha mecbur kılmıştı. Bu sulh antlaşmasında Andrea Dorya'nın Mora'da zapt ettiği Korven'in iadesi, Ferdinand'ın Macaristan'daki sahip bulunduğu araziye sahip olması, yine Ferdinad'ın Macar kralıyla yapacağı antlaşmaların padişah tarafından tasdik edilmesi kararlaştırılmıştı. Sultan Süleyman, Tercüman Yunus bey vasıtasıyla elçilere: "Bundan evvel gelmiş elçilerin nail olamadıkları sulhü size ihsan buyuruyorum. Ve bunu size yedi sene için değil yirmi sene, yüz, ikiyüz, üç asır için, velhasıl bu sulhu siz ihlal etmedikçe daimi olarak ihsan buyuruyorum" demiştir. Onlarda bu sözler üzerine el etek öperek çekilmişlerdir.

-5-

İran Seferi: Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim'in İran'dan dönmesinden sonra Tebriz'i aldığı gibi, Azerbeycana da musallat olduysa da padişah Viyana seferindeyken devlet tarafından Bitlis hakimi olan Mir Şerif, İran'a ve Azerbeycan valisi Ulama han devlete iltica etmişlerdi. Bundan başka Şahın Bağdad valisi Zülfikar Han dahi Bağdad'ın anahtarlarını Sultan Süleyman'a takdim eylemişti. Böylece iki hükümetin arası açılmıştı. Avusturya ile yapılan antlaşmadan sonra , İran'a harp ilan edilerek Vezir-i azam İbrahim paşa, Mir Şerif üzerine yürümüş idi. Paşa kışı Haleb'de geçirdikten sonra Van, Erciş, Adilcevaz ve

Ahlat kalelerini en son olarakta Tebiz'i zapt etti. Azerbeycan'ı tamamen istila ederken, Sultan Süleyman'da Tebriz'e gelerek Kiylan hakimi Şah Melik Muzaffer ile Şirvan hakimi oğlunun bendeliklerini kabul etti. Şah Tahmasb meydanda görünmediğinden, ordu Bağdad üzerine dönmüş ve ikibuçuk ay sonra buraya dahil olmuştu. Tarihler H.941 / M.1535 yılını gösteriyordu. Yol esnasında büyük müşkilat çekildi ve daha fazla taşınılamayan yüz adet topun gömülmesi icab etti. Sultan Süleyman burada dört ay kaldı. Mal ve toprak tesbitini yapıp timar kaidesini yerine getirerek yürürlüğe koydu. Kerbela ve Necef şehirlerine giderek İmam-ı Hasan ve Hüseyin (r.a) Hz.lerinin kabirlerini ziyaret etti. İmam-ı Azam Hz.lerinin Bağdad'da bulunan ve Şiilerin yıkmış bulunduğu türbeyi yeniden yaptırdı.

Padişah Hz.leri Diyarıbekir sancak beyi Süleyman paşayı Bağdad'a vali tayin edip, Şah Tahmasb'ın Azerbeycan'da görünmesi üzerine Kürdistan yolu ile Tebriz'e gitmiştir. Fransa sefiri yolda padişaha gelip, tebriklerde bulundu. Tebriz'de onbeş gün kalındıktan sonra İstanbul'a dönme emri padişahtan sadır oldu. Bu sefer de altı ay sürmüştür. H.942 / M.1536 yılı bu olaylara şahid olmuştu.

Vezir-i Azam İbrahim paşa ondört sene bu makamda kalıp, Avusturya ve İran seferlerinde bulunduktan sonra, bu sene Ramazan ayında sarayda iftar etmeye davet edilmiş, sonra kendi sarayına dönmüşse

de sabahleyin yatağında boğulmuş olduğu halde bulunmuştur. Rumdan dönme ve padişahın yetiştirmesi olup, şehzadeliğinden beri yanındaydı. İran seferi esnasında imzasını Serasker Sultan diye atması ve Avusturya ile yapılan sulh antlaşması esnasında çekinmeden söylediği sözler söylemesi, İran seferi sırasında ordu defterdarı olan İskender Çelebi'yi garaz icabı astırarak bardağı taşırması katlinin sebebidir diye gösterilir.

-6-

İran ve Bağdad seferlerine teşebbüs edilmekle beraber, Akdeniz vukuatında ehemmiyet her zaman gözetildi. Zat-ı şahane; Ferdinand ile sulh yapmışsa da, Şarlken hakkında bir taahhüdü yoktu. Şarlken kısa zaman önce İtalya kralı tacını giymiş, Roma'da imparatorluğunu ilan etmiş, papa'ya Siciliyla yani Napoli ve Sicilya adası hükümdarlığını da tasdik ettirerek Floransa'yı ele geçirmiş, Rodos şövalyelerini Malta adasına yerleştirmişti. Fransa kralı da bu durumlardan rahatsız olduğundan İngiltere kralı 7. Hanri ile görüşmüştü. Sultan Süleyman ise, Ferdinand ile sulh yapmış olmakla beraber, savaşları Tuna kenarlarından Akdeniz sahillerine nakl ederek, Nemçe donanmasının buralara bir zarar vermesinin önlenmesi için meşhur Barbaros Hayreddini İstanbul'a çağırtmıştı. Barbaros Hayreddin, İbrahim paşanın İran'a gitmesinden

az sonra onsekiz kadırga ile gelerek padişah Hz.leri tarafından iltifatlara mazhar edildiler. Hayreddin paşa yanındaki kaptanlar ile bir ara Haleb'e gidip Vezir-i Azam İbrahim paşa eliyle Cezayir Beylerbeyliğini alarak İstanbul'a dönüp, tersane ile donanmanın tanzimine himmet ederek, Padişahın İran seferine çıkması ile beraber, kendi kumandasında seksendört gemiye yükselmiş olan donanmanın yanında kendisinin onsekiz gemisi de beraber olarak İtalya kıyılarını tarasuta çıkmıştır. Fransa'ya bu sıralarda bir memur gönderilmiş, Hayreddin paşa, Mesina boğazını muhasara edip, Korven'i yeniden zap ve kırk kardeşini öldürerek Tunus'ta zevk ve sefa içinde hüküm süren, Ben-i Hafs sülalesinden Mevali Hasan'ın elinden Tunus'u kurtararak Şarlken'in emrine girmiş olan Malta'yı işe yaramaz hale getirmiştir. Rodos'un fethi üzerine, Akdeniz'in doğu havzası elimize geçtiği gibi, Tunus ve Cezayir'in zaptıyla da batı havzası donanmamıza bir gezinti yeri olarak denizdeki satvet ve şaşaamızı Venedik'i gölgede bırakacak kadar, bu günkü İngiltere nüfuzunu (tesirini) bile elde etmiştik.

İran seferi sırasında; Sultan Süleyman, daha Bağdad'a girmeden evvel, 1. Fransuva'nın Lakora adlı bir sefiri ordugaha gelerek, Osmanlı devleti ile biri ticari, diğeri askeri bir antlaşmaya dair iki akit yapıldı. Ahid-i Atika denen şimdi ise, kapitülasyon denilen imtiyazdan olan ticari antlaşma başlangıcı bu muahededeki ticari antlaşmadır.

Şarlken, Mevali Hasan'ın ricası ve Malta şövalyelerinin müracaatı üzerine Amiral Andera Dorya komutasında beşyüz gemiden meydana gelmiş bir donanma ile Tunus üzerine yürüyerek Hayreddin paşanın tersanesi olanHalkulvaad'ı kuşatıp ve Tunus'u zapt ile otuzbin kişiyi öldürüp camiler ve medreselerle birlikte eski eserlerden olan nice kitapları yaktırmıştır. Mevali Hasan'ı vergiye bağlayıp, burada bin asker, on gemiyi bırakarak çekilmişti. Bu olanlar padişahın Tebriz'de bulunduğu zamana rastlamıştı. H.941 / M.1535 yılındaydık.

H.943 / M.1537 senesinde Kanuni Sultan Süleyman Han, ordu ile birlikte Avlonya'ya giderek Hayreddin paşa ise, donanmayı hümayun ile harekete geçmişti. Oralarda dolaşmakta bulunan Dorya, Mesina limanına savuşmayı uygun görmüştü. Hayreddin paşa ise, İtalyan ve Arnavutluk sahilerinde volta vurup, bunlardan İtalya'nın Puliye sahilini vurmuş, Korfu ise muhasara altına alınmıştır. Daha sonra, Adalar Denizinde, Venedik'e ait yirmibeş adanın Şivra, İstendil, Eskatus ve Karpatos adalarını alıp, Girid'de dahi iki şehir, seksen köy yakmıştı. İstanköy adasına dönüşünde, Andrea Dorya'nın Preveze yakınlarında bulunduğu haberi kendisine ulaşınca, kuvvetlerinin zayıfladığına bakmayarak, korkusuzca hemen üzerine yürümüştü. Göstermiş olduğu yüksek denizcilik bilgisi ve yapmış olduğu ustaca manevralar, rakibi amirali yenmeğe yetmiş ancak, gecenin

karanlığını bekleyen Dorya, selameti karanlığın yardımıyla kaçmak tercihinde bulabilmişti. Bu deniz savaşında Turgud. Salih ve Murad reis gibi ünlü amirallerimiz, Barbaros Hayreddin paşanın yanında bulunmuşlardı. Artık Akdeniz, Osmanlı donanmasının rakibsiz sahipliği altındaydı. İslamlar bu denizin imtiyazlıları olmuşlardı. Tarihler H.945 / M.1538 yılını göstermekteydi.

Kızıldeniz, Hindistan, Bağdad seferi Osmanlı devletinin Şatularab ve Basra üzerindeki te'siri arttı. Diğer taraftan Mısır'ın Süveyş limanı'da elimizde olduğundan, Kızıldeniz ve Basra Körfezi ve Hint denizi de nüfuzumuz altına girmişti. Hatta Preveze deniz savaşından oniki sene evvel, Süleyman Reis isimli bir kaptanımız, Kızıldeniz sahilinde bir filo ile gezinerek, arab korsanlarını yok ettiği gibi H.945 / M.1538'de de, Mısır valisi Hadim Süleyman paşa, Süveyş limanında seksen tane gemi inşa ettirerek Aden'i ele geçirip, Emirini de katl etti. Burası bir Osmanlı sancağı haline gelmişti. Yine bu sene Moğol hükümdarı Himayunşah'dan şikayet için, Hindistan'daki Delhi hakiminin oğlu ile Gücürat hakimi Bahadır Han'ın sefiri İstanbul'a gelmişlerdi. Hadim Süleyman Paşa'ya verilen bir emir üzerine bahse konu donanma ile Hindistan'a gitmişse de Portekizliler Bahadır Han'ı öldürmüşlerdi. Bahadır Han'ın Mekke'de bulunan üçyüz sandık dolusu altunu ve gümüşü İstanbul'a yollanmıştır. Süleyman Paşa Hindistan'a vardığında,

Portekizlilerin elinde bulunan Diu kalesini muhasara etmiş, Bahadır Han'ın yerine geçen Mahmud Şah'ın yardım etmemesi üzerine zahiresi tükendiğinden dönmüş, bu dönüşte de Yemen vilayetini Bıyıklı Mehmedpaşazade Mustafa Bey'e bırakarak kendi İstanbul'a avdet etmiştir.

İbrahim paşanın yerine veziriazam olan Ayas paşa, veba'dan terk-i hayat ederek yerine "Asafname" adlı eser sahibi Lütfi paşa sadrazam olmuş ve büyük bir yangın İstanbul'a pek önemli zararlar vermiştir. (H.946 / M.1540).

-7-

Venediklilerle Sulh: Venedililerle, Dalmaçya sahillerinde Kataro nehri ağzındaki Niva kalesi zabtı ile uğraşılmış, sonunda Venedik, Mora ve Dalmaçya sahilindeki kaleleriyle, Hayreddin paşanın adalar denizinde ele geçirdiği Osmanlı devletinde kalmak ve Venedik tarafına üçyüzbin duka altunu tazminat verilmek üzere sulh antlaşması imza olunup, bu sulhun gerçekleşmesinde Fransa çok gayret sarf etmiştir.

Bu arada Zapolya ölüvermiş, Macaristana sefer iktiza etmiştir. Şöyleki: Zapolya ile Ferdinand arasında yapılmış gizli antlaşma hakkında Sultan Kanunî Süleyman han, malumat almıştı. Fakat bu sırada kral Yanoş, yani Zapolya ölmüş ve hanımı kraliçe İzabella'dan henüz onbeş günlük bir çocuk geriye

kalmıştı. Bu çocuğun ismi Sigismund olup, padişahın gönderdiği bir çavuş vaziyeti tahkike memur edilmişti. İzabella çocuğu çavuşa gösterdi. Karşısında meme verip isbata gayret gösterdi. Bu hal üzere çavuş vazifesi gereği çocuğun Macaristan kralı olacağına dair müjde verdi. Avusturya imparatoru Ferdinand Macaristan üzerindeki emellerinden vaz geçmemiş olduğundan, hazırladığı bir ordu ile Budin şehri ve kalesini muhasaraya kalkıştı. İzabella hemencik, iki senelik tutarı olan otuzbin düka altunu vergi ile birlikte bir istimdat heyeti gönderdi. Ferdinand ise meşhur Laske'yi elçi olarak gönderip Budin tecavüzünün, asla ve asla padişah hazretlerine dönük olmadığını, Zapolya'nın memleketine olduğunu bildirdi. Ancak padişah, Zapolyazade'nin Osmanlı devleti tabiisi bir kral olduğuna dair berat ihsan ederek, Laski'yi hapis edip Rumeli Beylerbeyi Hüsrev paşa ile 3. vezir Mehmed paşayı, Budin kalesi üstüne gönderdi. Lütfi paşa azledilerek, Hadim Sinan Paşa sadrazam oldu ve İran hududuna vazifelendirildi. Yapılan hazırlıklar, Şarlkeni ve Ferdinandı düşünceye sevk etti. Venediklileri de telaşa düşürdü. Padişah, haziran ayında Macaristan üzerine dördüncü sefere başladı. Belgrad'a varışında, Ferdinand'ın Budin önlerinde uğradığı mağlubiyet haberini aldı. Sultan Süleyman Kanuni, Budin'e geldiğinde kralın bir yaşında olması yüzünden, büyüdüğünde krallığı yeniden verilmek üzere şimdilik Transilvanya (Erdel) vilayetinden bir sancak

idaresi verilerek annesiyle oraya gönderildi. Budin, Osmanlı mülkine ilhak olunarak, ahalisinin mal ve canının muhafaza edileceğine ait ilanlar yapıldı. Kraliçe İzabella'nın Budin'den ayrılmasından sonra Padişah şehre girerek Sant'a Marya kilisesini camiye çevirtmiş ve orada namaz kılmıştır. H.948/M.1541. Bu fetih ve Osmanlıya ilhak olunması hasebiyle Macaristan üç parçaya bölünmüştü. 1) Ferdinand'ın idaresinde kalan. 2) İzabella ve Oğluna verilen Erdel veya Transilvanya. 3) Doğrudan doğruya hükümet idaresi Osmanlıda olan. Budin Beylerbeyliği eski valisi Macarlı Süleyman Paşaya, kadı'lık ise Hayreddin Efendi adlı birine verildi. H.950/M.1543 senesinde Peşte'nin ekrar muhasarası için yapılan mecburi olmayan bir sefer de Hayreddin Barbaros paşa, deniz yolu ile yürüyüp Valpu, Şiklos, Estergon, İstoni Belgrad, Vişegrad, Novigrad, Hetvan kaleleri Osmanlı macaristanına ilhak edildi. Bu münasebetlerle, Macaristan doğrudan doğruya Osmanlı devletinin bir eyaleti oldu. Hemen ertesi sene Eskalonya ve Hırvatistan taraflarında pek çok kaleler alındı. Süleyman paşadan sonra Bâli paşa, ondan sonra da Mehmed paşa Budin valiliğine getirildiler. Macaristan oniki sancağa ayrılarak, Defterdar Halil Çelebi elile, emlâki yazı ile defter edildi. Kanuni Sultan Süleyman bilahere İstanbul'a döndü.

Şarlken, karadan daha çok deniz savaşı taraftarıydı. Fransa kralı da Osmanlı devletini bu cihete meyil

ettirmişti. Hayerddin paşa, Sicilya'da Rekiçyo şehrini zapt ettikten sonra Marsilya'ya gitti. Fransızların amirali Enkiyani donanması ile birlikte yanına alıp, Nis şehrini topa tuttu. Şarlken, daha önce Cezayir'i zapt için Tementos limanında demir attı, yani lenger endaz denen halde idiyse de, meydana gelen büyük bir fırtınada ondört kadırgası telef ve yüzotuz gemisi kayıp olup ricat etmiştir. Bu büyük donanmanın kalanı da, yolda tutulmuş olduğu fırtınadan dolayı ancak geri dönebilmiştir. Fransa'nın Toulon limanı bir aralık Osmanlı gemilerine liman hizmeti vermeyi yerine getirmiştir., Hayreddin Barbaros paşanın son seferi bu seferdir.

Hadim Süleyman paşa, sadrıazam ve ulemay-ı meşhureden Ebu's Suud efendi, şeyhülislamlık makamına getirildiler.Süleymaniye camiinin yapılması için gereken işlere başvurulup, inşaat Mimar Sinan'a havale olundu. H.954/M.1547 senesinde, Şarlken ile Ferdinand'ın altun ve gümüş kupa hediyeleriyle beraber sulh antlaşması için gönderdiği sefiri gelerek, on ay süren müzakereden sonra, Macaristan'da zapt edilen yerler, Osmanlı devletinde kalmak, Avusturya devleti senede otuzbin altun vermek şartıyla imzalanması mümkün oldu. Bu antlaşmaya Fransa kralı, Venedik Cumhuriyeti, Papalık da dahildi.

İran Seferi: Şah Tahmasb'ın kardeşi Elkas Mirza, Osmanlı devletine iltica etmiş ve Edirne'de bekletilerek, o zamanın gösteriş ve debdebe-i saltanatı, Edirne

şehrinde de bulunduğundan biçare Elkas, Topçubaşı, Cebecibaşı, Silahdar Ağaların süslerine bakarak onları padişah zannediyordu. Sorguçlar, altun başlıklar, altun yaldızlı mızraklar arasında Sultan Süleyman'ın kemali vekar ve mehabeti ile geçtiğini görünce, büsbütün şaşırmıştı. Zaten devlette İran aleyhine fikir mevcuttu. Hatta bu fikrin Mihrimalı Sultan ile Sultan Bayezid ile Sultan Selim'in valideleri olup, Rusyadan alınan esirlerden iken, padişah hanımı olan ve bir rivayette Hürrem ve bir rivayette Ruhsar Al kadın efendi ismiyle anılan Sultanın bu babda eser-i teşvik-i olduğu söylenir. Hürrem kadınefendi'nin devlet-i muazzamanın siyasetine müdahalesi, Kanuni Süleyman Han'ın adı geçen hanıma olan yüksek sevgisinden kaynaklandığı da ileri sürülür. (İstidrat:Kanuni, bir eş olarak, bir baba olarak, şehzadelerinin ve eşlerinin bir takım mütalaasına açık hal ve davranışlar göstermişse de, üzerinde soğukkanlı bir tarzda kafa yorarsak, asla babalık ile devlet reisi kimliklerini karıştırmamıştır. Karışır gibi göründüğü anda, karşımıza göz yaşlarını yaşamaya razı bir baba, devletinin geleceğini hiç risk altına sokmaz anlayışında bir muhteşem Süleyman ile karşı karşıya geliriz. İşte şehzadelerinin taht mücadelesindeki tavrı, yeterli misaldir.M.H.)

Yukarıda serdettiğimiz istidrattan sonra mevzumuza avdet edelim. Rüstem paşa, Mihrimah Sultan hanımın kocası olup, padişahın damadı idi.

Padişahı İran seferine teşvik etmek bu damadın,askeri hususlarda başarı sahibi olduğunu isbata dönüktü. Harb ilanını müteakip, Kanuni Süleyman, şehzade Sarı Selim'i Rumeli taraflarındaki işlere bakmak üzere Edirne'ye gönderdi. Kendisi ise Erzurum üzerinden Adilcevaz'a, Karaman Beylerbeyi Piri Paşa ile Avlame paşayı Van'ın muhasarasına memur ederek, Tebriz'e tekrar girdi. İkinci vezir Kara Ahmed paşa, Gürcistan'ı çiğnedi. Şah Tahmasb, Osmanlı ordusunun İran hududundan uzaklaşmasından sonra meydana çıkmışsa da, Çerkes Osman isimli bir paşamız yapmış olduğu bir harb hilesi ile İran askerinin birbirini kırmasını sağladı. Elkas Mirza'ya bile asker verilerek Keşan'ı ve İsfahan'ı vurması sağlandı.

H.957/M.1550 senesinde Ferdinand'ın Erdel'i Avusturya'ya ilhak için gayret gösterdiği, hatta Rahip Grigor denilen bir papazın hilesiyle Macar ahvalinin değişmesi hasebiyle Sokollu Mehmed Paşaya, Rumeli Beylerbeyliği verilerek Macaristan'a sevk olundu. Bu hareket neticesinde Rahip Grigori ölmüş, bir sene sonra ise, 2. vezir Kara Ahmed Paşanın kumandanlığında Tamışvar elimize geçti. Sonra Lipoh, Solnak, Besprim, Felke gibi kaleler zapt edilip, Eğri kalesi ise muhasara altına alındı. Diğer taraftan İran birlikleri Ahlat kalesine girip, çoluk çocuk demeyip ne buldularsa katl eylediler. Erzurum kumandanı İskender Paşayı mağlup ettiler. Veziriazam Rüstem Paşa, İranlılar üzerine gitmeye tayin olunmuşsa da, başşehire

gelen Sipahi Ağası, şehzade Sultan Mustafa aleyhine olarak Yeniçerilerin: "Padişah artık ihtiyar oldu. Rüstem paşanın başını kesmeli, şehzade Mustafa'yı tahta geçirmeli, padişahı da Dimetoka'ya göndermeli" gibi sözler söylediklerini, Hürrem Sultan'ın kendi oğlu şehzade Selim'i tahtın varisi kılmak gayretinde olduğu ileri sürülür. İstidrat: Kanuni Sultan Süleyman Han'ın büyük şehzadesi Mustafa'dır. Bunun annesi ise Mahidevran hanımdır. Padişahın ilk hanımıdır. Hürrem Sultanın, padişaha yaşayan olarak Mihrimah Sultan, Selim ve Bayezid adlı çocukları doğurduğu bilinmektedir. Selim, bir derviş anlayışı içinde taht-ı Cenab-i Hak'dan beklediğini, şu güzel sözle açıklamıştır: "Biraderlerim ne yaparlarsa yapsın, ben ancak, Allah isterse Ali Osman tahtına otururum. Eğer istemez ise, ben ne yapsam, çare olmaz."M.H.

Padişah bir sene geçtikten sonra İran seferine giderek, yolda büyük şehzade Mustafa Han'ı Konya Ereğli'sinde boğdurdu. Ancak bu idam üzerine Yeniçeriler isyan ettiler. Rüstem paşa ile vezir Haydar paşa azil edilip, Macar hududundaki işlere gönderildiler. Macar hududuna sürülen 2. vezir Kara Ahmed paşa sadrazam yapıldı. Orduyu hümayun İran'da Nahcivan ve Karabağ taraflarında görünerek, Erzurum'a dönüşünde mütareke yapılıp, ertesi yıl ise Şah tarafından gelen bir elçi, Şah'ın hürmet ve tazimlerini bildirince, sulh hemen yapıldı. İran hacılarının korunması ve İranlılar tarafından ihlal edilmedikçe, sulhun devam

etmesi vaad ve temin kılındı. Osmanlı devleti ile İran arasında ilk sulh antlaşması budur.H.962/M.1554.

Padişah İran'dayken, Selanik taraflarında Maktul Sultan Şehzade Mustafa benim! diyerek bir haydut ortaya çıkmışsa da, Şehzade Sultan Bayezid bahusus yakalayıp idam etmiş ve bunun oluşu yine Hürrem Sultan'ın tertibiyle sadrıazam Kara Ahmed paşaya atfedilerek, sadrazamın katli ve ikinci defa Rüstem paşa sadarete getirildi.

Sokollu Mehmed paşa vezirliğe yükseltildi. Kırım Han'ı Sahip Giray ölmüş böylece Cengiz soyundan olan Kıpçak Han'ları sülalesi münkarız oldu, yani bu soyun sonu gelmiş oldu. Ruslar, Kazan ile Ejderhanı alıp, hükümdarı İvan Vasili, kendisine Çâr denilmesini istemiştir.

Süleymanıye Camiinin inşaatı tamamlanmış H.963/M.1555 bu mesut olayın tarihi olmuştu. İran bu muazzam yapının açılışı için tebrik heyeti göndermiştir. Haseki Sultan namı ile bilinen Hürrem Sultan, H.960/M.1553 yılında dar-ı bekaya intikal etmiştir. Tarih-i Siyasi diyorki: "Hürrem sultan, iki sadrazam ile bir şehzadenin idamlarına ve diğer iki şehzade (Şehzade Beyazid ve Selim) arasında münazaa ve husumet çıkararak, bundan böyle şehzadelerin sarayda kalarak haricle ihtilattan memnü bir halde yaşamalarına ve bundan çıkan vahim neticelere sebep olmakla müverrihler (tarihçiler) tarafından taan ve teşni edilegelmiştir."

Sulhlar, mütarekeler gibi antlaşmalar defalarca yapılmasına rağmen, Budin ve Bosna Beylerbeyleri ile Macarlar arasında mücadele, savaş bitmek bilmiyor, çeşitli vesilelerle kapışılıyordu. Fransa kralı 1. Fransuva öldü. Yerine geçen 2. Hanri babası gibi müteferrid ve muğlak davranmıyor, Osmanlı devleti Fransaya gösterdiği mertliğin kıymetini biliyordu.

-8-

Hicri 966/M.1558 senesinde şehzade Sultan Selim ile Sultan Bayezid arasına giren düşmanlığın siyasi neticesiyle meşhurdur. Gedik Ahmed paşa yetişmelerinden Bayezidli Lala Mustafa paşa'yı sadrıazam Rüstem paşa mirahorluktan, Çeşnigirliğe indirilmiş ve bir aralık da Sefid sancağına atanmışsa da, sonradan şehzade Selim'e Lala tayin etmiştir. Mustafa paşa hiylekar bir kimse olduğundan önce şehzade Selim'e yaklaşarak:

- Rüstem paşa mani olmayaydı, siz büyük evlad olarak tahta geçebilecek idiniz. Fakat, Rüstem paşa sizi nefse düşkünlükle müptela, devlet işleri için muktedir olmaz bulduğunu padişaha bildiriyor. Eğer bendenize bırakırsanız, ben işin rengini değiştiririm der. Bunun üzerine Şehzade Selim'de kendisine izin verir. Eğer başarırsa kendisine sadareti vereceğini ihsas eder. Lala Mustafa paşa işe başlar. Şehzade Bayezid'e kulluğunu bildiren bir mektup yazar. Osmanlı tahtına

çıkabilmeye, kardeşi şehzade Selim'in engel olmaya çalıştığını, Selim'in ortadan kaldırılmasının kolay olduğunu gizlice bildirir. Şehzade Beyazid aldığı bu mektuba muvafakat cevabı yazar yollar. Lala Mustafa, gelen bu cevabı Şehzade Selim'e gösterir. Aynı zamanda da şehzade Beyazid'e yazdığı ikinci bir mektupla ubudiyetini tekrarlar. Bu mektupta da, şehzade Selim'e hakaret amiz sözler yazılmasını tavsiye eyler. Şehzade Beyazid'de bu fitnedar adama uyar. Hakaretler dolu bir mektupla birlikte kadın elbisesi yollar. Sultan Selim, kardeşinin yollamış olduğu mektup ve göndermiş bulunduğu kadın elbisesini padişah hazretlerinin huzuruna takdim eder. Sultan Süleyman, oğlu Bayezid'e nasihat makamında bir nâme yollar. Ancak, Lala Mustafa paşa, yola koymuş olduğu adamları vasıtasıyla mektubu götüren çavuşları yakalatıp katl edip, yazılan padişah nâmesini yaktırır. Bu kötü iş şehzade Bayezid'in işi olarak kabul edilir. Padişah, Şehzade Bayezid'i Karaman valiliğinden Amasya'ya, Şehzade Selim'i de Saruhan valiliğinden Kütahya'ya tayin eder. Sultan Selim Bursa'ya gelirse de Sultan Bayezid, Konya'dan kımıldamaz. Nasihat ve ihtar dinlemez. Vazifelendirilen Pertev Paşaya karşı, Türk ve Türkmen ve Suriyeli olarak 20 bin asker toplar. İtaat etmemiş olduğu görününce Anadolu, Karaman ve Adana Beylerbeylerine askerler ile Konya üzerine gitmeleri emredilir. Sokollu Mehmed Paşa'da yanına verilen Yeniçeri, Sipahi, Silahdar ve

Topçu askerleryle birlikte gönderilir. Konya sahralarında meydana gelen savaş, Bayezid'in feci mağlubiyetiyle sonuçlanır. Ancak asi şehzade, soluğu Amasya'da almıştır. Amasya'dan padişah babasına yazdığı bir af mektubu, yine Lala Mustafa paşanın adamlarının eline geçer. Öte taraftan Sultan Kanuni Süleyman Han Hz.lerinin oğlu Bayezid'e emniyeti adamakıllı azalmıştır. Üsküdar'a geçer.

Şehzade Beyazid ise, onikibin asker ile birlikte, ahaliden topladığı onsekizbin düka altunu yanında bulunduğu halde Sivas'a gelir. Burada Sivas sancak beyinden de otuzbin düka altunu borç alarak, dört evladıyla birlikte, yanında askerleri olduğu halde, İran taraflarına yürür. Sokollu Mehmed paşa, Sultan Selim ile beraber Bayezid'i takip altına aldılar. İran hududuna yakın "Saat Çukuru" isimli yerde yetiştiler. Bayezid'in askerlerini kaçmak zorunda bıraktılar. Sadrazam Rüstem Paşa, Lala Mustafa Paşanın hayallerine vakıf olarak, padişaha durumu anlattı. Bir sancak beyliğine gönderilmesi hususunda irade-u seniyye çıktıysa da, Sultan Selim'in şefaatiyle Van Sancakbeyliğine tayin olundu. Kanuni Sultan Süleyman, İran Şah'ına şehzade Bayezid'in kabul edilmemesini iki devlet arasındaki münasebetin bu yüzden bozulmamasını bildirdi. Fakat Şah Tahmasb, kardeşi Alkas Mirza hakkında evvelce Osmanlı Devletince gösterilen muameleyi hatırlatıp, Şehzade Bayezid'in karşılanması için mihmandarlar gönderdi. Büyük bir deb-

debe ve haşmet içinde karşılanıp, İran devleti adeti üzeri başından otuz kap dolusu altun ve gümüş para ile inci ve kıymetli taşlar döktü. Fevkalade ve pahalı şeylerle süslenmiş, Giranbaha denilen hale ulaştırılmış dokuz tane at hediye edildi. Şehzade Bayezid ise mütekabilen, Şahın kendisini ziyaret için geleceği yola atlas ve kadifeler döşetti. Elli tane canlı Türkmen atı ile oniki takım hediye etti. Velhasıl Şah Tahmasb, Şehzade Bayezid'in teslimine karşılık önce Bağdad vilayetini istemiş, bu istek red edilince Kerbelâ ve Meşhed'de bulunan İran hayratlarına nazaret etmek üzere İmam-ı Ali ve İmam-ı Hüseyin Hz.lerinin türbelerinde bir memur bulundurmasına ve oğullarından birinin veya ikisinin Osmanlı ülkesinde birer sancak beyliğiyle taltiflerin öne sürmüştü. Padişah Sultan Kanuni, böyle işleri Bayezid'in tesliminden sonra halledilebileceğini bildirdiği gibi, Şah'da zaten Bayezid'i teslime karar vermiş ve Şah'ın yakınlarından biri de Şah'ın zihnine bir vesvese sokmuştu. Beyazid bir ziyafete giderken yakalandı. Bin kadar arkadaşını katlettiler. Ancak, Şah Beyazid'i babasına teslim etmemeğe ahd etmiş bulunduğundan, aranan çareye İran müçtehidlerinin tevilleriyle Bayezid, şehzade Selim'e teslim olundu. Kanuni Sultan Süleyman Han tarafından gönderilen hem elçi hem de cellat, vazifesini uhdesinde bulundurulan Çavuşbaşı Ali Ağa, Tebriz'e geldi. Şehzade Beyazid ise, İran kalleşliğinin bir neticesi olarak, saçı-sakalı traş edilmiş, arka-

sına eski bir aba ve kaftan giydirilmiş, beline ip kuşatılmış, dört evladıyla beraber Ali Ağa'ya teslim edildi. Çavuşbaşı Ali Ağa, Kazvin'e gelince cellatlık vazifesini yerine getirerek Bayezid ve dört çocuğunu boğdu. Sene-i hicri:969/M.1562 yılı bu elem verici hale tarih olmuştu.

Bu acı vakadan sonra Şah'a Sultan Süleyman tarafından üçyüzbin ve şehzade Selim tarafındanda yüzbin düka altunu gönderilmiştir ki, büyük bir zül idi. Zavallı Beyazid ve evladlarının naaşları, Sivas'a getirilip, orada defn olundu. Siz insafa bakın ki, Bayezid'in Bursa'da bulunan henüz üç yaşındaki beşinci oğlu da onlardan da evvel boğdurulmuştu.

Rüstem paşanın vefatından sonra yerine Dalmaçyalı Semiz Ali paşa tayin edildi. Ali paşanın sadaretinin birinci senesinde, Avusturya sefiri olup tutuklu bulunan Busbek ile sekiz sene müddetle antlaşma imza olundu. Bu antlaşma icabınca, Avusturya Osmanlı devletine her sene 30 bin düka altunu vergi verecek, Transilvanya'da bulunan bütün mevkilerden vaz geçecek, Macaristan kale ve hisarları hakkında Kraliçe İzabella ile anlaşarak Macar bey ve beyzadelerine genel af ilan edilecekti. İmparator Ferdinand bunu yani sözkonusu antlaşmayı Prag şehrinde imzalamıştır. Sözkonusu antlaşmanın bir maddesi her iki taraf kumandanlarınıdan herhangi biri, herhangi bir yeri zapt ederse idam edileceği ve alınmış bulunan yerin derhal alındığı yere iadesi yazılıydı. İşte bu

antlaşmaya ait müzakereler esnasında Ali Paşa, Avusturya murahhasına: "İhtiyar efendimin istirahata muhtaç olduğunu bilirim. Fakat İmparator da ondan daha istirahate muhtaç olmadığı hep malumdur. Uyumuş aslanı, savaşa çağırmanın lüzumu yoktur" demiştir.

Fransa ile İspanya arasında Kato-Kamberezi'de yapılan antlaşma, Osmanlı devleti ile Fransa arasını soğutmuşsa da, düşman olacak kadar kötü te'sir meydana getirmemiştir. 2. Henri'nin oğlu 2. Fransuva antlaşma hududları içinde davranış sergilemişlerdir. Bu sırada ise, İran'dan gelen bir elçi, Mekke-i Mükerrem'e gidecek İran Hacılarının Osmanlı memleketlerinden serbest bir şekilde geçmelerine, babasının kalan ömrünü Kudüs'te geçirmesini, Türkmenlerin ve Özbeklerin cezalandırılması hususunda İran devletine yardım edilmesini ve Bitlis Han'ının, Bağdad'a iltica eden dört oğlunun iadesini isteyen tekliflerle gelmişti. Bu dört istekten üç tanesi red olunup, sadece Bitlis Hanı'nın dört çocuğunun iadesi, şehzade Beyazid'in iadesi hususundaki anlayışa mukabele makamında kabul olundu. Tarihlerimiz bu sırada H.970/M.1563 yılını göstermekteydi.

-9-

Osmanlı Donanması bu sıralarda Akdenizi, Kızıldenizi (Bahr-i Ahmer) Bahr-ı Muhit (Hind Ok-

yanusu)de gezinti yeri olarak seçmeyi kararlaştırmıştı. Sinan Paşa'nın vefatını müteakip, Kaptan-ı Deryalık, meşhur Piyale Paşaya tevdih edilmiştir. Piyale Paşa'nın mahiyetinde Turgud ve Salih Reisler gibi iki denizci vardı ki, emsalsiz kimselerdi.

Piyale Paşa, Turgud Reis ile birlikte İtalya sahillerini vurarak Ciyo şehrini zapt edip, ahalisini esir aldıkları gibi, Afrika sahilinde de Oran ve Benezart şehirlerini istila ettiler. Piyale Paşanın İstanbul'da bulunmuş olmasından istifade ile; İspanya, Ceneviz, Papalık, Floransa, Malta, Sicilya, Napoli ve Monako devletçikleri tanınmış amirallerden Andrea Dorya'nın kumandasına ikiyüz parça gemi vererek Cerbe Adasına muhasaraya ve İspanya Adanın emiri ile diyalog temin ederek, senede altıbin altun vergi ile dört devekuşu, dört ceylan, dört at, bir de deve vermek üzere sözkonusu emiri teslime razı etmişlerdi. Turgud reis, durumu İstanbul'a bildirmiş, haber İstanbul'a vardığında Piyale Paşa yüzyirmi gemi ile hareket ederek, kendisine yolda katılan bir o kadar daha gemi ile Cerbe Adası önlerine geldi. Andrea Dorya'nın 47 gemisini batırıp, kimisini yaktı. Bir kısmı esir düşerken kaçabilen bir kısımı da ancak kurtulabilmişti. Trablus Beylerbeyi olan Turgud Reis'e yetişerek adadaki yeni (İstidrad: Cerbe Adası için yukarıdaki satırlarda bahsedilen Andrea Dorya adı her halde Ahmed Rasim Bey merhumun, dalgınlığına gelmiş olacak ki, Andrea Dorya derken Ciovanni adını ilave edip, Barbaros'un

rakibi meşhur amiral Andrea Dorya'dan ayırmamış. Cerbe Adası savaşı vukubulduğunda Andrea Dorya öleli üç sene kadar olmuştu.M.H.) kaleyi zapt ederek, bir gemiye binen ve firar yolunun seçen İspanyol generali Alvaro'yu yakalamıştı. Hemen arkasından, İspanyolların Afrika sahillerindeki Gomer ve Nebon şehirlerini zapt etmiştir. Diğer taraftan Malta korsanlarının Harem-i Hümayuna ait eşyayı taşıyan bir gemiyi basıp yağma etmeleri haberi eskiden beri Malta Adası hakkındaki istila etme fikrini bir hayli kuvvetlendirmişti. H.972/M.1565 senesinde Piyale Paşa 210 parça gemi ile 5. vezir Mustafa paşa kumandasında olarak 32 bini aşan kara askeriyle birlikte hareket ederek Malta önlerine gelmiş, her ne kadar Turgud Reisin gelmesinin beklenmesinin gerektiğini Mustafa Paşaya söyleyen Piyale Paşa, sözünü dinletemeyip, karaya yirmibin asker çıkarmıştır. Karaya çıkarılan bu asker Saint Elmo (Aziz Elmo) kalesini topa tutmuştu. Bir kaç gün sonra mezkür yere gelen Turgud Reis, Mustafa Paşanın hatasını hemen görmüş ve kendisine teessüflerini ifade etmiştir. Malta savaşı esnasında Saint Anjole Kalesinden atılan bir top güllesi büyük bir kaya parçasını parçalayıp dağıtmış, kopan parçalardan irice bir tanesi, Turgud Reise isabet ederek, şehadet şerbetini içmesine sebep olmuştur. Bu muhasaraya Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa'da yetişmişse de kış yaklaşmış, askerden yirmi binden fazla kişi vefat etmişti. Muhasaranın kaldırılması için dört aylık

sıkıntı çekilmesi yeterli geldi. Kanuni Sultan Süleyman Han'ın saltanatlarının başında Rodos şövalyeleri üzerine elde ettiği galibiyet, saltanatlarının son demlerinde Malta şövalyelerine karşı kazanamadığı bu savaş arasında, tarihi bir manevi münasebet kuranlar olmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman devrinin sona ermek üzere olduğuna bu bir işaret olarak görülebilir. Zaten padişah çok çökmüş ve ihtiyarlamıştı. Hicri 960/M.1553'den beride seferlere iştirak edemiyordu. Kızıl Deniz'de, Piri Reis adlı bir kaptanımız Süveyş'ten donanmayı alarak, Aden'i Portekizlilerin elinden savaşarak aldı. H.959/M.1552 senesinde 30 kalita, kadırga ve Başterda ile Kalyondan ibaret olan donanma ile Hind Okyanusuna giderek Miskat sahillerini, Bahreyn adalarını ele geçirdi. Ancak Hürmüz Boğazı açıklarında kuvvetli bir Portekiz Donanması ile karşılaşacağı haberi üzerine Piri Reis donanmayı, Basra'da terk ederek, iki kadırga ile Süveyş'e geldi. Piri Reisin bu harekatı ihanet olarak görülüp, idam edildi. Bu vaziyet karşısında Murad Reis adlı bir kaptanımız 5 kadırga, iki parçadan ibaret donanma ile Hürmüz Boğazına kadar giderek, orada rastladığı kuvvetli Portekiz donanmasıyla sabahtan, akşama kadar savaşmış ve gecenin karanlığından istifade ile Basra'ya dönmek istemişse de, yolda bir kaç gemisi daha hasara maruz kalmıştır.

Sır Katibi namı ile tanınmış olan Seydi Ali Reis, Kızıldeniz ve Hind Okyanusu filo kumandanlığına tayin olunmuş, Basra'ya geldiğinde, mevcud gemileri donatmış ve 15 gemi ile denize açılıp, Lahse sahilleri üzerindeki Katif'e uğrayarak, Hürmüz Boğazını geçmiş ve Umman sahilinde Horfekân şehri yakınlarında çok kuvvetli görünüşe sahip Portekiz donanmasına rast gelmiştir. İki kuvvet arasında cenk başlamış, düşman donanması 25 harp gemisinden mürekkep olmasına rağmen, Osmanlı donanması Amirali Seydi Ali Reis, üstün mahareti ve cesaretli askerleri ile, düşmanın iki Kalyon ve iki Kalitasını ele geçirdi. Ayrıca bir Kalyonunu sahile düşürüp, karaya oturtup, işe yaramaz hale getirdi. Aradan onaltı gün geçtikten sonra Osmanlı donanması kazanmış oldukları savaşın neşesi ile yol almaktayken, Miskat önlerinde ikinci bir Portekiz filosu karşılarında belirdi. Güneşin doğuşu ile başlayan manevrelar, boğaz boğaza yapılan mücadeleler güneşin ufukta kayboluşuna kadar devam etti. Her iki taraf çok zayiat verdi. Portekiz filosunun Hind sularına çekilme gayretini gözönüne aldığımız takdirde, galibiyetin Osmanlı levendlerinde kalmış olduğu iddia olunabilir.

Her ne kadar zafer Seydi Ali Reis filosunda kalmış ise de, yakalanmış oldukları müthiş bir fırtına, reis ve filosunu Belücistan sahillerine düşürdü. Buradan az bir hasarla kurtulup, Bendergevar istikametine yola koyuldular. Adı geçen yerin Hakimi Celaleddin İbni

Dinar'dan görmüş bulundukları insani yardım sayesinde kendilerini toparlayabildiler. Ne varki buradan yanlarına almış bulundukları klavuzlarla yola çıkmışlarken meydana gelen Munson (muson) veya Tufan-ı fil denilen şiddetli bir kasırgaya tutuldular. Binbir güçlükle Gücürat'a gelinebildi. Donanmayı burada Gücürat Benderi nazırlarından Hüdavend Can'a teslim etti. Yanına almış bulunduğu yetmiş arkadaşıyla kara yolu ile ancak dört senede Edirne'ye gelerek, seyahati esnasında uğramış bulunduğu ülkelerin yetki sahiplerinden aldığı yirmi kadar mektubu padişah Hz.lerine takdim eyledi. Seydi Ali Reis'in "Mir'at-ı Memâlik" ve "Muhit" isimleri verilmiş iki yazılı eseri bulunmaktadır.

Bu sıralarda ise Avusturya imparatoru Ferdinand ölmüş ve yerine Maksimilen imparator olmuştur.

-10- Zigetvar Seferi

Avusturya imparatoru olan Maksimilyen, iki senelik vergi olan 60 bin düka altunu ile vezirlere hediye olan 30 bin düka altununu İstanbul'a göndererek, sekiz yıl süre ile antlaşmayı yeniledi. Ne varki; Erdel Bey'i yani Transilvanya Prensi bulunan Zapolay, Avusturyanın Zatimar şehrini zapt eylemişti. Maksimilyen, antlaşma gereği bu şehrin geri iadesini Osmanlı Devletinin temin etmesini istedi. Ancak bu arada asker toplayıp Tokay ve Serenik şehirlerini de

ele geçirmeyi ihmal etmedi Bu vaziyet karşısında yedi sancak askerine Zapolay'a yardım edilmesi, Budin ve Tamışvar Beylerbeylerine emir verildi. Vaziyet Avusturya elçisi Çerneviç'e ayrıca, Viyana'ya gönderilen Hidayet Çavuş tarafından imparatorun bizat şahsına tefhim kılındı. Budin Beylerbeyi Arslan Paşa, altıbin asker ile Erdel'e gittiği gibi, Tamışvar Beylerbeyi Hasan Paşa'da Babikona şehrini aldı. Buna karşılık imparator Maksimilyen, Hidayet Çavuş'u tevkif ettirip, Çerneviç'i yeniden İstanbul'a gönderdi. Bu sıralarda ise sadrıazam Ali Paşa vefat eti. Yerine ünlü Sokollu Mehmed Paşa sadrıazam oldu. H.972/M.1564.

Elçi Çerneviç teşebbüslerinden bir şey elde edemedi. Viyana'ya döndü. Osmanlı-Avusturya münasebetleri siyasası adamakıllı olarak bozulmaya yüz tuttu. Bu bozulmanın neticesinde Osmanlı devleti Avusturya'ya karşı harp ilan etmeye karar aldı. Bütün yapılması gereken tedbirler veziriazam Sokollu Mehmed Paşa tarafından alındıktan sonra yaşlı padişahında bu seferin başkumandan mevkiini doldurmuş olması arzusu husul buldu. Böylece Sultan Kanuni Süleyman Han, H.973/M.1566 senesinde 13. seferine çıkmış bulunuyordu. Bu onüç seferi Belgrad, Rodos, Mohaç, Viyana, Kün, Bağdad, Korfu, Sükveza, Budin, Garan, Tebriz, Nahcıvan seferleridir.

Osmanlı ordusu; Sofya-Belgrad yoluyla Semeline vardığında kurban bayramı günleri gelmişti. Resmi

muayede denilen kumandan ve askerlerle yapılan bayramlaşma sefer esnasında ifa edilirken, manzara bir başka güzellik arzediyor, verilen bayram harçlıkları askeri ayrıca sevindiriyordu. Bu sırada Erdel Bey'i Zapolay kıymetli hediyelerle padişahı ziyaret edip, kulluğunu ifade etmeyi yeniledi. Macaristan tahtına oturmadıkça, silahı terk etmeyeceği, hem askere barut, kurşun, akça tedarik edip daha başka bir şeye ihtiyaç olursa padişah tarafından tamamlanacağı vaad edildi. Fransız mebuslarından Guliamme dö'Be elçi olarak gelip, kral 9. Şarl'ın saygı ve selamlarını ulaştırdı.

Karaman Beylerbeyi Süleyman Paşa, Budin'e gönderildi. Orduyu hümayun Eğri Kalesine doğru yol alırken, Zigetvar muhafızı Kont Nikola Zirinyi'nin Sikloş mevkiinde Tırhala Sancak beyi Mehmed Bey'i basıp, oğlu ile birlikte öldürüp, ordugahını yağma ettiği haberi duyuldu. Bu vaziyet karşısında Sultan Süleyman, Zigetvar üzerine döndü.

Zirinyi, kalenin ortasına büyük bir istavroz diktirmiş, siperleri kırmızı kumaşlar ile büyük kaleyi de gümüş levhalar ile örterek, padişahın gelişini bir top atışı yaparak karşılamıştır. Fakat meydana gelen hücumlara dayanamayıp, kaleyi yakıp, iç kaleye çekildi. Büyük tabya'ya konulan lağım bir sabah müthiş bir şekilde patladı. O günün gecesinde Sultan Kanuni Süleyman Han, dünya dağdağasından el etek çekip, dar-ı bekaya uçdu. H.974 safer/21-M.1566 Eylülül

8.pazar. İşte bu sıralardaydı ki, Turgud Tunus'daki El Medhiye'yi zapt edip, Kaptanı Derya Sinan Paşa'nın yardımıyla Trablusgarb'ı istila eyledi. Hasan Paşa'nın yerine tayin edilen Salih Reis, Afrika'nın Tavgur ve Vargala taraflarını fetheyledi. Ben-i Abbas kabilesinin reisi Abdülaziz'in yardımıyla çöllerden askerini, toplarını götürdü. Ne varki az sonra Abdülaziz ile bozuştu. Vadi-i Sahilde iki kere üzerine hücum etti. Sonunda askeri perişan oldu. Fakat Salih Reis gibi azim sahibi kimseler dururlarmı? Bir müddet sonra Fas hakimine harp ilan ederek yaptığı iki savaş neticesinde başşehire girdi. Yağma eyledi. Sonra da, Gulat beldesi üzerine saldırdı. İspanyol vali Alonso dö Perlato teslim olma yolunu seçti. Bu vali ertesi sene İspanyollar tarafından asıldı. Salih Reis; Oran ele geçirilmediği takdirde, Fas üzerinde hakimiyet kurulamayacağını anladığından İstanbul'dan yardım talebinde bulundu. Ne çare bu yardımı göremeden, dünya üzerindeki nefes sayısı tükendi, ölüm yakaya yapıştı.

Salih Reis'in vefatından sonra Hasan Paşa ikinci defa Cezayir Beylerbeyliğine tayin edildi. Fas hakimi Şerif Mevali Mehmed aleyhine yürüyerek, galibiyeti kazandı. İspanyollar tarafından ricat yolunun kesileceği erdişesiyle dönmeyi seçti. Hakikatten Oran valisi Kont Dalkanted yeniden harbe başlamıştı. Ancak Mazağran ile Müstağnim arasında Kont mağlup oldu ve kendi askerlerinin atlarının altında ezildi. Velhasıl

Hasan Paşa, Ben-i Abbas'ı mağlup ederek, Abdülaziz'in kardeşi Makran'ı kendisine itaat ettirdi. Bu kabile bu olaylardan sonra sükunet çizgisine girdi. Hasan Paşa, Oran üstüne hücum ettiyse de başarı kazanamadı. Turgud Reis ile Malta muhasarasında bulunmuş, Turgud Reis'in şahadeti üzerine kaptan-ı derya tayin olunup İstanbul'a dönmüştür. Osmanlı Afrikası devletimizn mensubu olan Beylerbeylerinin idaresinde bulunmakta idi. Bu sıralarda ne Konstantin valisi ne de, Tunus kaidi ne de, Telmisan hakimi doğrudan doğruya İstanbul ile haberleşme yapamazdı. Burada bulunan askerler, Gureba-ı Yeniçeri ve Afrika kabilesi mensuplarından meydana getirilmişti. Ayrıca korsan tayfaları gibi kimselerde mevcuddu. Beylerbeylerin nüfuzu kuzey bölgelere doğru gittikçe bu tesir düşme eğilimi gösteriyordu. Buralardaki kabilelerden askerin selamet içinde kalması ve meselesiz yaşamak için çok hafif bir vergi istenirdi.

-11-

Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatı veziriazam Sokollu Mehmed Paşa tarafından gizlenme lüzumu hissedildi. Bu arada Zirinye, içkalede çıkan yangını görünce büyük bir üzüntü içinde şapkasını giyip, kılıcını kuşanıp, yanında bulunan altıyüz kişilik bir gurup ile intihar saldırısını seçti. Tabiiki bu amansız mücadeleden ölerek çıkacağı belliydi ve nitekim böyle oldu. Harp

gereği, düşmanda moral çöküntüsü meydana getirmek için kellesi kesilip, Avusturya imparatoruna gönderilmek üzere Budin Beylerbeyine ulaştırıldı. Zirinye'nin iç kalede toplamış bulunduğu barutlar ateş alıp patladı. Meydana gelen manzara Osmanlı için çok acıydı. Evlad-ı milletin üç bin yiğidi şehadet şerbetini içmişti.

Öte taraftan Sokollu Mehmed Paşa, padişah hz.lerinin nezle olduğunu divana çıkmayacağını yayıyordu. Arkasından Sigetvar (Zigetvar da denir) Camiinin tamamlanması halinde ilk cuma namazına çıkacağını duyurmayı da ihmal etmiyordu. Tabii bu arada da Şehzade Selim, babasının vefat haberi geldiğinde Kütahya'da bulunmaktaydı, sadrazam vefat haberini göndermişti. Sultan Kanuni Süleyman Han topaklak hesab 47 sene Osmanlıya, dolayısıyla dünyanın pek çok büyük bir kısmına nizam ve intizam vermiştir. Vefatı esnasında 74 yaşında idi. Zamanı Osmanlı fütühatının müntehasıdır denilmektedir. (İstidrad: Efendim, merhum yazar Ahmed Rasim bey şüphesizki, bu satırları kendi hükmü olarak değil herhalde tetkiklerinin neticesine göre kayda almıştır. Aslında Osmanlı fetihleri 3. Murad Han kadar sürmüş olup, devlet-i aliyyenin hudud-u mesahasının 24 milyon kilometre kareyi bulmuş olduğunu Yılmaz Öztuna kıymetli eserinde ifade ederken, fakir de bu kanaate iştirak ettiğini bildirme lüzumunu hissetti.) Yuvarlak yüzlü, siyah kirpikli, ela gözlü, doğan bu-

runlu, uzun boylu, seyrek dişli, vekar içinde ağır ağır yürüyen, zarif, kibar, irfan sahibi, akıllı ve adil, hakim ve şair bir zattı. Padişah olan Sultan 2. Selim'den başka Mustafa, Mehmed, Bayezid, Cihangir, Murad, Mahmud, Abdullah isimleri verilen şehzadeleri vardı. "Netayic ül Vukuat" adlı eser diyorki: "Selâtin-i Osmaniye'de, Sultan Süleyman Han gibi bahtiyar bir padişah gelmediği aşağıdaki maddeler ile sâbit olurki evvelâ: "Evani cevanide yâni 26 yaşındacülus edip 48 sene saltanat sürmüştür. Saniyen; Sadef-i saltanatın der yetimi olmakla vâris-i saltanat münazaat vemukatelatdan ma'sun kalmıştır. Salisen: Pederi cennet makarları, şark ve garbı seyf-i satvetiyle lerzan ve erkan-ı devleti ve efrad-ı askeriye'yi ber vechi tam terbiye etmekle kadir ve mezelleti vasl-ı mertebe-i alelmal olmuş bir taht-ı ali baht-a câlis eylemiştir. Rabian Kemalpaşazade ve Ebussuud Efendi gibi teşekküli devlete kadir fazılaya ve Hayreddin Paşa ve Turgud Paşa misillü mücahidine mukarin olmuşdur. Kendileri dahi evaili saltanatlarında, ecdad-ı azamları gibi bizzat idare-i umur-u devlet edüp, onüç defa dilm-i efraz-ı sefer olmuş isede, H.950/M.1543 tarihinden sonra evvelki himmet ve mesaisine nisbetle nev ama kesl-i tari oldu. Hatta zikrolunan on seferden dokuzunun, saltanatlarının nısf-ı evanında ve yalnız dördünün nısf-ı ahirede bulunması ve acem şahına iltica eden şehzade sultan Bayezid'i Şah'ı Acem tehdid ederek hayyen almak şâni saltanatı icabatından

iken, hilaf-ı me'mul akçe ve boğçalar itasıyla meyyiten almağa razı olması bu kaziyeye müeyyiddir.

Faide 1: Cengiz

Dünyanın en büyük cihangirlerinden ve en zalim kan dökücülerinden olup, Moğolların kabilesine mensuptur. Asıl ismi Temuçin'dir. Çıkışı İslâm alemi için büyük bir felaket olan bu muzır şahıs, 549 Hicri / 1155 Miladi senesinde Moğolistan'da doğdu. İlk önce küçük bir kabilenin reisiyken diğer kabilelerin bazısıyla anlaşarak, diğerlerine karşı harp ederek, Çin'deki dağınıklığın yardımıyla, daha bir takım yerleri eline geçirip hükümetinin tesir ve topraklarını genişletti. H.599 / M.1203 tarihinde bütün Moğolistan ve Tataristan hanları tarafından "Hakan" unvanı verilerek tanındı. Karakurum'da tahtına çıkmıştır.

Böylece bütün Moğolistan'ın tanıdığı ve kabul ettiği Hakan olarak bu köylü kavimlerden kalabalık bir asker topluluğu, daha doğrusu, yağmacılar birliği kurarak, cihangirliğe (1) başlamıştır. Önce bugün Doğu Türkistan ismiyle bilinen Hat' ayı, sonra Çin'in kuzey taraflarını ve Pekin şehrini daha sonra da, Korya memleketini zapt etmiştir. Böylece kuvvet ve sağlamlığı bir kat daha artırdıktan sonra H.616 / M.1220 senesinde Muhammed Harzemşah'a harb ilan ederek Maveraünnehr, Harzem, Horasan, Kandahar ve Melitan taraflarını yakıp yıkarak halkı katledip, Buhara, Semerkand, Belh, Herat gibi büyük kültür merkezi olan şehirleri yer ile yeksan ettiği gibi, İslam medeniyetinin eserlerinden olan, nice mükemmel yerleri bir

daha güzelleştiremeyecek hale getirdi. Kuzeybatıya doğru fetihlere çıkarak, Kıpçak ve Kafkas beldelerini, Rusya'nın güney kısmını zapt ve askerinin bir kısmı ile Rûm, yani Anadolu'ya dalarak ülkesini Çin denizinden, Karadeniz'e kadar genişletmişti. Hicri 621 / M.1224 senesinde Karakurum'a ricat edip, H.624 / M.1227 tarihinde vefat etmiştir. En lezzet aldığı şey günahsız kimselerin, çocuk ve kadınların kanını dökmekti. Askerleri sırf eğlence olsun diye insan kanı dökerlerdi. (Şemseddin Sami) (2)

Faide 2: Selçukîler

Asıl ve safi ve halis Türk olarak tarih sahasında karşımıza Selçukîler çıkar. Adı geçen kavim, Türkistan ikliminde aşiretken ilk tanınan reisi Bekak adlı bir adamdı. O zaman Bekak ve aşireti yıldıza ve ateşe taparlardı. Selçuk, oğlunun adıdır. Asya kavimleri arasında meydana gelen bir savaş üzerine, Selçuk Bey'in rahatı bozularak ikibin aile ile beraber İran taraflarına hicret ve H.349 / M.951 senesinde İslâm'ı kabul eylemiştir. Bu zat yüz sene kadar yaşamış ve Arslan, Mikail, Musa isimli üç oğlu vardı. Bu üç oğul uzun bir zaman içinde İran taraflarını, Buhara civarını feth eylemişlerdir. Fakat asıl Selçukiye Devletini kuran Mikail oğlu Tuğrul Bey'dir.

Tuğrul Bey, Kirman ve İran'dan başka Kafkasya ve Anadolu'nun (3) bir kısmını da zapt etmiş. Trabzon

taraflarında Doğu Roma (Bizans) imparatorluğunun büyük bir ordusunu tepelemiştir. Vefat ettikten sonra, kurduğu o koca devlet bir takım parçalanmalara maruz kalmıştır. Meşhur olanları İran, Rum ve Kirman Selçukîleridir. Ertuğrul Gazi'ye Domaniç ve Ermani yaylaklarıyla Söğüd Kışlağını veren Alaeddin Keykubat Rum Devlet-i Selçukîyesinin onbeşinci hükümdarı olan kişidir.

Rûm Selçukîlerinin başşehri Konya şehriydi. Kılıç Arslan isimli hükümdar Anadolu'nun büyük bir kısmını zapt etmiş ve Sultan Rumî lakabı ona verilmişti. İslâm ahalisini Kudus-ü şerifden çıkarmak bahanesi ile Avrupa Hristiyanlarının teşkil ettikleri Ehli salip ordularını perişan etmiştir. Oğlu Mesud ile onun oğlu 2.Kılıç Arslan dahi ehli salip ile bir hayli uğraşmıştır. İşte bu devleti zedeleyen mücadeleden biri de bu yönüyle civardaki Rum Tekfurlarla, Selçukiye hesabına savaş ederdi. Hatta Eskişehir' i aldı.(4)

Ertuğrul Gazi, H.6807M.1282 senesinde olarak, doksan yaşını aşmış olarak, Söğüd'de vefat etmiştir. Osman, Gündüz ve Saruyatı adlarındaki üç evlâdı geriye kalmıştır. Akçakoca, TurgutAlp, Saltuk Alp, Samsa Çavuş, Abdurrahman Gazi, Karamursel isimli serdengeçmiş kıymetli kumandanları vardı.

Rûmi Selçukiyelerinden gelen onbeş hükümdar:

Süleyman bin Kutalmış
Davud
Kılıç Arslan

Mesud Şah Kılıç Arslan
İzzeddin Kılıç Arslan-ı (sâni) 2.
Gıyaseddin Keyhüsrev
Rükneddın Süleyman-ı (sâni) 2.
İzzeddin Kılıç Arslan (sâlis) 3.
İzzeddin Keykavus
Alaaddin Keykubat
Gıyaseddin Keyhüsrev (sâni) 2.
Rükneddin Sülemani (sâlis) 3.
Gıyaseddin Keyhüsrev (sâlis) 3.
Gıyaseddin Mesud (sâni) 2.
Alaaddin Keykubad (sâni) 2.

Faide 3: Tuğ-Alem-Hilâl

Tuğ-eski zamanlardan beri şark memleketlerinde yâni doğu ülkelerinde, Türkistan da Türk devletleriyle, Hind ve Çin hükümetlerinde büyük bir sancak üzerine, boyalı at kuyruğu kıllarından dağınık saça benzeyen bir alamet, sembol konularak, askerin önünde götürülür.(5)

Buna Haliş denirdi. Daha sonraları bunun şekli değiştirilip, bir sırığın ucuna takılıp, dağınık bir şekilde aşağıya sarkan ve kırmızıya boyanan at kıllarının üstüne beyaz ve siyah kılların örülmesinden meydana gelen bir kaç büküm saç bırakıldıktan sonra bunun üst tarafında yaldızlı top şeklinde bir yuvarlağa konmuştur. Bu halişlere daha sonra tuğ adı verilmiştir. Sultan Selçuk-i Alaaddin-i sâni tarafından, Osman

Gazi'ye gönderilen tuğ da bunun bir benzeriydi. Bu tuğlar daha sonra devletimizde büyük rütbeler almış kimselere alamet-i farika olmak üzere (6) verilmiştir. Mirlivalara veya sancak beylerine bir, mirmiranlara ve beylerbeylerine iki, vezirlere üç, sadrazama beş tane verilir ve savaş zamanlarında padişahın huzurunda yedi tuğ bulunurdu.

Sancak; Sultan Alaaddin-i sâni tarafından gönderilen sancak beyazdı. İlk zamanlarımızda padişahların önlerinde beyaz bayrak çekili olurdu. Sonra yeşil, yeşil bir zemin üzerinde beyaz klabdan ile işlenmiş üç hilâlli veyahut kırınızı bir zemin ortasında ve yeşile boyanmış bir şekil beyazın içinde sarı sırına ile birbirisinin gerisinde yine üç hilâl bulunan iki çeşit sancak kullanılmıştır. I.Murad'ın sancağı yeşile, Mehmed Çelebi'nin ise kırınızıya çevirdiği rivayeti vardır. Sahife 7 de resim)

Hilâl-Bir rivâyete göre Selçuklu devleti bayraklarının sırıkları ucunda hilâl şeklinde bir âlem bulunurdu. Hatta Selçuklu Sultanı'nın gönderdiği sancakta da üst tarafında bir hilâl şeklinde parça varımış. Bu sancak Osmanlılarca istiklâl alameti olarak kabul olunduğundan kendilerine mal etmişlerdir. Şimdiki bayraklarımızdaki hilalin ortasındaki yıldıza gelince eski değildir. Sultan Abdülmecid zamanında, Tanzimat-ı Hayriye'den sonra kabul edilmiştir. Osman gazi önceleri hilali kendi otağının üzerine çektirtmişti.(8)

Faide 4: Osman Gazi'nin İzdivacı

Adana ahalisinden ilim ve zühd ile meşhur olan Şeyh Edebali isimli bir zat-ı şerif bulunuyordu ki, o sıralarda Eskişehir yakınlarında İtburnu köyünde oturmaktaydı. Osman Gazi bu şeyh efendinin sohbetinden çok büyük lezzet almış olduğundan kendilerini sık sık ziyarette bulunurdu. Şeyh hazretlerinin Mal Hatun isimli bir kızı vardı. Bu hususta "Mufassal" adı ile nam salmış tarih diyorki: "Osman gazi, bir kaç kere görmüş olduğundan sevdi. Peygamberin kavli üzere zevceliğe istedi. Hz. Edebali Ertuğrulzâde Osman Bey gibi bir emiroğlu emiri, kendisi gibi bir dervişin dengi olamayacağını göz önüne alarak red etti. Hz.Osman gazi bu vaziyete çok üzülüp, derdini Eskişehir Bey'ine açtı. Ancak bey, bu itiraftan çok memnun olarak Mal Hatun'a aşık olmasın mı? Hatta o da, Edebali'yi ziyaret edip kızı istedi. Ne var ki o da, red cevabı ile karşılaştı. Şeyh efendi, red cevabı verdikten sonra Itburnu denen yerden ayrılmayı Bey'in ahlakına güvenemediğinden dolayı fiiliyata koydu. Ertuğrul gazinin emirliği yakınlarına nakl-i mekân eyledi. Hakikaten Eskişehir Bey'i hışmından şirretliğinden korkulacak kötü yaradılışlı bir kimseydi. Almış olduğu red cevabını hazmedemediği gibi Şeyhin, (9) Ertuğrul gazi memleketine göç etmesini kızını, Osman gaziye verme eğilimi şeklinde tefsir edip, intikam alma sevdasına düştü. Bir gün Osman gazi, dostlarıyla İnönü

hakiminin evinde misafir idi. Kardeşi Gündüz Alp, yanında bulunuyordu. Eskişehir Beyi, İnönü hakimini azarlayarak sıkıştırıp fırsattan istifade için civardaki Rum tekfurlarından Harmankaya hakimi Köse Mihal ve bir miktar askerle silahlanmış olarak eve gelmiş Osman gaziyi kendisine teslim etmesini isteyip, tazyik edip duruyordu. Hane sahibi ise, ölürümde Osman Bey'i vermem rakibine teslim etmem, dedi. Osman gazi dışarıdaki gürültünün sebebini anlayınca, hemen kılıncını çekerek fırladı. Heriflerle öyle bir çarpışış çarpıştı ki, hepsini kaçırdı. Çaresiz kalan Köse Mihal kaçamadı. Osman gazinin eline düştü. Fakat bu savaşta onun gösterdiği aslanlığa hayran oldu. O dakikadan itibaren Osman gazi Hz.lerine büyük bir muhabbetle bağlandı. Olay her yanda duyuldu. Fakat Mal Hatun'u ancak Osman Gazi'nin bir rüyası alabildi. Rüya şudur: Osman Gazi; Edebali'nin evinde imiş, Ay, göz ile görülebilecek bir süratle büyüdükçe büyüyerek, şeyhin kucağından çıkıp, bedir halini aldıktan sonra, Osman gazinin ağuşuna inmiş. Sonra gazinin göbeğinden ulu bir ağaç çıkarak dal budak salıvermiş. Yerleri, denizleri kaplamış, Kafkas, Toros, Atlas (10)

Hosma dağları hep bu ağacın altında himaye olundukları gibi Dicle, F'ırat, Nil ve Tuna nehirleri bile onun sayesi lutfu ile akıyormuş. Yemyeşil ovalar ve tarlalar, büyük ağaçlarla kaplı ormanlar arasında akan çaylar, uzaktan uzağa şehirler, kasabalar, parlak kub-

beler, kaleler, dikili taşlar ve saireleri üzerinde hilaller görünüyormuş. Bu sırada şiddetli bir rüzgar çıkmış, dökülen yapraklar etraftaki memleketlerin her yerine gitmiş. Sonra kara ve deniz arasında altın bir halkaya ve iki sarı yakut ile iki de zümrüd arasına konulmuş bir elmas parçası gibi parlak, Kostantiniye (İstanbul)'ye doğru gitmiş. Cenab-ı Osman, bu yüzüğü parmağına sokarken uyanmış.

Osman Gazi, bu rüyayı, Şeyhin müridlerinden Derviş Turgud'a anlatmış. O da Şeyhe naklederek, münasib bir sebeble Mal Hatun'a nail olmuştur. Esasında izdivaç olayı Ertuğrul Gazi zamanındadır. Bu izdivaçdan şehzade Alaaddin Paşa ile 2.Osmanlı padişahı Orhan Gazi doğmuştur. (Mufassal) (11).

Faide 5: Bilecik vakası

Mihal Bey'in Osman gâziye göstermiş olduğu yakınlık, civardaki rum tekfurlarının hased ve kıskançlığını mucib oldu. Osman Gazi'yi Mihal Bey'in sevgisinden ayıramayacaklarını görünce hiyanet için teşvike başladılar. Mihal Bey ise, tamamen aksine onları Osmanlılarla iyi geçinip, karşılıklı sadakata davet ediyordu. Bu arada Bilecik tekfuru, Yarhisar Tekfuru'nun kızıyla evleneceğinden Tekfurlar, Mihal Bey'e: -Eğer, Osman Bey'i bu düğüne davet edersen, ziyafet esnasında hep birden hücum edip, işini bitiririz. Dediler.

Mihal Bey'i bu teklifi kabul etmiş zannederek onlar rahatlarken durumu Osman Gazi'ye Mihal Bey gizlice ulaştırmıştı.

Bilecik Tekfurundan gelen davet üzerine düğüne gidildi. Hatta düğün hediyesi olarak bir sürü koyunda yolladı. Yaylaya çıkacağını söyleyerek her zamanki gibi kıymetli eşyalarını kadınlar vasıtasıyla bir gün evvel kaleye muhafaza için bıraktırmak niyetinde olduğunu bildirdi. Tekfur ise, sadece Osman Gazi' yi öldürmekle kalmayıp malına da konma sevinci içindeydi.(12)

Osman Gazi,en kıymetli eşya olarak yeterli sayıdaki silahı beygirlere yükledi. Kırk kadar kahramanı kadın kıyafetinde verdiği talimata uygun hareket etmelerini istiyerek gönderdi. Kendisi de, düğünün yapılacağı yer olan Çakırpınar' a (yolda en kuvvetli birliğini pusuya bırakarak) az bir adam ile gitti. Gice olup düğün yerinde zevk ve safaya dalındığı sırada, Bilecik kalesinde bulunan kadın kıyafetindekiler silahları çıkardılar. Kaledekileri kesdiler. Bu vaziyeti gizlice Osman Gazi'ye bildirdiler. Osman Gazi görünürde hiç renk vermiyordu. Düşmanların kendi hakkında yapacakları muameleyi bekliyordu. Tam düşmanların hücum etme zamanı geldiğine kani oldukları sırada adamlarına işareti çakan Osman Gazi korkup kaçıyorlarmış gibi bir durum takındı. Düğün halkı bunları yakalamak için peşlerine düştüler. (13)

Evvelce hazırlamış oldukları pusu yerini kendileri geçince geri döndüler. Düşman şimdi iki ateş arasında kalmıştı. Pusudakiler bir taraftan, planlı kaçanlar öbür taraftan bir güzel tepelediler. Hatta düğünün damadı bile, bu hengâmede hayatını kaybetti. Gelin kız Osmanlıların eline geçti ve Nilüfer Hatun adını aldı. Bu temiz hanımefendi Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'ye hanım oldu. Orhan gazi bu sırada oniki yaşında olmasına rağmen büyük başarılar sergiledi. Şehzade Orhan ile Nilüfer Hatun'un evliliğinden şehzade Süleyman ile Murad sonradan padişah olan, I. Murad dünya'ya gelmiştir. Hazreti Nilüfer, Bursa üzerinden geçen suyun üzerine bir köprü yaptırdığından köprüye, Nilüfer köprüsü, daha sonraları ise bu suya Nilüfer çayı adı verilmiştir.(14)

Faide 6: Orhan'a Verdiği Nasihat

Akıbet gelir budur herkese / Bad fena pır civane olsa
Azm-i beka eylersem ben bu dem / Devlet ve ikbal ile ol muhterem
Çünkü senin gibi selef koymuşum / Rihlet edersem bu cihandan ne gam
Lik vasiyet ederim küş kıl / Gayr-ı niğme-i dünya'yı feramuş kıl
Dilerim ey sahib-i ikbal ve câh / İtmeyesin cabanib-i zalime nigâh (15)

Adl ile bu âlemi abad kıl / Resm-î cihad ile beni şad kıl
Rah-ı cihad içre edüb ictihad / Memleket-i rûm'da kıl adl-i vidad
Eyle riayet ulemaya temam / Taki böyle emr-i şeriat nizam
Her nerede işidirsen ehl-i ilim / Göster ana rağbet ve ikbal ü hilim
Asakir ve mal ile gurur eyleme / Şer'i şerif ehlini dûr eyleme
Şer'a dürür maye-i şahî ve bes / Şer' e muhalif işe itme heves
Matlubumuz din-i hüda'dır bizim / Mesleğimiz rah-ı hüda'dır bizim
Yoksa kuru mihnet-i gavga değil / Şah-ı cihan olmaği dava değil
Nusrat din oıdu çü maksad bana / maksadıma kasid yaraşur sana
Âleme enamını âlem ede gör / Memleket emrini temam ede gör
Şah ki ihsan ile biganedir / Saltanat ismi ana efsanedir
Hıf'z-ı reayaya çalış rûzu şeb / Ta ki kariyn ola sana lûtf-u rab
(Tac üt Tevarih)

Faide 7: Osman Gazi'nin Hususi Hâli

Hazreti padişah melek haslet bir kimse olup son derece kanaatkar cömert bir zattı. Gerek kendi malından gerekse savaşlar neticesinde eline geçen malları, serveti infak etmek, dağıtmak en tabii davranışı idi. Her Allah'ın günü ikindi vakti geldiğinde Selçuklu devletinin kendisine hediye etmiş bulunduğu mehterhaneyi çaldırıp, ahaliyi topladıktan sonra, sofraları kıırdurur bizzat kendi yemek esnasında hizmet ederdi. Tarihçilerin nakline göre bir giydiği hilatı ikinci defa giymeyip birine hediye edermiş. Ancak bu durum zenginlikten olmayıp, cömertliğin icabatından ileri geliyormuş. Herhalde bu sebebe istinaden vefatından sonra terekesinden altın ve mücevher adına hiç bir şey çıkmadığı gibi elbise olarakta bir kaç kat geriye kalmış. Yine tarihçilerin bize ulaştırdıklarına göre, kendisinden üç sürü koyun miras kalmış olup, Mihalliçık yakınlarındaki çiftliklerde bulunan koyunlar bu üç sürü koyunun neslinden olarak zamanımıza kadar devam etmiştir.

Bunlardan başka süsten mahrum sade bir kılıç, bir kaç atı vardı. Osman Gazi'nin kıyafeti ise, başına kırmızı çukadan yapılmış horasani denilen bir başlık ile üzerine perişanca diye tabir edilen şekilde sardıkları sarıktan, uzun ve geniş uzun ve geniş yenli hilat'tandı. Birde kırmızı çuka yakalı feraceleri varmış. Vefatlarından öncede Gümüşlü kümbet denilen manastırı

türbeye çevirterek oraya defnolunmasını vasiyet buyurduklarından, kendisinin imamı olan Dursun Faki ile (19) Orhan Gazi'nin imamı olan Osman Yahşi, ve diğer ileri gelenler, naşı yıkayarak, kefenleyip, Bursa'ya getirdiler. Selçuklu Sultanlarının gönderdiği davul ile tesbih yakın zamana kadar türbede bulunurken yandığı ve Kılıç ile Aksancak'ın ise hazine-i hümayunda olduğu rivayeti vardır. (Mufassal)

Faide 8 : Yeniçeri Teşkilatı

Evvelce bin kişiden olmak, savaş esnasında kendilerine günde bir akça verilmek üzere kurulan yaya askerinin, ahali üzerinde yapmış olduğu cevr ve eziyet görüldü. Halbuki, hükümetin idare edeceği alan büyümüş, artık muntazam bir orduya ihtiyaç vardı. Bu vaziyet karşısında da Çandarlı Kara Halil, düzenli ve devamlı olarak kışlada yaşayan bir sınıf-ı askeriyi kurmayı düşündü. (19).

Osmanlı uyruğuna giren Rumların hukuk ve vazife bakımı hasebiyle Müslümanlardan hiç farkları olmayacağından askerlik hizmeti bunların üzerine dahi düşebileceğinin tamimi lazım geleceği gözönüne alındı. Bu düşünce üzerine senede bir defa Rumlardan bin tane delikanlı askere alma kanunu çıkarıldı. Bu kanunun adına devşirme kanunu denildi.

İlk devşirmelerden olan bin nefer Rum delikanlısından Yeniçeri sınıfı kuruldu. Her birine eski Yaya

askeri gibi günde bir dirhem maaş ödenmesi, fakat bunların devamlı olarak kışlalarında oturmaları, gösterecekleri başarılara göre, mesleklerinde ilerlemeleri, ancak evlenmeyerek, sakat veyahut ihtiyar oluncaya kadar asker olarak kalmaları kabul edildi.(20)

"Rivayete göre Orhan Gazi, yeniçeri sınıfını kurduktan sonra bunlardan bir kaç tanesini yanına alarak, o sıralarda Amasya taraflarında zühd ve takva sahibi meşhur Hacı Bektaşî Velî'nin Suluca Karahöyük denen Bölgedeki ikametgahına giderek, bütün askerleri için bu muhterem zattan dua talep eylemişti. Şeyh Hz.leri de elinin birini bu askerlerden birinin başına koyarak:

-Bunların ismi Yeniçeri olsun, Cenab-ı Hakk' yüzlerini ak, bazularını kuvvetli, kılınçlarını keskin, oklarını öldürücü, kendilerini daima galib buyursun. Diye dua etmiştir.

Yeniçeriler, bu aziz ve kıymettar kimseyi kendilerinin koruyucusu saymışlar ve bu sebeble adını aldıkları gibi ağalarına "Ağayı Bektaşiyan" demişlerdir. Yeniçeri külahları yaya askerlerinin külahları gibiyken, Hz. Bektaşi Velî elini başına koymuş olduğu askerin tepesinde cübbesinin kolu arkaya sarktığı için, bu vaziyete hürmeten ve işaret olmak üzere külahların arkalarına dikdörtgen şeklinde, eski tabirle müstatil olarak bir parça keçe külah ilave olunmuştur. (21)

Faide 9: Silahlar

Osmanlı devletinin kuruluşu esnasında Avrupa'da tüfenk, tabanca gibi ateşli silahlar yeni icad edilmişti. Şark taraflarında kullanılması bilinmediği gibi, Batılılar da çok nadiren kullanabiliyorlardı. Böyle olduğundan Osmanlı devletinin askeri kuruluşlarının ilk zamanlarında ve Yeniçerilerin önceleri, en önemli silahları ok atmaktı. Buna ek olarak da üzerlerinde, bıçak, kılıç, hançer gibi savaş aletleri taşırlardı. Piyadeler ise; bu silahları kullandıkları gibi, mızrak, balta, topuz gibi silahlarla teçhiz edilmişlerdi. Okçular ise, içine ok doldurulmuş Tirkeş denilen okluğu arkalarında yayı ise ellerinde taşırlardı. Piyadelerimiz ise, dokuzuncu hicri asırda dahi, sapan kullanmışlardır. Suvariler kılıçlarını piyadeler gibi boyunlarına takar ve meçi çoğunlukla yan taraflarına asarlardı. Mızrak, lobut, gürz veya topuzu ellerinde taşıyıp, ciritin birkaç tanesini bir arada olarak bir torba içine koyup, eğerin yan tarafına bağlarlardı. Bunlar yay, ok, kalkan dahi kullanmışlardır. (Kıyafet-i Askeriye)(22)

Faide 10: İdari Teşkilat ve Arazi

Fetihler çoğalıp, devlet büyüdükçe, idarî teşkilatı da uygun şekle getirmek icab ediyordu. Osman Gazi; İznik şehrini muhasara edip,Yenişehir'e dönüşünde eline geçirmiş bulunduğu yerleri birer kaza veya san-

cak şeklinde ayırarak, seçtiği kıymetli arkadaşlarının idaresine veriyordu. Hatta Karaca Hisar' ı Hz. Orhan-'a, Eskişehir' i kardeşi Gündüz Alp' e vererek, İnönü ile Yurthisar' a Aykut Alp' i, Inegöl e'de Doğan Alp' i tayin etmişti.

Biraz sonra doğrudan doğruya sancak ve kazalara ayrıldı. Sancaklarda birer Mirliva. kazalar da birer kadı bulunurdu. Arazi ise; Timar ve Has ismi altında ikiye ayrılırdı. Mesela: Beşyüz köyü olan bir sancağın iki üç köyü icabına gôre ikişer, üçerden doksan timara ayrılarak (23) askerlere verilmiş, beş, yüzden kalan diğer köy l er, Has adı verilerek şehzadelere, vezirlere, beylerbeylerine, mirlivalara ve diğer büyüklere bunlardan hisseler ayrılmıştı. Geri kalanlarda Hass-ı Humayun ismiyle devlet hazinesine bırakılmıştır. Bu haslar, timarlar çiftlik demek değildi. Çünkü her has ve timarın kapsadığı arazi şunun bunun tarlaları olup, sahipleri bu tarlaları ekip biçerler ve yalnız öşür ile alayım, satayım harcını has veya timar sahibine verirlerdi. Timar sahipleri arazileri olan timar dahilinde otururlardı. Harp çıktığı hemen silahlanıp adamları ile birlikte hangi mirliva hizmetine bağlı iseler o kumandanın emrine girip savaşa giderlerdi.

Devletin geliri, cizye-i şeriyeden, hristiyan Bey ve tekfurlarından alınan maktu vergilerle Hass-ı Hümayun aşarından, gümrük ve tuzla'lar hasılatından ibaret olup, savaşlarda alınan ganimetin beşte biri (hamse-işer'i) bunlara dahildi. Bu hamse-i şer' i bu gelirlerin

en büyük kısmı olurdu. Masraf gelirlere göre pek az olurdu. Fazla gelir olduğunda cami medrese, köprü, han, hamam yapılırdı. (24)

Faide 11: Lisan-i Tarihi Numuneler

Önce Ace bey ve Fazıl bey, Kemer adı verilen mahalle geldiler. Bir sal hazırlayıp, ikisi bindiler. Gelibolu'dan yukarı Cemlenik isimli kale civarına çıktılar. Bağlar arasında bir hristiyan bulup, hemen o gece Süleyman paşaya adamı getirdiler. Paşa adamı memnun ettiğinden adam, kılavuzluk yapmayı üstlendi. Yetmiş seksen kişi, bazılarına göre kırk kişi ve Süleyman paşa Rumeli yakasına geçtiler. Dillerinde şu beyitle: "Akdenizi geçmişiz bir iki salla/oldu bizim salımız taht-ı Süleyman bize Himmet-i Muradınla gayıbdan ersa-lellah/Gözlerimizi açmışız ahsen-i Eamelillahi (25)

Hatta mevlid yazarı Süleyman Çelebi ki, Süleyman paşanın hem adaşı olup hem de meşrebleri birbirine uyan arasıra bir araya gelip sohbet meclislerinde buluşan kimselerdi. İşte bu zatın Rumeliye geçtiğini işitince aşağıdaki beyiti inşa etmişti:

"Velayet gösterüp halka suya seccade salmışsın
Yakasın rumelinin test-i takva ile almışsın"

Evvela Öğüdlük kalesini aldılar. Halkın tamamını kılıçtan geçirdiler. Daha sonra Eksemil kalesini fetih

edip, içindekileri haraca bağladılar. (Künhül Ahbar-Ali) (26)

Faide 12: Osmanlıların İlk Gemiciliği

Osman gazi zamanında, Marmara denizi üzerinde ancak bir kaç mil uzunluğunda sahile sahipken, Mudanya körfezinin karşısında bulunan Kalolimni adasına Kara Ali isimli bir kumandanımız, yanındaki askerlerle kayıklara atlayıp, bir baskın vermiş ve önemli ganimetler elde ederek geri gelmişti. Bu Kara Ali, Aykut Alp isimli kahramanın oğludur.

Osman Gazi devrinde denizcilik vukuatımız olarak yine Mudanya sahiline yakın olan Kiyos adasına bir tek akındır.

Tarih Diyor ki: Bu sefere o zaman devlet-i aliyenin Marmara denizindeki Anadolu sahilini (27) muhafaza etmek için emri, meşhur denizcilerimizden Karamürsel isimli zatın başbuğ olarak yer aldığı bir ince donanma tarafından yapılmıştı. Hatta fetih edildikten sonra İmrali yani Emir Ali adını alan, Kalo Limni adasına dahi Kara Ali kumandasında sevk olunan müfreze, Karamürsel idaresinde bulunan adı geçen donanma tarafından gönderilmiş olması adeta kesindir. Binaenaleyh, Osmanlıların ilk Kapdan-ı deryası Karamürseldi. Karamürselden sonra ikinci bahriye hizmeti şehzade Süleyman Paşa'da görülür. Çünkü

hazırladığı sallar ile Rumeli'ye geçip, Gelibolu üzerinden Rumeli fethini sağlamıştır.

Faide 13: Karamanoğulları-Ahiler Cumhuriyeti

Selçuklu devletinin yıkılmasından sonra Konya' da kurulan devleti adı Karamanoğulları devletiydi. Kurucusu Karaman isimli biri olup, ermeni dönmesi olan Nur Sofu isimli bir şeyhdi. Nur Sofu; Amasya'da baba İlyas isimli bir şeyhin müridiydi. Baba İlyas'ın öldürülmesinden sonra Konya'ya gelerek müridlerinin sayısını da arttırmıştı. Hatta Selçuklu, devletinin, Alaeddin sani isimli padişahı Nur Sofuya olan bağlılığını göstermek için kızını Nur Sofunun oğlu Karaman' a vermişti. Nur Sofu oğlunun geleceğini temin ettikten sonra, Selanik civarına çekilmiş ve Rum imparatorluğunun idaresinde bulunan bu limanın muhafızı ile (29) dostane münasebetler kurarak, sonradan yaptığı hiyle ile kaleyi de ele geçirmiştir. Hal böyle olunca kazanılan bu yerin muhafızlığı sultan Alaeddin-i sani tarafından Sofu'nun oğlu Karamana verildi.

Karaman az bir zaman sonra Ermeneki zapt edip, Larende'yi kendi hükümet merkezi yaptı. Bu hükümete Karaman hükümeti adı verildi.

Selçuklu devletinin yıkılmasında Karamanoğlu Mahmud Bey'in yaşı, henüz büluğ çağına erişmişti. Bu yavru; Bedreddin ünvanıyla Ermenek'te hükümet

kurmuş vefatından sonra Yahşi ve Süleyman isimli iki oğlu geriye kalmıştı. Yahşi Bey'in idaresinde hükümet işleri sükun içinde geçmişti. Alaeddin hükümete çıkınca Osmanlıları çekemiyerek, fitne ve fesat düzenleyerek üzerlerine harp açmağa koyuldu. İhtiraslarla dolu Karamanoğlu'ların kısa terceme-i halleri bundan ibaretti.

Karamanoğlu gaileleri H. 871/ M.1466 yılına kadar Osmanlı devletini meşgul etmiştir. Sultan Fatih tarafından o tarihte bütün Karaman mülkü, Osmanlı devleti mülküne ilhak olunmuştur.

Ahiler: Selçuklu devletinin son zamanlarında meydana çıkan bir derviş gurubuydu. Aralarında bir sır vardı. Bunlar birbirlerine yardımı bütün işlerde birinci vazife sayarlardı. zaten Ahi demek kardeşim demektir. İçlerinden bazıları Selçukluların yıkılmasından istifade ederek, Ankara ve Sivas taraflarında bazı küçük küçük hükümetler kurmuşlardır.

Faide 14: Ehl-i Salip

Kudüs-ü şerifi Müslümanların elinden almak ve Müslümanların kuvvet ve genişleme temin etmelerine engel olabilmek fikir ve maksadıyla papaların himayesinde olarak, Avrupa'daki hükümdarlar ve derebeylerinin emir ve komutası altında toplanan takım takım Müslümanların topraklarına hücum etmiş bulu-

nan tutucu Hıristiyanlara verilen isimdir, ehl-i salip. Bunlar elbiselerine kırmızı haç dikerlerdi.

Osmanlının istiklalini ilan etmesinden 209 sene evvel başlamış olup, sekiz defa sefer yapmışlardır. Birinci ehl-i salip, Piyer isimli papazın ve Papa 2.Urban'ın teşvikiyle oluşarak kara yolu ile İstanbul'a gelmişler, buradan Anadolu tarafına geçerek İznik'e (32) ve hatta Suriye'ye girerek Urfa, Antakya, Kudüs'ü zapt etmiştir. Selçuklu devletinden Kılıç Arslan, bunlara karşı mukabelede bulunmuşsa da mağlub olmuştu. M.1099. İkinci ehl-i salip yani haçlı seferlerinin ikincisi, Papa 3. Ojen'in teşvikleriyle yine İstanbul'dan ve oradan da Şam'a geçerek burayı kuşatmışmışlarsa da, mağlup olup geriye dönmüşlerdir. M.1149.

Üçüncü haçlı seferi ise Papa 3. Koleman'ın kuruculuğu altında toplanmıştır. Bu toplanmada Fransa, İngiltere krallarıyla, Almanya imparatoru bile vardı. Akkâ'yı muhasara etmişlerse de, büyük zayiata uğrayarak, Selahaddin-i Eyyubi isimli bir islam kumandanı, bunları tam manasıyla tarumar eylemiştir. M.1192. Dördüncü seferleri ise, Papa İnnosan'ın himayesinde olarak Folk isminde bir mutaassıbın teşvikiyle toplanmıştır. Bu takım İstanbul'a geldiğinde burasını zapt etmişler ve imparatorluğu Rumlardan almışlardır. M. 1204 (33).

Beşinci ehli salip Papa 3.Honerus'un himayesinde olarak meydana getirilmiştir. M.1221 yılında Mısır'da

bozulmuştur. 6. ise Papa Gregor'un koruyuculuğu altında olarak, Almanya İmparatoru 2.Fredrik tarafından idare olunmuş, bu adam Kudüs'ü savaşsız olarak ele geçirmiştir. M.1242. yedinci ve sekizinci haçlı seferleri Fransa kralı Lui tarafından yapılmıştır. Birincisinde yani 7.de Mısır'da bulunan Dimyat'ı zapt ederek, bilahire yenilmiş, askeri veba salgınına yakalanmış esir düşmüşlerdi. Çok ağır bir fidye ödeyerek kurtulmayı başardı.

İkincisinde yani 8.de ise Tunus'a gidip orada vefat etti. M.1270.

Ehl-i salip savaşları Avrupa ile islam dünyası arasındaki münasebetleri çoğaltmış ve Avrupalıları sanayi ve medeniyet açısından islamlardan ibret almak yolunu açmış ve o zamandan beri ilerleme istikametinde yol almışlardır.

Faide 15: Tuğra

Raküza cumhuriyetiyle yapılan bir anlaşma ferman şeklinde yazılmıştı Elçiler bunda doğrudan doğruya padişah tarafından imza gibi bir alamet bulunmasını istediler. Sultan Murad'ın Hz.leride, hemen ellerini mürekkebe batırıp, fermanın üst tarafına bastı. İşte Osmanlılarda ilk Tuğra, Sultan Murad' ın pençesinin izidir. Deniyor. (35)

Müverrihlere göre bizim bildiğimiz tuğraların orta yerindeki, üç dikey hat Sultan Murad'ın üç orta par-

mağı, yine bizim bildiğimiz tuğraların sağ tarafına uzanan çifte hat başparmağı ve sol tarafdaki münhanihatlar veyahud tuğraların içinde bulunan "Elmuzaffer daimen "deki mim' in çekilişi serçe parmağı tarafıymış.

Fakat tuğranın Osmanlılardan hatta islamdan pek zaman önce var olduğu bilinmektedir. Bunun bir nevi arma olduğu bile ileri sürülmektedir.

Tuğralarda padişahın adı ile pederinin adı ve birde "eJ- muzaffer daima" terkibi var olup, gazi ise elgazi kelimesi sağ taraftaki boşluğa, yazılır. Bu boşluğa çiçek v.s konulduğu gibi Padişahımızın tuğrasında "Mehmed Hamis" Hz.lerinin tuğrasında olduğu gibi bazende isim yazılır.

Faide 16: Lisan-ı Tarih-i Numunelerinden

Sultan 1.Murad hanın zamanında Edirne ve Kosova meşhur ve büyük savaşlarında alınan neticelerden olarak Osmanlı devleti Tuna sahillerine ve Sırp hududuna kadar genişlemiş olup bundan sonra en faydalı savaşlar Rumelinde meydana geleceğinden, Edirne şehri Rumelinin başşehri seçildi. Anadoluda dahi Ankara ve Biga sancakları savaşarak, Isparta sancağı (37) satın alınarak ve Germiyan toprağı denen Kütahya sancağının bir miktarı çeyiz yoluyla Osmanlı toprağına dahil oldu. Tavaifü Mülük, yani parçalanmış beyliklerin başı olan Karamanoğlu hükümeti dahi,

Sultan Gazi Murad'ın kılıcına mağlup olduğundan Osmanlı saltanatına yani devlet-i muazzama topluluğuna girdi. Bilhassa Hüdavendigar Gazi'nin Mısır'a gönderdiği elçi vasıtasıyla Mısır'da bulunan Abbasi halifesinden gelen hükümet işlerini yürütmek için gönderilen şer'i izinname ve "Sultan-ı İklimi Rum" unvanı gelmesiyle padişah Sultan Murad namı ve devletine Devlet-i Osmaniye ve Mentemiyan dergahı saltanatlarına Osmanlı tabirleri atasözü oldu. (Netayic ül vukuat)

Faide 17: Sofya'nın Fethi

Lala Şahin paşa Bosna havalisine akınlar yapmışsa da, şehrin büyük olması ve nüfus kalabalığı hasebiyle fethetmeyi başaramamıştı. İnce Balaban bey ise, buranın mutlak surette ele geçirilmesi için çareler düşünmekteydi. Bu tedbirler arasında Uzunca Sevindik adlı Doğancılar sınıfından bir nefer, güya kaçmış gibi yaparak Sofya beyi Yano kaban' ı kendine inandırdı. Ustalığı göz önüne alınarak üstelik kendisini de, Doğancıbaşı tayin etmişti. Böylece elde edilen itimat üzre H.787/M.1385 tarihinde Sefer ayı ortalarında Mart sonlarında bir gün hava (39) orta karardayken Sofya kumandanı, bizim Uzunca Sevindik ile, birlikte ava çıktılar. Kumandan bir avın peşine düşerek, doğancıbaşı ile Tatarpazarcığı yoluna doğru hayli ilerlemişti. Ancak akşam bastırmıştı. Sofya'ya dönüş

mümkün olmayınca, Osmanlı hududuna yakın bir köye varıp,'Türklerden biraz yem ve kendimiz için yiyecek alıp geleyim diyerek, izin almış. Koca Sevindik, köye varınca, deli Balaban ile Ahmed Gazi adlı iki dilavere rast gelmiş. Sofya Kumandanının şurada ,yakında olduğunu söylemiş, nasıl yakalayacağını da anlatmış. Sevindik, kumandanın yanına dönünce kumandana:

- Türkler bizim burada olduğumuzu anladılar deyip de kumandan korkarak:

-Aman öyle ise beni nasıl kurtaracaksın? Deyince :

-Seni bazı elbiselere sarıp, orman içine bırakırım. Kendimde iki beygirle

Sofya'ya gidip, oradan aldığım askerlerle gelir seni kurtarırım. Demesiyle kumandan da bu görüşü onaylamış. Doğancıbaşı kumandanı sarıp, sarmalayıp, ormanda saklamış. Fakat doğruca Osmanlı köyüne gelmiş. Balaban ile Ahmed gazi'yi alıp, efendisinin yanına (411) götürmüş. Orada, Türkler beni de tuttu diye bir telaş sergileyip, Balaban ve Ahmed'in kumandanı yakalamasını temin etmiş. Sofya ahalisi komutanlarının 'Türklerin eline geçtiğini öğrenince mukavemete mecalleri kalmayıp, teslim olma yolunu seçti. (Mufassal)

Faide 18: Edebiyat-ı Tarihiye Numunesi

Sultan 1. Murad, Osmanlı devletinin 3.padişahı isede, devlet düzenini tertib etmekte hepsinden önce gelse revadır. Çevik ve güzel atına ihtimam göstererek Rumeli sahralarını dolaşıp parıltılar saçan cihad kılıcıyla Avrupa'nın doğu bölgelerini islam ile aydınlattı.

Sultan Murat'ın hükümet ettiği zamanda meydana gelen savaşın hepsinde zafer sancakları yükselmiş ve galibiyetle bu savaşlardan çıkılmıştır. Bu savaşların neticesinde İslâm hudutları büyük balkanın ötesine kadar varmıştır.

Vakta ki, Allah'ın birliği itikadını, yaymak için kılıç çekmiş islam mücahidlerinin cemiyet beraberliğini birbirinden ayırmak düşüncesiyle ekanimi selase yani üç unsur şeklinde birleşen Sırp, Bulgar ve Macar milleti teslis kaidesine bağlı olarak Kosova Sahrasına indi ve karşı karşıya gelindi. Celadet-i te'sirde eşi menendi bulunmaz kimselerden olan Şehzade Bayezid, şimşek gibi salladığı topuzunu ve gürzünü düşman üzerine savura savura aralarına daldı ve zaferi bizim tarafa taşıdı. Fakat, İslâmın kurtuluş zaferinden yaralı olarak çıkmış ve kinini söndürememiş bir düşman, kullandığı hançeri ile milletin sevgili padişahı Murad-ı Hüdavendigar'ı şehidler zümresine katılan darbeyi vuran el oldu. Devletimizin kurucuları, böyle vücudlarını ortaya koyarak milleti kalkındırırdı. Memleketimizin belki her avuç toprağı bir şehidin

kanı karşılığında bedel olarak elimizde kalmıştır. Düşman ise bu hiyanetle Osmanlıları son derece üzmekten başka eline ne geçti. Murad öldü. Yıldırım padişah oldu. (43) (Devr-i İstila-Kemal)

Faide: 19 Kosova Savaşı

Sırp ordusunun gücü yüzbinkişi olup Osmanlı kuvvetleri ise kırkbin civarındaydı. Osmanlı ordusunun, bugünün anlayışı içinde Genel Kurmay Başkanı mesabesinde bulunan Evranos Bey adlı ihtiyar delikanlı idaresinde Yıldırım Bayezid, Yakub Çelebi, Veziri Azam Ali Paşa, Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa, Anadolu Beylerbeyi Sarıca Paşa, Subaşı İnebey, (44) Evranoszade İsa bey, Lala Şahin paşazade Yahşi bey, Kara Mukbil ve Balaban beyler, fırka kumandanlıklarını üzerlerine almışlardı.

Padişah Yeniçeri askeriyle merkezde, sağında Ali paşa, solunda Timurtaş paşa olduğu halde, ordunun sağ cenah kumandanlığı Yıldırım Bayezid'de, sol cenah ise Yakup Çelebiye verilmiş olup, Yeniçeri sağları arasında toplar tabya edilmişti. Ancak topların o zamanki yapılışı icabı kullanmaktan büyük bir istifade umulmadığından öndeki askerin yanına ikibin okçu tertip olundu.

Şehzade Bayezid'in Bursa kadısına gönderdiği zafernamede yazıldığı üzere, Osmanlı suvarilerinin ellerinde baltalar, külünkler ve düşman askeri, bilhas-

sa Macar suvarisinin de başlarında ve arkalarında zırhlar ve miğferler bulunmaktaydı. Osmanlılar bu zırhları ve miğferleri külünkler ve baltalarla dalıp yırtıyorlardı. Bu savaş akşama kadar sürdü düşman mağlup oldu. Ordusunun bütün eşyası ve ağırlıkları Osmanlının eline geçti. Osmanlı ordusunu bozucak olurlarsa, tutacakları esirleri bağlamak için getirdikleri kementlere, iplere, zincirlere kendileri bağlandı.

Faide 20 : Hüdavendigar' ın Hususi Hali

Rumeli fatihi Süleyman paşa merhum, Mevlevi Şeyhlerinden birinin müridiydi. Bu sebebten başına Mevlevi külahı giyerdi. Rumeli'ye geçişte pek çok ganimet alındığı sırada paşa, başındaki külahı çıkarıp, taksimatı onunla yaptı. Külahını altun ile kaplattı.

Hudavendigar gazininde sikkesi böyle idi. Murad gazi sikke kenarından biraz yukarıya hafif bir sarık sarar ve kırmızı zelcifli beyaz rubadan haz ettiği için ekseriya böyle giyinirdi. Onun zamanında devletin ilk nizamı tanzim olundu. Payitaht kadılarının savaş zamanında orduyla beraber bulunmaları faydalı görüldü. Ancak devletin hududları genişledikçe askeri de çoğalmıştı. H.763/M.1361 senesinde Rumeline geçerken Bursa Kadısı Kara Halil Kazasker ve Sultan Bayezid, cülusu akabinde doğup henüz yaşı buluğ çağına ermediğinden Lalası Şahin beyi Rumeli beylerbeyi tayin edip paşalık verdi. Çandarlı Kara Halil'ide

H.775/M.1373 de vezir tayin etti. Onunda vefatında oğlu Ali paşayı boşalan yere tayin eyledi. Fakat Lala Şahin' den (47) sonra Timurtaş paşa Rumeli beylerbeyi nasb olunarak arkasından bazı zevata vezaret verildi. Ali paşaya,vezir-i azam, vezir-i evvel ünvanı verildi.

Osmanlı devletinin toprakları çoğaldıkça, timarlarda çoğaldı. Buna paralel olarak timarlı sipahilerde çoğaldı. Fakat bunlar; eyalet askeri idi. Merkezde Yeniçeriler gibi daima vazifede bulunma tarzında askeri düzenlemeye lüzum görülmüş olduğundan devşirme çocuklarından "Ebna-i sipahiyan" ünvanıyla bir bölük teşkil olunup, timarların hizmete elverişli evlada verilmesi kanunlaştırıldı. Muhasaralarda kullanabilmek üzere bir kısım âlet ve edavatlar meydana getirilmiştir.

Faide 21: Kışla-Mektebi

Osmanlılar Hristiyan tebanın hakları hususunda nasıl davranırlardı? Ya hükümetlerini yerinde bırakarak yani ipka ederek, vergiye bağlardı. Yahud haraca keserlerdi. Haraca kesilenler, öşür ve gümrük vergileri verdikten başka, savaşta alınan esirler,Yeniçeri yetiştirmeye kifayet etmezse (48)

Bunlardan devşirme alırlardı. Sultan Murad zamanında devşirmelere "Acemi Oğlanları" denilmiştir. Bunlar Orhan Gazi zamanında olduğu gibi hemen

Yeniçeri içerisine verilmez ayrıca talim ve terbiye edilirlerdi. Hatta Edirne'nin zaptından sonra, büyük büyük kışlalar yaptırılarak ,buralara yerleştirilmişlerdir. Bu kışlalar o zamanlar için askeri bir mektep sayılırdı. Çünkü acemi oğlanları oralarda; yedi sene istihdam olunarak, askerlik ilmi öğrenirler ve bu mesleğin zorluklarına karşı eğitilirlerdi. Kendilerine bir askere lazım olan maharet, beceri, ahlak öğretilirdi. Vakti geldiğinde ocaklara çıktıkları an artık iyi bir asker olmuş sayılırlardı. Yeniçerilerin, dünyanın her tarafına yayılmış ünleri, namları, zafer ve nusrata erişleri bu mekteblerde verilen eğitimlerin neticesinde mükemmel bir asker olarak yetişmiş olmalarından dolayıydı.

Acemi oğlanları,Yeniçeri, Sipahi, Silahdar ve "Bölük-ü Erhaa" tabir olunan Ulufeciyan yemin ve Yesar (maaşlı sağ ve sol) Gureba-i Yemin ve Yesar (garib yiğit sağ ve sol bölükleri), Azablar, (bekar askerler) bölüklerine kayd olunurlardı.(49) Ulufeciyan demek vazifeleri belli olan asker demektir.O zamanın usulünce ikiye ayrılıp,bir kısmı ordunun sağ bir kısmı ise sol tarafında bulunurdu.

Gureba ise, memleketleri başşehre pek uzak olan garibler idi. Garibler beyler sınıfı olup, sipahi ve silahdarlar ise akıncılık, çapulculuk, karakol hizmetlerinde ve düşman karşısında piyadelerin muhafazasıyla hücum işlerinde kullanılan suvarilerdi.

Faide 22: Kadıların Yakılması Emri

Halkın, kadılardan gördüğü cefa ve eziyetmi çoğalmış? Her neise, ya şikayet veya böyle hir niyet üzerine Yıldırım Bayezid Han, son derece hiddetlenmiş ve hakkında kötü zanlar bulunan seksen tane kadı'nın bir eve tıkılarak ateşe verilmeleri emri çıkmıştır.

Vezir-i azam Ali paşa ve diğer erkanı devlet, böyle müthiş bir karardan korkmuşlar. İnfazı önleme hususunu düşünmüşler,kendileri söyleyecek olsalar (50) padişahın şüpheleneceğini düşündüler. En sonunda padişahın nedimlerinden bir habeşiye, kadıları bu idam cazasından kurtarırsa, kendisine yirmibin akçe vermeyi vaad ettiler. Habeşi maksadı elde etmek için, yol elbisesi giyerek huzura çıkmış. Padişah, yolculuğun ne tarafa olduğunu sormuş :

- İstanbula gidecağim.
- Orada ne yapacaksın?
- Yakılacak kadıların yerine tayin olunmak üzere seksen papaz getireceğim.
- Biz de kadı olacak adam yokmuki sen İstanbuldan papaz getireceksin?
- Ulemadan başkasına kadı'lık verilemezde onun için...

Bunun üzerine Sultan Bayezid, ulema katl edildi sözüne meydan vermemek için kadıları ateşten azat edip, Ali paşaya kadılığın bir nizama bağlanmasını tanzim edilmesini emreder. (51)

Faide 23 : Niğbolu Savaşı-Bir Haçlı Ordusuyla Savaş

Avrupa tarihlerinde adı geçen savaşın ,yazılışı şöyledir: Macar kralı Sigismund, Bayezid hana Anadolu dönüşünde bir elçilik heyeti gönderdi. Bu heyet Osmanlı padişahına, hangi hakla Bulgaristanı zabt ve tahrip ettiğini, Sigismund'un öğrenmek istediğini sordu. Bayezid ise; bir tek harf dahi söylemeden elçilik heyetine salonundaki oklarla diğer silahları gösterdi. Fakat aynı zamanda Tuna nehrinin kuzeyinden kendisinin aleyhine büyük bir Fırtınanın kopmak üzere olduğunu anladı. Mühim olan tedariklerini yapıp, aynı zamanda İstanbul üzerindeki muhasarayı devam ettirmek istediyse de kuzeyden gelmekte olan tehlikeli taarruza engel olmak için İstanbul muhasarasını kaldırdı Macaristan'dan batıdaki ülkelere doğru atılan yardım feryatları, bu defa duyuldu. Macaristanın Garan yani Estargon piskoposu Nikola Dokaniza'nın başkanlığında, Fransaya gönderilen bir Macar elçilik heyeti, kral 6.Şarl tarafından iyi karşılandı. (52)

Fransadan Kont Dö, Mareşal Busiko, Dolamarş ve diğerleri silahlandılar. Burgonya Dükasının oğlu Korkusuz Jan, bu haçlı ordusunun reisi olarak seçildi. Babası ise; oğluna müşavir olmak üzere, yanına Filip dö Bar ile Amiral Jan jö Viye'deni ve bir kaç daha muteber kimse ile takviye etti. Bunların yanında ayrı-

ca şövalyeler ve ücretli asker vardı. Piyade ve süvari olarak, on-oniki bin kişi kadar vardılar.

Almanyadan Kont Platinrober, Kont Dö silli bir çok şövalye ve bunlardan başka, Belçika, Flaman, Lüksenburg, İsviçre, İngiliz haçlıları ile birleştiler.Venedikliler bir çok yardım ile birlikte gemiler gönderdiler. Rodos şövalyeleri donanmalarını gönderdiler. Polonyadan, U-lahdan,Ulah beyi Mirçe ile yardımcı asker geldi.Velhasıl bütün Avrupa ve batı dünyasının hükümetleri arasındaki kavgalar bir tarafa bırakılarak, Macaristan ile Kostantiniye'yi kurtarmak için anlaşmayı becerdiler. Bunların tamamı Macaristanın Budin, veya Bud'da birleştiler. Sigismund Macar ve Ulah askerini burada topladı.(53)

Faide 24. Sultan Bayezid Yalnız Başına

Sultan Bayezid, hareketini düşmana sezdirmeyerek, Niğbolu üzerine gelmiş ve altı saat uzakta durarak, düşman hakkında bilgilenmek için Evranos beyi bir miktar askerle göndermişti. Evranos bey, Niğbolu etrafındaki çok kalabalık düşman ordusunu görünce kendi varlığını hisettirmeden ihtiyatla hareket ederek, Bayezid'in yanına dönüp düşmanın çok kalabalık ve kuvvetli bir görüntü verdiğini anlattı.

Padişah ise, Niğbolu kumandanı Doğan bey'in ne yapmakta olup, hal ve durumunu herkesten çok merak

etmekteydi. Onun yanına göndermek istediği kimselerin bu kadar kalabalık bir düşman hattının içinden geçip,vaziyeti öğrenip haber getirme imkansızlığını görünce. bu işi ancak kendisinin yapabileceği kararına vardı. Ancak bu kararını divanda gündeme getirse erkan-ı devletin razı gelmeyeceği apaçıktı. Hiç bir şeyden gözü yılmayan padişah, yıldırım hızıyla giden atına karanlık bir gecede atladığı gibi düşman hatlarına sürdü. Kimseye görünmeden veya görünse bile kimsenin içine bir şüphe düşürmeden (54)

Niğbolu kalesinin karşısına kadar geldi. Koca padişah, gök gürültüsünü andırır bir sesle:

-Bre Doğan!Doğan!

Diyerek iki defa haykırdı.Kale içinde padişahın sesini işiten Doğan bey kulaklarına inanamayıp şaştı. Bu bir kulak çınlaması değildi. Bizzat padişahın sesiydi. Kale dışından gelmişti. Padişah bu sırada kale dışından tekrar seslendi. Doğan bey, kalenin duvarı üzerine hemen koştu. Padişah ile ,yüzyüze bulundukları halde konuşmaya başladılar.Bir iki haftadan beri düşman gerek,Tuna nehrinden, gerek karadan kaleyi sarıp tazyik etmekteydi. Padişahın imdada yetişeceğinden bütün inancıyla emin olan gaziler, savunma yapmaktan yüz çevirmedikleri gibi, kalenin sağlamlığı ve zahire açısındanda bir sıkıntısı olmadığı (55) şekl inde sh.56 da)

Doğan beyden haber alınca, padişah hazretleri gayet memnun olarak sağ salim ordugaha dönüş yaptı.

Meğer padişahın Doğan bey ile konuşmasını düşmanın ince karakolları işiterek bir suvarinin kaie içinde hulunanlarla haberleştiği krallarına kadar bildirmişlerse de tayin edilen adamlar o suvariyi ele geçirmek için pek çok arama yapmışlarsada ele geçirememişlerdir. (Mufassal)

Faide 25: Sultan Bayezid'ın Esirleri

Hazreti padişah, Fransız esirlerden fidye olarak ikiyüzhin florini aldıktan sonra onlara bir şahin ve pars avı göstermek arzusunda oldu. (56)

Bu avda, yedibin doğancı ve altıbin köpek yer aldı. Köpeklerin elbiseleri canfesden, parsların tasmaları mücevherlerle kaplı idi. Padişah, Korkusuz Jan'a :

- Aleyhime silah kullanmaman için sana yemin teklif etmek istemem. Eğer vatanına dönüşünde, yine benimle savaşmak istersen beni harp meydanında daima karşında bulursun. Çünkü ben, savaş ve fetih için doğmuş bir adamım. Demiştir.(57) (Tarih-i Umumi-Ernest Levis)

Faide 26: İstanbul'un Hali

Şehir içinde bir cami, müslüman mahkemesi ve islam mahallesi kurmak, onhin doka altını vergi olarak vermek şartıyla yapılan antlaşmayı kabul eden imparator, 2.Manuel değildi. (58) Onun, yeğeni 7.Jandı.

Manuel yine batıdan bir imdad olmazsa imparatorluğun mahv olduğuna kani olarak, İtalyan Prensleri vasıtasıyla, Papa'ya.Venedik, Fransa ve İngiltere krallarına yardım mektupları gönderdi. Bu mektuplarda yalnız Fransa kralı 6.Şarl, hüsnü kabul gösterdi. Niğbolu savaşında esir düşen, fidye ödiyerek kurtulabilen Mareşal Buvesiko'yu binikiyüz kişi ile yolladı. Bu heyetin içinde asılzade şövalyeler de vardı. Buvesiko; Çanakkale boğazından geçip İstanbul'a vardı. Kendisini büyük bir tezahüratla alkışlayıp kurtarıcı saydılar. İmparatorluğun başkomutanı oldu. Hatta İzmit önlerine kadar yürüdü. Ancak bozguna uğradı .Riva kalesini ele geçirip orada bulunan ahaliyi katliam etti. Ne varki bunlar boşa yapılmış harekatlardı.Emanuel batıdan kuvvetli bir yardım bulmak maksadıyla hükümeti 7.Jan'a bırakıp Avrupaya gitti. Venedik'e, İtalya'nın başlıca şehirlerine Paris'e Londra'ya uğradı. Fransa'da iki sene kaldı. Fakat Bayezid Han Istanbul'u sıkıştırmakta idi. Emanuel'in istediği imdad ona, batıdan gelmedi. Asyanın ortalarından geldi.Timurlenk, Osmanlı Ülkesini çiğnemek için hazırlanıyordu.

Sultan Bayezid Ankara savaşında esir düşünce, imparator İstanbul'daki camii yıktı. Müslümanları dışarıya attı. (59)

Faide 27: Lisan-ı Tarih Numunelerinden

Yıldırım Bayezid hanın veziriazamı bulunan Ali paşa ki; yakın vakte kadar vezaretin gösterişli temsilcisiydi. İç oğlanları ve haremağaları kullanmak, süslü kaplar kullanmak yollarını açmış bulunduğundan ve kaide olarak devletin, yükselmesi zamanında bunlara Yıldırım Bayezid'i alıştırmış, altın dökmeli ve altın tellerle dokunmuş elbiseler giymeye ihtişama ve süse büyük önem verilmesi saltanatının son günlerinde askerlik vazifesini azaltmıştı. (Netayic ül Vukuat) (60)

Faide 28: Timur'un Bayezid'e Yolladığı Tehdid Mektubu

Hamdele ve salveleden vettahiyadan sonra, "Ey diyar-ı Rumda melik olan Yıldırım Bayezid! Bilki biz nasr ve teeyyüdile mansur ve muzaffer bir sultan-ı cedidiz. Yaradılmışların cümlesi bize kuldurlar. Mütenebbih ol ki, Kara Yusuf ve Sultan Ahmed, bizim kılıçlarımızın satvetinden ve askerlerimizin heybetinden kaçtılar. Sana saklı değildirki, bu adamlar fesad kimselerden olup, beldeleri tahrip ve insanları kılıçdan geçirirler. Bunlar Firavun ve Haman gibi büyüklük ve kibir taslarlar (61) kafirdirler. Eğer kendi idbarını istemiyorsan onları kabul etme. Bunlar yanlarındaki kimselerle, sizin diyarınızda himaye görmeleri, onlar

nereye giderse oraya uğursuzluk çöküyor. Haşa bu gibi adamlar, Rum memleketinin içinde Olmamalıdırlar. Onları kanatlarınız altına almaktan çekininiz. Belliki onları ihraç ediniz. Her nerede bulursanız hemen öldürünüz. Sakın; bu emrimize muhalif olanlar ile teba ve cemiyetlerinin geldiği durumu mutlaka işitmişsinizdir. Elhasıl aramızda huzursuzluk çoğaltılmasın, çoğaltmayınız. Hele, savaş ve döğüşü hiç göze aldırmayınız. İşte biz; sizin bu delilleri önünüze serdik. Bunun içinde, türlü tehdid ve korkutma vardır biliniz. Vesselamü ala men hüdalillahi vel emr vemaezallah.(62)

Faide 29: Yıldırım Bayezid'in Cevabı

Hamd evvel Allaha mahsusdur ki, bizi islam ile müşerref ve Arab ile Aceme sultan ve üzerlerine gazve ile aziz kılmıştır. Salavat ol Allahın hayrül enam olan Muhammed ile Ali azamı ve ashabı kiramı üzerine olsun. Timur ismiyle damgalanmış olan ey kuduz köpek: Melik tekfurlardan ekfer olan Timur: Malumun olsun ki, Mektubunu okudum. Ey düşmanım Beni böyle muamele ilemi korkutacaksın? Bu türrehat, bu saçma sözlerimi muaheze edeceksin? Beni acem meliki veyahut çöl tatarımı zannediyorsun? Yoksa asker toplayışımı Hind-i Çinemi kıyas eyliyorsun? Yoksa topladığım askeri Herat ve Irak askeri gibimi zaneyelemektesin? Yoksa benim üze-

rimde bulunan izzet-i İslamı Halep ve Şam askeri gibimi kıyas ediyorsun?

Halbuki (63) yüz çevirip küfür edenlerin azab-ı ekber ile nasıl azap olunduklarını anlamı sabit olmuştur. Senin işin, nakz_ı ahd ve zimamdan ve sefk-i demden ve hetk-i haramdan ibarettir. Biz ise, doğudan ve batı'dan efdal-i selatin ve uzaktan ve yakından eşref-i hevakınız. Bizim kumandan ve askerimizin nizamını sen bilirsin ve bizim tasafer ve tenaser eylediğimize vakıfsın. Bağİ ve bağilerin emrine tekeffül edenler ile adil gazilerin emrine tahammül edenler arasında ne kadar fark vardır! Harp ve darp bizim reyimiz ve cihad sanatımız ve fi sebilillah gaza edenlerin adeti adetimizdir. Eğer sen hırs-ı dünya ile köpekler gibi mukateleye kalkışır isen, biz dahi mukatele ederiz ve o zaman dediği olur ki, o da, kelime-i ulyadır. Bizim erlerimiz nefislerini ve mallarını bezl eylediklerinden ukbada onlar için cennet vardır. Hasılı kelam bizim bütün iştigalimiz ve ahvalimiz küfre ve mütemerriddinden adayı din olanları ile kıtale münhasırdır.

Malumun olsun ki, bu kelamı bizim biladımıza gönderip de cenk meydanına gelmez isen, hanımların telake selase ile boş olsunlar. Eğer sen bizim beldelerimize kast edersende ben senden kaçar isem ve seninle mukatele etmezsem, benim zevcelerim dahi telake selase ile boş olsunlar. Selam; müslümeyn üze-

rine olsun ve Allahın laneti de senin ve sana biat edenlerin eli yövmüddin üzerine olsun. (64)

Faide 30: Bayındır Devleti

Bu hükümete Akkoyunlu hükümeti denir. Yedi-sekiz asır evvel Türkistan İran, Irak ve Anadolu taraflarına hicret ederek gelen Türkmen beylerindendir. Bunlarla beraber Karakoyunlu adıyla bir aşiretin daha hicret etmiş olduğu, bunların Erzincan ve Sivas taraflarına gittikleri halde, Akkoyunlular, Diyarıbekir taraflarında hükümet kurmuşlardı. İlk reisleri Alaaddin Türkmanî isimli tanınmış Durali Bey'dir. Vefatında oğlu Fahreddin Kutluğ, ondan sonra bunun oğlu Karabölük Osman, sonra Hamza ve Cihangir bin Ali hükümet etmiş ve Cihangir'in zamanında Uzun Hasan çıkmıştır. Bu sülaleden Ahmed Mirza Yıldırım Bayezid'e iltica eylemişti. Bu hükümet daha sonra İran Şahı İsmail Safevi tarafından mahv edilmiştir. Uzun Hasan vakaları Osmanlı tarihinde önemli olaylardır.(65)

Bu vakalardan biraz sonra Timur, Anadolu'yu baştan başa çiğneyip harabe haline getirip, merkezi idaresi olan Semerkand'a çekildi. Bunun üzerine; Tokat, Sivas, Amasya ile Karadeniz arasında bulunan bölge, Mehmed Çelebi'ye itaat etti. Şehzadelerden İsa Çelebi de, bu aralık ortaya çıkarak, Bursa'da tahta

cülus etti. Görülüyorki, Sultan Bayezid'in üç oğlu ayrı ayrı bölgelerde hükümet etmeğe başlamışlardır.

Faide 31: Tarihi Edebiyatımızdan Numune

Yıldırım Bayezid, Timur'un cihangirliği bütün dünyada duyulmuş'ken, düşülen durumun neticesi üzerinde tefekkür edersek, Timur'a karşı yapılan hareketin neticesinden dolayı Yıldırım'ın padişahlık döneminin şan ve şerefini lekelemiş olarak sayamayız. Dünyada ve bilhassa bazı dönemlerde nice haller meydana gelir de dış görünüş itibariyle isteğimizle oldu sanırız. Hakikatta ise, daha kötüdür. Dünyada kim vardır ki, Osmanlılar gibi bunca zaman yüksek himmet ve kemal-i şecaatle düşmanına mutlak galip olarak kahraman bir milletin reisliğinde bulunup da istiklal bayrağı altında asla kılıcının ağzı dönmemiş muntazam bir orduyu hazır ve iyi görmekteyken, bir mütegallibin (Timur'un) hükmüne uyabilsin? Timur'a hangi hükümet arzusu ile itaat etti? Bir Osmanlı padişahı etsin. Bir aşiret beyi gibi güç ve görünüşüne mağrur olmasın?

Bununla beraber, meydana gelen mağlubiyetten devlet, en büyük bir galibiyetmiş gibi, faidelerle zaferyab olmuştur. Nitekim, kendilerinden azgınlık zuhur eden yerler bir defa perişan hal içine düşürülürse bunun neticesi menfaatli olur. Çünkü Bayezid zamanında zaferler çoğaldığı gibi zulüm çoğalıp, idare

usulu olağanın dışına taşmıştı. İşte hükümeti eski vaziyetine, mutedil haline çeviren bu mağlubiyettir.(66)

Faide 32: Ankara Muharebesi (Savaşı)

Timur Ankara civarındaki Çubuk ovasında ordugahını kurmuştu. Sağ cenahında oğlu Miran Şah, son cenahındaysa diğer oğlu Şahruh, merkezde çok düzenli seksen alay askerle oğlu Mirza Mehmed Sultan ve Pir Mehmed bulunuyordu. Yine merkezde iki alay suvari vardı ki, bunlar da zırhlıydılar. Ordunun ön tarafında otuz iki tane de fil bulunmaktaydı. Askerinin mevcudu hakkında bir milyon sekizyüz bindi deniliyorsa da, mübalağasız ikiyüzbin kişiyi aşmış olduğu kesindir. Yıldırım Bayezid'in yanında ise yüzyirmi bin kadar askerle sol Sırp kralı Lazar oğlu Stefan yirmibin askerle sol, Şehzade Süleyman Bey, beyleri Timur ordusunda bulunan Anadolu askeriyle birlikte bir hayli Tatar Türkmenleriyle sağ cenahlarda, Sultan Bayezid ise onbin Yeniçeri ile merkezde, Şehzade Mehmed Çelebi de ordunun geri tarafında ihtiyat olarak bulunuyordu.

Savaş H. 804 / M. 1402 senesi zilhiccenin 19.günü, Temmuz ayına rastlar. Timur tarafı "surun surun" Osmanlılar "Allah Allah" diyerek birbirlerine giriştiler. Tatarların ilk hücumu Osmanlıların karşı koyması ile def edildi. Bu savaşta Sırp askerinin ve Yeniçerilerle Rumeli'den gelen gerek piyade gerekse

süvari askerinin tüfenkli (67) oldukları muhakkaktır. Tatar askeri önce Sırplara saldırdıklarından güzelce bir ateş yediler. Hatta Timur: Bu dervişler arslan gibi döğüşüyorlarımış! demiştir. Fakat Osmanlı askeri, sayıca Timur'un askerine nazaran daha azlık olduğu için, ayrıca kendisine iltica etmiş bulunan Anadolu beylerinin Osmanlı ordusunda bulunan eski askerlerini yanlarına gelmesi için teşvik ettiklerinde iltihaklar vaki olunca, bu taraf çoğalırken, Osmanlı ordusu daha da eksilmişti. Sıcak ve susuzluk cana tak dedirtecek dereceye varmıştı. İlk önce büyük şehzade Süleyman Çelebi veziriazam Ali Paşa ve Yeniçeri Ağası Hasan Ağa vs. Bursa'ya doğru firara başladığından, Stefan bunları çevirmeğe uğraşıyormuş gibi yapmış ancak muvaffak olamamıştı. Onun ricatı böyle olmuştu. İhtiyat kuvvetini elinde bulunduran Mehmed Çelebi askerini alarak Amasya yoluna düşmüştü. Yıldırım Bayezid ise, yanında yalnız Yeniçeri ve kapıkulu askerinden başka hiçbir kuvvet kalmamıştı. Tarih diyor ki: "Sonunda akşam yaklaştı. Artık mukavemete imkan kalmadığı zat-ı şahane tarafından da görülmekteydi. Bindikleri atı mahmuzlayıp ricata başladılar. Fakat Mahmud Han isimli bir Tatar komutanı padişahı kovalamaya başladı. O esnada atının ayağı sürçen padişah düştü ve etrafını asker kuşattı.(69) Sultan Bayezid, Timurlenk'in huzuruna getirildiğinde Timur tahtından fırlayıp karşılamış ve kendi yanına oturtarak sohbete başlamıştır. Hatta Yıldırım Bayezid'e:

- Bu günkü galibiyet sizde olsaydı benim başım tehlikede kalacağına şüphe yoktu. Böyle kanlı bir intikamı bizden asla beklemeyiniz. Biz affın, zaferin zekatı olduğu hükmüne inanırız ve riayet ederiz. Canınıza kastımız olmadıktan başka, mülkünüzde de kasdımız yoktur. Birkaç gün misafir olunuzda mülkünüzü yine size teslim eyleriz. Hiç elem çekmeyiniz diyerek gayet kıymetli hilatlar giydirip, fevkalade saygı göstermiştir. Yıldırım Bayezidle beraber Şehzade Musa Çelebi, Timurtaş Paşa ve oğlu Ali Bey, Menet ve Firuz Bey gibi kumandanlarda esirler arasındaydı. Yıldırım Bayezid sekiz ay süren esaretten sonra Akşehir'de vefat etmiştir.(70)

Faide 33: Sadraret

Devletimizde ilk sadrazam olan Orhangazi'nin büyük ağabeyi Alaaddin Paşa, sonra Süleyman Paşa'dır. Bu iki zat hanedana mensuptu. Halktan ilk sadrazam olan Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa'dır. Bu zatın vefatında oğlu Ali Paşa yerine getirilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman zamanına kadar sadrazamlara veziri evvel denirdi. Vezir-i Sani, vezir-i salis, vezir-i rabi, hatta hamis isimleriyle vezirler vardı. Bunlar divan-ı hümayunda kubbealtında toplanıp müzakere ettikleri için kubbe vüzerası olarak isimlendirilirdi. Vezir-i azamlık Fatih zamanına kadar Çandarlı ailesine münhasırdı. Bundan sonra vezirlerin eski ve ehillerine

verilmeye başlanmıştır. (71) Sadrıazamlar kendi konaklarında vazifelerini görürlerdi. İstanbul başşehir olduktan sonra sadrazam konaklarına, paşakonağı ve bab-ı asfa ve en sonra bab-ı ali, pek çok sonraları da daire-i resmiye denmiştir.

İlk zamanlar padişahların mühürleri yüzük üzerine kazınırdı. Eski bir adet olarak padişah bu yüzüğü sadrazama verir, o da parmağına takardı. Sonraları altından örme keseye konulmasıyla cepte taşırlardı. Sadrazamlar askerlik işlerinin de merciiydiler. Harp yapmaya memur olduklarında serdar-ı ekrem ünvanını alırlardı, bir savaşa gitmeden kırk gün evvel padişah huzuruna çıkarlardı. İstanbul'u terk etmeden evvel vezirlerden biri kaimmakam tayin olunurdu. Savaş esnasında sadrazam yanında bulunan vezirlerden birini serasker tayin eder, kendisi ihtiyat bölgesinde kalır, yanında bir harp meclisi bulunurdu. Başlarına 30 santimden biraz uzun, alt tarafı kare şeklinde bir külah giyip üzerine sırma işlemeli şerit bağlarlardı ki bu alamete Kallavi denirdi. Arkasına üst tabir olunur dört kollu ağır sırma işleme kaplı samur kürk ve beline padişah tarafından ihsan edilmiş süslü hançer takarlardı.

Faide 34: Yıldırım Bayezid'in Nutku

Ankara Savaşı'na başlanmadan evvel Yıldırım Bayezid askerlerine bir hitapta bulundu. Bu nutku tarihimize, lisanımıza aidiyet taşır.

"Bunca zamandır devletimizin emektarları cihad ve gaza yolunun denenmiş olan hizmetli ve hizmetseverisiniz! Gösterdiğiniz gayretler karşılığında bir kemlik görmediniz. Eğer bazı ufak tefek bir şey olduysa bunlar dünyamıza bağlı değildir. Bilcümle 4-5 atadan beri babalarımaza ve hanedanımıza da hizmet eden bahadırlar siz, nasibinize ve zamanı saltanatımızda mal ve mülke boğulmuş haketmiş dilaverimsiz. Güzel adınıza bu demde layık olan ne ise onu öyle yapın. Nimete küfran etmekten çekinin, ekmek hakkı eskisi gibi düşmanı bir deneyerek mukabele edip vuruşun. Ümit olunur ki, kendisinden yardım dilediğiniz Allah'ımız bize yardımcı ola. İnşallah zafer ve nusrat bize nasip olur." (73) (Tarih-i Ali Çelebi)

Faide 35: Çelebi Musa ile Evranos Bey

Evranos Bey, Sultan Murad Hüdavendigar'ın kendisine vermiş olduğu malikanesine çekilmiş, yaşı ise 100'ü aşmıştı. Musa Çelebi, Edirne'de tahta geçtikten sonra bir gün Evranos Gazi'yi çağırttı. Evranos Bey:

- Ben çok ihtiyarladım. Gözlerim görmez oldu. Kendinize nasıl hizmet edebilirim? Beni affetsinler, diye cevap verdi. Musa bu cevabı alınca:
- Bakalım ama mı değil mi? Görelim, diyerek zorla huzuruna getirtti. Huzura girerken kendisini körler gibi yönettirdi. Musa'nın eteğini bile körler gibi öptü. Fakat bu hali kanaatin husulüne yetmedi. Musa yemek getirilmesini emretti. Yemekte bir sahan pişmiş kurbağa getirdiler. Evranos Bey sahanı görmemezlikten geldi. Musa Çelebi:
- Şuradan buyrun, diyerek sahanı önüne sürdü. İhtiyar kellesini kurtarmak için, kurbağalardan yemeye başladı. Evranos Bey malikanesine döndükten sonra da herkesi inandırmak için, tekrar öyle bir muameleye maruz kalmamak için gözlerini bağlarmış. (74)

Faide 36: Yeniçeri Ağası

Gerek payitahtta gerekse taşra da bulunan Yeniçeri askerinin kumandanı Yeniçeri Ağası'ydı. Bundan başka başşehrin asayişini sağlamak da vazifeleri arasındaydı. Bu yüzden Ağa, haftada iki üç kere gece veya gündüz İstanbul sokaklarını dolaşırdı, cezayı haketmiş olanları arkasından gelmekte olan falakaya yıkıp elindeki değnekle döğerdi. Yangın çıktığında Ağa sadrazam ile birlikte yangın yerinde bulunurdu. Başına giydiğine, Kalanat denen, kırmızı çuhadan ovale yakın bir şekilde olup, üstü dilimler meydana

getirecek şekilde dikilmiş ve ön tarafından biraz yeri açık, diğer tarafları ise çatal ve iri olarak sarılmış, sarık ile örtülmüştür. Arkasına üst ismi verilen kolsuz bir kürk giyerdi. Bu kürkün bir karış kadar bölümü ön taraftan görünür ve omuzların alt taraflarıyla bütün her tarafına bir miktar kürk konurdu. (75)

Faide 36 devam: Ağanın bir de kırmızı şalvarı olup ayaklarına sarı mest ve pabuç ve beline süslü bir hançer takardı. Gümüş takımla süslenmiş ata biner, resmi günlerde ve yol yürüyüşlerinde önünde ocağa mahsus tuğ, arkasından da dört yedek at gider, her iki tarafında şatır isimli bir hademe (koruyucu) bulunup sancağı ile mehterhane takımı da arkadan gelir, Cuma günleri camie giderken önünde bir sebilci halka su dağıtırdı. Ağanın tahsisatı, Kanuni Sultan Süleyman zamanında ayda 60 bin kuruşa varırdı. (76) (Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriye)

Faide 37: Tarihi Edebiyatımızdan Numune

Şaşılacak şeydirki, bu zamana gelinceye kadar, yani fetret devrine ufak tefek mukavemetler şöyle dursun, asırlardır cihangirliğini dünyanın her köşesine sesini duyurmuş milletler hiç Rumelinde Sultan Bayezid devrinde Osmanlı devletine bağlanmış olan Sırp ve Eflak hükümetleri dahi bu devr-i fetret sayesinde bir nevi istiklaliyet ilan etmişlerdi. Osmanlı devleti bütün

bunların hepsinin altından kalkmayı bildi. (Devr-i Istila-Kemal)

Faide 38: Teselya

Hali hazırda; Osmanlı devletinin Yanya vilayetiyle Yunanistan'ın Yenişehir, Tırhala, Kardice taraflarından ibarettir. Hudutları güneyden Yunan memleketiyle, Zeytun ve Galos körfezi, batı yönünden Epir yani güney Arnavutluk, kuzey tarafındansa, Makedonya, doğu yönü ise Adalar denizidir. Buraların iklimi mutedil ve güzeldir. Toprağı ise gayet verimlidir. Buğday, arpa ve sair hububat yetiştiği gibi zeytin, dut ve diğer meyvelerde.(78)

Çelebi ilk önce bu zorluğu tesbit etti. Musa Çelebi'inin Seraskeri Mihalzade Mehmed beyi, Tokat'ta hapis, Kazaskeri Şeyh Bedreddin'i İznik'e gönderdi.

Cülusu müteakip Istanbul imparatorluğu'nun elçileri tebrike geldi. Sonra, Bulgar, Sırp, Eflak, Buğdan daha daha sonra da, Venedik, Raküza sefirleri tebrik etmek üzere koştular. Padişah Hepsine güzel bir muamele edersek, devletinin sulh ve asayiş arzu ettiğini temin etti. Musa Çelebinin naşını Bursa'ya gönderdi. Karamanoğlu Mehmed, bu esnada Bursa kalesini kuşatmıştı. Sultan Mehmed'in tahta çıkmasından orada haberdar oldu. Memleketine kaçtı. Sultan Mehmed Rumeli işlerini böylece tamamladıktan sonra

Teselyanın eski halkı, tabii zenginliğinin verdiği avantajla diğer Yunanlılardan önce medeniyet dairesine intisap etmişlerdi. Eskiden; Eskişehir yani Larissa, Çatalca (Pharsala ve Kranon (Crano) Teselya'nın en meşhur şehirlerindendi. Eski dönemlerde burasını Makedonya krallığı daha sonra Roma'lılar zapt etmişlerdir. Doğu Roma imparatoru Kostantin burasını özel bir il haline koymuştur.

Adı geçen yer İstanbul'un fethinden önce H. 796 / M. 1393 yılında Osmanlı hududlarına dahil olup, H. 1248 / M. 1832 yılında vuku bulan ihtilalde kısmen, yeni kurulmuş bulunan Yunanistan'a verilmişti. Rusların Sultan Abdülhamit devrinde bizi mağlup ederek Ayastefanos'a kadar geldikleri tarihten sonra yapılmış bulunan Berlin Antlaşması'ndan sonra güneydoğu yönünden bir küçük parçası yine Yunanistan'a terk edilmiştir.

Osmanlı idaresi zamanında Tırhala Eyaleti adıyla tanınırdı. Daha sonra vilayetlerin yeniden kurulması usulünde müstakil bir sancak olarak Yanya vilayetine bağlı kılınmıştır. O zaman; Yenişehir, Galos, Tırhala, Kardiçe, Çatalca, Alasonya, Ermiye adları altında yedi kazaya ayrılmıştı. (79)

Faide 39: Karamanoğlu Mehmet Bey

Bursa'yı muhasara ederek etmediği zulüm kalmamış olan bu Mehmet Bey, babası Alaaddin'i, Sultan

Bayezid hazretlerinin burada hapsetmiş olmasının intikamını almak üzere, Sultan Bayezid Han'ın kabrini açtırarak kemiklerini yakmıştır. Bir kabre, bir mevtaya gösterilecek riayetin tam tersini icra etmek, Timurlenk'te bile rastlananlardan değildir. Velhasıl Sultan Mehmet Çelebi Hazretlerinin Bursa'ya gelmeyi geciktirmeyeceğini Musa Çelebi'nin naşının gelişinden anlayınca, alelacele yapabileceği fenalıkları yapmış, böylece tası tarağı toplayıp memleketine kaçmıştır. Kumandanlarından "Harmantanesi" isimli biri latife yollu sözü sever bir zat, o alçağın böyle hızlı kaçısı karşısında dayanamayıp demiş ki, "Osmanoğullarından bir ölü (Musa Çelebi'nin naaşı) seni bu kadar korkutup kaçırırsa ya bunların bir dirisi gelecek olsa ne yapardın?"

Mehmet Bey bu hakarete çok kızmış ve zavallı "Harmantanesini" bağırta bağırta boğmuştur. (Mufassal-Hülasa) (80)

Faide 40: İlk Elçi

Devleti Aliye tarafından Avrupa'ya ilk defa elçi gönderilmesi Sultan Çelebi Mehmet zamanındadır. Venedik tarihlerinin beyanına göre, Çalı Bey isimli bir Osmanlı kaptanı 30 parça gemi ile Gelibolu'dan çıkarak, Naksos, Andros, Yoros, Milos adalarını vurmağa gitmiş. Bu sırada Piyetro Loredano isminde bir Venedik kaptanının idaresinde bulunan 15 parça Kalitaya

karşı karşıya gelmişti. İki kaptan birbirleriyle savaşmaya izinli değildiyseler de Gelibolu'ya dönen Osmanlı donanmasından zehirli oklar atılmış ve Kaptan Dano'da bunu harbin şartı kabul etmiş. Meydana gelen savaşta Osmanlılar mağlup olmuşlar, gemiler düşman eline geçmiştir. Halbuki Venedik Cumhuriyeti o sıralarda Osmanlı himayesine girmişti. Bu vaziyet karşısında Venedik'ten gelen elçiler ile Edirne'de bir mukavele yapılmış, bunun gereği olarak iki taraf esirleri değiş tokuş etmiş, Venedik eskiden olduğu gibi yeniden vergi vermeye razı olarak devleti aliyeyi hami olarak kabul ettiğini bildirmiştir. İşte bu antlaşmanın metninin bir nüshası Venedik'e götürülmüş, bu nüshayı götüren zat ilk elçimizdir. (81)

Faide 41: Zülkadiriye Devleti

Maraş taraflarında H.780 / M. 1378 yılından, H.921 / M.1515 senesine kadar hükümet olarak yaşamış, küçük bir Türkmen devletidir. Zülkadir Zeyneddin Karaca isimli bir Türkmen aşireti reisi tarafından kurulmuştur. H. 780 / M. 1378 senesinde Maraş'ı, biraz sonra Elbistan'ı almış, oğlu Halil Bey, Malatya, Harput ile Besni'yi ilave etmiştir.

Sultan Çelebi Mehmet, Zülkadire evladından Suvla Bey'in kızı ile evlenmiştir. Sultan ikinci Murad da yine bunlardan Süleyman Bey'e bir elçi göndere-

rek, beş kızından en güzeli olan Sitti kadını oğlu Fatih Sultan Mehmet'e almıştır. (82)

Bu hükümet Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı topraklarına ilhak olunmuştur. Zulkadiriyelilerden 141 sene içinde 9 tane hükümdar gelip geçmiştir. Zeyneddin Karaca - Halil Bey - Zeyneddinoğlu Suvla Bey - Halil Bey oğlu Nasraddin - Süleyman Bey - Arslan Bey - Şahbudan (iki defa) - Şahsuvar Bey - Alaüddevle. (83).

Faide 42: Sürre Alayı Gönderilmesi

Sürre, kese demektir. Osmanlı padişahları içinde Haremeyn, yani Mekke ve Medine'ye memur olan Şerif'e ilk sürre (kese) yollayan Sultan Çelebi Mehmet'tir. Ancak gönderilen sürrenin miktarı ve cinsi bilinmemektedir. Ancak Sultan ikinci Bayezid her sene yarısı Mekke, diğer yarısı Medine ülemasına taksim olunmak üzere 14 bin altun göndermeyi itiyad etmiş.

Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı fethettiği zaman, Mekke Şerifi olan Seyid Berekat onüç yaşındaki oğlu Ebu Nami'yi Mısır'a göndermiş ve Peygamberin emanetlerini Beytullahın anahtarlarını da beraberinde yollamıştı. Sultan Selim bu vaziyetten pek mahzuz olup sevindi. Seyyid Nami'ye fevkalade hürmet ve riayet gösterdi. Tarihler bu sırada H. 923 / M. 1517 yi

gösteriyordu. Hicaz'ın tamamında ve Tihame'de Selim adına hutbeler irad olunuyordu. (84)

Padişah Arafat'ta kendi adına hutbe okunmasının teşekkürünü ifa için, Haremeyn yani Mekke ve Medine ahalisine ikiyüzbin flori altın ile hububat yolladı. Bunların dağıtımını yapmak içinde iki tane dinine bağlı kadı ile Emir Muslihiddin isimli bir zatı vazifeli kıldı. Bundan başka her sene böyle bir Suree-i Hümayun gönderilmesini ferman etti. Bu Muslihiddin, Osmanlıların ilk Hicaz valisi olmuş demektir. Bundan evvel Mısır'da bulunan Çerkes Melikleri, "Sadakat-i Mısırıye" adıyla Surre yollarlardı. Hicaz ahalisi ise, Yavuz'un gönderdiği surreden çok memnun olduğundan, buna "Sadakat-ı Rumiye, adını verdiler.

Sultan 2. Abdülhamid'in saltanatının ilk zamanlarında surrenin tahsisi üçmilyon beşyüz bin altıyüz on kuruşa varmıştı. Bu miktar Osmanlı parası hesabiyle bu kadardır. Halbuki Mekke ve Medine'de geçerli olan paraya göre iskantosuda vardır. Bu iskantoyuda ekleyince dörtmilyon yediyüz yirmidokuzbin sekizyüz yetmişyedi kuruşa varırdı. (85)

Çelebi Sultan Mehmed, devletin eski şevket ve nizamını iade edebilme için azim ve karar içinde uğraşmaktayken H. 824 / M. 1421 yılında Edirne'de vefat eylemişti. Osmanlı devletinin ikinci kurucusudur. Sekiz sene içinde Osmanlı devleti adeta taze bir hayat bularak kuvvet ve büyüklüğüne yeniden sahip olmuştur.

Uzunca boylu, ceddi Osman Gazi gibi uzun kollu, gayet beyaz tenli ve beyaz yüzlü, kıvırcık ve kumral, çatık kaşlı, yuvarlak çehreli, sık sakallı ve bıyıklıydı. Mahmud, Ahmed- Murad, Yusuf ve Mustafa isimli beş şehzadesi dünyaya gelmişse de, ilk ikisi kendileri hayattayken vefat eylemişlerdir.

Faide 43: Şeyh Bedreddin ve Tarikatı

Börlükce Mustafa ile Torlak Kemal'in Anadolu'da yaymak istedikleri yolun esası, hanımlar müstesna benim evim, senin evindir anlayışına dayanır. Diğer bir değimle evimden, evin gibi istifade edersin düsturu imiş. Bunlar islam alimleri ile papazların koymuş oldukları bidatleri kaldırmak ve iki dini bir din haline getirmek hilesiyle ahmak ahaliye kandırmaya çalışmışlardır. Hatta Börklüce yanına üçbin kadar adam toplamıştı. Şeyh Bedreddin, İznik'te bu işlerden habersizmiş gibi görünüyor, ancak gelen gidenlerle görüşüyor, ilim ve İrfanı ile onları yönlendiriyordu. Börklüce Mustafa, Anadolu'da Dede Sultan adını almış ve her ikisinin topladığı adamlar bir rivayette onüç bin kişiye varmıştır. (86)

Bir riveyete göre, Şeyh Bedreddin'in üzerine giden Şehzade Murad Hz.leri kendi adamlarının bazılarını güya kaçıyorlarmış gibi Şeyhin tarafına yollamış, bunlar da, Bedreddin'i aniden tutup, elini ayağını bağlayıp, Edirne'ye göndermişler. Orada da ulemadan

kurulu bir meclis toplanmış, Şeyhin davası görüşülmüş, batıl olduğu ortaya çıktığından idamını kararlaştırmışlardır. Bunların İslam ile Hrıstiyanlığı birleştirip, yeni bir din icadına varmak istediklerinden, içlerinden Hristiyanlardan, papazlardanda müridler vardı. Şeyh efendi asılıştan evvel abdest almış ve tevbe etmiştir.

Bir aralık Börklüce Mustafa, Sakız adasına iki mürid yollamış ve orada dünyadan el çekip oturan bir rahibi yeni tarikine katmıştı. Meşhur tarihçi Duka, bu rahip ile görüşmüş. Rahip, Duka'ya: Bu gelen adamların kumaştan terlik giymelerine rağmen deniz üzerinde yürüdüklerini söylemiş. Hatta kendini kandırdığı gibi tarihçiyi de kandırmaya uğraşmış. (87)

Faide 44: Akıncı Askeri

Osmanlıların ilk askerliği Akıncılık ile başlamıştır. Bu asker Osman Gazi zamanında meşhur Köse Mihal tarafından meydana getirilmiştir. Bunlar ülke yakınlarında olan yerlere saldırırlardı. Orhan Gazi zamanında Yeniçeri ve Sipahi kuruluşları gerçekleştiğinde özel bir sınıf olmuştur. Mihal bey sülalesi bu özel birliğin başında bulunurdu. (88)

Akıncılar ikiyüzelli sene kadar Osmanlı ordusuna hizmet etmiş, suvarilerdir. Bunlar kış mevsimi boyunca ya evlerinde yada meslek icabı olan işlerinin başında bulunurlardı. Yaz gelince toplanırlardı. Se-

yisleriyle, atlarına gayet güzel bakarlardı. Bunların on tanesine bir onbaşı, yüz tanesine bir subaşı, bin neferine ise bir binbaşı kumanda ederdi. Hücumları akın demekti. Bir yere hücum edecekleri zaman bir kaç fırkaya ayrılırlar, önce birinci fırka girip rastladığı kasaba ve şehirleri yakar, sonra bunların arkasından öteki fırkalar gelip yağmaya başlarlardı. Bu asker bir zamanlar civar ülkelerde dehşet salmıştı. Bunlardan ve diğer çeşit askerimizden sonraları "Serdengeçti" ve Dalkılıç" ismi ile iki sınıf daha cesur gayretli askerimiz ortaya çıkmıştır. (89)

Faide 45: Makedonya

Balkan yarımadasının güney kısmının ortasında bir bölgedir. Şimdiki taksimatta, Selanik vilayetinin her tarafıyla, Manastır vilayetinin Serfice ve Kosova vilayetinin Üsküp sancaklarını ve Bulgaristan krallığının Köstendil mutasarrıflığını içine alır. Buranın genel olarak havası mutedil olup, her ne kadar alçak ve bataklık taraflarında sıcaklık çok isede ayrıca, sıtma varsa da orta yüksekliklerde vadiler ile bayırlarında hava pek latif ve sağlamdır. Dağlarında soğuk çoktur. Toprağı ise verimlidir. Buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır vesaire gibi zahire yetişir. Pamuk, tütün, haşhaş ekilir. Doğu taraflarında tütün istihsali meşhur ve kalitelidir. Nüfusu ikimilyon kişiye yakındır. İslam, Rum, Bulgar, Yahudi, Ulah gibi unsurlardan meydana

gelmiş topluluk vardır. Meşhur büyük İskender, çok eski zamanlarda Makedonya kralı idi. Makedonya'nın imar olmaya fevkalade kabiliyeti vardır. Şimdiki halinde içinde, biri Dedeağaç'dan Selanik'e, diğeri Selanik'den Üsküp'e, yine Selanik'den Manastıra kadar üç tren hattı çalışmaktadır. (90)

Yeni Osmanlılar, İslam, Hristiyan ve diğer vatandaşlar arasında uhuvvet, müsavat kanununu vaz ettiklerinden yani ilan ettiklerinden kısa zaman içinde Makedonya pek büyük başarı ve ileri gidişlere kavuşacağında şüphe etmemelidir.

Faide 46: Kılıç Kuşanma

Taklid-i Seyf, kılıç kuşanmak demektir. Osmanlı padişahları, tahta geçişleri esnasında yapılan umumi biattan sonra kılıç kuşanma eski adı ile Taklid-i seyf merasimi ve bunu yapacak alay teşkil olunurdu. Sultan Murad padişah olduğu haberini Amasya'da (91) aldıktan sonra, yanındaki adamlarıyla Bursa'ya doğru yola çıktı. Buraya yaklaştığında Bayazid'in damadı Şeyh-i Mübarek Emir Buhari hazretleri ahali ile beraber şehir dışına çıkıp, karşılamış ve Sultan Murad'a kendi elleriyle kılıç kuşatmıştır. Hatta Sultan Fatih Mehmed, Akşemseddin Hazretleri eliyle kılıç kuşanmıştır. Yavuz Sultan Selimden sonra gelmiş olan padişahların hepsi teberrüken bu zatın kılıcını kuşanırlar

ve bu merasim İstanbul'da Hz. Eyyüb ül Ensari türbesinde yapılırdı.

Faide 47: Edebiyat-ı Tarihiye Nümuneleri

Oğlu sultan 2. Murad saltanatı günlerinde yardımda hüküm eden ve kanaat ile hükmeden iki zıt olgunluğu kendinde toplama başarısı göstermiştir. Sulh ve Cihadı Kur'an hükmü himayesi altında, Yunanlıların merkezi olmakta bulunan Mora'da yaymayı başardı. Eşi görülmez yardımları sayesinde Bosna ve Arnavutluk beylerini cizye verir hale getirdi. Bundan sonra, yüzünü cihad yolu düşmandan, kendi nefsine cihad etmeye çevirdi. Bunun neticesinde baba ile oğlu birbirini yemeye götüren, kardeşi kardeş kanını içmeğe sevk eden taht'ı hiç bir nefsi azgınlık tesirine düşmeden oğlu 2. Mehmede terk ederek, uzlet küşesine çekildi. (Devr-i istila Kemal /93)

Faide 48: Osmanlılarda İmar Usulü

Osmanlılar meydana çıkışlarının başından itibaren medeni bir fikir takip etmişlerdir. Her camiin yanında bir mektep, bir medrese ve fakirlere özel bir imaret yani aş evi, yaptırdıkları gibi şehirleşme tercihleri münasebetiyle yeni yeni kasabalar yaparlardı. Ezcümle; bu günkü gün Edirne vilayeti içinde bulunan Ergene kasabasıyla köprüsü hayret verecek tarzda bir

imar stili gösterir. 2. Murad zamanında burasının bataklık ve or (94) manlık olmakla eşkiya yatağı halindeydi. Gelenin geçenin soyguna maruz kaldığı anlaşıldığı için, bir kasaba kurulmasına karar verildi. Yapılan köprü bu gün bile Cisr-i Ergene yani Ergene köprüsü diye yadedilir. Yüzyetmişdört kemerlidir. Hemen hemen tamamı durmaktadır. Kurulacak bu kasaba için, köprünün uç tarafından itibaren bir cami, bir hamam, bir imaret, bir kervansaray ve hizmetkarların barınmaları için yeterli sayıda evler inşa etmişlerdir. Bir kasabanın kurulmasında bunlardan mühim binalar akla gelebilirmi? Osmanlılara yıkıcılık yüklemek isteyenler, Ergene gibi nice köprülerin, kasabaların kurulup, yapılmasını bilmediklerinden böyle garazkar bir anlayıştadır. Hazreti padişah bu imar işlerinde yapılan aşevinde ilk yemeği bizzat kendisi dağıtmış camiin mumlarını ise bizzat kendi elleriyle yakmıştır. (95)

Faide 49: Sultan Murad'ın Halil Paşaya İfadesi

Bunca zamandır Allahın kulları için çalışıp İslamı kötü fitneden uzak tutmak ve düşmanın katı hayatını kılıç sesleri ile def edip, devlet uğruna gayret ettik. Bir müddet için hükümetten el çekip, inziva köşesine çekilip, asude almak hatırımızdan geçer.

"Ehl-i tecridin külahı tac-ı istiğnasıdır

Saltanat dedikleri ancak cihan gavgasıdır" (96)

Saltanat ve ihtişamın neticesi ne idiki bilindi ve nakş-ı makam ve saltanat levhası hatırımızdan silindi. Fazilet ve Rahmana sığınalım.

Nmanı hükümet üzere yad edelim, bu geçici dünya develetinden el çekelim. Dünya hayatında ahiret tarlasına dualar ekelim. Daima nefisle cihad edelim. İyi ve güzel şeyler isteyelim. Övündüğüm oğlum Mehmed Hanı millet ve mülkün başına getirmek şeklini münasip gördüm. Deyince: Halil Paşa, men etmeye kadir olmayınca, hemen ferman ile şehzadeye: "Hemen emreyledi yazıldı name / Geherkiz oldu elfazile hame" (Solakzade) (97)

Faide 50: Askeri Teşkilat

Osmanlı ordusu esasen kapıkulu ve Eyalet askeri adlarıyla iki kısımdan ibarettir. Kapukulu (Hassa askeri) demekti. Maaştan başka tayinat dahi alırlar ve başşehirde kışlada otururlardı. Sonraları, taşralarda kaleler ve mühim mevkilerde de bulundurulmuşlardır. Kapukulu piyade ve suvari iki kısma ayrılmıştı. Kapukulu piyadesi: Acemi oğlanları, Cebeciler, topçular, top arabacıları, humbaracılar, sakalar adıyla yedi ocaktan meydana gelmişti. Cebeci ocağı: Piyadenin silah ve cephanesini tamir ve dağıtımın ve muhafaza ederdi. (98)

Şimdiki tabur tüfenkçi ustaları makamında idiler. Bunların kumandanlarına Cebecibaşı denirdi.

Topçu Ocağı: İsmindende anlaşılacağı gibi top hizmetinde, hemde top namluları dökmek ve kundak imal ve ateşleyici maddeler hazırlama hususlarında kullanılırdı. Amirlerine Topçubaşı denirdi. Top dökümhanesi müdürüne Dökücübaşı denirdi.

Arabacıocağı: Top arabalarını sevk ve harekete memur olanlardı. Humbaracıbaşılar: Havan adı verilen toplarla humbara atan askeri sınıftı. Lağımcılar: Kale kuşatmalarında ve savunmalarında yer altından yollar kazarak lağım yaparlardı.

Saka ocağı: Kapukulu ocaklarını meydana getiren ortaların sularını temin ederlerdi. (99) Amasya'da bulunan Yörgüç paşa; Kızıl Kocaoğulları, Arslanoğlu, Pir Haydar gibi eşkiyaları ortadan kaldırdı.

Germiyanoğlu Yakup Bey, seksen yaşında bir ihtiyar olduğu halde Sultan Murad'ı ziyaret ve mülkünü vasiyet eyledi. H. 831 / M. 1427 yılında vefat ederek Kütahya sancağı Osmanlığa devredildi. Dikkat edilirse görülürki Anadoluda yalnız İsfendiyar ile Karamanoğulları kaldı.

Sırıp Kralı Lazaroviç ölmüş ve yerine tarihlerimizde Vilakoğlu diye tanınmış olan Jorj Brankoviç geçmişti. Gühercinlik kalesi hakkında çıkan bir ihtilaf üzerine ordu burasını işgal ve Macar kralı Sigismund'un ordusuyla çarpışmıştır. Bu mücadele neticesinde Sırbistanın yeni kralı senede ellibin düka

altını vermek ve her ne zaman istinilirse mevcud askerleriyle padişaha hizmette bulunmak üzere bir antlaşma yapıldı.

Hicri 832 / M. 1428 tarihinde evvelce Timur vakasında yeniden Rumlara geçmiş bulunan Selanik kalesi üzerine karadan ve denizden hücum edilip bir aydan fazla süren muhasaradan sonra (100)

Faide 51: Teşkilat-ı Askeriye

Kapukulu suvarisi devamlı olarak silah altında bulunan suvari birliğiydi. Bunların başşehirde kışlaları yoktu. Fakat at beslemek hususunda, kolaylık olmak ve yakın bulunup ilk emirde çabucak toplanabilmek üzere İstanbul ile Edirne ve Bursa şehirleri arasında köy ve kasabalarda otururlardı.

1. Silahdar
2. Sipahi
3. Sağ Ulufeciler
4. Sol Ulufeciler
5. Sağ gureba bölüğü (gureba-i yemin)
6. Sol gureba bölüğü (gureba-ı Yesar)

isimleriyle altı bölükten mürrekpti. Bu bölüklerden baştan ikisine baş denir. Diğer ikisine orta, son ikiliye aşağı bölükleri denirdi.

Baş bölüklerden Silahdar bölüğüne Sarıbayrak sipahi bölüğüne kırmızıbayrak, bölük-ü erbaa yani dört bölük diye tarihlerde yazılı olan ise Alacabayrak ad olmuştu. (101)

Faide 52: Macarlar

Eski tarihlerimizde Macarlar, Engürüs adıyla yazılıdır. Bunların asıllarının Türklerin asılları ile münasebetleri vardır. Avrupada şimdi bulundukları yerlere Volga ve Ural nehirleri taraflarından gelmişlerdir. Esasen Asya kavimlerindendir. İnsanlığın Turan denilen zümresinin, finova şubesindendirler. Rusyanın kuzey taraflarında bulunan Lapon'lar, Finlandiyalı'lar ve eski Bulgarlarla lisan ve cinsiyetçe (102) yakınlık ve benzerlikleri çoktur. Macarlar çok eski zamanlarda Ungar veya Hungar ismiyle Ural dağlarının güneyinde otururlardı. Onlarda tıpkı Türkler gibi, Hızr denilen bir kavmin tasallutuyla vatanlarını terk ederek Avrupaya doğru gelmişler ve Karpat dağlarını geçerek şimdiki Macaristan sahrasına yerleşip, orasını ikinci vatan olarak seçmişlerdir. Macarlarda vaktiyle aşiret halinde yaşamışlardır. Avrupada yerleştikten sonra Hristiyanlığı kabul ederek, latin lisanı üzere okuyup yazmışlardı. Lisanlarında islavca ve latinceden başka, Almanca ve uzun zaman Osmanlı hükümranlığı altında kaldıklarından, Türkçeden de bir çok kelimeler almışlardır.

Hicri 840 / M. 1436 senesinde Vilakoğlunun kızı prenses Mari'ya'yı alarak evlenen düğününe Edirne'ye gelmeyen ve Semendire muhafazasını oğlu Jorj'a bırakarak Macar kralının yanına kaçtı.

Şimdiki (103) Padişah huzur-u hümayunda Drakulayı sorguya çekerek neticesinde Gelibolu'da hapsetme kararına vardı. Tekrar Sırbistan üzerine yürüyerek, Osmanlı inşaatından olarak semendire zapt ve Belgrad muhasara edildiysede netice elde olunamadı. Bosna kralı ödediği vergiye zam yaptı. Raküza ve Venedik elçileri gelip, tebrikler sundular.

Bu sırada Macar kralı ve Almanya imparatoru Sigismund öldü. Yerine Vladislas adında onaltı yaşında bir genç kral oldu.

Belgrad muhasarasından sonra Mezid Bey kumandasında olarak Macaristanın Erdel dediğimiz Transilvanya eyaletine dalan ordumuz Zeni İmre yakınlarında bir Macar ordusunu bozduktan sonra, Hermanştad muhasarası için durduki; meşhur Jan Hünyad bu muhasaraya imdad için gelerek Mezid beyi bozdu. Oğlu ile Mezid Beyi esir alıp öldürdü. Bunun üzerine Macarlar ilerlediler. Sultan 2. Murad Kula Şahin Macarlar; Almus namındaki hanlarının maiyetinde olarak, şimdiki Macaristana girmişlerdir. Almus'un oğlu Arpad; Almanya imparatoru ile anlaşarak Macaristanda kalmış ve kendisine Ungaruya Dükası unvanını verdirmiştir. Hrıstiyanlığı bundan on asır evvel kabul eden İstefan adlı Düka'dır. Miladi

1000 tarihinde Papa, İstefan'a Macar kralı ünvanını verip, bir de taç hediye etmiştir. (104)

Faide 52 devam: Arpad sülalesi miladi sene 1301 de yıkılmış, Macarlar bundan sonra krallarını saçerek tayin usulünü kararlaştırmışlardır. Bunlardan Sigismund'u pek güzel tanırız.

Miladi 1570 senesinde şimdiki Avusturya imparatorunun mensup bulunduğu Habsburg hanedanını kral tanımıştır. Ancak, 1848 de ihtilal yapmışlardı. Rusya'nın yardımıyla, Avusturyalılar galip geldiler. 1868 de şimdiki imparator Avusturya ve Macaristan devletini kurup, Avusturya imparatorluğu ve Macaristan krallığını meydana getirdi. 1848 ihtilalinde Macar kumandan ve asılzadelerinden pek çok kimse (105) Osmanlılara iltica etmişti. Merhum Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa, Müşir Mehmed Ali paşa, Mahmud paşa, Mirliva Osman Paşa, bunlar arasındaydı. Zamanımızda da yeni Osmanlılar ile Macarlar arasında büyük bir dostluk meydana gelmiştir. Bir asıldan çıktığımız için, Macar kardeşlerimiz deyimi biz de dahi pek büyük hisler uyandırır. Şimdiki Macarlar sanayide, ilimde, ileri gitmektedirler. Bu gün başşehirleri olan Peşte Avrupanın ortasında inci gibi duran bir şehirdir. Ticaret ve ziraat bakımından günden güne ileri gitmektedirler. (106)

Faide 53: Eyalet Askeri

Eskidenberi Osmanlı devleti eyalet ve sancaklara ayrılmış bir idare tarzına sahipti. Eyalet, adeta vilayet demektir. Eyaletlerde vezirler, beyberbeyleri, mirmiranlar, sancaklarda da, mirlivalar, beyler bulunurdu. Vezirlerden başkalarına umera (kumandan) denirdi. (107)

Osmanlı devleti sırf bir askeri hükümet olduğundan vezirlerle, komutanlar hem devlet işlerini hem de askeri işleri yaparlardı.

Eski tabirlerden Dirlik, geçinecek toprak demektir. Senede yüzellibin akçeden çok değerli olan timarlara Has denir. Bunlar vezirler il ekumandanlara tevcih olunurdu. Has sahibi olan eyalet paşaları ile sancak beyleri savaşlara gittiklerinde Dirlik'leri kaçyüzbin akçeden ibaret ise, beher beşbin akça için bir cebelü, yani silahları mükemmel ve kendisi savaşa elverişli bir suvari (108) götürmeye mecburdu. Mesela: üçyüzbin akça hassı olan bir vezir, mutlaka altmış cebeli götürecekti.

Eyalet askeri: Bir kolu piyade, serhad kulu ve topraklı isimli suvari askerinden kurulmuştu.

Yerli kolu; eyalet paşaları ile sancak beylerinin kumandası ve idaresi altındaydı. Bu asker hizmete girdiği zaman maaş ve tayin alırdı. Bunlar; Azab, Sekban, Tüfenkçi, Acaralı, lağımcı ve müsellimler adları ile anılan beş sınıfa ayrılmıştır. (109)

Azab sınıfı: Sırf beygirlerden kurulmuştu. Sekbanlar: fevkalade ihtiyaç zamanında kendi arzularıyla asker olan köylülerdi. Acaralılar: Hudutlarda bulunan kaleler ve şehirlerdeki topçulardı. Bunlar ücret verilerek istihdam olunduklarından Acaralı namını almışlardı. Müsellimler: Ordu öncülerinin de önünde gidip, yollar ve köprüleri keşf ve kamir ederlerdi. Müsellimler, çoğunlukla Rumeli tarafından olup, ekseriya hristiyanlardan olurdu. Anadolu müsellimlerine Yörük adı verilir. Serhad Kolu: Hudud boylarında düşmanın yapacağı tecavüzleri men etmek için kurulmuştur. (110)

Bir suvari sınıfıydı. Devamlıydılar. Bunların deli (delil), gönüllü ve besli (helak edici) adlarıyla üç şubeye ayrılmışlardı.

Topraklı suvari: Has timar ve zeamet sahiblerinin savaş zamanında çıkardıkları cebelü askeriydi ki sulh zamanlarında devletin gösterdiği toprağı ekerler ve bu ürünün öşürü ile geçinirlerdi. Yirmibin akçadan, yüzbin akçaya kadar kayıtlı hasılatı olan dirliğe zeamet üç veya altıbin akçadan yirmibin akçaya kadar olan dirliğe de, timar denirdi. (111)

Faide 54: İslahat-ı Tarihiye

Eski tarihlerimizde bazı isimler, terkibler vardır ki; şimdiki halde boş olduğu için birdenbire anlaşılamaz. bu sebeple icab ettikçe birer ikişer yazılacaktır.

Engürüs- Macar. Nemçe-Avusturya. Las-Sırp. Erdel-Macaristanın şimdiki Transilvanya bölümü. Boğazkesen-Rumelihisarı. Arnavudluk İskenderiyesi-İşkodra. Küsovveh-Kosova. Lasoğlu-Lazari. Güzelcehisar-Anadoluhisar.Vilakoğlu-Jorj Brankoviç. Alacahisar-Karoşeviçe. Yalakabad-Yalova. Serf-Sırb. Balyos-Venedik Sefiri. Kürodes-Korent(İnebahtı). Jigoonu-Sigismund (Macar Kralı) (112)

Faide 55: Kise-Akça

Eski zamanlarda keselerin içinde bulunan paraların altun ve gümüşten bulunduğu için miktarlarıda başka başkaydı. Bu miktarlar hemen hemen her asırda değişmiştir. Yine eski zamanlarda akçada kese ve flori altınıki, Fatih zamanında 40 akçaydı. Onda sıra tabiri kullanılırdı. Tarihlerin bize açıkladıklarına göre, önceleri kise denildimi, otuzbun akça veyahut onbin altun anlaşılırdı. Sultan Fatih ile 2. Bayezid zamanında keselerin gümüşü otuz ve altunu onbirlikti. Daha sonraları Trablus, Tunus ve Cezayir darbhanelerinde basılmış olan Sultan altunu keselerinin her biri, bin adedlik olduğu gibi H. 944 / M. 1537 tarihlerinde yirmi bin. Hicri 1070 / M. 1660 tarihinde kırkbin ve 1100 H. / M. 1689 dan sonraki senelerde ellibin akça bir kese olarak itibar olunmuştur. Son senelerde (İstanbul (113)

Kesesi, Kese-i Rumi, Kese-i Divanı , Kese-i Mısri diye keselere isimler verilmiştir. Keselerin miktarı hal ve zamana göre ve nakitin revacına göre değişmiş ve en sonra beşyüz kuruşta kalmıştır. Yakın zamanlarda maliye hesaplarında muamele alelumum kese üzerine yapılır, alış verişde de, kese kullanılırdı. Beş keseye, yüz keseye aldım tabirleri ise on-onbeş seneden beri işitilmez oldu. Hatta 2. Sultan Mehmed zamanında basılmış olan madeni para kullanılmağa başladıktan sonra, altılıklar ile beşlikler, yüzlükler, ellilikler sayılıp verilir, yirmilikler, onluklar ise sayılmakta zorluk çekildiği için, yirmilikten bin, onluktan ikibin adedi bir keseye konulup, öylece beşyüz kuruş üzerinden alınıp, verilirdi.

Akça: Sultan Orhan Gazi zamanında kesilen ilk Osmanlı sikkesi yani parasıdır. O zamana kadar dirhem ismi ve usulü kullanılırdı. Bu isim ile usul kaldırıldı. Moğol lisanında beyaz sikke manasında olan akça kelimesi kabul edildi. (114)

Sultan Orhan zamanında kesilen akçalar arasında iki akçalık ve Sultan Mehmed zamanında kesilenlerde de, on akçalık sikkeler mevcuddur. Hatta 2. Murad vezirlerinden Lala Yörgüç Paşa, padişahın müsaadesiyle Anadolu da akça kestirmiştir ki, Lala Yörügüç akçası diye anılırdı. Beylerbeyi akçası, kalp akçe, kızıl akçe, kırık akçe adları ile bir takım sahte ve mağşuşları (ayarı bozuk) da meydana çıkmıştır.

H.1234 / M. 1818 tarihinden sonra akça kesilmemişti. (Takvim-i Meskukat-ı Osmanı (115)

Faide 56: Rüşvet

Tarihlerimizde rivayet edilirki: Fatih, bir gece sabaha karşı sadrazam Halil Paşayı yanına çağırtır. Paşa, bu vakitsiz davetten çok büyük bir telaşa kapılır. Hayatından artık hiç ümitvar değildir. Yanına bir miktar altın alarak padişahın huzuruna çıkar. Sadarazamını telaşlı gören padişah: (116)

-Lala emin ol, ne hazineni isterim, ne hayatına kastım vardır. Muradım yani isteğim, yalnızca İstanbulun fethine yardımcı olmandır. Bu yastığı gördünmü? Uykusuzluktan döne döne bu hale getirdim. Gece gündüz hayal ettiğim İstanbul fethi, hasıl olmadıkça rahat etmek ihtimalim yoktur.

Paşanın vaadi üzerine:

-Rumların parasından sakın, Emri tehdidini söyler.

Evrak-ı Perişan - Kemal (117)

Faide 57: Sırplar

Sırplar bundan binikiyüz, binüçyüz sene evvel Macaristanda bulunan Karpat dağlarının öte taraflarından, şimdi bulundukları araziye hicret etmişlerdi. Bunlar çeşitli kabilelerden meydana gelmişlerdi. Hükümetleri yoktu. Hristiyanlığı kabul ettikten bir asır

sonra yani H. 1019 / M. 1610 tarihinde İstanbul imparatoru (118)

Faide 57 devam: Vasil'in zamanında Bizans devletinin eyaleti haline geldi. bunlara ilk defa istikbal kazandıran İstefan krallığı ilan etmiş, bunun torunlarından İstefan Duşan, Makedonya ile Arnavudluğu, Teselya ile Yunanistanın kuzey tarafını zaptederek, büyük bir hükümet kurmuştıı. Bu sülale M. 1369 senesine gelince yıkılıp, Dukaçin sülalesi onun yerine çıkıp, hakim oldu. Osmanlılarla ilk defa savaşan bu Dukaçin'dir, Adı geçen mağlup oldu ve öldü. Kosava savaşında, Sultan 2. Murad'a karşı duran krallar arasında bu sülaleden Belinoviç isimli bir kral vardı. Bu da savaş esnasında mağlup olanlardan olup, sonradan ölmüştür. Sırbistanın tarihi bundan sonra Osmanlı tarihi il ebirlikte yürür. (119)

Faide 58: Fetihten Sonra

Hz. Fatih bütün vezir ve kumandanları yanında olduğu halde Eğrikapıdan muzafferan girdiği zaman, doğruca Ayasofya'ya giderek, o büyük mabedin latif mimarisine hayranlıkla seyre bakmış ve bu sırada Yeniçerilerden biri kilisenin güzel taşlarından birini sökmeye uğraştığını görünce, elindeki topuzla herifin başına vurarak: "Ben size malca olan yağmaya ruhsat vermiştim. Mülk ise benimdir. "Diyerek taşın sökülmesini engellemiştir. Bu sırada ise namaz vakti girdi-

ğinden, Ezan-ı muhammedi okunmasını emrederek, Ayasofya'da cemaatle namaz kılmıştır. Bu namazın ikindi namazı olduğu söylenir. (120)

Padişah, Grandük veya büyük amiral denilen ve imparatordan sonra Rum imparatorluğunun en büyük adamı olan Luka'yı huzuruna çağırıp, iltifatlarda bulunmuş, imparatorun nerede bulunduğunu sorarken, huzura bir kaç subay girerek dışarıda iki Yeniçerinin imparatoru kendilerinin öldürdüklerini söylediklerini haber vermiştir. Fatih binlerce yıllık eski bir devletin varlığını yerin dibine sokmasına ve son imparatorun ölmüş olduğuna göre bunun başını teşhir etmek ve Osmanlı topraklarındaki muarızlarına geldiği noktayı göstermek için imparatorun cesedinin bulunmasını, kellenin getirilmesi emrini verdi. Cesede kısa zamanda varıldı. Kostantin, kendisinin hükümdar olduğunu belirtme alameti olarak üzerine ufak ufak altından karakuşlar mıhlı (121)

Erguvan renkli ayakkabılar giymekteydi. Cesed huzur-u padişahiye getirilince; başın Anadolu teşhiri, vücudun ise hristiyan dini icabatına göre saygı ve ihtiramla derlenip defnini emretti.

İmparator Kostantin, Osmanlı askerinin surlardan içeriye girdiklerini ve iş işten geçtikten sonra şuraya buraya baş vurarak:"Beni öldürecek bir hristiyan yokmu? Diye feryad başlamıştı. Rivayete göre iki yeniçeri imparatoru tanımışlar ve üzerine kılıç üşürerek biri yüz tarafında diğeri arkasından iki büyük yara

açmışlardır. Kostantin bulunduğu yere düşüp, hayatını kaybetmiştir. (Mufassal) (122)

Faide 59: Patrik Tayini

Rum tarih yazarlarının rivayetine göre İstanbul'da camiye çevrilen kiliselerin sayısı kırkikidir ve çoğunun isimlerini Rumlar bilmediği gibi eski eser uzmanlarıda bilinmemektedir.

Fatih, İstanbula girişinin üçüncü günü Rum-ortodoksların patrik (123) seçmelerini emretmiştir. Bu sebeple eski rum imparatorları zamanında yapılmakta olan merasimlerin aynısı tatbik olunmuştur. Seçilen patrik, padişah ahırından gönderilen gayet güzel ve süslü eğerler ve üzeri beyazlarla örtülü bir ata binmiş olarak yanında ruhani heyet olduğu halde saraya geldi. Fatih, taht üzerinde oturduğu vaziyette ve yanında saltanatın gereken memurları bulunduğu halde üstü incilerle süslü kendisi altından yapılmış bir asa verdi. Papazların hepsi bir ağızdan padişaha dualar okudular. Dua okuduktan sonra Fatih, ayağa kalktı. Patrikde ayak öptü. Dua bir daha tekrar olunduktan (124) sonra ziyafete davet edildi. Ziyafetten sonra padişahın yanında bulunan vezirler, paşalar alay-ı vala ile patriki, patrikhahaneye gönderdiler.

Fatih, diğer mezheplere bağlı Hristiyanların da reislerinin vazifelerinde kalmaları hususunda emirler yayımladı. Bunlara da birer kılıç, asa ile birlikte is-

tiklal vermişti. Ermeni, Slav Latin Hristiyanlar kendi mezheplerinin papazları ile başbaşa kalmişlardır. (125) Ahali ile diğer gönüllü, her milletten yabancılar, Cenevizliler, Venedikliler, yabancı kaptanlar bile müdafiiler içindeydi. Hatta Garan isimli bir de Alman topçu vardı. Donanma, altısı ecnebi ve büyük küçük yirmiüç Rum gemisi olmak üzere yirmidokuz harp gemisinden ibaretti. Bu kuşatmada hücum ve savunma için Katabult ismi verilen ok ve taş atan mancınık, kule şeklinde harp makinesi, ok, rum ateşi denilen Garajova ateşi ile top ve lağım atmak usulü her iki taraftanda kullanılmıştır. Rum topları hem sayıca hemde hacim ve menzil itibariyla yetersizdi. Edirne'den getirilip burada ateş edilen büyük top, kullanım esnasında parçalandı. Bu parçalanma esnasında kendisini imal edenler arasında bulunan Urban Ustayıda ölüme sürükledi. Baltaoğlunun kumandasında bulunan Osmanlı donanması önemli bir güç olmadığı gibi ayrıca acemilikte vardı. Hatta ilk hücumda onsekiz gemiden meydana gelen filo, Sakız adasından gelen beş Ceneviz gemisine mağlup oldu. Bu beş gemi rüzgarın yardımı ile donanmamızın ortasından geçerek İstanbul limanının ağzına geldi. Rumlar buraya zencir germişlerdi. Zenciri kendine has aleti ile indirip, limana dahil oldular. Bu vaziyete canı çok sıkılan Sultan Fatih rivayete bakarsak Papalık aleyhinde bulunan ve Katoliklik ile Ortodoks mezhebinin birleşmesini asla taraftar olmayan Jorj Skalaryus ki, Naviyus veya

Genadyüs ismiyle tanınır. Fetihden sonra ilk patrik olarak seçilen ruhanidir. İstanbul'da ilk defa kadı olan ise Celalzade Hızır Bey ismiyle tanınan bir zattır.

Faide 60: Osmanlı Tarihinde Numune-i İbret

Fatih Hz. leri H. 857 / M. 1453 yılında büyük bir ordu ve pek iri toplarla Edirne'den gelip, İstanbulu feth etmiştir. İşte Osmanlı devleti şimdi merkez-i (127) hzhileisini buldu ve Fatih hazretleri saltanat tarafını tamamlayarak sahihan "Melikül Mülük" oldu. Bir milletin saadet hali beraberlik ve itihattan , güzel ahlaktan geçer. Bu hükümden meydana çıkacak netice tabiiki müsbet olur. Osmanlılar Anadolunun bir köşesinde küçük bir topluluk olarak yaşarken, Rumların mali bakımdan kuvvetleri ve dünya hakkında malumatları (128) olmasına rağmen, onlara üstün gelmeyi becerdi. Hatta İstanbulun fethinden sonra Avrupaya yayılan Rumlar oralarda Osmanlı hakkında malumat yaymışlardır. Fakat içlerine garaz, nifak, ahlak-i fesat girmiş bulunduğundan mali kuvvet ve ilimleri kendilerini kurtaramayıp, Osmanlı emrine girip mahkumu oldular. İbretil alem. (Tarih-i Cevdet) (129)

Faide 61: Osmanlı Paraları

Sultan Orhan'ın bastırmış bulunduğu paraların bir yüzünde "La ilahe illallah Muhamedenrasulullah"

diğer yüzünde ise "Orhan Haledellahu Melik yazılıydı. Sultan 1. Murad paralarının ise bir yüzünde yine kelime-i şahadet, diğer yüzünde ise "Murad bin Orhan haledellehu Melik" yazılıdır. Yıldırım Bayezidinkindeyse, bir tarafı "Haledellahu Melik" diğer tarafı (130)

"Bayezid bin Murad" basılı olup, Çelebi Sultan Mehmed ve 2. Murad paraları da aynı şekildedir.

Devletimizde Fatih zamanına gelinceye kadar altun para basılmamıştı. Sultan Fatih, zamanında basılan altun paralar bir tarafında"Darb elnasr Sahib elaz vel nasr fil berr vel bahr" diğer tarafında ise; "Sultan Mehmed Han İbnissultan Murad Han darb-ı fi Kostantiniye" (131) yazısı vardır. Ta Yavuz Sultan Selim zamanına kadar bu böyle gitmiştir. Tebriz'in fethinden sonra, basılan paralarda "Selim Şah" ünvanı basılı olduğu görülür.

Paralarda tuğra basımı ilk defa olarak Emir Süleyman'ın bastırdığı Akça ve mangırlarda, bir de, Çelebi Mehmed'in "Akça-i Yeganesinde" görülür. Daha sonraları bu tarz terk edilmiştir. Ancak 3. Mehmed zamanında yeniden bu tarza dönülmüştür. Bu tuğralar, zamanımızdaki tuğralar gibi düzgün değildi. Tuğralar estetik ve güzelliğini 3. Ahmed zamanında yakalamıştır. Yukarıda zikr (132) ettiğimiz yazılardan başka eski Osmanlı paralarında "Sultan el berr'in ve hakan el bahreyn" veya sadece, "Sultan el berrey" unvanlarıyla birlikte basılmış oldukları yer olan

"Kostantiniye" veya "İslambol" kelimeleriyle basılmıştı. Hatta 1. Abdülhamid Han altın paralarının üzerinde "Darb fi daraasitane el aliyye" ve Sultan 3. Ahmed zamanında basılmış bulunan büyük fındık altunlarının bir yüzünde tuğra ve öbür yüzünde "Azze Nasr darb fi Kostantiniye" menkuş yani nakşedilmiştir. (133)

Faide 62: Doğu Roma İmparatorluğu

Sultan Fatih, İstanbulu zapt ederek, ömrüne son verdiği Doğu Roma imparatorluğunun İstanbul imparatorluğundan başka Doğu İmparatorluğu (Bizantiyun ve Bizans diye başka başka isimleri de vardır. İstanbulun eski adı Bizantiyundu.) (136)

Bu hükümet M. 395 tarihinde meydana gelmiş, 1453 senesinde yıkılmıştır. Demekki binellisekiz sene ömür sürmüştür. Bu müddet içinde altı devreye ayırmak mümkündür.

1. 395 den 565 yılına kadar, Jüstinyanus adlı bir imparator zamanında Batı Roma İmparatorluğu yıkılınca İtalya ile Kuzey Afrika'nın ve İspanyanın bir kısmı eline geçmiştir. (137)
2. M. 565 den 717 ye kadar. Bozulmaya başlamıştır. İtalyanın büyük bir kısmını kayıp etmiş, Sırplar, Hırvatlar, Bulgarlar Tuna'nın güney tarafını zapt

eylemişti. Suriye, Mısır, Afrika, Kıbrıs dahi müslümanlar tarafından alınmıştır.

3. M. 717 den 867 senesine kadar: En mühim olay papanın tesirinden ve katoliklikten ayrılmasıdır. İtalyanın güney bölgeleriyle Sicilya, Girid, (138) Adana taraflarında İslam pençesindeydi. Bulgarların meydana gelen savaşlarla gücü azalmıştı.
4. M. 867 den 1057 senesine kadar, Bulgarların teşkil ettiği Makedonya hükümeti sıkıntılarıyla geçmiş ve bir aralık Bulgarlar Sırpların topraklarınada el koymuştur. Fakat imparatorluk Kıbrıs ile Sicilya, Halep ve Adana cihetlerini tekrar eline geçirmiştir.
5. M.1056'dan 1260 senesine kadar: Selçuklular Anadolunun yarıdan fazlasını zapt ve Bulgarlarla, Sırplılar istiklal ilan etmişlerdi. Bu devrin en önemli vakası Kudüs'ü müslümanların elinden almaya giden haçlı ordusunun, İstanbul'u zapt ederek bir Latin devleti kurmalarıdır. Girid v.s. Venedik cumhuriyetine geçmiş, Arnavutluk, İznik, Trabzon birer küçük hükümetler haline gelmişti. Bunlarda bu ana kadar okuduğmuz gibi birer birer Osmanlı devletine intikal ediyorlardı.
6. 1261'den 1453 senesine kadar: İznik imparatoru Kostantin Paleolog, tekrar İstanbul'u zapt etmiştir. Ancak Bulgarya ve Sırbya müstakil kalmış, sahil bölgelerinin bir çok yeri Venedik ve Cenevizlilerin idaresine geçmişti. Ancak Osmanlı devleti

meydana çıktıktan sonra Anadoludaki bütün toprakları birer birer egemenliği altına alıp, ardından Avrupa cihetine gidip, Bulgaristan ve Sırbistanı aldıktan sonra 1453 yılında da İstanbul'u zapt edip, Bizans devletinin varlığına son vermiştir.

Doğu Roma hükümdarları hep aynı sülaleden olmayıp, Teodiyüs, Teraki, Jüstinyen, Heraklis, Isnoryan ve Mihaller, Makedonya, Komninüs, Anaklos, en son ise Paleolog ve Kantakuzenler devrinde münasebette bulunulmuştur. Osmanlılar istiklaliyetlerini ilan ettikten 157 sene sonra, İstanbul'u feth etmişlerdir. Doğu Roma imparatorluğu Osmanlıların istiklallerini ilân etmeden 912 sene evvel mevcuddu.

Faide 63: Kırım Hanlığı

Meşhur Cengiz'in ölümünden sonra Moğol hükümeti kısım kısım ve Kıpçak eli adıyla meydana gelen hükümet Kırım yarımadasının Karadenizin kuzey sahillerine hükmetmişti. Bu Kıpçak eli dahi, daha sonra Yedi hanlığa ayrılmıştır. Cengiz neslinden Toktamış meşhur Timurlenk tarafından bu hükümete tayin edilmişsede Tohtamış sonradan Timur'a isyan ederek mağlup olmuştur. Yerine yine Timur'un kumandanlarından İdku, hükümdar nasb edildi. Tohtamışın iki oğlu, İdku'nun aleyhine harekete geçmiş ve bunlardan

Kadir Berdi isimli büyük kardeş ölmüş, küçük kardeş Celal Berdi uzun zaman hükümferma olamayıp yine Cengiz neslinden Mamud Han'a idareyi kaptırmış, buraları senelerce kana boyanmıştır. En son olarak Celal Berdinin oğlu Hacı Giray Kıpçak memleketini ele aldı. Vefatından sonra geride kalan oniki oğlu taht için birbileri ile boğuşarak, bunlardan da Ahmed Giray hepsini bertaraf edip başa geçti. Mengli Giray ise Cenevizlilere kaçtı.

Osmanlı donanması Kefe'yi vurupta aldığı esirleri İstanbula getirince Mengli Giray dahi bunların arasındaydı. Sultan Fatih, esirlerin idamını ferman etmiş ve sıra Mengli Giray'a gelince iki rekat namaz kılarak henüz başı secdedeyken af iradesi gelmiştir. İşte Kırım ahalisinin göndermiş olduğu Osmanlılara davet mektubu o anda gelmişti. İdamdan kurtulup saraya alınan Mengli Giray'a tuğ ve sancak verilip Kırım Hanı olduğu bildirilir. Bu tarihten yani H.880/M.1475 senesinden Kırım hanlığının Rusya tarafından mahvedildiği tarih olan H.1198/M.1783 senesine kadar geçen zaman diliminde kırküç tane han, Osmanlı devleti tarafından Kırım'a tayin edilmiştir. Bu hanlar Celal Berdi sülalesinden ve aslen Cengiz neslindendir.

Faide 64: Serdengeçti-Dalkılıç

Serdengeçti; akıncı askeri içinden, düşman ordusu içine dalmak, kuşatılmış bir kaleye girmek için fedai olarak yazılan askere verilen isimdir. Oralara dalacak olanlar dönüş ihtimalinden çok ölümü göze alan, düşmana sağ, sol veya arka tarafından birden bire hücum ederlerdi. Bunların hücumları daha bir dehşetli olur, çoğunlukla daldıkları ordunun içinde çok önemli perişanlıklar husule getirirlerdi. Meşhur Napolyon: "Osmanlı askerini dalkılıç edecek kadar sıkıştırmak elvermez. Bir kere dalkılıç olmaya göze aldırılmış bir kaç yüz adam meydana çıkarsa önlerinde mağlup olmamak mümkün değildir." demiştir.

Fethedilmesi uzayan kalelere serdengeçtiler, geceleyin aniden nerdiban (merdiven) koyarak ve içeriye girer girmez kılıcı sıyırıp, her tarafa kılıç vurmak için yazılırlardı. Bu işteki tehlike apaçık ortadadır. Büyük cesaret ister.

Faide 65: Devletin Erkan Heyeti

Sultan Fatih Mehmed Han devrinde Osmanlı devletinin teşekkülü dört esastan meydana getirilmişti. A) Vezirler B) Kadıasker (Kazaskerler) C) Defterdarlar D) Nişancılar.

Vezirlerin sayısı ilk devirde birden, sonraları iki, üç, Fatih zamanında dörde çıkmıştır. Veziriazam pa-

dişahın mutlak vekiliydi. Bu sebeple devlet idaresi için her bölümün mercii ve hükümetin reissi idi. Sultan Mehmed, Çandarlı Hali Paşayı öldürttükten sonra, devlet heyetine yeni kabineye bizzat kendisi riyaset etmeye başladı. Gedik Ahmed paşanın sadareti esnasında bir gün üstü başı dökülen bir Türkmen meclis içtimaında içeriye girerek: "Pes sizden Şehriyarı bahtiyar olan kangınızdır (hanginiz)?" diye soru sormuş. Bu sual Fatih'in hiddetine sebeb olmuştur. Ahmed Paşa bunun üzerine divan'ın yani heyet-i devletin toplantısında vezirlerin başında veziriazamın bulunması iznini Sultan Fatihten istemiştir. Kabul neticesinde devlet işleri sadrazamın uhdesine geçmiştir. Bundan böyle Sultan Fatih, vezirlerin toplantı yaptığı mahalli görür şekilde ve önü kafesle çevrili özel bir yerde oturduğu halde toplantıları takip eder olmuş ve bu usul çok zamanlar devam eden diğer padişahların kabul edip riayet ettikleri bir tarz olmuştur.

Kazasker (Kadıasker) kabinenin ikinci adamı idi. Önceleri bir kazasker varken, Sultan Fatih zamanında Rumeli ve Anadolu kazaskeri adıyla biri Rumeli ve diğeri Anadolu etrafındaki davalara bakmak üzere ikiye çıkarılmıştı. Müftü, şimdi Şeyhülislam dediğimiz zat kadıaskerlerle, İstanbul kadısının altında idi. Şeyhülislam ünvanı 1. Sultan Mahmud zamanında istanbul müftüsüne verilmiştir.

Defterdarlar heyet-i devletin yani kabinenin üçüncü önem taşıyan mevkiini teşkil ederdi. Fatih zama-

nında Rumeli için bir defterdar ve Anadolu içinde bir muavin defterdar vardı. Bunlar yarı fârisi, yarı Türkçe olarak siyakat dediğimiz yazı ile defter tutup maliye işleri hakkında bilgi verirlerdi.

Nişancılar, dördüncü idiler. Bunlar padişah tarafından verilmiş fermanları ve beratları baştarafına Tuğra yazarlar, devlet kâtibi olmaları itibarıyla, kabine toplantısına dahil olurlardı.

Faide 66: Divan-Babıâli

Sultan Fatih zamanında H.872/M.1467 senesinde babıâli dediğimiz en büyük hükümet dairesi bina olunmuştur. Divan, sofa manasına olup, burada hükümet meclisi ve yeri demektir. Sadrazam olan zat, cumartesi pazar, pazartesi, salı günleri saraya gider, kendisinden evvel gitmiş olan hükümet azası tarafından karşılanır, ta divan-ı hümayuna girinceye kadar arkasından giderek, kendisi sedire oturduktan sonra vezirler ile Kazaskerler sağ, defterdarlar ile nişancılar sol tarafına otururlardı. İcabına bakılacak işlerin divana yâni veziriazama sunulması vazifesi olan tezkereciler karşısında ve devlet kâtibi denilen reis efendi sofanın kenarında durur. Bunlardan başka kapıcılar kethüdası (serkurena) ve çavuşbaşı (mabeyn müşiri) maiyetleri olan kapıcılar (kurena) ve çavuşlarla beraber bulunurlardı. Babıâli vaktiyle sadrazamın ikametgahıydı. Meclis öğleden sonra toplanırdı.

Faide 67: Tarih Edebiyatı Örneklerinden

Sultan Fatih, zaptetmiş olduğu memleketlerin hükümdar ve askerlerini bazen idam ettirmişti. Avrupalı tarihçiler, nefret dolu kelimelerle anlatırlar. Vakıa böyle davranışlar müslümanlığın ilk çıkışındaki devri saadette veyahud Avrupanın şimdiki hali gibi bir zamanı medeniyette olmuş olsaydı çatmaya hakları olurdu. Fatihin ortaya çıkışından ikiyüz sene ön ve doğu'da Cengiz katliamı ve zorbalığı mutlak bela olarak yeniden yapıldı. Batı cihetinde ise 3. İnosan isimli Papa, Engizisyon denilen ve mânası Katolik mezhebinde olmayanların araştırılıp, kayıt altına alınarak ele geçirildiklerinde ise, işkence tatbikiyle yok edilmeleri belasını kararlaştırdıklarından herkesin ahlakında önemli bir değişiklik meydana gelerek insanlık kana susamış, intikam kılıcı çekilmiş, ortalığı ateş kaplamıştı. Bu zamandaki papazlar ele geçirdikleri müslümanı, akla hayale gelmez eziyet ve işkence ile din değiştirmeye mecbur ettikten sonra "ruhu ahirete temizlenmiş olarak gitsin" diye ateşe atıyordu. Yine bir zamanlar Macaristanda Hünyad, yemek yerken müslüman esirlerini karşısında idam ettirir çalgı yerine onların ahu eninleri ile eğlenir, nasılki bir zamanlar Arnavutlukta İskender Bey bir Osmanlıyı eline geçirse çengele asar, yine bir zamanlar Eflakta, Şeytan Voyvoda Türklerden eline geçirdiklerinin hepsini

kazıklayarak onunla bir eğlence yaşayan divanedir. Tamışvar hakimi ise, askerlerine şarap ikram ederken, şaraba müslüman kanı katıp içirirdi. Osmanlı yaralılarının etinden dişi ile et koparıp, parça ağzında olduğu halde ayağa kalkıp raks edip oynardı. Fatih Sultan Mehmed'den (şimdi bile avrupada bir galibin pek de riayet etmediği) amme hukuku kaidelerine tamamiyle uymak ve bunu aramak nasıl caiz olabilir? (Netayic ül Vukuat)

Faide 68: Fatih'in Maarifperverliği

Tarihlerimiz ittifak halindedirki, Hz. Fatih bir ilim ve maarif aşıkı, ilim adamlarının ise en büyük dostuydu. Hatta Maveraünnehir ulemasından olan, Uzun Hasan'ın elçi olarak göndermiş bulunduğu Ali Kuşçu'yu ilmine olan sevgisi yüzünden İstanbulda ikamet etmesi için ricada bulunmuş ve Ali Kuşçu, padişaha vazifesini hitama erdirince geri geleceğim sözünü vererek Erzincana gitmişti. Erzincandan dönüşte ise her merhalede yövmiye bin akça ihsan etmişti. Fakat Hz. Fatih'in ilim ve fenne olan sevgi ile hayranlığının en mükemmel numunesini teşkil eden delil, İstanbulda Fatih camii etrafında yaptırdığı "Medreset ül Aliye" adı verilen dünyanın en mükemmel ve bulunduğu zamanın yegane üniversitesini yapmış olmasıdır.

Bu heyet halinde yapılmış olan ilim ocağı sekiz şubeden meydana gelmişti. Bunların lise muadili olan

idadi dersleri, tamamlama kısımları, hazırlık medreseleri de bulunmaktaydı. Okuyup yazan bir talebe önce İptida-i hariç denilen medreselerde okur. Buradan sonra da, Musule adı verilen tetimme yâni tamamlama medreselerine yükselirdi. artık burdan sonra Darülfünun yani üniversite talebesi olmaya hak kazanırdı.

Daha sonra ise, Sultan Kaanuni Süleyman, Süleymaniye medreselerini yaptırarak Ceddi Fatih'in eserini itmam etmiştir. Bu medreselerde; hadis, tıp, riyaziye ve tabii ilimler mütehassısları yetiştirilirdi. İlahiyat, hikmet, fıkıh, hadis ve edebiyat-ı arabiye, Fatih tamamlama bölümünde okutulur, bunların içinden şehadetname yâni diploma alanlar mülâzım adı ile ünvan sahibi olurlardı. Bu mülâzım rütbesi alanların istidad sahibi olanları müderris olmak rüusu alırlardı. Bu gün Avrupada bu esas devam etmektedir.

Faide 69: Fatihin Dinlere Saygısı

İstanbulu fethetmekle birlikte hiristiyanlarında inanç ve ayinlerinde hürriyet içinde olduklarını ilan edip, patriklerini ise vazifesinde ipka etmiş olduğunu görmüştük. Dini bağlılıklarını sürdüren insanlardan bazıları o sırada: "İslamiyet bu kadar kuvvet ve yüksekliğe erişmişken hiristiyanlara ya islam olunuz ya da kılıçtan geçersiniz tehdidi yapılmayıp böyle bırakılmaları caizmi--" Diye itirazlar ileri sürdüler.

Sultan Fatih bu mırıldanmaları duyunca: "Din-i islamı Hazreti Şariden ziyade himaye etmek iddiasında bulunmak ne büyük vazifesizliktir." Cevabını vererek mırıldanmalara pek kat'i bir cevap vermiştir.

Faide 70: Sultan Cem ve Akibeti

Rodos şövalyeleri şehzade Cem'i izzet ve ikram ile karşıladılar. Bu aralık Karaman valisi olan şehzade Abdullah ve Gedik Ahmed paşa taraflarından iki elçi gönderilerek devam eden bir sulh taraftarı iseniz bir murahhas gönderin dediler. Şövalyeler, sulh yapılırsa Cem'i teslim etmek mecburiyetlerinde kalacaklarını anladılar. Cem"i gemilerinden birine bindirerek Fransa'da bulunan Nis şehrine yolladılar. Buralarda yedi sene kadar kaldıktan sonra muhafaza altında Roma'ya gönderilip Papa 8. İnosan'a teslim edildi. Papa kendisine fevkalade hürmet gösterdi. Bu sırada İstanbuldan yollanan elçi 40 bin düka altunu karşılığında Şehzade Cem'in muhafazasını temin etmek ve üç sene sonra Papa ölünce yerine geçen meşhur Aleksandr Borjiya İstanbula bir elçi gönderip, kırkbin düka altunu gönderilip her sene tutulmasını üstlenebileceklerini veya bir defada üçyüzbin düka altunu gönderilirse, öldürülebileceğini teklif etti. Bu teklif henüz müzakere edilirken, o zamanki Fransa kralı olan 8. Şarl askeri ile birlikte Roma'ya girmişti. Papa, yanına aldığı Cem'le birlikte Sant enj kalesine sığındı. Kral Şarl,

Papaya sulh için, Cem'in kendisine verilmesini taleb ediyordu. Diğer taraftan Cem'in iki senelik tahsisatı olan seksenbin düka altununu hamilen Romaya gelmek üzere olan elçisini, Bojiya'nın yerine sonra Papa olan Kardinal Jülyen, ankona şehrinte tutup paraları zapt eyledi. Bunun üzerine şeytan Borjiya, Sultan Bayazıd'dan Cem'in ölüm bedeli olan üçyüz bin düka altunu elde etmek düşüncesiyle Cem'i tesiri bir kaç gün sonra görülen bir çeşit zehirle zehirleyip, Fransa kralına diri diri teslim etti. Zavallı Cem, Fransız askeriyle Roma'dan çıktığının haftasında zehirlenmiş olarak vefat etti. Sene-i hicri 900/M.1484

8. Şarl bu ölümden çok büyük üzüntü duymuş, cesedi tahnit ettirip, Gelibolu'ya yollamıştır. Sultan Cem'in naşı buradan Bursa'ya gönderilip, Sultan 2. Murad'ın türbesine gömülmüştür. Cem şair, fazıl biriydi. Onüç sene dış ülkelerde esarette kalmıştır.

Faide 71: Endülüs Müslümanları

H.892/M.1486 tarihinde endülüs denilen güney İspanya'da Beni Ahmer adlı ve yalnız kalmış bir islam hükümetinden, Sultan 2. Bayezid'e bir elçi geldi. Bu elçinin padişaha takdim ettiği mektupta, hristiyanların ve Kastilyalıların hükümetleri, Beni Ahmer devletini istila tehdidi altına almış olduğunu, ehl-i islamın yediyüz seneden fazla bir zamandır buralarda hükümet eylemekte olduklarından bu tehlikeye karşı kurta-

rılmaları hususunda yardımlarını rica eylediği yazılıydı. Bunun üzerine Kemal Reis isimli denizciliğimizin en meşhurlarından bir reis olan zat kumandasında İspanya sahillerini vurmak için bir donanma gönderilmesine emir çıktı. Umumi tarih veya islam tarihi derslerinde göreceğiniz üzere, müslümanlar hicretten sonra 86 senesinde yâni M.705 yılında Şam'da halife bulunan Emevi sülalesinden Velid zamanında, Musa bin Nasır ve Tarık bin Ziyad isimli iki büyük kumandan ve kahramanın himmetiyle ve Afrikanın en batı bölgesinde bulunan Septe boğazından gemilerle, İspanya'nın başşehrini Tuleytula (Toledo) şehrini ele geçirmişlerdi.

İspanya da ilk olarak hükümet kuran Emevilerden Abdurrahman bin Muaviye isimli zattır. Burada bu sülaleden başka sonraları bir takım hükümetler daha ortaya çıkmıştır. Beni Ahmer hükümeti H.633/M.1235 senesinde Ebu Abdullah Muhammed isimli bir zat tarafından kurulmuştur. Bunlardan önce Muvahhidin devleti denilen bir hükümet vardı. Beni Ahmer H.898/M.1492 senesine kadar 265 sene devam etmiştir. Bu zaman dilimi içinde bunlardan yirmi tane hükümdar çıkmıştır. Son hükümdarları ise Ebu Abdullah-ı sagir isimli biridir.

Beni Ahmer zamanında Endülüs, yâni İspanyanın güney tarafı güzel imâr olunmuş, merkezi idaresi Gırnata olan şehir, ilim ve marifet ve sa'nat ile nurlanmıştı. Bunların bıraktıkları eserlerden olan

Elhamra sarayı ile Elbezayin kalesi zamanımızda bile dünyanın en büyük güzellikteki binalarındandır. İçlerinden Mehemmed-i Hamis namlı adaleti ile meşhur olmuş zatlar da çıkmıştır. İspanyollardan Kastilya hükümeti askerleri H.898/M.1492'de bunların üzerine hücum ederek Gırnata'yı zapt ve müslümanlar hakkında son derece gaddarane ve zalimane muameleler yapmışlardır. İspanyollar, binaları yaktılar, yapmadıkları zulüm komadılar. Bu kadar mâmur olan Endülüs kıtası, harab oldu. Ancak İspanyollarda Arablar çıkarıldıktan sonra, bellerini doğrultmak imkanı bulamadılar.

Faide 72: İlk Osmanlı-Rus Haberleşmesi

H.897/M.1491 senelerine doğru Moskof Çarı olan 3. İvan Rusyanın bütün prensliklerini birleştirerek ortaya bir devlet çıkardı. Novigrad ve Kazan'ı da zapt etmişti. İşte bu Çar, 2. Bayezid zamanında Osmanlı devleti ile münasebete girişmek arzusunda bulunmuş ve Kırım Hanı Menkli Giray'ın dostu olmakla onun aracılığıyla tanışabilmişti. Bu sebeple Osmanlı devleti Menkli Giray'a: "EğerMoskof kralı senin karındaşın ise benim de karındaşım sayılır" cevabını vermiştir.

Sultan Bayezide Rus çarı 3. İvan tarafından gönderilen namenin tercümesi: "Sultanülbahr, Türkistan prenslerinin padişahı, hakim ül berr velbahr Sultan Bayezid Hz.lerine, biz İvan ki, lutfü hakla bütün

Rusyanın yegane ve hakiki hâkimi olmuşuz. Kuzey ve doğu taraflarında bir çok ülkenin sahibiyiz. Hakipaki hümayunununuza şunu arza lüzum görüyoruzki, birbirimizi tebrik için henüz sefirleşmemişizdir. Fakat Rus tüccarları sizin ülkenize gidip gelmişler ve oralarda iki devlet için hayırlı bir yolda ticaret eylemişlerdir. Sizin hakimlerinizden gördükleri muamelattan bir kaç defa şikayette bulunmuşlarsa da, ben sükutu tercih eylemiştim. Geçen yaz, Azak paşası, Rus tüccarlarını hendek kazmaya ve bazı inşaatlar için taş taşımaya mecbur eyledi. Bunun daha fazlaları da yapıldı. Azak ve Kefe'de bulunan tüccarlarımız, ellerindeki malı yarı fiatına vermeye mecbur edildiler. Tüccarlarımızdan birisi hasta olursa bütün malı mühürlenerek, vefat ettiği takdirde devletiniz tamamını zapt ediyor. Eğer iyileşirse yalnız yarısı geri veriliyor. Tüccarların vasiyetnameleri itibar olunmuyor. Rusların malı için, Osmanlı hakimlerine kendilerinden başka varis tanımıyorlar. İşte bu kadar haksız durumlar, beni mecbur tutarak tebaamı sizin ülkenize ticaret etmekten men ettim. Önceleri tüccarlar nizami vergiden başka bir şey vermedikleri ve serbestçe alış veriş yapabildikleri halde, şikayetçi olduğumuz muamele neden ortaya çıktı? Bu mevzuda zâtı şahanenizin malumatı varmı? Yoksa yokmu? Babanız Sultan Mehmed Hz.leri çok büyük ve tanınmış bir padişahdır. Rivayete göre, bize/ elçi gönderip tebrik etme arzusundayken, bu arzunun düşünceden tatbika

girmesine ilahi iradenin tecellisi mani olmuş. Fakat bu arzunun bugün meydana gelmesini neden temin etmeyelim! Cevabınızı muntazırım?" 1492/13/ Ağustos-Moskova

İstanbula ilk defa sefir Mişel Belsetçiyef isimli zat, H.900/M.1484 senesinde gelmişti. Bu zat rusya ile serbest ticaret meselesini müzakereye geldiği halde, vezirler tarafından kendi şerefine verilen ziyafetlere tenezzül ve elbise-i fahire ile ikamet masrafı olarak taraf-ı devletten verilen onbin dinarı kabul etmediğinden bu gururlu tavrı beğenilmediğinden padişah, Kırım Hanına yazdığı hitabda: "Dostluklarını kazanmak istedikleri Rusya kralının taraf-ı şahanelerinin kaba bir elçiyi gönderdiği ve bu sebeple dönüşünde yanında hiç bir memurun Rusyaya gönderilmeyeceğini bildirmiştir. H.904/M.1498 senesinde bir elçi daha gelerek, padişahdan, Çarın nezdine bir elçi gönderilmesini istida eylemiştir. Tarih-i Siyasi adlı eser: "Haricle siyasi münasebetler kurulması Sultan Bayezid Hz.leri zamanında başlayıp, Avrupa ve Asya'ya elçiler gönderilip, padişahın kerime-i muhteremeleri yâni kızı, ozaman meşhur Uzun Hasan'ın torunu ve acem devletinin veliahdı Ahmed Mirza ve şehzade Cem'in kerimesi de Mısır sultanı Nasır bin Kayıtbay ile evlendirilmişlerdi.' Diyor.

Faide 73: Şah İsmail Safavi

Şeyh Cüneyd isimli birinin oğludur. Bu Şeyh Cüneyd'in ceddi, Şeyh Sofiyeddin isimli zattır ki; ilmi, kudreti büyük, kendisi kerâmet sahibi idi. Hatta Timurlenk, Erdebil üzerine geldiğinde Tekkesine gelerek hayr duasını istemiş ve Şeyh Hz.leri de, kemâli insaniyetten dolayı, savaşlarda ele geçirdiği esirlerin serbest bırakılmasını şart koşmuştu. Halas olan esirler Şeyh (Safiyeddini) kendilerine şeyh edinip müridi oldular. Karakoyunlu devletinin 3. hükümdarı Mirza Cihan Şah, Şeyhin çoğalan müridlerinden endişeye kapılarak, bunları Erzincandan çıkarmış, O da Akkoyunlu hükümetine iltica etmişti. Uzun Hasan'ın kızkardeşini almıştı. Şeyh Cüneydin oğlu Şeyh Haydar dahi, yine Uzun Hasan'ın yani dayısının kızı Aişe Hatunu almış ve bu evlilikten Şah İsmail H.893/ M.1486'da dünyaya gelmişti.

Şah İsmail, H.905/M.1499 senesinde yanında müridleri bulunduğu halde Şırvan üzerine yürüyüp, babasını öldürmüş olan Ferah Yesar'ı yakalayıp öldürmüş ve Şirvan'ı ele geçirmiştir. Sonra da bütün Erzincanı zapt edip Tebriz'i kendisine başkent yapmıştır. Daha sonraları ise Irak-ı Acemi, Fars ve Kirman ile Diyarıbekir, Bağdad ve son olarak Horasan'ı alarak kendi adına nisbetle Devlet-i Safeviye'yi kurdu. Şiiliği İranda resmen ilan eden bu zattır. Yavuz Sultan Selim , Şah İsmail'i Çaldıran seferinde feci bir

mağlubiyete duçar etmiş Şah, bu mağlubiyetten sonra ancak on sene daha yaşamıştır. Saltanatı 24 sene sürüp, vefatından sonra büyük oğlu Şah Tahmasb İran'a şah olmuştur.

Faide 74: Eski İstilahat-ı Tarihiye

Vire: Bir kale veya bir müstahkem mevkiin şartlı olarak teslimi

Ilgar veya ilgar: Saldırıp süratle gitme

Çasar: Çar veya kral

Temessük: Muahede veya sulhname gibi emsali ve tarafı devletten veya muahedeyi yapan taraftan mühürlü taahhüd kağıdıki, iki taraf birbirine verirdi. Bunun adı temessük olup, temessük vermek denirdi. Sulh akdi demektir.

Mevad (maddeler) kâğıdı: Sulh ve diğer antlaşmalar yapıldığında kararlaştırılmış taahhütlerin yazıldığı varaka. Bu varaka mühürlenince, temessük adını alırdı. İlk zamanlardan beri sulh akdinde mevad kâğıdı , temessük olmak için mühürlenirdi. Temessük, verip almak da, merasim tertiplenirdi. Yenilenen sulh için hazırlanan Ahidname-i hümayun karşı taraf sefirine veya kapukethüdasına kürk giydirmek donanmış at vermek, maiyeti efradına da hilat vermek adettendi.

Düz: Venedik hükümdarlarına verilen isim.

Dil: Esir

Asakir-i Bektaşiye: Yeniçeriler

Vardakosta: Kalyon denilen eski ve büyük gemi çeşidi.

Ölüm emri Olmak: eski savaşlarda asker birbiriyle helalleşip, ya şehid, ya gazi olmak kayrına düşmek.

LZZ Ulufesi: Şevval, Zilkade, Zilhicce maaşları, Şevval ayının sonundaki (L) diğer iki ayın başharfleri olan (Z)ler alınarak yapılan terkip.

Muser Ulufesi: Muharrem, Sefer ve Rebiülevvel maaşları.

Racece Ulufesi: Rebiulahir, Cemaziyelevvvel ve Cemaziyelahir maaşları

Raşene Ulufesi: Recep, Şaban, Ramazan maaşları.

Eskiden orduda kullanılan toplarımızın adları: Zorbozan, Şahi, Kale-i Küp, Kolonburne.

Faide 75: Teşkilat-ı Askeriye ve Maliyye

Sancakbeyi, mutasarrıfı, beylerbeyi vali demekti.

Timar ve Zeamet sahibleri bunların kumandası altındaydı. Sultan Fatih devrinde rumeli 36 sancağı olduğu zan ediliyor. Askerlerin durumu ise şöyleydi. Yeniçeri-12 bin, Azab- 30 bin, Sipahi- 7 bin, Silahdar- 5 bin, Ulufeciyen yemin- bin 800, Gurbayı yemin- bin, Ulufeciyan Yesar- bin 800, Gurebayı yesar- 800. Bunların yekünü 59400 (Ellidokuzbindörtyüz) kişiydi. Bunlara ilaveten Akın-

cı- 40 bin, Rumeli Timarlı ve Zeameti- 14 bin, Adarolu Timarlı ve Zeameti 14 bindir. Bunların yekünü de, 68 bin yapıyor. İkisinin yekününü toplarsak 127.400 (yüzyirmiyedibindörtyüz) olmaktadır.

Senelik Gelir: Vergi, baç, gümrük, madenlerden ve haraca bağlanmış devletlerden alınan meblağ ile ikimilyonyüzbin düka altununa yükselir. Mufassal adlı eser diyorku:Tarihçi Ohsenin tahminini kabul etmek lazım gelirse, tüm gelirler fatih zamanında onmilyon kuruşa kadar yükselmiştir. O zamanın hesabınca: 4 akça-1 dirhem, Üç dirhem-1 altun dinar, 120 akça-1 kuruş. Yine 1 kuruş-12 düka altunu, karşılığı imiş. Bu vaziyette: 1 milyon kuruş-120 milyon düka altunudur.

Faide 76: İç Ağaları

Padişah sarayında bulunup hizmet eden ağalara İç Ağası denir. Bunlar esasında dört sınıftır.

1- Kapuağası ki, Bab-ı Hümayun'un büyük subayı idi. Ak Ağalardan seçilirdi. Emrinde Kapu oğlanı adıyla otuz-kırk kadar kapuoğlanı adı verilmiş kimseler bulunurdu. Miftah (anahtar), peşkir, şerbet, ibrik oğlanı (hizmetçisi) adı ile anılırdı. Diğerlerinden mertebece büyük ve kapuağasının erkanındandılar.

2- Hazinedarbaşı ki, Akağalardan olurdu. Padişahın destarı ve seccadesi onun elinde bulunurdu. Hazine-i Hümayunun hizmetkarlarının reisiydi.
3- Kilercibaşı ki, padişah yemek yerken her tabak değiştirilişinde tabağın önü sıra gider, şerbet, tatlı yapar, sofra takımlarını muhafaza edip, kilercilerin reisliğini yapardı.
4- Saray Ağası; emrinde kırk kadar Akağa bulunurdu. Enderun- hümayun adını alan, hasoda, büyük ve küçük odaların muhafazasına nezaret ederdi.

Padişahın elbisesini çıkartmak vazifesini hasodabaşı görürdü. Kılıcını muhafaza edene silahdar, Kaftanını getirene Çukadar, ata binerken özengi tutana Rikabdar denirdi ki, bunlar da o heyete mensup idiler. Padişahın sarayında kapıcılar ve bostancılar diye iki sınıf daha vardı. Kapucular, kapılara bakarlardı. Bunların kapucubaşı, kapıcılar kethüdası, Bostancıbaşı, bostancılar kethüdası isimleriyle dört subay vardı. Bu dört subayda şimdi Mabeyn Müşiri dediğimiz çavuşbaşının idaresindeydiler.

Faide 77: Dış Ağaları

Bunlar Yeniçeri Ağası ile Azab, Sipahi, Silahdar, Ulufeci, Gureba ve Akıncı denilen askerlerin ağalarından meydana gelen yedi kişiydi.

Bunların önemlilerinin başında Yeniçeri Ağası geliyordu. Bu ağa Fatih devrinden az sonra Serasker mertebesine çıkmıştı. Devlet adamları arasında bulunan Kazaskerler derecesindeydi. Günde beşyüz akça aldıktan başka yüzlerce atı besleyecek şekilde arpalık denilen tayını vardı ki, yılda altmışbin akça tahmin olunuyordu. Yeniçeri ağaları, Rumeli Beylerbeyliğine Kaptan paşalığa eş olduğu gibi, padişahın gazabına uğradıklarında yine Kastamonu gibi büyük sancak beyliklerine atanırlardı. Azab ağası ikinci derecede kalırdı. Fatih Sultan Mehmed devrinde, Azab askeri 30 bin civarındaydı. Sipahi, silahdar, ulufecilerle gureba süvari sınıfı olup, ulufeciler ve gureba-i yemin ve yesar itibarıyla dört ve diğerleri iki alayı teşkil ederlerdi.

Fatihin zamanında devletin süvarisi şu sayıdaydı: Sipahi- 7203, Silahdar- 6244, Ulufeciyan yemin- 410, Ulufeciyan yesar- 312, Gurebai Yemin- 300, Gurebai Yesar- 400 genel yekün ise- 15.000 (onbeşbin)

H.1106/M.1597senesinde devletin süvarisi şu sayıdaydı: Sipahi- 7000, Silahdar- 5000, ulufeciyen Yemin- 1800, Ulufeciyan Yesar- 1500, Gurebai Yemin- 1000, Gurebai Yesar- 800, genel yekün ise 17.000 (onyedibin)

Bu sınıfların ağalarına günde yüz akçe, senelik ise onaltı ila onyedibin akçe arpalık veriliyordu. Akıncılar ise kırkbin kişi civarındaydılar. Fakat ağaları diğer ağalar yanına dahil değildi.

Dış ağaların ikincisini Topçubaşı, Cebecibaşı, Arabacıbaşı ve Mehter başı olmak üzere daha dört büyük ağa meydana getirmekteydi. Diğer ağalar ile sayısını toplarsak 12 ağa ederdi. Bunlardan başka da: 1- Miralem, 4- Kapıcıbaşı, 2- Mirahor(istablı amire müdiri) 1- Çaşnıgir (Kilercibaşı) 2- Doğancıbaşı, 2- Şahincibaşı bunlara avcı başılarda denirdi.

Faide 78: Edebiyat-ı Tarih Numunelerinden İlan-ı Harp

Yavuz Sultan Selim Edirne'de elçileri kabulden sonra, huzurunda bir umumi toplantı yaparak Şah İsmail'in müslümanlığa verdiği tefrika, ehl-i sünnete yaptığı kötülükleri saydı. Böylece kavga için ulemadan reylerini sordu. Alimler hemen fetvayı verdiler.

Ancak bütün kumandanlar sessiz durdular. Hamiyyet sahibi bir Yeniçeri, bu suskunluğu görünce: "Padişahım! Ne durursun, Allah önünü açık, kılıcını keskin etsin. Biz gittiğin yere gider, kaldığın yerde kalırız." Deyince, kumandanların kimi elinde olmayarak, kimi de çaresiz hepsi Abdullah pirlik (şeyhlik) etti dediğinden, Padişah hemen İran üzerine seferini ilan eyledi. Abdullahı da, sancak beyliğine yükseltti. (Teracim-ü Ahval-Kemal)

Faide 79: Çerkes Memleketi

Mısır'da H.784/M.1382'den H.933/M.1526 yılına kadar hüküm süren memluk çerkesleridir. Bunlardan evvel Memalik-i Bahriye ismiyle bilinen Türk gülamları (esirleri) hükümeti vardı. Bunlara Gulaman-ı Çerkesiye ve devletlerine Devlet-i Çerakise denir. Bunları Kafkasya'dan getirilen askeri kumandanlardan olup, Mısır'da o tarihlerde sultanlık komutanların seçimi ile mümkün oluyordu. Bu sebebe dayanarak hükümet tekbir sülalede kalmamıştır. Mısır'dan başka Suriye, Hicaz bölgeside bunların elindeydi. Bu sultanlar Mısırı malikaneleri gibi kullanırlar, yerli ahali sarayın, haremin ve ordunun masarifini verirlerdi. Memlüklar suvari olup, hem cesur, hem de atları, silahları, takımları ve elbiseleri ile gayetle müstesna bir hal ve süslüydüler.

Yirmidört tane kumandanları vardıki, bunların başında olana Emiril kebir deniyordu. Bu beylerden başka onikisi Mısır'a, onikisi Suriye'ye mahsus olmak üzere başka bir valibeyler de vardı.

Sultanlardan ekserisi güzel idareye sahip olup, ilme, fenne, san'ata çok önem vermişlerdir. Kahire'de 4. Sultan Elmelik Elmüeyyed Şeyh Mahmudi Ezzahiri'nin inşa ettiği Camii Müeyyed ile Melik Eşref'in Cami ül Şerife ve Kansu Gavriye adı geçen şehrin en güzel, en sanatkârane yapılmış binalarındandır.

Faide 80: Eflak ve Buğdan Romenler

Osmanlıların Rumeliye geçişleri esnasında Tunanın kuzey tarafında yani Osmanlı istilasının kuzeyde gelişeceği iki yolun doğusunda bulunanı üzerinde iki tane yeni hükümet ortaya çıktı. Bu iki hükümet Romanya denilen kavim tarafından kurulmuştu. Eskidenberi veya Dak, yâni Tis, Tuna, Dinyester nehirleriyle Karadeniz ve Karpat dağları arasındaki topraklarda bulunan Romenler -ki eski romalılardan kalma zannediliyorlar- Karpat dağlarının en zor ulaşılır yerlerinde ikamet ederlerken önce Slavların istilasına uğradıklarından aşağı indiler. Bulgarların (Transilvanya)da bulunduklarından sonra Bulgar krallığına tabi oldular. Parça parça hükümetler kurdular. Daha sonra Macarların istilasına duçar olup, Macarların katolik, kendilerinin ortodoks olmalarından uğradıkları zulümlüklere dayanamadılar. Tuna ve Karadeniz ovalarına doğru iki kol halinde inip, Valachi veya Ulah bize göre Buğdan, Moldavya isimleriyle iki hükümete ayrıldılar. Romenlerin gelmiş oldukları yerlerde İslavlar da vardı. Bunlar Voyvoda ismi verilen reislerin idaresindeydiler. Şimdiki Buğdan bölgesinin güneyinde Berlad ve orta tarafından Yaş prenslikleri vardı. Velhasıl bu Transilvanya muhacirliği oradaki küçük beylikleri birleştirdi.

Eflak Voyvodalığı ise, Radu Negro tarafından kurulup, kızını da Sırp kralı İstefan Mil Yotine vererek vaziyetini kuvvetlendirdiği gibi, Macaristan kralı Vladislas Lokoman'ın öldürülmesi üzerine meydana gelen ihtilallerden de istifade etti. Macaristan da, Arpad hanedanı mahv olarak, Miladi sene 1301'de tahta Napolili Şarl Rober çıkınca, Radu Negro'nun kurmuş olduğu hükümeti eline geçirmek istedi. Fakat Negro'nun haleflerinden aleksandr, Basarabaya'nın üzerine sevk ettiği askeri kuvvetler mağlup oldu. Şarl'ın varisi büyük Lui'de aynı tecrübeyi icra ederek acısını çekti. Velhasıl Eflak, M.1377'de 2. Radu zamanında tamamen müstakil oldu. Radu Negro'nun halefleri Bulgar ve Sırp kralı ile akrabalık kurarak meydana gelen istilalara onların yardımlarıyla mukavemet ediyordu. Osmanlıların, Eflak askeri ile ilk çarpışmaları, H.766/M.1364 yılındadır. Hacı İlbeyin Sırp Sındığı denilen yerde baskın verip paraladığı ittifak kuvvetlerinin arasında Ulah ve Eflak beyi Mirçe'de vardı.

Buğdan ve Moldavya: Drago isimli bir Voyvoda ile kuzey transilvanya'da bulunan Mara Movareş isimli Macar vilayetinden inen romanlar tarafından kurulmuştur. Bu Voyvoda Radu Negro gibi, Macar hükümetinden ayrılmadı. Oğlu Sas ve torunu Balk da aynı politikayı takip etti. Balk'ın zamanında Buğdan namlı Voyvoda, Macarlara karşı isyan etti. Moldavya'da müstakil bir hükümet kurdu. Balk'ın üzerine de

hücum etti. Kazandı. (Bizim Moldavya'ya Buğdan dememizin sebebi bu voyvodanın namından yani adından kaynaklanmaktadır.) Fakat, Macar kralı büyük Lui, Buğdanlıları rahat bırakmadı. Hemen hemen her sene saldırırdı. Buğdan mukavemet eder idiyse de, en sonunda Lehistanın yardımını istedi. Lehliler ise tâbi olduğunu belirtmek şartıyla yardım edeceğini bildirdi. Eflak bağımsızlığı ele aldığı sırada Buğdan, Macarların tabiyatından çıkıp, Lehistana tabi olmaya geçmekteydi.

Miladi 1374 yılında Buğdan'ın silsileside yıkıldı. Son prens Laçeko ölünce, Litvanya'dan İloğa Kavro Yataviç isimli birini prens seçtiler. O da ölünce Eflak'tan Piyer Moşat adlı bir prens bularak Moşet sülalesini vücuda getirdiler. Fakat Piyer'den sonra başlayıp, Alesandr Löbon zamanına kadar geçen otuziki sene zarfında iç ihtilallerden kurtulamadılar. Lehistan ile Macar tabiyetine girip, çıktıktan sonra Piyer Aron zamanında, Osmanlıların emrine uymaya başladılar. Romenlerin ayan ve eşrafına Boyer denirdiki tarihlerimizde ekserEflaklılar ile Buğdanlılar, idari teşkilat ve sosyal hayat tarzlarını Bulgarların hükmü altında yaşadıkları zamanlarda öğrenmişlerdir. Hatta resmi dilleri ve ruhanileri de Bulgarcaydı. Eflak ve Buğdan, Bulgar boyunduruğundan kurtulduktan sonra Voyvodalar, Gospodin namını saldılar. Gospodin kelimesi müstakil, kendi başına demektir. Prens, askeri işler, idari işler hatta ruhani işlerde dahi bizzat kendisi a-

mirdi. Tebânın hayatı ve bütün serveti onun elindeydi. Hatta kişilerin mal ve mülkünü -ihanet isnad ederek- müsadere ederdi. Tabii böyle bir idare tarzı ahalinin refahını temin edemezdi.

Faide 81: Tarihi Edebiyeden Örnek

"31 Mart vakası için 400 sene evvel verilmiş fetva"
Vaktiyle padişahın yol sırasında uğradığı bir fesadda (yeniçerilerin Amasya'da Piri Mehmed paşa ile Hocası Halimi Çelebinin hanelerini yağma etmeleri gibi) sebeb olanlardan Dukakinzade'yi idam ve Hersekzade Ahmed paşayı azil ve tahkir ederek, hükümet merkezine dönmüştü. Çok kızmış bulunduğundan kimseye bir söz söylemez. Nedimlerinin en değerlisi ve sevdiği olan İbn-i Kemal'i bile huzuruna çağırmaz olmuştu. Hatta bir kaç gün sahralarda yalnız başına gezdi, tozdu. Bu yalnızlık aleminde yapacaklarını kararlaştırdığı gibi bir gün aniden, Yeniçerilerin ihtiyarlarının huzurunda toplanmaları iradesini verdi. Şu tarihi konuşmayı yaptı: "Muradınız bu itaatsizliğinizde devam etmekse, bana haber verin, nefsimi hükmetmekten azil ve hal edeyim. Ben bu saltanatı yalnız,islama hizmet için babamın elinden aldım. Dünyaya islamı duyurmak üzere kardeş ve onların oğullarını feda ettim. Başlarkende biat teklif ettim. Kabul ettiniz. Ben de cevab olarak, huzuru terk ile, din-i mübinin yükselmesine uğraşarak gayret gösteriyorum" şeklindeki

sözleri ile onları azarlayıp, İran seferinde vukubulan hareketlerine hepsi pişman oldu. Ağladılar. Bin türlü özürler dileyip, bundan sonra itaat edeceklerini, bu fitnenin elebaşılarından olup sağ duranlardan Yeniçeri Ağası İskender Paşa ve Sekbanbaşı Balyemez Osman ile Kazasker Cafer Çelebiyi ihbar ettiler. Padişah, hemen Cafer Çelebi'yi huzuruna çağırtıp, "Asakir-i islamı, ifsad ile devlet-i durdurmaya teşebbüse sebeb olanların şer'an cezası nedir?" dediğinde: "Eğğer doğru çıkarsa, katildir." Dediğinde: Sultan Yavuz Selim, "Cafer kendi fetvanı kendin verdin" diyerek, gerek onun, gerek diğerlerinin idam fermanını söylemiş oldu. (Evrak-ı Perişan-Kemal)

Faide 82: İslam Alimleri ve Hristiyanlar

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u ele geçirdiği zaman, ahalisini öldürtmemiş ve dinlerini tatbikte büyük bir serbestlik tanımıştı. Başlarına bir de patrik tayin eylemişti. Ancak çok geçmeden bazı kimseler İstanbulu ele geçirmek için ötede beride entrikalar çevirme gayretine girdiler. Bu gayretler, 2. Bayezid zamanında bile devam ediyordu. Bu vaziyet karşısında Yavuz Sultan Selim, rumların ya müslüman olmaları veya İstanbul'dan çıkıp gitmeleri tercihi karşısında bıraktı. Vezirler, padişahdan çok korktukları için ağızlarını açamadılar. Ancak zamanın müftüsü meşhur, Zenbilli Ali Efendiye müracaatta bulundular. Zenbilli Ali E-

fendi: Fatih Sultan Mehmed Han, rumlara ferman-ı aman yayımlamıştır. Binaenaleyh bu teklif şer'an caiz olamaz cevabı ile birlikte bu hususta fetvayı da verdi.
Sultan Selim ise:
- Fermanı göreyim dedi. Meğer ferman bir yangında yanmış imiş.
Bunun üzerine Ali Efendi:
- İsbat-ı madde dahi kâfi'dir.
Diyerek, ihtiyar iki yeniçeri müslimin şehadetini huzurda yaptırdı.
Sultan Selim'in aleyhine hüküm verdi.

Faide 83: Yavuz Sultan Selim Hakkında

Rahmetli Yavuz Sultan Selim-i kahhar,padişahlığını bilen, kullarında kulluğunu bildiği devrin padişahıdır. Divanında iş beceren dört veziri olup, her biri nice defalar çeşitli sancaklarda beylerbeyliği yapmış olup, cephane ve din-ü devlete uygun hizmet verecek, işlerin hakkından gelecek levazımları görüp, durumu iyice öğrendikten ve Anadolu beylerbeyi daha sonra Rumeli Beylerbeyi olduktan sonra, vezir edili kubbe altında oturup her hal ve davranıştan haberdarlardı. Vezir-i azam, müstakil olup icraatına kimse müdahale etmezdi. Kızları hanımefendileri soy ve sop sahibi veyahud harem-i muhteremi sevenlerinden kabiliyetli birine verip, padişah damadı olanlar, başşehirde oturmayıp, memleket ahvaline ve saltanat işlerine ka-

rışmayıp, taşrada kayd-ı hayat şartıyla bir sancak ihsan olunup gönderilirdi. Kuvvet ve kudret sahibi olup, vardığı yerleri imar edip, oralarda hünerli işler görürlerdi. Müslümanların hazinesinden has ve mukattalardan emanet verilirdi. Hak ve adalet içinde kalarak tahsil etmiş oldukları malı müfredat defterine yazıp gönderirlerdi. Her memleketi ilmiyle amil, doğru, dürüst müfettişlere verirlerdi. Onlar kadılıklarından asla azil edilemezlerdi. (onlarda hazineyi mali eytamdan ve zulüm ile alınan emvalden koruyup, ne müslümanların hazinesini kimseye yedirirler, ne de, kimsenin malını bigayrıhakkın devlet hazinesine koyarlardı.) Padişahlarda ve vezirlerde ve kılıç ehlinde süs ve şöhret yoktu. Şer'i şerife muvafakat yani uymak, eskiden beri Osmanlı kanununa gereği gibi uymak, bidatten çok fazla çekinilirdi. (Koçibey Risalesi)

Faide 84: Hilafet-i İslamiye

Peygamber efendimiz (s.a.v) hazretlerinin vefatından sonra, daha cenazesi defn edilmeden,müslümanların ileri gelenleri toplanarak, esase meşveret ve ümmetin toplanması yâni Kur'an-ı Kerim, sünnet-i peygamberi alınmış bulunan hükümlere dayanılarak İslam Hilafeti'ni kurdular. Hz. Ebu Bekir-üs Sıddık (r.a) peygamber vekili olarak yâni halife tayin edildi. Daha sonra Hz. Ömer (r.a), ondan sonra Hz. Osman (r.a) dördüncü olarakta Hz. Ali (r.a) halife oldularsada, imam-ı

Ali hilafetinde ve Hz. Peygamberin vefatından 41 sene sonra arablar arasında Ben-i ümmeye denilen diğer adı ile Emevilerden olan Hz. Muaviye'ye geçti. Şam'da İslam-i Emeviye Devleti kurulmuş oldu. Bu devlet doksanbir sene hüküm sürdü. Bunlardan sonra nöbet, Hz. Peygamberin amcalarından olan Hz. Abbas (r.a) sülalesine geçti. Bunların adı da, Abbasi Devleti olarak yad olundu. Başşehri Bağdad olan Devlet-i Abbasiye Hz. Peygamberin vefatından 132 sene sonra kurulmuştur. Adı geçen devlet 508 sene devam edip, bu müddet içinde 37 halife hüküm sürmüştür. Bunlardan en son halife olan El Müstasımbillah zamanında Moğol Hanı Çengiz'in torunu olan Hulagu Han, Bağdad'ı zapt ederek, Abbasi Devletini ve hilafetini tarumar eylemişti. Geriye kalan halife El Müstansırbillah isimli zat, Hz. Peygamberin (s.a.v) emanetlerini alarak Mısır'a gidip, o sıralarda Mısır'da hükümet etmekte bulunan Memalik-i Bahriye'den yani, Türk Gulamları Sultanlarından Melik Zahir'den pek büyük bir saygı görmüştür. Hatta Melik Zahir, Mustansır'ın adına hutbe okutmuş ve para bastırmıştır. İşte Mısır'da yeniden kurulan bu tarz bir hilafet-i Abbasiyeden 14 halife daha gelmiş ve bunların 14.sü Mütevekkilelallahtı. Sultan Selim, bu halifeyi yanına alarak, İstanbul'a getirmiş, Ayasofya Camiinde gayet büyük bir meclis toplanmıştır. Elmütevekkil, Camide minbere çıkı, "Sultan Selim'in hilafete istidad ve istihkak kazanmış

olduğunu beyan ederek, arkasındaki, resmi feraceyi çıkarıp, hilafeti kendi rızasıyla terk eylediğini açık bir şekilde bildirip,Yavuz Selim Hana çıkarmış bulunduğu feraceyi giydirmiştir. İşte bu vakadan sonra Osmanı padişahları aynı zamanda islam halifesi ünvanını almışlardır.

Faide 85: Padişahların İmzaları

Vaktiyle hükümdarlara yazılan, name-i hümayun yâni padişahlarımızın göndermiş olduğu mektubların kenarlarına altunyaldız ile imza konurdu. Bu imzaların bizim tarihimizde önemi bulunduğu gibi, mektubları da, ne için gönderildiğini bilmek faydalıdır. Tarihin işi yalnız, savaşlardan bahsetmek değil, milletlerin her türlü örf ve adetlerinden, merasimlerindende bahseder. İşte size üç türlü imza sureti:

Elmütevekkil Alalillah el Melik el Müstean
Essultan Ahmed Han bin Mehmed Han
Fatih-i Bağdad, sahib ül arab ve acem
Sultan Murad Han Gazi İbni Ahmed Han
Elmüeyyid bi Teeyyid Allah el Melik ül Mennan
Essultan Elgazi Murad Han bin Ahmed Han

bu yazılar mühre basılamazdı. Sulh yapıldığı zamanki senede, yazılan ahidnamelere, siyah mürekkep ile mühür basılır ve hazinede Çatma denilen kadifemsi

güzel bir kumaş içine konur, kesenin ağzı altın kozalak ile bağlanır, üstü balmumu ile mühürlenirdi.

Bu keselerden

Hind Hükümdarına Çatma kadife, murassa kozalak

Acem Şahına: Keza

Mekke Şerifine: Yeşil atlas kese altun kozalak

Tatar Hanına: Kırmızı atlas kese altun kozalak

Beç (Viyana) hükümdarına: Seraser denilen kumaş kese altun kozalak

Lehistan kralına: Keza (yani yukarının aynı)

Papa'ya: Keza

Faide 86: Yavuz Selim'in Vefatı

Vezirler hükümete, mühimmatı çoğalttıkça padişahın yine İran seferine hazırlanmakta olduğu gördükleri için, kendisini oyalamak için, Rodos'un ülkemize lüzumunu ve bu kadar güzel bir donanma hazırlanmışken fetih için gönderilip, alınmasını tavsiyeye başladılarki: "Dört aylık mühimmatımız hazırdır." dediler. Yavuz Selim bu sözlere fevkalade kızarak

- Ben kişverler (ülkeler) zapt etmek fikrindeyim. Siz beni hayırsız kalesi ile uğraştırmaya çalışıyorsunuz. Rodos'un zaptı, elimizdekinin iki katı cephaneye ihtiyaç gösterir. Ceddim zamanında olduğu gibi ada'dan rezaletle dönmekliğimimi murad ediyorsunuz? Benim bundan sonra veche-i azimetim sefer-i ahirettir. Sözleriyle vezirleri huzurundan kovalamış ancak garibdir

ki; arası çok geçmeden bu vicdani ihtarın hakikatı meydana gelmiştir. Şöyleki: "Bir gün padişah, nedimi Hasan Can ile beraber bahçede gezerken: Omuzlarımın arasında birşey acıyor, acaba dikenmi girmiş oladediğinde Hasan Can: ihtimaldir. İrade buyurulursa bir kere bakayım. Şeklinde cevap verir. Padişahın vücudu çok kıllı olduğundan Hasan Can eliyle bir şey bulamaz. Sonunda düğmeler çözülüp, bakılınca acı veren yerde ufak bir çıbanın bulunduğu görülür. Padişaha aktarılır. Padişah ise sıkılmasını söyler. Çıbanı eliyle yoklayan Hasan Can, çıbanın altında sertleşmiş bir büyücek madde olduğunu hissetmiş.

- Aman padişahım, çıban henüz olmamış. Cerrahlara müracaat bulununuz, der. Meğer Hasan Can bir kaç gün evvel bir çıban çıkardığından huzura gelememiş imiş. Sultan Selim ona tariz yollu:

- Biz Çelebi değiliz ki, bir çıban için etibbaya müracaat edelim. Diyerek. Hamama girdi. Çıbanı tellaka sıktırdı. Çıban zan olunan kitle dehşetli bir Şirpençe imiş. Bu sıkıştan sonra bütün bütün iltihaplanıp büyürken, kendisi İran seferi tedariklerini görüp, Macaristanın harekatına nezaret için, Edirne'ye gitmeyi emretmiş olduğundan yarasının şiddetine ve tavsiyelere önem vermedi. İstanbuldan hareket etti. Ne garibdir ki; yol üzerinde önce babasının ordusuyla savaşmaya mecbur olduğu yerde hareketlerini yapma gücünü kaybetti. H.926/M.1529 tarihinde Şevval ayı-

nın 9. Eylül ayının 23. Cumartesi gecesi yara şiştiğinden nedimine hitaben:

- Hasan Can bu ne haldir? Dediğinde Hasan Can; hakikati huzur-u saltanat karşısında hep doğruyu söylemek ve erbab-ı sadakattan bulunduğundan, ayrıca padişahın yüzünde vefat alâmetleri müşahade ettiğinden:

- Padişahım. Dünya dağdağası nihayetine geldi. Allah ile olunacak zamandır. Şeklinde cevap verince Yavuz Sultan Selim:

- Yaa, sen bizi bunca zaman kimle bilirdin? sözüyle dostunu bir sitemle azarladıktan sonra Yasin-i Şerif tilavet etmesini istedi. Kendide beraber iştirak ederken, sekeratı mevte uğramadan ruhunu teslim eyledi. Rahmetullahüaleyh. (Teracüm-i Ahval-Kemal)

Faide 87: Yavuz Selim'in Hususi Hali

Osmanlı hanedanı azalarının tümünden maarifde en ileri gelenlerden, edebiyat bakımından ise hepsinden üstün olacak derecede yüksek tahsil yapmıştı. Türkçe, Farsça, Arapça şiirleri vardır. Gece uykusu üç saate göre ayarlanmıştı. Uyumadığı zamanlar, kitab okumakla vakit geçirirdi. Bazen nedimleri okur, kendisi dinlerdi. Tarih-i Siyasi diyorki: "Süse asla rağbet buyurmazlardı. Bazı yakınları sebebini sual ettiklerinde,"Vükela ve kumandanların resmi elbise giymeleri

padişahlarına hürmettendir. Biz kimi tazime mecburuz ki, ihtiyai kâinat edelim" buyurmuşlardı.

Evrak-ı perişan diyorki: "Cihangirliğe gelince, evet, Sultan Selim, dünya üzerinde baziçe gibi yâni oyuncak gibi eli ile galip gelmek ve işleri tanzime nefsinde büyük istidad görüyordu. Hatta bir gün huzuruna getirilen dünya haritasına bakarak:

- Dünya, bir padişaha kifayet edecek kadar geniş değil imiş. Dediği meşhurdur.

Sultan Yavuz Selim'in doğruluğu pek meşhurdur: Mısır seferinde şiddetle paraya ihtiyaç hasıl olduğunda bir tacirden bir kaç bin lira borç almıştı. O sırada ise tacir vefat eder. Pek çok malı ile birlikte iki de yetim bırakır. Defterdar olan zat, bu hali fırsat bilerek, padişaha yaranmak maksadıyla, tacirin vefatını, bıraktığı malın çokluğu ile beraber evladının ihtiyaç sahibi olmaktan uzak olduğunu beyan bildirip, mirasın bir miktarını müsadere etmek için emir ister. Bu yazılı talebi gören padişah, baştarafa: "Müteveffaya rahmet. Malına bereket. Evladına afiyet. Gammaza lanet" yazıp isteği red eder. Sultan Selim sakalını daima traş ederdi. Çok hiddetli bir kimse olmakla beraber, şeri şerife ve doğru sözlere pek riayet ederdi.

Faide 88: Sultan Selim Hanın Hususi Halinin Sonu

Mısır seferine gitmeden evvel bir gün Piri paşayı çağırıp, maksadını anlatır. Paşa, Çengiz ve Timur'un

dahi çölü geçemediklerini ileri sürerek pek ziyade zorluklarla karşılaşacaklarını söyler. Bu sözler üzerine padişah gazaplanır. Mısır'ın fethinde sonra yine Piri paşaya der ki:

- İşte ben gittim. Mısır'ı fethettim.

Paşa kusurunun afvını diler. Bunun üzerine:

- Yok paşa, senin düşüncen hale, ihtiyata uygundu. Fakat halk bana babasını, kardeşlerini öldürdü diyerek kızıyorlardı. Devlete fevkalade bir hizmette bulunarak bu töhmeti, bu ithamı,unutturmaya mecbur olduğumdan o sıkıntılı ve tehlikeli hallere gözümü kırpmadım. Cevabını verdi.

Faide 89: Yavuz Selim'in Vefatı Nasıl Duyuruldu

Sultan Yavuz Selim'in vefatı ile birlikte yakın hizmetinde bulunanlar, ağlamaya hatta sızlamaya başladılar. Hazinedarbaşı olan Süleyman Ağa,daha sonra veziriazam olmuştur. Vefat haberini Yeniçeriler duyacak olursa, hazineyi yağma ederler diyerek, ağlayanları yalvara yalvara susturdu. Ertesi sabah aynen eskisi gibi divan kuruldu. Piri paşa içeriye girince, durumdan haberdar olup, kan ağlarcasına mahzun oldu.Şehzade Süleyman gelinceye kadar kimseye haber vermemekle karar aldılar. Bir şey yokmuş gibi o gün her zamanki devlet işleri ile meşgul olundu. Mansıblar verildi. Tabiblere hilatlar giydirildi. Merhum'un techiz ve tekfini gerekleri yerine getirildi.

Yıkanma işlemi bittikten sonra, naşı otağı hümayuna götürüldü. Vezirler dışarı hiç bir şey sızdırmaz halde ketum davrandılar. Divandan sonra herkes yerli yerine gitti. Piri paşa, Sultan Süleyman'a pederinin vefat ettiğini, kendisinin saltanatın sahibi olduğunu bildirip, acele yetişmesini istedi. Ertesi gün yine divan kurulup, doktorlara hilatlar giydirildi. Padişahın sağlığına kavuştuğu müjdesi verilerek hepsi İstanbul'a yollandı. Bir gün ikindi vakti, Sultan Süleyman'ın İstanbul'a geldiğini çavuşlar bildirdiler. Bu vaziyet karşısında vezirler divana hazır oldular. Sadrazam Piri paşa yanında solaklar kethüdaları ve odabaşıları bulunuduğu halde herkese hitab ederek:

- Yoldaşlar, emir ve ferman Hazret--i Rabbül aleminindir. Sultan Selim Han ahirete intikal etti. Şimdi padişah-ı alempenah Sultan Süleyman Han istanbul'da tahta çıkmış bulunmaktadır. Dediği zaman biçareler başlarını yere vurup, başlarına topraklar saçtılar. Ordu feryat ve vaveyla içinde kaldı. Hemencik çadırlar yıkıldı. İstanbul'a giden gidene oldu. Piri paşa da, hazineyiamireyi mühürledi. Akşam namazından sonra o da İstanbul'a döndü.

Faide 90: İbrahim Paşanın Avusturya Elçilerine Hitabı

İbrahim paşa, at meydanında bulunan sarayında A-vusturya elçilerini oturduğu yerde kabul ederek, bir müddet ayakta tuttuktan sonra eteğini öpdürüp;
- Bu büyük ve geniş ülkeye hükmeden benim. Benim yaptığım kalır. Çünkü bütün kuvvet bendedir. Mansıbları vermeye, eyalete vazife görecek olanı ben vazifelendiririm. Benim vergim vergidir. Vermediğimi de vermem. Padişahı muazzam bir şey bağışlamak istese veyahud bağışlasa bile kararı ben tasdik ederim. Eğer tasdik etmezsem, böyle bir bağış yok demektir. Zira harp ve sulh, devletin serveti benim elimdedir. Size bunu söylediğimi Sırbistana izaha niyet etmenizi cesaret vermek içindir. Dediği gibi şayanı dikkat olarak da ikinci toplantıda da:
- Ben ne yaparsam olur. Bir seyisi paşa edebilirim. Efendimden hiç de sormaksızın, ülke ve toprakları istediğime verebilirim. Eğer efendim bir şey emrederde ben tasdik etmezsem, iradesi yerine getirilemez. Ve bilakis emreden ben olursam efendim tatbik etmez ise, benim isteğim tatbik olur. Sulh ile savaş benim ellerimdedir. Devlet hazinesi benim tasarrufumdadır. Efendimin elbisesi benimkinden alâ değildir.... (Tarih-i Siyasi ve Devlet-i Ali)

Faide 91: Mübarek ve Mukaddes Emanetler

Mekke Emiri Seyyid Berakat'ın oğlu Şerif Ebu Nami tarafından Yavuz Selime gönderilen mübarek ema-

netlerden bazıları: "Hz. Peygamberin bir adet dişi, iki nalini, Hırka-i saadeti, Hz. Ebu Bekir'in seccadesi, Hz. Peygamberin bir kılıç kabzası, bir oku, Hz. Nuh Peygamberin tenceresi, Üzerinde mübarek ayaklarının izi bulunan bir taş, Hz. Peygaberin seccadesi, Sancak-ı Şerif, Şuayib aleyhisselamın iki asası, Hz. İbrahim peygamberin kazağı, Hz. Davud Peygamberin kılıcı, Mekke-i Mükerremeden altın oluk, Mekke-i Mükerreme de, Makam-ı İbrahim'in gümüş kapağı, Gasil-i Nebevi suyu, dört büyük halifenin sarıkları, dört büyük halifenin kılıçları, Ashabdan Halid bin Zeyd (Eyyüb Sultan) Hz.lerinin kılıcı, Ashabdan Şurahbil bin Hasan Hz.lerinin kılıcı. Hz. Yusuf (A.S)ın gömleği, Mekke-i Mükerremenin anahtarı, Mekke-i Mükerremede Bab-ül Tevbe denilen kapının kanadı, bir parça balçım, dört büyük halifenin sancakları, yine bu zatların tesbihleri, Cennetle müjdelenmiş on kişinin "aşere-i mübeşşere diye anılan zevat" altı adet kılıç kabzaları, Ashabdan Muaz bin Cebel'in kılıcı, Hz. Hasan ve Hüseyin'in sancakları, Veysel Karani Hz.lerinin tâcı. Hz.Osman'ın kendi el yazısı ile Kur'an-ı Kerim nüshai şerifesi, Hz. Ali (r.a) el yazısı ile Kur'an-ı Kerim nüshai şerifesi, v.s.

Hırka-i Saadet, gümüş sandık içinde olarak, enderun-u hümayun da taht odasında muhafaza olunduğu gibi diğer emanet-i mukaddeselerde yine gümüş kutular içinde olarak bu odanın raflarında muhafaza edilmektedir.

Her Ramazan-ı Şerifde ve bilhassa onbeşinde, Padişahlarımızın Topkapı sarayına merasim alayı ile giderek ziyaret ettikleri Hırka-i Saadet, budur. Hırka-i Saadet dairesini Yavuz Sultan Selim yaptırmıştı.

Faide 92: Çehre Kıyafet Şekilleri

Eskiden gerek subaylar gerekse neferler umumiyetle başlarını traş eder, yalnız tepelerinde bir tutam saç bırakırlardı. Bıyıklarını bırakıp, ancak dudak üstüne sarkan kısmını kırparlardı. Yeniçeri askerinin sakal bırakmaması kanundandı. Subay ve mütekaidlere sakal salıvermek yasak değildi. Bunlara müsaade edilmesi sakala hürmet edilmesinden geliyordu. Sakallılar, sakallarını her gün yıkayıp, tarayarak temiz tutmaya ve güzel kokulu otlarla buhurlara tutup, güzel kokmalarını temine dikkat ederlerdi. Timar ve Zeamet sahipleri bulundukları memleketlerin hanedan ve zadeganından bulundukları için, haysiyet ve itibarları gereği çoğunluğu sakalını salıverirdi. Bu yüz kıyafeti, Osmanlı devletinin ordusunun kuruluşundan yâni H.730'dan H.1241 yılına kadar değişmemiştir.

Faide 93: Başlıklar-Sorguçlar

Osmanlı ordusunun ilk zamanlarında başlıkların her çeşidi kullanılırdı. Sadrıazamlarla vezirler Kallavi, Kafs, Kalafat, Paşayi, Katibi, Mollai isimleri verilen

kavuklar ve taçlar takarlardı. Kallavi, yarım endazeden biraz uzunca olup, üstüne gayet ince Hind tülbendi denen sarık sarıldıktan sonra sağdan sola doğru dört parmak genişliğinde sırma ile süslenir idi. Şekil olarak çadırı andırırdı. Eni çok, uzunluğu az olup etrafına bir kaç parmak eninde sarık sarılan başlıklara kavuk denir. Kafs ise çukadan yapılır ve içine bir okkadan fazla pamuk konur, alt tarafına kafes şeklinde beyaz tülbend sarılır, bir tip kavuktu. Aşağısı dar yukarısı geniş olup dışına birbirine paralel dilimleri dikili kavuklara da kalafat denirdi. Askeriyeden dış ağaları rütbelerine göre Selimi, Mücevveze, Kafs, Horasani, Paşayi, Katibiisimleri verilen külah ve kavukları giyerlerdi. Selimi denen, Yavuz Sultan Selim han'ın icadıydı. Külah şeklinde olup uzunluğu bir endaze (60 cm.) uzunlukta olup, üzerine beyaz tülbend sarılırdı. Selimi gibi bir şey olup, üç tarafına fes gibi kırmızı bir şey ilave edilirdi.

Yeniçeri bölüklerine gelince, beyaz çukadan veya keçeden imal edilip, alt tarafı şerit şeklinde sırma ile işlenir, ön tarafına sarı tenekeden bir kaşıklık ilave olunurdu. Kaşık yoldaşlığının Yeniçerilerin anlayışında büyük bir önemi vardı. Bu kaşıklığa birer kaşık sokarlardı. Subaylara ait börklerde de, üsküf ismi kullanılırdı. Yeniçeri subaylarından bazıları alt tarafı sırmalı şerit ve üst tarafı rütbeye göre şekil ve sayısı değişen sorguç ile süslü, bir nevi külah giyerlerdi. Kapukulları ve humbaracılara ait kavuklarda vardı.

Lağımcılar, kalpak, Topçular ile Tersane kalyoncuları Poşu, zırhlı asker başlarına zerrin külah (sarı renkli teneke veya altın) madeni miğferler. Padişahın maiyetinde bulunan Solaklar'la Peykler de tas isimli bir kisve, eyalet askeri kendi bölgelerindeki baş kisvelerini, Delil ve Levend suvarileri de kalpak giyerlerdi. Sorguçlara gelince , padişahlarımız ve kapukulu subaylarından bazıları da rütbe alametifarikası olmak şartıyla takarlardı. Bunlar iki türlü olup, biri kuştüyünden, diğeri yaldızlı bakır veya altun tellerden imal edilirdi. Yukarıdaki serpuşlardan başka Arifi, Yusufi, Düzkaş, Klansuve, Serdengeçdi, Zaimi Silahşörü, Dardağan, Çatal ve yine devirlerde Galata sarayı ağalarının giydikleri hilal şeklinde Yelken, Şehremini ve İhtisap ağalarının giydikleri arpa dikişli ve keçe adlı serpuşlar (başlıklar) vardı. Fes ise Sultan 2. Mahmud zamanında umumi bir kisve olarak kabullenilmiştir.

Faide 94: İstilahat-ı Tarihiye

Otağ: Padişah veya vezirlerin dışarıda ikamet ettikleri zaman kurulan çadırlardır ki, padişahlarınkine Otağ-ı Hümayun, sadrazamınkine Otağ-ı asfa tabir olunurdu.

Esda: Bunlara aslani dahi denirdi. Üzerinde arslan resmi bulunan Flemenk doları (parası)

Dirlikleri Çalınmak: Maaşları kesilmek. Tahsilatları kesilmek.

Alay Göstermek: Resmi geçid yapmak.

Seraser: ince sırmadan yapılmış, gayet kıymetli bir kumaş.

Hatman: Kazak kavminin askerleri.

Kabanice: Bir çok padişahımızın giydiği bir nevi süslü üst elbise.

Serdar-ı Ekrem: Eskiden büyük seferlerde Osmanlı askerine başkumandanlık yapanlara denirdi. Serdar-ı Ekremler tam salahiyet sahibidirler. Orduda serasker, diğer kumandanları, tayin ve azil hatta idam bile edebilirdi. Serdar-ı Ekremlik hemen hemen sadrazam olan kimselere verilirdi. Serdar-ı Ekremlik verilen zat, büyük bir alayla otağı hümayuna gider, burada padişah tarafından beline murassa bir kılıç beline bağlar, destarı üzerine (çoğunlukla Selimi) mücevher bir sorguç koyup, bir de samur kürk giydirdikten sonra Sancak-ı şerifi teslim eylerdi.

Orta: Yeniçerilerde bugünkü askerlerimizdeki bölük, tabur gibi kısımlara benzer guruplandırma.

Çorbacıbaşı: Her ortanın kumandanına veya bölükbaşına denirdi.

Terakkı: Nizami olarak askere verilen yövmiyeden ayrı olarak verilen zam. Zamlı maaş.

Usul-i Tahlif: Sadakat yemini ettirmek, manasındadır. Eskiden askerler arasında riayet edilen usul şöy-

leydi. Bir tepsi üzerine tuz ve ekmek ile kılıç. bir de mushaf (Kur'an-ı Kerim) konup her birine söz ve yeminlerinde duracaklarına dair üzerinde yemin ederlerdi.

Faide 95: Kıyafet-i Askeriyeden: Elbise

Büyük subayların don ve gömlek üstüne bir entari ve bunun üstüne bir haftan (kaftan) giyip, haftanın üstünden bellerine bir kuşak bağlayıp, bunun üstüne de, ayaklarına çakşır (ince kumaş şalvar) giyerlerdi. Cübbenin üstüne bini (giyenlerde bulunurdu.) Kaftan yani Haftan, astarsız bir entariydi. Çakşır ile kırmızı veya mavi olup, ince bir kumaştan yapılmıştı. Uçlarına birer mest dikilir bir şalvardır. Cübbenin içine kışın kürk kaplanırdı. Cübbe entariden kısa olup, kolları ise dirseğe kadar uzanırdı. Biniş ise ayaklara kadar gelip, kolları uzun ve yenleri, yani kolağızları sarkık bulunurdu. Küçük rütbe sahipleri yalnız entari, kaftan ve şalvar giyer, kaftanın üstünden bellerine kuşak bağlarlardı. Bu sebeble böyle kaftanlara dolama denirdi. Diğer askeri sınıflarda nimtan (mintan) bile müsteameldi. Günümüzda Avni'ye adı ile kullanılan yağmurluklara benzer biçimde olarak kaputadıyla anılan bir yağmurluk dahi vardı. Bu yağmurlukların bornus adı verilen bir çeşidi vardı ki, şimdiki pelerinlere benzer ve bir ucu omuza atılırdı.

Savaş ve sulh zamanlarında subayların hizmetlerini takdiren, Cenab-ı padişahdan Hilat'lar ihsan olunurdu. Bu hilatlar yukarıdaki elbiselerden ibaret olup, hassülhas, has, kuşak, ealâ, bâla, elvan ve sevb (siyah elbise) isimli, çeşitli ve defalarca imal olunurdu. Bunlardan herhangi birine hak kazanmış olan subaya kumandanlarının yanında giydirilirdi. (Kıyâfet-i Askeriye)

Faide 96: Kelimelerin Tarihi

Ayasuluğ yahud Ayasuluk: Eski paralar üzerinde Ayasuluk yazılırdı.

Ankara: 2. Sultan Murad zamanında basılan paralar üzerinde Engürüye yazılmıştır ki, doğru yazılışı budur. Sonraları Ankara olmuştur.

İslambol: Sultan 3. Murad zamanında basılan paralara İstanbul, bu imlada yazılmış, Sultan 3. Selim zamanına kadar paraların bir kısmına ve 3. Ahmed zamanında hepsine bu isim basılmıştır. Hatta H.1128/M.1715 ki (3. Ahmed devridir) Zir-i İstanbul denilen altunların bir tarafına "Darb-i fi İslambol" yazılıydı.

Bursa: Osmanlı paraları üzerinde dört şekilde yazılıdır; Kuruluşta, 2. Bayezid devrine kadar 1.si Berusa, 2.si Çoğunlukla Birse, 3.sü Yavuz Selim zamanında Bursa, 4.sü ise sonraları Berusa.

Reha-Revaha: Urfa şehrinin eski ismi.

Siroz: Eski paralarda serz ve seroz yazılıdır.

Kostantiniye: Fetihden ikiyüz sene sonraya kadar bir Ya ile Kostantiniya diye yazılmıştır. Sultan 4. Mehmed ile Sultan 2. Süleyman devrinde yenilenen paralara Kostantiniya kelimesine bir Ya daha eklenmişve Kostantiniyaya kelimesi şeklinde yazılmıştır.

Darülhilafe: Bu isimle iki çeşit altın paramız vardır. Sultan 2. Mahmud'un padişahlığının onbeş ve onaltıncı senelerinde basılıp birinde "Dar ül Hilafet ül Aliye"diğerinde "Dar ül Hilafet ül Seniye" yazılıydı ki, halk bunlara sıra altunu derdi.

Faide 97: Ayakkabılar

Vaktiyle Yeniçeri subayları sarı, neferleri ise kırmızı renkte ayakkabı giyerlerdi. Mavi renkli ayakkabı alimlere mahsustu. Bunlarda ökçe yoktu. Subaylar, mest ve pabuç, çizme pabuç giyip, mest üzerine (pabuç yerine) çizme giyerlerdi. Piyade sınıfı, genelikle kundura şeklinde, ökçesiz, (yemeni) savaş zamanında yandan kopçalanır (hudud ayakkabısı) isimli, uzun konçlu bir kundura giyerlerdi. Suvari çizmeleri mahmuzsuzdu. Fakat mahmuz kullanılırdı. Hatta bir okka ağırlığında mahmuzlar kullanıldığı rivayet edilmektedir.

Faide 98: Kapdan Paşa

Başına yalnız sağ tarafı sırmalı şerid ile süslenmiş Kallavi ve arkasına yeşil atlas üzerine samur kaplı kürk giyip, mücevherli hançer takar, huzuru şahanede ve resmi karşılamalarda, sadrazamın alt, diğer vezirlerin üst tarafında bulunurdu. Önceleri her gemi bir reisin komutasındayken, donanma heyeti mirliva rütbesinde (tuğamiral) bir başbuğun komutasında seyrederdi. Sonraları ise; İtalyancadan alınmış Kapudan kelimesi reislere hitab etmede yer değiştirdi. Donanmanın başbuğuna Kapudan-ı Derya namı verildi. Kapdan-ı Deryalığa vezirlerden de tayin yapılmaya başlanınca, Kapudan Paşa denilmiş ve Barbaros Hayreddin paşanın kapdan-ı deryalığından sonra bu mansıb, ehemmiyet kazanmıştır. Donanma hareket etmeden evvel, sadrazam beraberinde devlet adamlarından bazıları olduğu halde, tersaneye giderek teftiş yapar, gemi kaptanlarını birer birer sorulara muhatap tutup, her birine mevkiilerine göre rütbe ve hilatlar hediye eylerdi. Sonra Kapudan Paşa ile huzura girer, huzurda kapdan paşaya hilat giydirilirdi. Bu sırada ise donanma tersaneden çıkış yaparak, Topkapı sarayı önüne geldiğinde top ve tüfenk atışları ile resmi selamlama yaparlardı. Beşiktaş üzerine doğru yol alırlardı. Donanmanın arkası kesilince, Kaptanpaşa saraydan çıkar, yirmidört kürekli kayığına binip, donanmaya iltihak ederdi.

Faide 99: Osmanlı Donanması

Osmanlıların denizlerde kendilerini ilk defa gösterdiği dönemde Karamürsel denilen çektirilerdir. Bu çekdiriler zamanımızda ticari işler için kullanılan birbuçuk direkli, Marmara kayıkları tarzında güvertesi olmayan küçük teknelerdir. Fakat geçen zaman hasebiyle, Venedik harp gemileri taklid edilip gerek büyüklük, gerekse çeşitlilik açısından on değişik modelden ibaret çeşitli isimler altında imalatlar yapılmıştır. Bunlar çoğunlukla hem yelkenli hem kürekli gemiler olup, hareketli ve hafif teknelerdi. Bunların hangi sınıfa mensup olduklarını kolayca anlamak için, Osmanlı bahriyesinde yani denizciliğinde, oturak sayısı ölçü olarak alınmıştır. On ila onyedi oturak arasında bulunanlara Firkate denip, kürekleri ise iki veya üç kişi tarafından çekilirdi. Bu gemilerin en küçüğüne Kırlangıç ismi verilirdi. Onsekiz veya Ondokuz oturaklı olanına Perkende ismi verilip, yirmi ila yirmidört oturaklısına Kalita, yirmibeş oturaklısına Kadırga denirdi. Bunlar ince donanma adını almıştı. Yirmialtı oturaklıdan, otuzaltı oturaklıya kadar olanlara Başterda ismi verilmişti. Böyle bir geminin kıç tarafı yuvarlak olup, her bir küreği beşer, altışar hatta yedişer kişi tarafından çekilirdi. Teknesi yüksek ve geniş olarak yapılmış olanlar varsa, bunlarada Mavna adı verilirdi. Eğer geminin güvertesinden başka bir de

top ambarı bulunursa, yâni altı mavna, üstü kalyon yapısındaysa ona da Küke derlerdi. Bu çeşit gemilerden 2. Bayezid zamanında bir defa her biri ikibinbeşyüz tonilatoluk olmak üzere iki tane inşa olunmuştur. Buraya kadar bahse konu edilen gemilerin tamamı çekdirme çeşitlerindendir. Ortalama bir hesapla: Mavna mevcudu-600. Bir başterda mevcudu-800. Bir kadırga mevcudu-300. kişiden meydana gelir. 40 kadırga, 6 kıta mavna ve bir kıta başterda'dan ibaret olmak üzere 47 pare harp gemisi bir donanma namı verilirdiki, bu donanmanın mevcudu, 16400 nefer olup, sayısı bildirilen yekünde onbinbeşyüz kişi kürekçiydi. Geri kalan beşbinüçyüz kişi ise savaş askeriydi. İnce donanma veya ince filo adı ile anılan gemilerin refakatında yirmi tane de Bey Gemisi adı verilen teknelerin bulundurulması ve bu gemilerin her birinde de yüzer tane nefer ve bunlarda savaşçı kimseler olarak birlikte olurlardı. Bu seferde ise 67 parça gemiden teşekkül etmekte böylece donanmada 7 bin kadar savaşmaya âmâde nefer bulunuyordu.

Kalyon: Esasen birden çok güvertesi olup, başlıca yelkenli ile kullanılan gemilere verilen isimdir. Bunların; Karaka, Barça, Karavela, Polka, Burton isimi ile bilinen çeşitleri vardı. Osmanlı devleti bahriyesinde ilk defa olarak Kalyon ünvanı taşıyan harp gemisi Sultan Bayezid-i Sâni yâni 2. Bayezid devrinde kullanılmıştır. Küge, Küve ismiyle tanınmıştır. Kaanuni Sultan Süleyman devrinde de, onbeşbinden, 20 bin

tonilatoluk istiabına yeterli ve Karaka çeşidinden büyük gemi kullanıldığı tarihlerimizde yer alır.

Sultan Kaanuni'den sonra bir müddet bu tip gemilerin kulanılmasından vaz geçilmişse de, ihtiyaç göründüğünde H.1054/M.1644 yıllarında Burton tabir olunan kırk-kırkbeş top çeker kalyonlar kullanılmış ve ve nihayet H.1061/M.1650 den sonra bunların çoğalmasına daha da önem verilmiştir. H.1093/M. 1683'lerde dahi seksen tane top çeker kapaklarla, yüzonar pare topları taşıyan üç anbarlı kalyonlar yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan Mahmudiye ve Selimiye isimlerini taşıyanlar yakın zamana kadar mevcuttu.

Faide 100: Eski Vezirlerin Zenginliği

Sadrıazam Rüstem Paşa, illet-i istiskadan vefat etmiti! Kaanuni Sultan Süleyman zamanında İbrahim Paşadan sonra devlete en büyük hizmeti verenler arasında Rüstem Paşa da vardır. Vazifesinin müddeti içinde olan onbeş yıl zarfında hazinenin zenginleşmesine birhayli yardımı olmuştur. Bu arada da kendisini bu zenginlikten uzak tutmamış, kendi hazineside hatırı sayılır dereceye varmıştır. Vefat ettikten sonra, geçmiş devlet adamlarının hiç birinin nail olamayacağı derecede gerek Rumelide gerekse Anadolu'da olanlar aşağıdadır: 815 çiftlik. 476 su değirmeni. 1700 köle. At 2900. Deve 1106. Gümülü eyer 100. Altun ve taş-

larla süslü olarak donatılmış eyer 500. Zırh 2bin. Gümüş kablar 1500. 130 çift altun özengi, 760 tane murasa kılıç, bin tane gümüşle donatılmış mızrak, 800 adet mushafın 130 tanesi cildli olmak şartıyla. 5 bin adet kitap, binlerce hilat, kıymetli eşyadan başka nakit olarak: 78 bin düka altunu, 11.200.000 (onbirmilyonikiyüzbin) akçe kıymetinde otuziki tane cevahir, bin katır yükü yani, 2 milyon düka altunu demektir nakit akçe. Halbuki Rüstem Paşa yaşadığı müddetçe servetinin bir kısmını hayır eserleri yapmaya hasretmiştir. İstanbul, Rusçuk, Hama'da birer camii ve medrese bir de imaret inşa ettirmişti. (Tarih-i Siyasi)

Faide 101: Enderun Mektebi Talebeleri

Enderun mektebi Sultan Fatih Hz.lerinin kurmuş bulunduğu müessesedir. Adı geçen mektebin talebeleri, koğuş şekli üzerine üç sınıfa tertib olunmuştur. Diğer iki sınıf için mahreç (çıkış) olan başlangıç sınıfına Seferli Koğuşu, ondan sonraki sınıfa Kiler Koğuşu, son sınıfa ise Hazine Koğuşu adı verilmişti. Sultan 1. Ahmed Han'ın saltanatı esnasında Seferli koğuşuna, küçük oda ismi verildi. Enderun Mektebi eskiden Osmanlı devletinin mekteb-i harbiyesi demekti. Talebeleri, başlarına kavuk, sırtlarına entari, üstgöğsü düğmeli kaftan, bacaklarına kırmızı çakşır, ayaklarına ise, sınıflarına göre, kırmızı veya sarı renkde ayağa

geçirilmiş çakşıra dikili mest giyer, bellerine som sırma kemer bağlarlardı.

Entari ve kaftan ile şalvarın rengi ve türü mevsime göre değişirdi. Koğuşlarda yaldızlı takke giyip, iki taraftan birer zülüf sarkıtırlardı. Devşirme kanunu geçerli olduğu müddetçe, acemi oğlanları yanında, istidad ve zeka, güzel endam ve kıyafet bakımından en uygun olanları Enderun mektebi talebeliğine kabul olunurdu. Enderun mektebinin her koğuşundabir kaç sene olmak şartıyla umumen 14 sene sürerdi. Devşirme kanunu kaldırıldıktan sonra, mektebin talebeleri kölelerden ibaret kalmıştı. Ancak talebenin istikbali pek parlak olur, devlet görev ve makamları bu mekteplerden çıkanlara verildiğinden, bunların mahdumlarıda Enderun tahsili görüp, mezun olurlardı. Bu üç sınıfı bitiren talebe Ağa ünvanına hak kazanırlardı.

Enderun mektebinde ilk önce, Kur'an-ı azimüşşan okumak, ilmihal, tevhid, Birgivi, Halebi, Kudduri gibi akaid dersleri ve feraiz-i islamiyye'ye dair fıkıh dersleri okutulur, arabca ve farsça ile hüsnühat öğretilir, bunlardan başka koğuşlarının adı küçük oda'dan seferliye döndüğü zaman seferlilere Tablazenlik, sarık sarma, berberlik, eşya temizleme usulleri, sanatları gösterilirdi. Kilerlilere, padişaha mahsus yiyeceklerde ve içeceklerde ruayet hususu, Hazinelilere ise, padişah elbisesine uygun mefruşat, sarayın usul-ü mahsusuna uygun değişiklikler, katlama üslubları gösterilir-

di. Kiler ve hazine koğuşu mensuplarına istidadlarına göre okuyup, yazmak, kemankeşlik, Cündilik (askerlik), tüfenkçilik gibi silahşörlük ve musiki ilmi talim olunurdu. Talebelerin kuşluk, ikindi ve yatsı vakitlerinde yemek yemeleri temin edilir, temizlik ve sağlıklarına büyük önem verilip, güzel bir terbiye içinde birbirleri ile güzel geçinmelerine fevkalade dikkat edilirdi.

Öksürürken mendille ağzı örtmcmek, elbisenin azıcık bir leke taşıması dahi cezaya müstehak sayılırdı. Cezalar azarlanmak, tekdir olunmak nihayet falaka da darbe yoluyla olurdu. Falaka,derecesinde olan kabahatlara göre tatbikolunurdu. Az kabahat mestli ayağa, çok kabahat ise çıplak ayağa değnek vurmakla yapılırdı. (Teşkilat-ı Askeriye)

Faide 102: Osmanlı Afrikası

Mısır'ın ele geçirilmesiyle birlikte, Gazi adıyla anılan Barbaros Hayreddin Paşa'nın Osmanlı Devletine arz ettiği hizmet sayesinde, Kuzey Afrika da müstemleke kurulmasına muvaffakiyetlerini temin eylemiştir. Barbaros Hayreddin Paşanın Cezayir Beylerbeyliğine tayini Kuzey Afrika'nın tamamen Osmanlı devletinin eline geçmiş olması demekti. Cezayir limanı en çok seri üs seyir mükemmel gemi ile dolmuştu. Aynı zamanda içde de, fetihlere devam olunuyordu. En mühim yolları muhafaza için karakollar, postalar tesis

olundu. Yeniçeriler ise şiddetli bir itaatın altına alındılar. Barbaros Hayreddin Paşa, Arnavud, Rum ve Esklavonlardan sekiz bin asker yazdı. Kendi mahiyetinde de, İspanya haşaratından meydana gelmiş bir muhafız alayı vardı.

Kaptan-ı Derya tayin olunduktan sonra Ben-i Hafs üzerine yürüdü. O sırada Ben-i Hafs'dan Deli Hasan isimli biri Tunus'ta hükümetetmekte idi. Deli Hasan; Sultan 2. Abdülhamid Han gibi evinin bahçesine çıkmaya korkuyordu. Arab çöllerinde bulunuyordu. Şehre çok yakın olan Cebel-i Ra'sas tarafında bir hükümet-i sagireyani küçük bir hükümet vardı. Kırvan ve Kostantin şehirleri bir hakimin idaresindeydi.

Barbaros Hayreddin Paşa, İstanbul'dan 80 çekdiri ve sekizbin asker ile hareket ederek Tunus'a varmışı. Mevali Hasan korkusuna dayanamayıp, Arabana iltica etti. Tunus bir güzel yağma edildi. Bunu gören sahil boyundaki şehirlerin tamamı hemen teslim yolunu seçtiler. Hatta Kostantin şehrinin ta güney taraflarında bulunan en kuvvetli kabileleri bile Barbaros'a itaat eder bir yüz gösterdiler.

Fakat iki sene sonra, Şarlken, dörtyüz gemi ve otuzbin askerle gelip, eski Kartaca yakınlarında meydana gelen savaşta Hayreddin paşanın birlikleri bozuldu. Şarlken Tunus'a girdi. Rivayete bakarsak, yetmişbin çoluk çocuk, kadın telef edilmiştir. Mayorka adasını yağma eden gemiler, bir çok esir getirdi. Tunus'un zaptı münasebetiyle Roma'da şen-

likler ziyafetler tertiplenirken bu haber, saika-i bela gibi erişti.

Hayreddin paşa Osmanlı Donanması kumandanı olduğu gibi, bazen de Fransa'nın Akdeniz Donanmasına da kumanda ederdi. Cezayir Valiliğini Hasan ağa veya Hadim Hasan'a bıraktı. Hasan, bazan Telmisan'a bazende ta güneye doğru inerek Biskara taraflarında savaşırdı.

Öte yandan Şarlken, Avrupada Barbaros'u mahvedeceğini ilan etmekten geri kalmamaktaydı. Bir gün İtalya'da espiçiya limanında 60 kadırga ve 451 nakliye gemisinin hazırlandığını ve bunların Malta Adasındaki şövalyelerininde dahil olduğu Alman, italyan, İspanyol cengaverlerinden 29 bin kişinin bindirildiği bu kuvvetin genel yekününün 32binikiyüzelli kişiye vardığı işitilince Cezayiri dehşet aldı. Bu donanmanın içinde Anderya Dorya'Darkdaleb, Foranan Kortez, iki oğluda beraberdi. İmparator idaresine ve Sicilya Hidiv'i Don Fernando Dö Gozenko kumandasında bulunuyor ve hemen imparatorluğun asılzadeganından mürekkep bir çoğunlukda beraber geliyordu. Hasan Ağa'nın emrinde ise ancak 800 Türk, 5 bin Cezayirli mağribi, bir kaç tane Mayorkalı haydut, demir oklarla silahlanmış bir avuç Endülüslü vardı. Alınan haberden bir aya yakın zaman geçtikten sonra imparatorun donanması Cezayir Koyu'na girdi. Arah Nehri ağzına asker döktü. İtalyanlar sol cenahda, Almanlar merkezde ve İspanyollar sağ

cenahda olmak üzere şehri muhasara altına aldılar. Hasan, savunma hazırlıklarını tamamlayıp, beklemeye başlamıştı. Bu arada ise gökyüzü birden bire kapkara oldu, adeta gündüz ortasında karanlık inmişti. Esmeye başlayan Poyraz rüzgarı denizi adamakıllı kabarttı. Kuzey'den seller aktı. İspanyol kuvvetleri çadırları ve yemekleri bulunmadığından müthiş bir gece geçirdiler. Beri taraftan nakliye gemisi vazifesi yapanlar, dalgaların şiddeti yüzünden, demir tarayarak sahile düştüler. Arablar, sahile vurmuş gemilerin şaşkın tayfalarının üzerine saldırıp, ortalığı yağma ettiler. Demir taramamış bulunan gemiler bile ancak, küreklerinin yardımıyla durabilmekteydi. Şarlken sordu: "Daha ne kadar durabiliriz?" Klavuzlardan biri: "İki saat" dedi. Sabah olunca fırtına şiddetini arttırdı. Hücum deneyen İspanyollar bozudular. Malta şövalyeleri şehre girecekleri esnada kaçanlara karıştılar. Şarlken, üç Alman alayı ile Türk ve arablardan meydana gelen savunmacıları bozdu ise de, istihkamlar önünde durmak mecburiyetinde kaldı. O gün bundan başka bir şey yapamadı, beklemek. O sıralarda ise, denizdeki kadırgaların demirleri ile gemiler arasındaki ipler koptu. Amiral Anderya Dorya, donanmasını Matafo limanına kaydırdı. Şarlken'den gelen emirle de o limandan açık denize çekildi. Artık Almanlar, İspanyollar ve İtalyanlar ricat yolunu seçmeye başladı. Koyu ancak dört günde dolaşabilip yolu bulabildiler. İntizamsızlık içinde rast gele bir

gemiye bindiler. Fırtına ise esmekte devam ediyordu. Şarlken'i taşımakta olan gemi, Boje limanına düştü. Karada bir kısım alaylar kaldı. Üzüntü içinde silahlarını bırakan bu askerler Cezayir'e dahil olup, müslümanlığı seçtiler.

Osmanlı Afrikasında savaşlar ve dolayısıyla fetihlerde Barbaros Hayreddin Paşa'nın oğlu, Hasan Paşa, Salih Reis ve Oruç Ali Reisin hisse ve namları, tarihlerin unutulmaz isimleri arasındaki mevkiini almıştır. Hasan Paşa, pederi Barbaros Hayreddin Paşa'nın vefatından sonra Cezayir Beylerbeyliğine getirildi. Oran Valisi Kont Della Koted'in üzerine yürüyerek mağlup etti. Fas hakimi üzerine dahi saldırarak, fena halde zedeledi. Fakat İstanbul'da Fransa elçisi olarak bulunan Dramon'un ısrarı üzerine Hasan Paşa İstanbul'a getirtildi.

Faide 103: Tütün Yasağı ve Kahvenin Bulunuşu

Merhum padişan cennetmekân Sultan Kanuni Süleyman Han Hz.leri ömürlerinin son dönemlerinde, bütün yasaklanmışlardan el çekmiş, ipekli elbise dahil terk olunmuş, insanları iyileştirmek ve takviye hususunda sağlam kararlar almıştı. İstanbulun bütün meyhanelerini kapattırmıştı. Şarap eminliğini kaldırmıştı. Ölecem çare bir yudum şarap dense bulunmayacak şekilde yasaklanmıştı. Lâtif bir şair bazı yerlerde aşağıdaki beyti söylemiştir.

"Hâmler şikeste, Câm-ı tehi, yok vücud mu
Kıldın esir kahve bizi hey zamane hey"

Kahvenin çıkışı ve çoğunluğun kullanması H.969/M.1561 yıllarına rastlar. Gitikçe şöhret bulup, yayılmıştır. Bütün altun ve gümüş kabları kaldırıp yerine fağfur (porselen) ve çini fincanlarda yenip içilirdi. Her şekilde helal ve haram diye çekişirlerdi. (Solakzade Tarihi)

Faide 104: Hediyeler ve Rüşvet Kapıları

Önceleri her hangi bir tarafa kumandan olarak vazifelendirilen vezir ve kumandanlar elde ettikleri fetihlerden dolayı ellerine geçen ganimetlerden o zamanın padişahına hediye getirmek devletin adetiydi. Hatta Kaptan-ı Derya Gazi Hayreddin Barbaros Paşa, bir sefer dönüşünde omuzlarında pestalçuka ile ikibin esir ve yine omuzlarında birer kese akçe ile biner altun taşıyan yüz tane genç ve elerinde gümüş tepsi içinde atlas keseler ile biner altunu daha taşıyan yüz genç, yine ellerinde altun tepsiler içinde inci ve mercan tesbihler, gerdanlıklar ve altun kadehler gibi çeşitli eşyalar taşımakta bulunan ikiyüz cariye takdim edilmiştir. Giderek sefer dönüşü ve ganimet malı bertaraf olup, İstanbul'a gelen vezirler ve Beylerbeyleri hediye takdim eder oldular. Hatta Silahdarken

Mısır Valisi olan İbrahim Paşa, kubbe veziri olarak İstanbul'a davet edildikte, takdim eylediği hediyeler yirmi kere yüzbin altun yâni ikimilyon altun kıymet takdir olunmuşturki, asrımızın hesabına vurarsak, bir milyon lira demek olur. Adı geçen hediyeler, seksen bin miskal altundan musanna yâni süslü bir taht ve altun mücevherat ile arastada silahlar ve at takımları ve diğer eşya çeşitleri, bir kaç yüz hayvandan meydana geldiği tarihlerde yazılıdır. Sadr-ı azam Sinan Paşa bile vezirlerin zengin olanlarından olmasına rağmen, Sultan 3. Murad Hz.leri için, Gülhane'de bulunup halâ anıları bâki olan İncili Köşkü yaptırdığında büyük bir ziyafet tertipleyerek arz ve külliyetli davetiyeler takdim eylemiştir. O sırada (onucu asır) vezir ve komutanların hepsi hallerine göre, durum ve hallerine göre hediye vermeye mecbur(!) olmuşlardır. Adliye ve Nevruziye ismiyle resmi hediye takdimi mutad bir hüküm haline gelmiştir. Sadrazam Rüstem Paşa için, her ne kadar rüşvetsiz makam ve mesnet dağıtmaz ise de, insafı da elden bırakmadığı konuşulanlar arasında varılan ortak noktaydı. Hatta bazı tarihçiler, insafına misal olsun diye: "Bir defasında Erzurum Beylerbeyi, sadrazam Rüstem Paşaya beşbin altun takdim edince, sadrazam Paşa: Erzurum'un bu kadar yüksek para ödemesi tahammülün dışındadır, diyerek üçbin altunu alıp, ikibin altunu iade ettiği şeklinde yazılar yazmışlardır." Bundan çıkarılacak hüküm şu olabilirki; yüksek makamlarda cereyan eden rüşvet, kuvvetli ya-

saklar sebebinden çıkmıştır. Sokollu Mehmed Paşa sadareti devrinde bu kötü davranışlar yok derecesine inmiş ise de, Sokollunun vefatı üzerine öyle bir sıçrayışa geçmiştirki, artık vardığı yeri saymak, ulaştığı miktarı bilmek adeta imkansız hali gelmiştir. (Netayic ül Vukuat)

Faide 105: Eyaletler

Onuncu hicri asır ki; miladi 1591 senesinin 19/ekim/cumartesi günüdür. Bu asır, ülkeler fethettiğimiz yılların sonunun geldiği zamandır. Osmanlı ülkesinin idari bakımdan bölünme sistemini bundan sonraki devirde göreceğimiz, duraklama ve çöküş dönemlerimizin iyi anlaşılması bakımından öğrenmemiz pek lâzımdır. Bu sebeptendir ki, defter-i emtiasından, Ayni Ali Efendi isimli bir zatın "Kavanin-i Ali Osmani Der Hülasa-i Mezameyn-i Divan" isimli eserinden aldığımız bilgileri aynen sayfalarımıza alıyoruz.
RUMELİ EYALETİ: Paşa Sancağı, yâni merkezi eyalet olan Manastır ve Sofya livalarıyla Mora, İşkodra, Yanya, Tırhala, Köstendil, Ohri, Dukakin, Avlonya, İlbasan, Selanik, Delvine, Üskü, Vidin, Alaca hisar, Prizren, Preşte, Silistire, Niğbolu, Çermin, Vize, Kırkkilise, Bender, Akkirman sancaklarını kapsamaktaydı. Beylerbeyi'nin yâni vâlisinin senelik birmilyonyüzbin (1.100.000) akçenin karşılığı Mirli-

valıklarının da ikiyüzbin akçeden, beşyüzbin akçeye varan hasları vardı. Bu eyalette 914 zeamet, 1360 timar bulunmakla, kayıtlı hasılat 56.800.000 (ellialtımilyonsekizyüzbin) küsur akçaya yükseliyordu. Askeri kuvveti ise; dirlik askerlerinin cebelileriyle beraber, 33.00 (otuzüçbin) kadar süvari çıkarabiliyordu. Silistireden sonra yazılı olan sancaklara sonradan Özi, Kılburun, Kili livaları ilave olunarak, Silistire eyaleti kuruldu. Mora'da altı sancağa bölünür, müstakil eyalet haline getirildi.

BOSNA EYALETİ: Saraybosna, Kelis, Hersek, İzvomik, Bozğa, Racete, Kerka, Rahoviçe sancaklarından meydana gelmiş olup, Beylerbeyi'nin senelik altıyüzellibin (650.000) akçelik, Mirlivalıkların yüzyetmişbin (170.000) akçelikten altıyüzkırkbin (640.000) kadar hasları vardı. Bu eyalette 389 zeamet ve timar bulunduğu halde genel hasılat onikimilyonikiyüzbin (12.200.000) akçeye varıyordu. Asker sayısıysa, cebeleriyle beraber üçbin (3.000) süvariyi buluyordu.

TAMIŞVAR EYALETİ: Tamışvar, Küle, Morava, Canat, Yanve sancaklarından mürekkepti. Daha sonra fetih olunan: Şebeş, Lağoş, Kacas, Varad, Beşlik livalarının ilavesiyle onbir sancağa yükselmişti. Sonradan Yanove ve bir kaç sancak daha birleştirilerek, Varad Eyaleti kuruldu. Tamışvar Beylerbeyi'nin se-

nelik sekizmiyonaltıbinyediyüzdoksanbeş (8.006.795) ilave olan mirlivalıklarının yüzdoksanbin (190.000) akçalıktan üçyüzbin (300.000) akçeye varan hasları vardı. Genel has ve zeamet ve timarların kayıtlı hasılatları seksenbeş (85) yük kese akçe olup, asker sayısı ise iki bin süvariyi bulmaktadır.

BUDİN EYALETİ: Budin, Semendire, Peçevi, İstoni Belgrad, Ösek, Mohaç, Estergon, Serim, Şumunturune, Segesar, Eğri, Kanije, Solnuk, Segedin, Hatvan, Fulke, Secan, Sigetvar, Kuban, Novigrad sancaklarını içine almıştır. Daha sonra Eğri ve Kanije sancaklarına yedi tane liva katılarak müstakil eyalet yapıldığı gibi, Uyvar'ın fethinden sonra yedi sancak daha ilave olunarak, bir eyalet daha meydana getirilmiştir. Beylerbeyinin senelik sekizyüzseksenbin (880.000) ve etrafındaki mirlivalıklarınise ikiyüzonbin (210.000) akçadan, yediyüzkırkbin (740.000) akçaya kadarhasları olur, eyaletin tamamında ikibinyediyüzyirmiiki (2722) kılıç zeamet ve timar vardı. Kılıç tabiri: Defter-i Hakanı ıstılahatından olup, savaş ustalarına ait olan zeamet ve timarluların asıl baş kalemine denilmekte olup, sonradan katılmış olanlar kılıç tabirinin dışında kalır. Değişiklik olduğunda yeniden verilen dirlik sahibinin mükafata hak kazanmışlara ilaveten verilirdi.

Bağdad, Mısır ve Budin eyaletleri vaktiyle Dar üs Saltanata (İstanbula) bağlı olduklarından

Mirmiranlarına Koçulu kayığa binmek, yanında Solak, Peyk yürütmek ve bir dereceye kadar görev vermeye izinli olmak gibi imtiyazları vardı.

ANADOLU EYALETİ: Başsancağı olan Kütahya ve Saruhan, Aydın, Hüdavendigar (Bursa), Kastamonu, Bolu, Ankara, Kangırı (Çankırı), Karahisar (Afyon), Tekeli, Sultanönü, Balıkesir, Menteşe sancaklarını kapsamaktaydı. Beylerbeyinin on yük, mirlivalıklarının, iki yükden altı yük akçasıyla eş hasları vardı. Bu eyalette yüzdoksanbeş (195) zeamet ve yedibinyüzaltmışaltı (7166) timar olduğu gibi cebeleriyle beraber kuvvet-i askeriyesi onyedibin (17.000) suvari askerine baliğ olmaktaydı.

KARAMAN EYALETİ: Paşa Sancağı olan Konya'dan başka Niğde, Aksaray, Beyşehir, Kırşehir, Kayseri, Akşehir sancaklarından meydana gelip Beylerbeyinin senelik altıyüzaltmışbeşbin (665.000) ve mirlivalıklarının yüzdoksanbin (190.000) akçalıktan üçyüzellibin akçalığa kadar hasları vardı. Bu eyalette yüzonaltı zeamet ve binbeşyüzdört timar mevcut olup, cebeleriyle beraber, askeri gücü dörtbinaltıyüz süvariye baliğdi.

CEZAYİR BAHR-İ SEFİD EYALETİ: Gelibolu, Eğriboz, İnebahtı, Karlıeli, Mesistte, Rodos, Midilli, Kocaeli, Biga, Suğla sancaklarını, veseyane olarak

tasarruf olunan Sakız, Nakşa, Mehdiye livaları buraya dahildi. Bu eyalet Kaptan Paşalığa bağlı olup, Beylerbeyinin yâni Kaptanpaşa'nın ikiyüzbin akçadan dörtyüzkırkbin akçalık olacak kadar hasları vardı. İşbu eyalette yüzyirmialtı zeamet ve bindörtyüzdoksaniki timar bulunup, askeri kuvveti cebeleriyle beraber dörtbinbeşyüz nefere varıyordu. Bunlara Derya Kalemi adı verilip, deniz seferlerine giderlerdi. Suğla yâni İzmir, sancağı tersane kethüdalarının hassıydı.

KIBRIS EYALETİ: Paşasancağı olan Lefkoşe ile İçel, Sis, Alaiye, Tarsus sancaklarını aracı olarak tasarruf olunan Girne, Baf, Mağosa livalarını kapsayan beylerbeyinin senelik altı yük ve sancak beylerinin ikiyüzbin akçalıktan, ikiyüzkırkbin akçalığa çıkan hasları vardı. Bu eyalette 38 zeamet ve 1627 timar bulunmakla askeri gücü ise cebeleriyle beraber 4500 kişiyi buluyordu. Kıbrıs Beylerbeyleri bir gemi ve bir yedek ile deniz seferlerine gitmek üzere vazifelendirilmişti.

ZULKADİR (DULKADİR) EYALETİ: Maraş Malatya, Ayıntab (G.Antep), Kars, Zülkadiriye, Samsad sancaklarından meydana gelmiştir. Beylerbeyinin altıyük yirmi sekizbindörtyüzelli, mirlivalıklarının ise üçyüz yük akçalıktan beşyüz bin akçalığa kadar hasları vardı. Bu eyalet 29 zeamet, 2140 timarı olan as-

keri gücü ise, cebeleriyle beraber 5500 süvariyi bulmaktaydı.

RUMEYE-İ SUĞRA EYALETİ: Paşa sancağı olan Sivas'la Amasya, Çorum, Bozok, Divriği, Canik. Arabkir livalarını kapsardı. Beylerbeyinin doküz yük ve mirlivalıklarının 200 bin akçalıktan , 350 bin akçalığa varan hasları var olup, 29 zeameti ve 3020 timarı bulunuyordu. Cebeciler ile beraber 9 bini bulan süvari askeri vardı.

ERZURUM EYALETİ: Erzurum, Karahisarı Şarki, Kiğı, Hınıs, Pasin, Malazgird, Tekman, Kuzucan, İspir, Tortum, Süfla (aşağı) Pasin, Mamurvan sancaklarını kapsayıp, Beylerbeyinin senelik birmilyonikiyüzondörtbin ve mirlivalıklarının yüzbin akçalıktan, üçyüzyirmi bin akçalığa varan hasları vardı. 120 zeamet, 5150 timar olarak, asker sayısı cebeleriyle beraber 7800 süvariye varmıştı.

ŞAM EYALETİ: Dımışk, Kudüs-ü Şerif, Gazze, Sıfd, Nablus, Aclun, Lacon, Bekaa, Akkâ, Tedmir, Sayda Ma Beyrud, Kürk ma Şevik sancaklarını kapsayıp, Beylerbeyinin senelik 360 bin akçalığa varan hasları, 128 zeamet ile 868 timar olup, cebeleriyle birlikte askeri gücü 2600 süvariyi bulmuştu.

TRABLUSŞAM EYALETİ: Trablus, Hama, Humus, Selimiye, Cebeliye sancaklarından müteşekil olup, Beylerbeyinin senelik, sekizyüz akça ve mirlivalıklarının 210 bin akçadan, 390 bin akçalığa kadar hasları vardı. 63 zeamet, 171 timar vardı. Cebeleriyle birlikte askeri gücü 1400 süvariyi buluyordu.

HALEP EYALETİ: Halep, Adana, Ekradlis, Birecik, Aziz, Mare, Türkmen Halebi, Gazez, Metiç ma Mazik sancaklarını kapsayıp, Beylerbeyinin senelik 817 bin mirlivalıklarının 200 bin akçalıktan 500 bin akçalığa kadar varan hasları, 400 zeamet, 799 timarı bulunmaktaydı. Cebeleriyle beraber askeri gücü 2500 süvariyi bulmaktaydı.

RAKKA EYALETİ: Paşa sancağı olan Urfa sancağıyla Cemase, Habur, Dürrehibe, Ben-i Rebia, Sürüc, Ani sancaklarını kapsayıp, Beylerbeyinin senelik 680 bin ve mirlivalıklarının 100 bin akçalıktan 280 bin akçalığa kadar hasları ve 37 zeamet ve 616 timarı bulunmaktaydı. Kuvve-i askeriyesi cebecileriyle beraber 1600 süvariyi baliğ oluyordu.

KARS EYALETİ: Kars, Rahcivan, Zara, Şad, Küçvan, Kağızman, Maşürekil sancaklarından oluşmuş olup, Beylerbeyinin sekizyüzyirmi ve mirlivalıklarının 200 bin akçelikten, 400 bin akçeliğe kadar

"Osmanlı Devletinin Kuruluşunun
700. yıl Armağanı"

SEÇİL OFSET TEL: (0.212) 629 06 15